

Васа Павковић • Власта Младеновић • Славољуб Марковић • Видак
М. Масловарић • Милета Аћимовић Ивков • Ненад Р. Кебара • Рајко
Игић • Данило Јокановић • Илија Шаула • Борис Лазић: МИШЕЛ ОНФРЕ
• Милијан Симић: ВЕНИЈАМИН А. КОЛИХАЛОВ • Милан Милошевић:
ДЕШИЈЕЛ ХЕМЕТ • Жељко Перовић: ЦВЕТКА БЕВЦ • Ристо Василевски
• Радован Крагуљ • Милан Лукић • Михајло Орловић • Јелена Глишић
• Мићо Цвијетић • Ранко Павловић • Јованка Стојчиновић Николић •
Ранко Рисојевић • Цвијетин Ристановић • Саша Кнежевић • Момчило
Голијанин • Слободан Наградић • Лука Кеџман • Недељко Жугић •
Владета Р. Кошутин • Аћим Тодоровић • Жељка Аврић • Милош
Бојиновић • Стефан Вишекруна • Велибор Шиповац • Љиљана
Павловић Ђирић • Санда Ристић Стојановић • Александра Петровић

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, септембар/децембар 2022.

Редакција

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дојчиновић, Саша Кнежевић, Мирко
Вуковић, Јелена Глишић, Слободан Јовић, Синиша Видаковић,
Младен Матовић, Милан Ракуљ

Секретар редакције

Јелена Глишић

Лектор и коректор

Наташа Кеџман

Савјет часописа

Ранко Рисијевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Радослав Милошевић, Горан Врачар, Момчило Копривица,
Миладин Берић, Жељко Галоња и Предраг Бјелошевић

Ликовно обликовање и прелом

Драган Прља

Издавач

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Штампа

BIROGRAF COMP
Атанасија Пуље 22, Земун

Упутство за слање прилога

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5 и
маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова 12 pt.

Часопис излази тромјесечно

Објављени прилози не представљају ставове редакције. У потпуности
се поштује *licentia poetica*, као неприкосновена слобода пјесничког
изражавања.

Онлајн и штампано издање часописа „Нова стварност” суфинасирало је
Министарство просвјете и културе Републике Српске.

Ликовна дјела у часопису и на насловној страни радови су академског
сликара Радована Крагуља.

Васа Павковић: **ТЕТА МАГДИН СТАН** 5

Есеји 9

Ненад Р. Кебара **О ПОЕТИЦИ МАГЛЕ
СТОЈАНА БОГДАНОВИЋА**
Рајко Игић **О ЖИВОТУ ДВА ВЕЛИКАНА: ТОЛСТОЈ И ЧЕХОВ**

Поезија/проза 53

Власта Мледеновић, поезија	Јелена Глишић, поезија
Данило Јокановић, поезија	Стефан Вишекруна, поезија
Видак М. Масловарић, поезија	Горан Шаула, проза
Илија Шаула, поезија	Милош Бојиновић, поезија
Милан Лукић, поезија	Велибор Шиповац, поезија
Славољуб Марковић, проза	Александра Петровић, поезија
Михајло Орловић, поезија	

Критика 95

Јованка Стојчиновић **ВИШЕСПРАТНИЦА
НИКОЛИЋ** **УНУТРАШЊИХ ПОТРЕБА ДУШЕ**
Ранко Павловић **С ПЈЕСМОМ И СА СОПСТВОМ**
Милета Аћимовић Ивков **УВЕК НА ПУТУ**
Саша Кнежевић **МАЛА ЈЕ НАША ТУГА**
Цвијетин Ристановић **ПОБУНА ПРОТИВ
ИЗОПАЧЕНОГ ДРУШТВА**
Мићо Цвијетић **СЛОЖЕНА ДРАМА ПЕСНИЧКОГ БИЋА**
Момчило Голијанин **ОЖИВЉАВАЊЕ
СКРАЈНУТИХ ПУТОПИСА**
Љиљана Павловић Ћирић **ДУБОПИСИ ВАРЉИВИХ УЗЛЕТА**
Слободан Наградић **РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ДЈЕЛА
ВУКАШИНА СИРОВИНЕ**
Аћим Тодоровић **НА ОПЛЕМЕЊЕН НАЧИН РИЈЕЧИМА
НЕШТО РЕЧЕНО, ПОСТАЈЕ ДИО
ЉЕКОВИТО РЕЧЕНОГ**
Санда Ристић Стојановић **БРИСАЊА РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ
ВИСОКЕ КУЛТУРЕ И ПОП КУЛТУРЕ**

Актуелности 161

7. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2022.

КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ

- Међународна награда „Отворена књига“
- Награда „Ђуро Дамјановић“
- Награда „Станко Ракита“

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

- Међународна награда за превођење поезије „Коља Мићевић“
- Годишња награда УКРС-а за најбољу књигу објављену у 2022. години
- Објављивање нових рукописа

Преводи 23

Борис Лазић **МИШЕЛ ОНФРЕ**, пјесме
Милијан Симић **ВЕНИЈАМИН АНИСИМОВИЧ
КОЛИХАЛОВ**, прича
Ристо Василевски **пјесме**
Жељко Перовић **ЦВЕТКА БЕВЦ**, пјесме
Милан Милошевић **ДЕШИЈЕЛ ХЕМЕТ**, прича

Афоризми 91

Динко Османчевић **ИЗБОР АФОРИЗАМА**

Позориште 125

Лука Кецман **ИВО АНДРИЋ**, *Госпођица*

Ликовна умјетност 129

Умјетник у фокусу **РАДОВАН КРАГУЉ**

Репортажа 133

Жељка Аврић **МЕЂУ СВОЈИМА**
(29. Дани преображења Срба у Румунији)

Баштина 139

Владета Р. Кошутић **ЛИКА СТАРОЛИКА**
(Одломак из књиге *Пастирења*)

In memoriam 153

Недељко Жугић **РАЈКО ПЕТРОВ НОГО (1945–2022)**
Ранко Рисојевић **РАДОВАН КРАГУЉ (1935–2022)**

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Васа Павковић

ВАСА ПАВКОВИЋ | ТЕТА МАГИН СТАН

Читајући данас поподне бесмртног Мопасана, поново се сетих те старе приче.

Чуо сам је пре седам-осам година и више пута намеравао да запишем, али сам стално и стално одлагао тај тренутак – а да ни сам нисам знао зашто. Данас, после три месеца проведена на неурологији, помишљах: сад или никад!

Испричао ми је, док смо путовали аутом на књижевно вече у Свилајнац, један београдски глумац познат по сакупљању анегдота о позоришним људима – глумцима, редитељима, али и декоратерима, реквизитерима, шаптакима Издао је, ако се не варам, и три занимљиве књиге таквих козерија о свом трошку. Ја сам га ценио због тих књига, а посебно због другог издања збирке *Стена гологлава*, сад већ давно преминулог глумачког барда Љубише Бачића. Прво издање те једине Бачићеве књиге, објавио је СКЗ у „Савременику“, а у све то је своје прсте, умешао у то време још моћни Михиз. И нека је!

Глумац ми је испричао ту причу тако уверљиво, да сам је запамтио скоро од речи до речи, па ћу вам је и испричати његовим гласом.

– Имао сам стару тетку, близу Каленића пијаце – отпочео је глумац. – Звала се Магдалена, а сви су је звали, је ли, како је код нас ред, тета Мага. Покаткад бих је посетио, што се каже, с мене па на уштап. Живела је сама, никад се није удала, деце своје ни усвојене није имала, самавала је скоро цео зрели живот и у самоћи уживала. Моје посете би је ипак обрадовале, скувала би нам чај, увек од нане, па бисмо причали пола сата, не више и онда би се она извинила некаквим хитним, малим послом, па сам ја одлазио. После смрти мојих родитеља, наине, и селидбе моје сестре у Канаду, био сам једини човек који ју је обилазио. И увек тако – кад позвоним – тета Мага дохита у минијатурним црвеним папучама, отвори врата широм па ми руком покаже пут према дневној соби. Док се ја спустим на софу, она је на малом плинском штетњаку већ поставила чај и, ево је, док дланом о длан, доноси две порцеланске

шољице на тацни. Положи тацну на округли сточић и спусти се на софу до мене.

Речи које бисмо око тог чаја разменили биле су обичне и тицале су се њој угодне самоће, успомена на давни породични живот, ту би обично помињала моју покојну мајку, као „немирну, дурљиву сестрицу“, па би ме онда питала шта спремамо у позоришту и ја бих јој рекао име представе која ми прва падне на памет, тек да је задовољим и утолим њену површну, невелику радозналост. Трајало је то тако годинама, ти чајеви тета Маге, брзе посете једном у два или три месеца, тих пола часа, не више, наших брзих разговора. Била је мајушна, округла као зрно бибера, увек са фризуrom, увек у зеленој кућној хаљини. Понекад ми је, боже ми опрости, када би малко закрештала, смејући се нечему, личила на папагаја.

Имала је више од осамдесет година, када ме једног дана не дочека на вратима, већ куцнувши о врата, зачух неки слабашан позив. Уђох у мало предсобље без светла и одмах је угледах на софи. Лежала је покривена до браде сивим, ружним ћебетом. Осетих да нешто није како треба.

– Нисам добро! – предухитри ме она.

– Шта ти је, тето? – рекох што сам могао нежније.

– Циле, дошло је време да се селим!... – и показа десним кажипрстом према плафону.

Одмах сам схватио шта жели да каже па се спремих да је тешим тврдњама како ће њена слабост проћи и како не треба да мисли на болест и, не дај боже, смрт.

Она одмахну руком у мом правцу, прекидајући ток мојих мисли: – Не труди се ... данас или сутра ја сам готова... – направи кратку паузу, уздахну па рече: – Вероватно сутра.

– Тето ... – кренух ја испонова, али ме она одлучно опет спречи. – Немој да губимо време – рече – моје је прошло, наживела сам се, ал’ и

доста је било... – сад тек запазих како тешко дише и како у говору прави паузе. – Видиш на столу ону 'артију? – обазрео сам се према ниском округлом сточићу и тад опазих четвртаст лист папира. – Узми је и прочитај, ал' наглас... – опет је предисала – шта тамо пише ... ал' и мени и теби ... наглас!

– Да скратим причу – настављао је глумац – прочитао сам наглас папир који је био, на моје изненађење, тета Магин тестамент, с печатом адвоката Здравковића. У тестаменту је сву своју покретну и непокретну имовину остављала мени, уз молбу, да је сахраним „с попом“ и на Новом гробљу где је имала закупљену парцелу.

Прочитао сам цео текст и подигао очи, осећајући сузе у угловима очију, а сусретох њен одлучан поглед у којем није било ниједне сузице. Нисам знао шта да кажем. Седели смо у тишини коју је тетка прекинула.

– Ти си гоља, сиротиња, глумац, немаш ништа ... Жена ти не ради, је л' тако, син ти студира, дакле, добро ће ти доћи овај мој станчић. Од ствари шта можеш продај, шта не можеш, поклони Циганима, а стан вољ' ти јал' продај... ценим да се може... за њега узети до 80 хиљада евра, или среди... па издај. Можда је то с киријом и боље...

– У чуду – настави мој сапутник – нисам успео да кажем ни хвала. Гледао сам у њу, чекајући да ме отпусти и она баш тако и поступи.

– Сутра дођи раније, ја ценим да ћу умрети ујутро, кад сване и онда учини шта треба, па после господари! Не дај да овде мртва трунем и смрдим!

Никад се нисмо љубили, сем око Нове године, али ја сад клекох крај њене софе и пољубих је у хладан усахли образ. И она мене дотаче уснама, па се одлучно, а опет и мутно загледа у простор изнад нас.

Кад сам био код излаза из предсобља, тета Мага довикну: – Цаци, узми кључ и закључај ме споља!

Дошао сам кући, носећи кључ и Теткин тестамент у џепу, жени ништа нисам рекао, да не мисли да сам луд. Ту сам ноћ пробдео, размишљајући о тетки, о мојој мајци а њеној сестри, о њиховом животу у окупираном Београду, о мом од стране Немаца обешеном деди Стојану, којег сам знао само с две полубледе фотографије, о баки Златинки, која је сама подизала маму и тетку, после рата. Мислио сам о узалудности пролазности... Вртео се на лежају, гледао у мрак... рецитовао у себи и на прескок Дисове и Срезојевићеве стихове...

Ујутро сам устао мимо обичаја раније и одшетао с Врачара, где је наше пребивалиште, до теткиног стана, чело Каленић пијаце. Попео сам се пешке на трећи спрат, откључао њеним

кључем стан и нашао је на оној истој софи. Мртву. Са рукама прекрштеним на грудима, спокојно склопљених очију.

Сахранио сам је како се ваља, с попом, распродао будзашто теткин прастари намештај, узео десетак ситница, тек за успомене. И тако је први део ове моје приче био готов.

– Уследио је други – продужио је глумац.

– Кад ћеш да даш оглас за продају Магиног стана? – упитала ме је жена после неколико месеци, јер до тада то нисам ниједном учинио.

– Ових дана – рекао сам преко воље.

Отишао бих сваких петнаестак дана до празног теткиног стана, излуфтирао га, шетао се по малим собама, пуштао воду у купатилу.

Оклевао сам са продајом ни сам не знајући зашто.

Прошло је шест месеци, година дана, још ниједном нисам свратио до огласног одељења „Политике“.

– Уместо да добијемо новац, ми само штетујемо с Магиним станом – бунила се моја жена. – 'Оћеш ја да дам оглас, ако ти нећеш или не можеш.

– Ја ћу, колико сутра, па то је на корак од Атељеа! – рекао сам.

– Знам да је на корак, зато те и питам. Шта чекаш, шта оклеваш?

Оклевао сам и нисам знао зашто.

Прошло је тако три и по године, а ја и даље сасвим празан теткин стан нисам дао у огласе. Пролазио сам крај огласног одељења најстаријег дневног листа на Балкану, увек мислећи на нешто друго, увек скрећући ток својих мисли на бог-те-пита-шта, на нешто интересантно, што ми је одвлачило пажњу. Или бих срео неког колегу, Гагу Николића, па бисмо седели на корак од огласног, у „Шуми“, и пили пиво, или бих срео Дару Џокић коју обожавам, па смо нас двоје пили кафу, и тако из дана у дан.

Прошле су четири године, подигао сам одавно тетки мали мермерни споменик.

Једног дана, не знајући ни како ни зашто ушао сам у огласно и дао оглас. Кад рекох жени за то и да ће нам телефон звонити, она ми није поверовала. И одиста телефон није звонио. Нико се није јављао, као да је теткин станчић код Каленића био уклет, осуђен да остане пуст.

Сећам се прошло је два месеца од давања огласа и била је субота кад је зазвонио телефон. Ја сам подигао слушалицу и зачуо мушки глас: – Јављам се поводом огласа о продаји стана...

Глас је био промукао, груб. Рекох да стан није

продат и да је цена 80 хиљада. Човек рече да би поподне дошао да га погледа. Договорисмо се да то буде у шеснаест сати. Те вечери је требало да играм у „Св. Ђорђу“, па сам хтео да повежем лепо с корисним. Да му покажем стан, да се евентуално договоримо, а потом да се вратим у Атеље и спреим за представу.

СТИГАО сам у пет до четири и пред вратима теткине зграде упознао високог сувог човека, с црним шеширом на глави. Имао је оштре зелене очи, ситне као у куне, тен му је био мрк. Сав је био у црном. Глас му је у природи био још непријатнији и грубљи него преко жице. Промрмљао је неко презиме од ког сам чуо само „ов“ на крају и попесмо се до теткиног стана на трећем спрату. Откључао сам врата.

Под нама је зашкрипао стари паркет, човек је ћутке и зналачки испитивао зидове, дрвенарију, чукао и гледао ивице, врхом стопала пипкао прагове. Освртао се, палио и гасио светло. Ја сам неко време корачао за њим, а онда сам застао у дневној соби и трудио се да га посматрам и послушајем његово кретање по простору тетка Магиног стана. У једном моменту је из џепа извадио рашље и држећи их испред себе, кренуо из собе у собу, из дневне у предсобље, па у купатило и то више пута, намрштено, као да нешто послушаје. То је трајало и трајало и већ сам желео да кажем како морам у позориште, кад он одлучно приђе.

– Стан ми се не допада, на лошем је месту и не бих да га пазарим! – рече тоном који је значао да више нема преговора ни разговора. То ми је одговарало и хтедох да му кажем: – Онда, господине, до виђења!

Он, међутим, уносећи ми се у лице настави: – Стан ми се не допада, али Вама желим да помогнем.

Питао сам се шта ли ће сад рећи.

– Ви сте озбиљно болесни. Један бубрег вам не ради, а други је пред колапсом, ако данас не одете код лекара и на операцију, бићете мртви за седам дана.

Стајао сам као громом ошинуто. Нисам знао шта да кажем и да га питам.

– Без оклевања, сместа у Клинички центар и одмах хирургу. Ви се морате оперисати у наредна 24 сата или сте готови!

И онда рекавши једно хитро „збогом“ оде из стана. Чуо сам његов корак на степеништу, а онда се све угасило и ја остадох сам и потпуно смлавлjen у теткином стану.

Даље се све одвијало аутоматски. Позвао сам с теткиног телефона Атеље и јавио да морам у болницу. Позвао сам свог школског друга Ђерића, из Клиничког центра, познатог хирурга и он је, као у добрим хуманим представама, био на клиници, дежурао је.

Сео сам у такси и отишао у клинику. Ђера ме је прегледао и после четири сата био сам на операционом столу. Један бубрег ми је одстрањен, а други очишћен, оспособљен да преузме целу функцију. После десет дана седео сам у својој кући, опорављао сам се.

– Драги пријатељу, први пут се видимо, али све што сам вам испричао тачно је од речи до речи – гледао ме је у очи, с изразом које добија људско лице, кад саопшти неко више, фантастично сазнање, са некаквом узвишеношћу за коју српски језик нема праву реч ни израз.

– Ви знате да сам ја писац и то писац прича? – насмејах се.

– Знам – рече глумац – па сам вам зато и рекао овај свој доживљај.

– Имам копирајт на причу! – и даље сам се шалио.

– Свакако, само је напишите како волите, али размислите о целини догађаја. Размислите зашто сам толико оклевао да дам стан на продају, па зашто сам, видите, и то је чак чудно, после пуне четири године покренуо тај процес продаје њеног стана. Не мање је чудно што се нико други није јавио, сем човека у црном, и најчудније је откуд њему те идеје, информације да је моје здравље тако лоше.

– Можда од оне рашље – рекох – можда је неки суперрашљар.

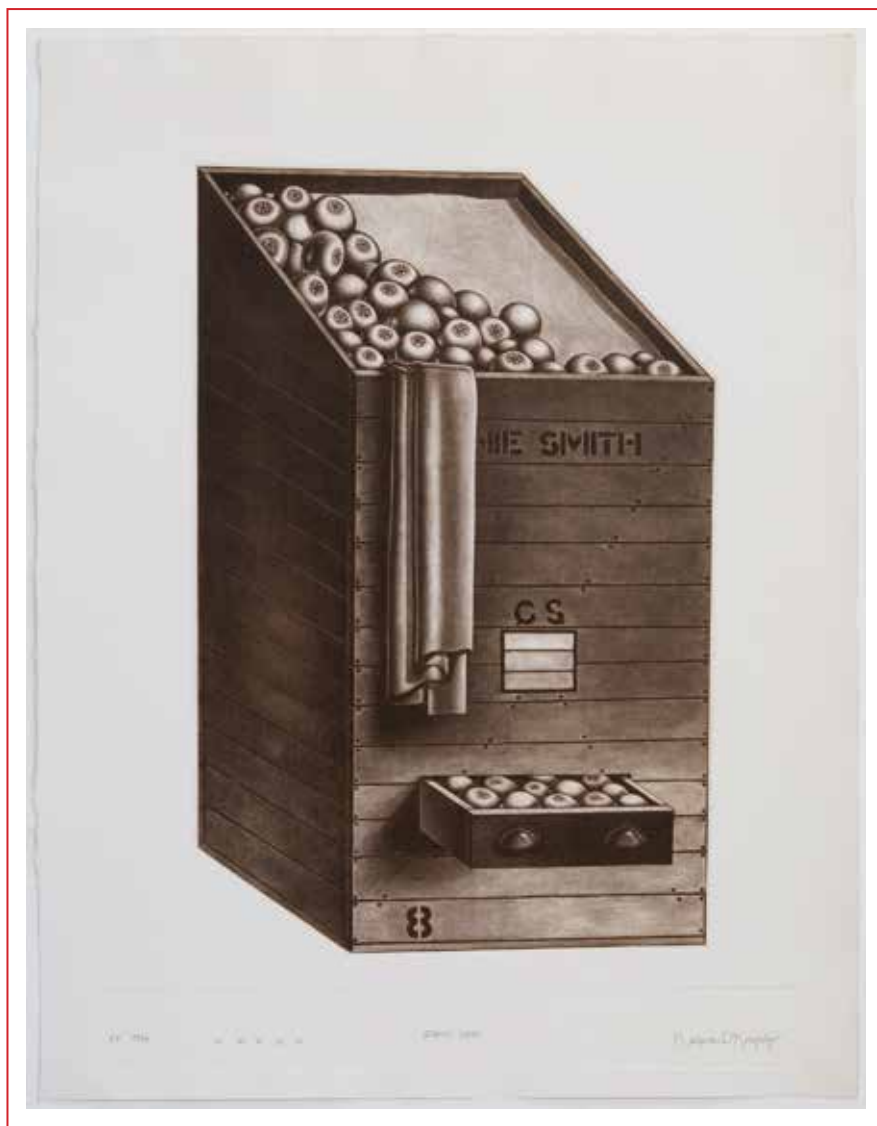
– Можда – климну мој сапутник главом. – Ал’ откуд да баш на мене налети и то тада...?

Заћутали смо. Неко време седели у тишини.

Онда се обазресмо, као иза сна – били смо пред циљем нашег путовања.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1974 GRANIE SMITH
мецотинта, 65,05x50 cm

Есејистика

Ненад Р. Кебара

О ПОЕТИЦИ МАГЛЕ СТОЈАНА БОГДАНОВИЋА

Рајко Игић

О ЖИВОТУ ДВА ВЕЛИКАНА: ТОЛСТОЈ И ЧЕХОВ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Ненад Р. Кебара

НЕНАД Р.
КЕБАРАО ПОЕТИЦИ МАГЛЕ
СТОЈАНА БОГДАНОВИЋАУвод у историјску поетику
поетског приповедања

Роман у стиховима, као песничко достигнуће, у светској књижевности старија је појава стотину година од тзв. кратког поетског романа експресионизма, чије родно гнездо је приповедачка књижевност. Инвазија природног говора у песништву, међутим, повезана је дубље са другим неголи са првим феноменом, односно, са потребом модерниста да и у поетском изразу изађу из егзалтације, будући да се о сваком осећању не може певати у истом метру, како је то тврдио Антун Бранко Шимић. Ипак, нити Пушкинов „Евгеније Оњегин“ нити нпр. „Дневник о Чарнојевићу“ Милоша Црњанског не могу се сматрати кључним узроцима разобручења песничке праксе од белог до слободног стиха, а још мање слободнијем мешању песничких и приповедних врста.

Три последње збирке Васка Попе, поглавито *Живо месо*¹, код тумача његове поезије изазвале су недоумице и неслагања о значајној промени поетичких начела овога крајеугаоног аутора српске књижевности, као и о књижевним вредностима тих збирки, па и онда када оцене једних нису експлицитно изнете, други их сматрају осетним у игнорисању завршне етапе Попиног песништва. Није нам намера да овде расправљамо о тим аспектима *Живог меса* и о критичким тумачењима о њој, у књижевноисторијском погледу важно је разумети да је ова његова књига у српској поезији наратију први пут учинила основним средством лирског говора.

Други песник, мало потом, издао је своју песничку збирку која је у погледу приповедне структуре овде занимљивија од *Живог меса*. Синан Гуцевић је већ у наслову збирке *Грађа за приповетке*² назначио стваралачки процес своје поезије као заметак најстроже форме приповедне

књижевности. Он, заправо, није написао да су песме у збирци приповетке у стиху, него је своју поезију номинално обележио предстваралачком фазом настајања приповетке, тј. моментумом који, најшире одређен, траје од списатељске инвенције до избора најмање композиционе јединице – мотива, дакле – од идеје до слике која би могла да је изрази. У том погледу Гуцевићеве лирске целине из *Грађе за приповетке* представљају засебне наслове у којима се распознаје потенцијал довршености најмање случајног облика приповедања. Гуцевићеве песме иманентно носе фабуларно-сижејни конструкт. Препознаје се да су Попине песме из *Живог меса* и Гуцевићеве из *Грађе за приповетке* само наоко сличним говором интониране, али су различито исплетене структуре.

Поетички реперторијум поетске
наратије

Овај кратки увод о другима послужиће нам да се прецизније оцрта карактер приповедног говора у песмама Богдановићеве збирке *Магла*³, као и њихова форма, јер говорећи „о другима“ стварамо границе излагања о предмету пажње. Стога је поуздано да се утврди инваријантност која Попину и Гуцевићеву збирку чини једноврснима, затим и поетику *Магле*, чиме представљају исти ток у српској савременој поезији. Готово на самом крају научног рада о Попиној збирци Слободан Владушић износи став о њеној референцијалности: „Последње Попине збирке тако сугеришу да поезија полако, из естетске сфере, прелази у друштвену сферу, што значи да ове збирке слуте да ће песнички чин ускоро постати друштвени а не естетски чин, односно да ће о вредности поезије више одлучивати друштвени контекст, него сâм песнички текст.“⁴ Овај цитат истинито

(3) Богдановић, С. *Магла*, Ниш: Наис принт, 2021.

(4) Владушић, С. „Промена концепта поезије у позним збиркама Васка Попе“, Косовска Митровица: Зборник радова Филозофског факултета, бр. 47–4, 2017. стр. 190.

(1) Попа, В. *Живо месо*, Београд: Вук Караџић, 1975.(2) Гуцевић С. *Грађа за приповетке*, Београд: Просвета, 1978.

апострофира контекстуализацију песничког језика, али и нетачну тврдњу да таква поезија напушта естетско поље језичке активности прелазећи у прагматичне друштвене дисциплине; на другом месту, изнад наведеног цитата, Владушић наводи да је то простор политике. На примеру Гуцевићеве збирке већ смо указали на осетне сижејне токове у свакој песми, које се могу сматрати скицама довршених конструкција прича. Још разноврснију, и слободнију, књижевну архитектуру, како то и доликује романескној структури, запажамо у збирци *Магла* Стојана Богдановића.

Препоетска оформљеност значења која улазе у ове песме нема, сама по себи, особине реторичких фигура него је то, углавном, општеприхваћено разумевање историјских, друштвених и искуствених сажимања. У песнички текст су унете, редовно у поредбеној позицији, као понуђене тезе реалноисторијског простора, да би из таквог неуобичајеног односа неспојивих чињеница настало семантичко одступање, односно, пренесено значење у облику метафоре, метонимије, синегдохе и др. У поетској функцији су понекад понуђени као суплементи логичкога низа. Још једна опсервација из поменуте Владушићеве анализе поетике завршних Попиних збирки, која се односи на реперсонализацију, очигледна је и у Богдановићевој *Магли*, а то је нарочити политички активизам стихова. Само опредељење песничке опсервације на друштвене токове не би ништа особито рекло о поетици, као ни да је песник фокусиран нпр. на проматрање експресивности природе или на шта год друго, уколико не бисмо уочавали елементе и поступке којима је остварена назначена функција песничког текста. Више од ма којег другог утиска који се може издвојити у *Магли*, политички став је формулисан морфолошким могућностима афористичног исказа, било да се ради о једноставним преметаљкама раздвајања и/или спајања слогова у једноставној форми досетке, или је у питању сложенији израз логичког низа у кумулативној градацији, где је и разликама и сличностима посложених премиса остварена интерференција у кључном ставу. Из склоности ка афористичној трансформацији објектног света рађају се утисци од ироније до црнотуморне критике историјске стварности, којима је штедра ова песничка збирка. Суштинска црта афористичног исказа сагласна је са поетском сублимацијом у погледу лапидарности, али је *differentia specifica* афоризма у неусаглашености са реалношћу, док фигуративност поезије стреми (не)вероватној новини. Контекстуализацијом поезије општеприхваћеним фактицитетом, који је понекад личан а други пут и није само у вези са песниковом биографијом, измирује се конструктивни антагонизам – и афоризам постаје

тквом поезије, а на другој страни – контекст бива интериоризован и преобликован у текст. На тај начин, осим квалитативних својстава сатире, ироније и хумора, као и дубине мисаоних увида, ова поезија остварује и комуникативну ширину.

Тријумф романа у савременом добу управо је дошао из његове прагматичне валенције, он се у том смеру профилисао на кризи човечанства и високој способности описа распада свих традиционалних вредности на којима је установљено човечанство. Према историјској ентропији књижевност се у овој форми поставила као поновно успостављено искуство света, од његових реалних видова до трансцендиране духовне стварности у трајним симболима. Даљи ток је резултовао примерима хибридних врста, где та мелезност некада потиче из модела организовања текста, а други пут из природе књижевног поступка или њиме захваћене стварности. У тим случајевима разнородни облици собом уносе антиподна својства и у коначном је осетан експеримент форме, за разлику од Гуцевићеве „грађе за приповетке“ и Богдановићеве, у нашој терминологији – грађе за роман, где је истакнута полуфиналност, али не и полуоуменалност жанра. Када је специјално у питању збирка *Магла*, ту је више неголи игде друго приметна непосредност говора. Ако бисмо апстраховали колоквијалне вредносне одреднице овог термина, овакве исказе, у свему другоме, можемо местимично да назовемо и књижевним резонерством. То је она нарочита врста излагања при чему се у процесу „доказивања“ неког става користе сазнања из међусобно удаљених области, па се као коначан резултат добија необичан закључак или је сâм поступак његовог извођења чудан, поентирајући, често поетизовано, што упућује на реторичку брижљивост приликом склапања целог текста. То значи да такво излагање има приповедачки садржај а поетску опну, у множини случајева и философску поруку.

Основна композиција збирка *Магла* је сачињена, по библијској мустри, од целина које су наднасловљене од Прве до Седме књиге, а испод бројевног означања књига свака од њих носи и посебне наслове: 1) *Песници*, 2) *Отаџбина*, 3) *Погледи искоса*, 4) *Маске*, 5) *Тачкасти Исус*, 6) *Субота*, 7) *Песме из Трешњевице*. Аутор је у давању посебних наслова показао наглашену амбиваленцију, пет од њих су названи неком носећом песмом из сваког тог одељка, Трећа има сасвим описну ознаку, а Седма књига је заједничка топонимска карактеристика свих песама из тога дела. Наслови пет књига по песмама из њиховог састава имају метафорски, симболички или уопште карактер реторичких фигура, тј. пренесеност значења. И збирка, као целина од седам књига, добила је наслов *Магла* конотативног значења, упркос томе што описани

принцип њеног језика собом нужно уноси обиље, изван песничког текста, обликованих денотатива. То упућује да постоји план по којем реч, без обзира на њено порекло, у песми постаје естетском јединицом, у оној мери у којој је стваралачки поступак начини елементом песничког израза.

Свака од тих седам поетских целина има своје претежно мотивско-тематско обележје, али и поред преовлађујућих слика друштвеног, историјског и биографског порекла, остварени свет песама је бастардног карактера, производ саодноса чињеница текста насталих по различитим критеријумима. Према томе, и наслов целе збирке може да се тумачи као једно од главних поетичких начела Стојана Богдановића: постићи лични однос са светом увођењем оформљених и реално одвојених значења цивилизацијског, колективног и персоналног искуства у стваралачку маглу, јер се такве датости могу срести на једном месту само у измаштаном неспоразуму – у поетској „магли“, сну или комплексној структури личности. На тај начин јасније учавамо „реперсонализацију“ поезије коју Владушић детектује у поетици Попиних завршних збирки, особито у *Живом месу*, где се повратак песникове личности уместо лирског субјекта открива првенствено у непосредним сећањима на сопствени живот, у селекцији поетске грађе, док је поетика Богдановића, у том погледу, својствена по томе што је принцип личности интериоризован у сâм стваралачки поступак, као истовременост и међусобност сазнања разноврсног порекла, одређеније казано, као њихова интеракција, при чему су персонално, историјско и митско једносветски. То је, заправо, слика истовременог бивства разноаспектних нивоа људске егзистенције, они никада, колико год различити, осим у рационализованој пројекцији, не егзистирају одвојени. Да ли је „магла“, с обзиром на ту помешаност сазнања, амбијентално, можда, најадекватнији простор сусрета и корелације уобичајено неспојивих чињеница у исти низ?! Хипотетички можемо да је успоставимо као симбол који претпоставља завесу између два света који се битно разликују по ма којем критеријуму, те је прелазак из једнога у други сусрет са изненадним.

Композиционо-сижејна мустра романа у поезији

Богдановић се опредељује за приповедачко искуство из дубоке старине, стога песник у свакој од седам целина збирке поставља (ре) персонализованог лирског субјекта на други пут и на основу измене амбијента врши карактеризацију ликова, митских и историјских личности, као и карактеристичних топоса које сусреће.

Уводни део збирке је својеврсни пролог, он књигу започиње из метафизичког регистра, но, тако што се актуелни догађаји смештају у оквире хеленске митографије. Од свих симболичких представа путовања из античког наслеђа, песништву је одувек најзанимљивије Хароново превозење мртвих душа на другу обалу Стикса (и других река из мочварног хадског слива), као и један од три изузетка превоза са друге обале – повратак Орфеја. На тој разлици усудног преласка на ону и изнимног са друге стране, може да се установи разлика универзалног и партикуларног, са првим су повезани општеважећи а са другим лични случајеви, карактеристично за песништво – елементи поступка и форме, по првом, према садржају песничких састава, по другом моделу. Хароновска митологема у Књизи првој (*Песници*), у савременим појмовима, представља оперативни систем, а орфичка податке и програме по којима се самосвојно организују у смислени низ. О томе се и ради, о превласти хароновског над орфичким – поезија настоји да именује свет након великог обрта, једнако на свим нивоима – актуелном, историјском и духовном. Носиоци васколиког духовног и историјског искуства, чак и они који су антиподног порекла, постају јединственом палом јерархијом савременог тренутка цивилизације, њихова чврста и утврђена значења расипају се у аналогијама са приземном реалношћу. Упркос томе, главна мотивско-тематска одредница овог пролога припада поезији, колико год да је нападнута у свету елементарних потреба и функција, у њој још постоји мера достојанства и узвишености, чак и када ишчезавају постојани обриси поетских и херојских антропонима. Али и сазнање песничког субјекта о сопственој немоћи у појединим ситуацијама, ипак, говори о самосвести поезије – њој је, макар, познато колико не може (*Тамо где сте наумили / одвешће вас Харон. / Ја не могу, / Сломил ми се оловка*). Митске слике, различитог порекла – и старогрчке и косовскозаветне, доводе се у позицију изоморфности са историјским приликама и објектном реалношћу, што резултује представама не толико духовне реградације колико апстрактног ништа, па и када је у питању Син Божји (*За телом се још трага / а налазе се људске олупине / на сваком Твом кораку / Од Тебе је Синко / остала само мисао / Туга*). Насупрот томе што се значења културног текста контаминирају у додиру са чињеницама рудиментарне продукције и скупа омогућавају нека нова и другачија разумевања, на микростилистичком плану, унутар споја уобичајено неспојивих језгара значења у један текст, као ослонац мисаоне системности појављују се препознатљиви говорни изрази из заједничког наслеђа или ауторски по овом моделу. Стабилни паремијски искази колективног порекла, као и ауторски конструкти тога типа, редовно су настали по главном принципу реторичких фигура,

а то је одступање од дословног значења. Њихова метафоричност, метонимичност и др. на тај начин омогућавају читљивост споја у песничком тексту уобичајено удаљених денотатива који потичу са различитих нивоа. Књига прва је превасходно амбијент јунака из метафизичке стварности – Харона, Господа (Сина), песника, хероја и песничког субјекта, стога је ово претежно језикотворно опредељење у свих седам књига *Магле* најпровокативније управо у првом делу.

Са зенита кодификованог метафизичком ноуменалношћу путовање на ниже аспекте спушта се преко лествице симбола сакралног порекла. Песме Књиге друге или „Отаџбине“ већ насловима представљају циљану пројекцију њиховог садржаја, односно, вредносну мапу путовања смисла кроз еродирајуће ништавило савременог света: „Отаџбина“ и „Наша отаџбина“, „Крс(т)“, „Божур“ и „Косовски божури“, „Делидба“ – уп. деоба, „Оџак“, као и у српској поезији утврђени симбол „кости“ – овде као мотив ненасловљене песме. Завршни део Књиге друге је уроњен у ефемерије савремености, тако да је присуство „Бога“ и „Мајке Божје“ заклоњено иза календара неопаганског фолклора попут „Нове године“ и „Деда Мраза“, као и иза знакова социјалне и политичке семиосфере аутохтоног културног типа и актуелног историјског тренутка. Силазак са висина, из највишег у раван нижих сублимних облика, песнички текст све више обележава личном укљученошћу аутора, који ће у наредним књигама *Магле* и недвосмисленим аутобиографским учешћем преузети улогу песничког субјекта.

„Погледима искоса“ или Књигом трећом започиње прави роман, поједини наслови песама означени су управо лексемом „путовање“ („Путовање за Бања Луку“, „Путовање у Славјанск“), али исто то сугеришу и наслови песама где је ова реч супституисана неком на њу референтном синтагмом или полусложеницом, неки пут и фигуративно. И у примерима који немају директно или посредно лексичко упућивање на путовање, називи песама уоквирују неко романескно поглавље, по правилу, аутобиографског порекла, а заједно имају функцију микросижејних линија које се укључују у кардинални сижејни ток. Једна једина песма без наслова била би изван контекста романа, тј. искључиво лирска рефлексива, када не би редоследом стајала иза једне која је „нишка“ и деловала као поента претходне веће целине. Сви делови поглавља имају епску подлогу, најпре у иницијацијском задатку или мисији – ходочасничким, дечачко-младићким или професионално-научним, који су мотиватори промицања „радње“. У композиционом погледу нелинеарни приповедачки ток склопљен је око

јединства јунака – песника, који на асоцијативан начин износи (псеудо)документоване податке, као и сопствене рефлексиве, стављајући их напоре, у својеврсном поређењу мешајући, по критеријумима времена, простора и вредности, удаљене чињенице. На спојевима неускладивих информација формирају се фигуративне везе својствене лирском говору. У епској композицији и нарацији лирски жанр опредељују језичке микроструктуре, а то је често постигнуто елиптичним исказима сложеног логичко - језичког и реченичног састава. Укључење песника наместо неутралног песничког субјекта подразумева текст који обилује афективном засићеношћу – јасније речено – личном заинтересованост, стога настају односи према актуелном свету, особито политички. Упркос ангажованим ставовима, по правилу, хипостазираним у оновременском тренутку и када се сасвим или неким делом односе на прошлост, на свим путовањима песник је осетан у улози непосредног јунака, јер се сусреће са непознатим просторима и не крије изненађење пред новим сазнањима, а то значи да се и његова личност изграђује, односно, јунак се обликује у књижевној функцији.

Путовањем пространством јунак упознаје друге, а путовањем кроз време постиже самоспознају; премда оба пута претпостављају ону другу димензију, песничка рута је увек наглашена преимућством или пространства или времена. У митском прологу Књиге прве детектује се апсолутно стање време-простора које не протиче нити се мења, у претходној глави песнички простор је задобијен освајањем удаљених тачака пространства, а у Књизи четвртој, под насловом „Маске“, ствара се архипелаг јунака, условно названих споредним, који попуњавају интимни свет песника. То су, за разлику од претходних сусрета са непознатима, хероји песничког живота који су се нанизали по оси времена његовог одрастања, од дечачких дана до зрелости, и у конструктивном погледу те слике највише подсећају на лирске импресије личном прошлошћу Попиних нарација из *Живог меса*. Код Богдановића су то, ипак, исувише важни ликови приватне биографије, блиске и на његов живот утицајне особе, стога у песмама Књиге четврте преовлађује етички органон над друштвеном ангажованост, који се не искључују нити међу се противрече. Ако су јунаци које сневач „види“ током сна, како то тумачи комплексна психологија, само различити аспекти онога који сања, да ли и овако интимно интонирани ликови могу да буду „маске“ самога песника?! Сва песничка и приповедачка средства и поступци која смо претходно уочили присутна су, више-мање, и у овом делу збирке, али је значајно нагласити да се истовременост једнога и другог жанра структурно најостваренијим

чини у песми „Излети мога ујака“. Песничка слика којом поентира бијекција приповедачког садржаја о тамновању – метафоричким излетима у затвор његовога ујака под влашћу окупатора и ослободилаца сублимира се на концу у симболима културног простора.

У Књизи петој „Тачкасти Исус“ метафоризација приповедања се истиче на највишем нивоу песничког поступка, и даље су то слике постигнуте описно, природним говором, међутим, семантички односи суседних исказа постигнути су суптилном усмереношћу на духовно стварање. Књига пета и квантитетом сугерише на неумереност као особину романа, она је и обимом приметно мања од претходних; док две песме пледирају на њене главне естетске врхунце, преостале су својеврсни апендикси који тек уз њих имају пуни семантички волумен, а истовремено чине темељ тих врхунаца. Дакле, наизглед неусклађене целине, према конструктивним особинама и књижевној функцији, тешње него елементи других делова дејствују на плану књижевне целине. Чињенице различитог порекла, материјално-физичке, друштвене, апстрактне и духовне, у уводној песми истога наслова као и Књига пета, доведене у нарочити поредак, у песничкој целини добијају нову и дубљу пројекцију, нарочито када се потврде у поенти сублимног колективног искуства са аналогijом на нуминозну стварност, ефектно постигнуто алегорijом акварела, у којој је вода основни материјал. (*И човек оде / Преко воде*). У следу преклапања божанске и људске природе у првој песми, уверљивост уметничке стварности у завршној песми Од чега је Жиле (с)творио Исуса, ослања се на аналогijу са беспочетно створеним (*Ако ћемо веровати Еуклиду: / Тачка је оно чији је део ништа, / А то значи, / Жиле је (с)творио Исуса / Ни из чега*).

Књига шеста или „Субота“ у претпостављеној грађи за роман је изван сваког динамичког тока ове књижевне целине, она је дигресивна, али референтна управо на актуелни тренутак у објективном свету, чиме се до крајњих граница приближава есеју. У овоме делу не изостаје песник, он се, истина, понаша као унутарњи глас песме, али је начин склапања песничке фразеологије од контрастираних исказа, као и лексичка грађа, упркос мањој укључености његове личности, врло препознатљива, а ту су и познати топоси претходних целина *Магле*. Сам говор јесте обележен прозаизмима, но они немају повезаност структурисане приче, њихова факултативност има обележја савременог песništва које је ослобођено сваке норме. Таквом поезијом овладава друштвена ангажованост, а због те тенденције естетско се повлачи у његову сенку.

Књига седма, са насловом „Песме из Треш-

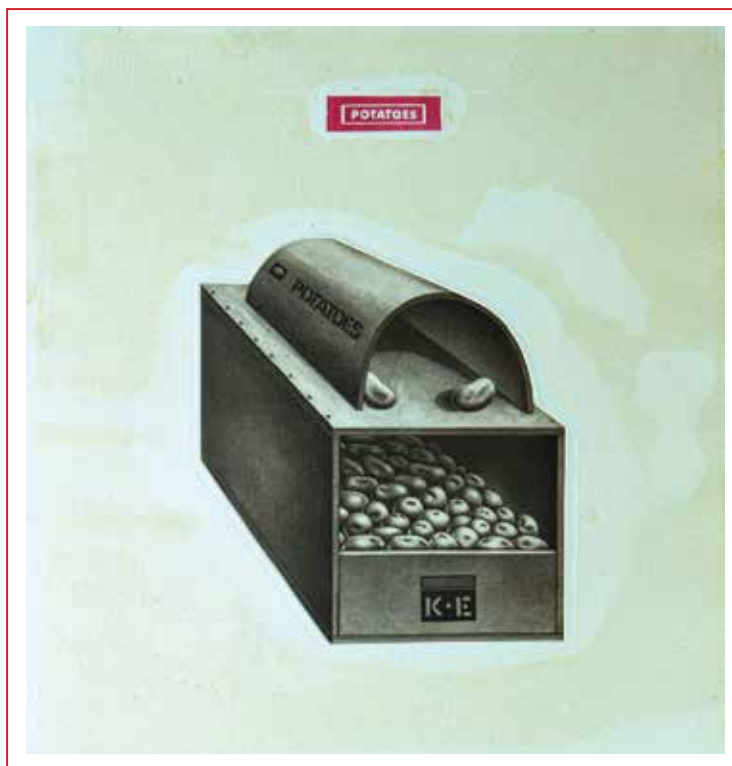
њевице“, која је и завршна, у погледу песничке вештине је најкомплексније поглавље збирке. Ако је у претходним организованим деловима аутор своје гледиште формирао у митском времену – које не протиче, у историјском – прошлости и садашњости, или у апстрактном „времену“ текста – које је универзално, философско, последња целина, на том плану, има све особине његовог мултилатералног присуства. Да би се могао учинити посматрачем чији поглед сеже на све пројекције времена, морао је да се стави у позицију онога чије моћи су веће од уобичајеног. И о томе Богдановић даје наговештај сусрећући саркастични, у најмању руку аутоиронични став, из наслова и прве строфаиде песме са узвишеном атмосфером просветљења из друге. Таква временска сложеност могућа је само у посвећеном простору, а не и у пространству или на случајно одабраном месту овога света, већ онде где историја није престала да буде активна, где постоје материјални и духовни трагови културе и где је осетно душевно присуство. Није лак задатак да се метафоризује онтолошка комплексност тог континуитета, зато што то подразумева целовитост бивства, стога се песник опредељује за најпоузданију стилску селекцију, он изабира симболе аутентичног простора да говоре сами о себи (*Брука и срамота су нас / Такође храбриле, / За нама су ишле жене*). Семантички распоред симбола и значења из културног текста, односно, традицијског плана – „брука и срамота“ испред које ће од нас да начине „жене“, а то нас тера иза, последично. Једновременно на експресивном плану, збег или каква друга колона има управо овакав распоред, стога можемо поуздано да закључимо како је овде целовито остварена поетема, тј. елементарна јединица песничког текста која се истовремено открива на морфолошком, сликовном и семантичком нивоу. Она је тим више сублимни песнички текст колико је у њој недељива етичка и естетска компонента. Имајући у виду неподељеност света на овом месту, Богдановић у различитим његовим мерама тка поетску стварност која, испод историјског и духовног зенита, има и дубину пакла, те тако даје кратку лирску повест о не тако давној срамној прошлости на коју се и данас, на још срамнији начин, чува меморијал у називу улице малога града. У тој песми је специфично упућивање на информанта – другог песника – којим се поларизује његово сведочење о том случају према кукавичком ћутању народа (*Господе, помилуј нас! / Срби о томе ћуте, / А неће ништа да објаве / О томе ни ако је написано / Од стране песника из Трешњевице*). Позивање на другог песника у овој песми, која има све особине предања, постигнуто је коришћењем средства приповедачке књижевности „говора у говору“, тачније, оног типа који је Бахтин назвао „неправим

управним говором“. На тај начин се, макар и посредним средствима, остварује дијалогска форма, а она пре свега подразумева личносне, а не логичне односе. Оформљеност личности је највећи противник стереотипа модерног доба који се осипају у несадржајну унификацију, пред чиме и највећа духовна достигнућа цивилизације, попут анђела из Цркве Светога Ахилија у Ариљу – мотива у знаменитим песмама српских песничких класика, постају безизражајна, у жаргону – гендерски површна (*Не знам зашто у кафићу преко пута цркве / Надобудни момци о Плавом анђелу / Говоре као о глупачи. / Може бити да нису при свој памети / Или је реч о неком другом*). Обележја времена и простора, њихова и топографска наспрамност, такође, остварују својеврсни културно-историјски дијалог.

О неизвесности жанра – закључак

Главни ток ове Богдановићеве књиге песама обележен је неправилном капиларношћу многих мањих притока и истицања који имају оправдања са неког вишег разлога, а то јесте особина, пре

свих других књижевних врста, романа који тежи обухватности шире слике света као пандана реалности. Тиме ова поезија настоји да за своје циљеве задужи и већи број средстава од оних који јој припада, што може да слуги преуређењу поетике и њених објашњења књижевних жанрова. До тада поезија збирке *Магла*, специфичне форме, средстава и поступака остаје у оквирима песништва, али у предстваралачкој фази избора елемената, односно, грађе за роман, која је по разним критеријумима неуједначена и неумерена попут мита, из чега роман црпи своју хегемонију у савременој књижевности. Готово сва даља морфолошка комбиновања и стилизације подређени су принципима обликовања поезије. Она је слободна, етична и на најуспелијим местима – високих естетских домета, заправо, са свим оним особинама којима реалност све више оскудева. Да би страсно комуницирала са таквом реалношћу, служи се широко разумљивим језичким идиомом, без поетизама. На концу, у наслову ове Богдановићеве комплексне збирке губи се јасна граница где нестају границе поетике једнога, а настају границе другога књижевнога жанра, тј. њихових врста.

Спремиште за кромпир, 1974.
мецотинта у боји на папиру, л.: 57 x 50 cm; от.: 500 x 443 mm, сигн.
Власништво Музеја савремене уметности Републике Српске

Ражко Игитић

РАЈКО
ИГИЋО ЖИВОТУ ДВА ВЕЛИКАНА:
ТОЛСТОЈ И ЧЕХОВ

Резиме

Живот и смрт Лава Толстоја и Антона Чехова су укратко приказани. Њихово сазнање да човек живи у хаотичном свету, укључујући нејасну сврху живота и непознату мисију људи на земљи, довела их је до другачијег приступа животу и стваралаштву. Толстој је сматрао да нам вера пружа животни смисао, а Чехов је веровао да је човек жртва у апсурдном свету. Њихов поглед на смрт и умирање се кроз разликује.

Два велика писца, Лав Николајевич Толстој (1828–1910) и Антон Павлович Чехов (1860–1904), схватили су да живимо у хаотичном свету. Мало се познатих писаца ухватило у коштац с том комплексном ситуацијом као ови великани. Наука и филозофија им нису дале одговор на питање *Каква је сврха живота?* и они, свако на свој начин, гледају на живот и смрт. Толстој развија концепт да нам вера даје животни смисао, а Чехов у својим делима описује човека као жртву у апсурдном свету. Максим Горки је, као млад песник, писао: „Такво питање човек не треба да себи поставља. Живи...то је све! Кад размишљаш о смислу живота, нећеш бити својим задовољан“.¹

Лав Толстој

Толстој је романописац, морални филозоф и религиозни реформатор. Од 1852. до 1856. године, објавио је аутобиографску трилогију (*Детињство, Дечаство и Младост*); мада је реч о сину земљопоседника, дело служи као универзални пример одрастања. Његово учешће у Кримском рату, био је официр у артиљеријском пуку, усмерило га је касније ка пацифизму и дало му примере за опис рата у књижевним делима. Његови велики реалистички романи *Рат и мир* и *Ана Каренина* постали су стандард којим се одавно мере достигнућа писаца романа. Толстој је наглашавао етичку и моралну страну

хришћанства,^{2, 3} желео је да споји западна религиозна уверења с источним (будизам и таоизам),⁴ а одбацује капитализам и приватну својину; први је у свету прокламовао пасивни отпор, тј. уводи појам мирног протеста, који је прихватио Махатма Ганди (1860–1948) када је прочитао дело *Царство божје је у вама*. Касније је Мартин Лутер Кинг (1929–1968) био један од многобројних присталица пасивног отпора. Сва своја дела гроф Толстој завештава народу, одриче се ауторског хонорара и долази у сукоб са супругом, креће у манастир да у њему проведе преостале године живота, али умире на путу у железничкој станици. У својим делима, али и у животу обузет је смрћу. Најбољи приказ смрти у књижевности дат је у његовом делу *Смрт Ивана Иљича*.

Толстој је радо читао Чеховљеве приче, поредио их је са сликама импресиониста, а посебно му се свиђа хумор који избија из његових дела; казивао је познаницима да се та особина код писаца ретко среће. У августу 1895. године два писца су се први пут срела. Чехов је возом допутовао у Јасну Пољану где је провео два дана. Тада је Чехову било 35, а Толстоју 67 година. Касније су се повремено виђали, а последњи сусрет је забележен 1901. године на Криму.

Антон Чехов

Чехов је завршио медицински факултет у Москви, 1884. године. У очеку је, као лекар, радио у предграђу Москве, а осам година касније купује запуштено имање у Мелихову, 70 km јужно од Москве, где живи са породицом, пише и бесплатно ради као лекар све док га нарушено здравље због туберкулозе плућа није присилило да оде на Јалту, подручје благе климе. У Мелихову је дању прегледао болеснике, а ноћу је написао многе приче и две драме, *Галеб* и *Ујка Вања*.⁵ Чехов је 1890. године три месеца боравио на острву Сахалин. Пут од Москве кроз Сибир, дуг 9.289 km, није био лак.⁶ Тада још није била

изграђена Транссибирска железница па је углавном користио запрежни превоз. Вратио се бродом *Петроград* који је из Владивостока превозио 300 војника који су се, преко Суецког канала враћали након војне службе на Далеком истоку. Када је брод пролазио Кинеским морем, бура је угрозила сигурност путника. Капетан брода је свима који поседују револвере казао да их напуне, јер смрт пуцњем је лакша од смрти давлeњeм. Касније су два морнара на путу умрла и сахрањени су спуштањем у море. Те су сахране инспирисале Чехова да напише причу *Гусев* о туберкулозном болеснику чије је тело сахрањено у мору. Та прича је дирнула многе читаоце, укључујући и композитора Чајковског. Књига-извештај *Острво Сахалин* садржи описе становника, једна половина су робијаша, а друга њихови чувари с породицама. У књизи су описани и груби поступци чувара према робијашима. Ти су описи присилили руског цара да забрани батинање кажњеника у затворима, жена (1897. године) и мушкараца (1904. године).⁷ Поред бројних прича, Чехов је написао и 14 драма, а најпознатије су: *Вишњик*, *Три сестре*, *Гaleb* и *Ујка Вања*. Оне се и данас приказују у позориштима широм света. У једној позоришној сезони, имао сам прилику да све четири видим у позориштима Чикага. Чехов је живео само 44 године, а снажно је утицао на многе писце. Мада је знао да му је због туберкулозе плућа кратак век, смрти се није бојао, нити је о њој често размишљао, као Толстој.

О неким делима Л. Толстоја

Када је 1869. године објављен *Рат и мир*, многи су се питали да ли је то историјска књига или роман. Међутим, ускоро је свима постало јасно да је то историјски роман, како и сам наслов указује. У њему је подједнако заступљена историја (рат) и роман (мир), тј. реч је о обимном историјском роману. Већина ликова у роману је из аристократских породица, укључујући и главне ликове романа – Пјер Безухов, Наталија (Наташа) Иљинична Ростова и Андреј Николајевич Болконски. Милионски народ Русије се у том обимном делу ретко помиње, а главни херој романа, доброћудни Пјер Безухов, поседује 40.000 кметова. Кметови су тек 1862. године ослобођени, мада су ретки од њих и раније могли да откупе слободу. Тако се, 19 година пре рођења Чехова, његов деда, кмет, откупио од свог властелина јер је за сваку душу породице дао 700 рубаља; укупно је платио 3.500 рубаља. Ретки су кметови успели да сакупе толики новац. То су могли да ураде само вешти трговци или веома способни делатници. Тако се, захваљујући свом деди, Чехов није родио као кмет.⁸ Порекло Толстоја и Чехова сигурно је имало снажан одраз на њихов поглед како на живот тако и на смрт.

На годишњицу смрти Толстоја, 2010. године, организовао сам у сомборској („својој“) гимназији „Вељко Петровић“ вече посвећено том писцу. Најпре су професорице руског и француског читале сегменте из почетних страница *Рата и мира*, који су исписани на руском или француском, а на крају је гимназијалац прочитао превод на српски. Читаоци романа примећују да у раним поглављима романа аристократија веома често користи француски. У поглављима која описују збивања након Наполеонове инвазије, тај страни језик одомаћен међу племством, далеко мање се користи, јер су многи аристократи већ добро научили руски. Када смо после приказа романа неким посетиоцима дали тест с двадесетак питања да се установи јесу ли прочитали то дело, установљено је не само да га многи ђаци нису читали, већ да је једна тек дипломирана, незапослена, професорица књижевности изјавила да га није прочитала.

Интересантне расправе су касније вођене о томе с каквим се успехом на филму, телевизији и позоришту приказује то обимно дело. Најпре су Американци снимили филм према том Толстојевом роману, што је подстакло Русе да приреде своју верзију филма. Сергеј Бондарчук је режирао филм који је сниман од 1966. до 1969. године, трајао је 10 сати и од филмске критике је оцењен као савршена екранизација романа. Би-Би-Си је почетком 1980-их година начинио двадесет ТВ епизода. Приказ адаптације траје око 15 сати и у њој су приказани разни детаљи из романа. С друге стране, мини-ТВ серије редукују низ важних елемената и махом се усмеравају на избор визуелних сегмената дешавања у „Миру“, а приказ „Рата“ чине кратки исечци, укључујући чувену Бородинску битку. Осим тога, увек се радо приказују величанствене племићке виле, сцене лова, степе, зимски пејзажи и непрегледне бреге. У позоришту се кратке илустрације рата могу приказати помоћу снимљеног материјала на екрану позорнице. Данас би адаптације романа, у историјском сегменту *Рата и мира*, морале нагласити поход Наполеона на Москву. Да ли је он хтео да Русима донесе остатке Француске револуције или је то био његов погрешан освајачки подухват?

Први ратни поход Западне државе на велико Источно царство, вреди упоредити с трећим, данашњим, који је отпочела моћна Западна алијанса. У првом, циљ Бонапарте није био освајање привредног богатства велике Русије којом влада цар Александар Први. Садашње ширење Алијансе на Исток махом је опседнутост жељом да се уграби огромно природно богатство, укључујући нафту, гас, руде, минерале и пространу плодну земљу. „Па, зар је право да једино Русија користи то богатство?“, недавно се питала веома утицајна Американка. Наполеон је

у свом освајачком заносу вероватно имао жељу да покори велику државу која је кренула у снажан развојни замах. И Хитлер је желео да освоји Москву јер би му тај подухват проширио утицај и придодео огромно богатство, укључујући нафту. Данас се све скроз окренуло; *tempora mutantur*; нису кренули страни војници према Москви да је покоре јер Западна алијанса спроводи хибридни рат. Руси не знају како да се одбране и крећу у „специјалну војну операцију“, данас у Европи непопуларан рат. Наполеон је водио своју успешну армаду и освојио Москву. Руска војска је одступала да би уз помоћ зиме победила освајача. Руси се данас не могу надати таквом исходу. Ако их западне земље с Украјинцима овог пута не слома, Руси ће морати да се за четврти напад другачије припреме.

Позоришна адаптација *Рата и мира* која се управо приказује у београдском Народном позоришту, била би интересантна многим Сомборцима. Верујем да ће та представа ускоро гостовати у нашем граду и подстаћи омладину да прочита овај обиман роман, као што су га њихови родитељи читали.

Причу под насловом *Кројцорова соната*, Толстој је објавио 1889. године. Назив дела је настао након што је аутор чуо Бетовенову виолинску сонату, бр. 9 (*Kreutzer*), која му се веома свидела, а садржај је настао на основу истинитог догађаја који је објављен у штампи. Писац је то искористио да приреди полемички текст који је тада, а и данас, подстицао бројне расправе. Позднишев, главни лик, прича непознатом човеку у возу, о околностима и разлозима који су га навели да у тренутку љубоморе убије своју жену. Када се неочекивано касно ноћу вратио и жену затекао да вечера са својим учитељем виолине, убио је жену. Наводна љубавна обмана се можда и није догодила, јер послуга је вероватно служила вечеру, а деца су доскора можда била будна. Могуће је да се те вечери ништа није догодило, а жртва није имала прилику да се одбрани; евентуално је само завапила: „Господару, ништа се није догодило!“ Но, бес услед сумње и машта љубоморног мужа довели су до убиства. Дакле, овде је приказана неравноправност полова, како тврде представнице феминистичких покрета.⁹

Толстој има негативан приступ сексуалности. Он тврди да секс буди животињске инстинкте који понекад доводе до криминалног понашања. Хришћанство, за разлику од јудаизма и ислама, често указује да треба избегавати телесно задовољство и сам секс, оно тежи пуританизму. Зато се целибат среће само код хришћана, а не и код две религије које су поникле на Блиском истоку. Јудаизам чак фаворизује вођење љубави. Тако став хришћанства према сексу делимично подржава Толстоја у периоду након што је

доживео моралну кризу у току писања романа *Ана Карењина* и тај поглед на секс је јасно изражен у *Кројцоровој сонати*. Једини начин да се обузда секс, казивао је Толстој, биће постигнут када човечанство прихвати добровољну апстиненцију. Када му је приговорено да ће то окончати људски род, одговорио је: „Па шта онда!“ И поред критика и забране ове књиге у неким земљама, она спада међу његова најпознатија дела. Обожавају су је књижевни критичари због изражајне снаге и вештине описа психичког стања у љубомори. Од те приче је настао балет, изводе се позоришне представе, снимљено је неколико филмских и телевизијских адаптација. Чехов је бранио то Толстојево дело због његових естетских вредности и зато што је „потребно покренути расправу о овом проблему“.

Одлика већине дела А. Чехова

Због немогућности науке да објасни сврху живота, Чехов је креирао стотине ликова које одликује слабост, пасивност и неефикасност. (7, 8) С друге стране, он је као лекар био човек од акције и борац за правду. Док је живео у Мелихову, оснивао је школе и бесплатно лечио оболеле, књиге је поклањао библиотекама, а сиромашним болесницима је куповао лекове. Ноћу је писао. Када је млади песник Максим Горки, према казивању Штефана Цвајга, постао јединствен литерарни глас који је изникао из најнижег слоја друштва, а фасцинирао Русију и целу Европу, примљен за члана Руске академије наука и уметности, цар је поништио пријем тог књижевника јер је нешколован. Сви су академици потом гласали да пријем буде поништен, сем Чехова и Владимира Короленка, руског писца рођеног у Украјини. У знак протеста, они напуштају Академију.

Чехов је подржао став Емила Золе када је, 1898. године, обзнањено Золино писмо под насловом *J'accuse*, упућено француском председнику. У 1894. години, француски генерал Алфред Драјфус, Јеврејин, лажно је оптужен за шпијунажу у корист Немачке и послат на Ђаволје острво на доживотну робију. Чеховљева подршка Драјфусу довела је у кризу његов однос с великим пријатељем и издавачем, Алексејем Суворином.¹⁰

Када је Канадско-америчко друштво Чехова три недеље обележавало годишњицу смрти Чехова, 2004. године, позван сам да одржим уводно предавање на једном симпозијуму одржаном на Колби колеџу у држави Мејн. Између осталог, поменуо сам и тромесечни боравак Чехова на острву Сахалин, великој робијашници Русије. Чехов је тамо путовао с циљем да прикупи податке о социо-еколошком стању на острву, због грађе за научни рад. Вреди истаћи његове описе бруталног

батинања затвореника који су приказани у књизи *Острво Сахалин*, објављене 1895. године. Тај опис је покренуо лавину протеста. Данас, за слично или још теже телесно кажњавање у затворима, светска јавност се нимало не узнемирава. Кампања је натерала цара да забрани телесно кажњавање у затворима Русије.

Извршитељ стоји с једне стране и удара тако да бич оставља траг на телу. Након неколико удараца, он одлази на другу страну и затвореник има пола минута одмора... После првих пет или десет удараца његово тело, покривено ожиљцима од претходног батинања, постаје плаво и љубичасто, а кожа пуца након сваког удараца...

И касније, после двадесет или тридесет удараца, он се жали попут пијаног човека или особе у делиријуму: „Јадан сам, ви ме убијате...”

Стражар броји: Четрдесет-два! Четрдесет-три!

Далеко смо од деведесет.

Већина ликова у делима Чехова изражава пасивност. У драми *Ујка Вања*, радња се дешава у летњиковцу руске провинције. Централни лик је Јелена, прелепа, много млађа друга жена остарелог професора Серебрјакова. Он је наследио летњиковац од своје покојне жене о коме води бригу Иван Петровић Војницки, Вања, рођени брат Серебрјаковљеве прве жене. Вања и доктор Астров су очарани Јеленом и заљубљени у њу. Она је незадовољна својим браком, али наставља да живи у њему. Ситуација је слична код девет ликова у драми; сви су незадовољни својим положајем, стањем, љубави или начином живота, али нико не може да оствари жељену промену. Неспособни су да предузму било какву акцију која би им променила живот. На самом крају драме, професор обзнани да ће продати летњиковац. Вања и Соња, кћер прве професорове жене, који живе на том имању, одлуче да више раде како би стекли нову кућу.

Интересантан је сегмент у ком доктор Астров чезне за овоземаљском правдом у виду наде која би се само на трен појавила.

Астров: Кад у мрклој ноћи идеш кроз шуму, а у даљини угледаш да светлуца трачак светлости, онда не осећаш умор, ни мрак, ни бодљикаве гране које те шибају по лицу... Ја радим, ви то знате, као ретко ко у срезу, судбина ме шиба без престанка, понекад страховито патим, али у даљини не видим трачак светлосног извора. Ништа, за сада, не очекујем...

Чехов идентификује две групе људи: у једној су они попут Астрова, а у другој особе са дадиљом Марином. Сурову овоземаљску неправду први тешко подносе, а други за њу имају решење.

Астров: Они који буду живели кроз сто, двеста година после нас и којима ми крчимо пут, хоће ли нас добром речју поменути? Додо, је ли да ће нас заборавити?

Марина: Људи ће нас заборавити, али неће Бог.

Смрт и умирање

Постоји значајна разлика у погледу Толстоја и Чехова на смрт и умирање. Сви знамо да смо на свету привремено, јер живот има крај. Живот и смрт су повезани, како је то лепо речено у Библији (Генеза 3: 19): *У зноју тела свога јешћеш хлеб свој док се не вратиш у земљу из које си доспео; јер, ти си прах и у прах ћеш се вратити.*¹¹

Кад остаримо и дође време за смрт, мисли нам се усмеравају на крај живота. Већина се особа плаши тог момента, али храбри и већина религиозних људи бивају мирни и спремни за тај критичан моменат. Храбре особе прихватају тај неизбежан догађај, а религиозне прихватају смрт као пасош за улазак у другу врсту живота, посмртни живот.

Чехов је казивао да је атеиста. Без обзира на то што су га родитељи одгајали у религиозном духу и што је похађао црквене ритуале, певао у црквеном хору, читао о руским манастирима, радо слушао црквена звона, писао о свештенству и анализирао црквене теме, он је религиозност потпуно одбацио. Писао је: „Радо бих постао калуђер када би манастири примали људе који нису религиозни и који не морају да се моле“. Међутим, сматрао је да је религија битан морални код, веома важан за једноставног руског човека. Чехов је припадао генерацији образованих Руса који су били спремни да уђу у пострелигиозно доба „које ће почети у раном двадесетом веку“.

Нема сумње да му је слабо здравље, особито при крају живота, усмеравало мисли на смрт. На самом крају живота, са Олгом Книпер, супругом и познатом глумицом, одлази из Русије у бању Баденвајлер, Немачка. Казао је пријатељу: „Све је дошло до краја. Идем да умрем“. Када је 15. јула 1904. године, позвао лекара и казао му *Ich sterbe!* (умирем), доктор му је, по тадашњем обичају, пружио чашу шампањца. Болесник га је попио и умро. (10) Можда је намеран бег Чехова у Немачку спречио да му на самрти позову свештеника јер православног попа у немачким бањама није било.

За разлику од Чехова, Толстој је био опседнут умирањем; чак је развио мистични концепт о одласку душе у „универзалну душу“. Због размишљања о умирању, дао је најбоље описе смрти у светској литератури (смрт Ивана Иљича и принца Андреја Болконског). Када је посетио Чехова који је лежао у болници услед болесних

плућа, почео је разговор о смрти и посмртном животу пред тешким болесником који је бљувао крв. Чехов му је одговорио да после смрти не жели такав живот.

Последњих десетак година, Толстој све чешће размишља о смрти, критикује власт што својинско власништво није адекватно решено и напада Руску православну цркву. Веровао је у хришћанство и учење Христа, али је одбацио црквене ритуале и догму. Екскомунициран је из Православне цркве, 1901. године. Напустио је кућу у поноћ, 28. октобра 1910. године, када је својој жени, Софији, оставио писамце: „Радим оно што већина старих људи мојих година обично ради; желим да последње дане живота проведем у миру и самоћи“.¹² То је, *de facto*, био крај брака који је почео 23. септембра 1862. године, када се у својој 34. години Толстој оженио осамнаестогодишњом Софијом Андрејевном Берс. Супружници су, у раним годинама успешног брака, изродили тринаесторо деце, а Толстој написао многа дела, укључујући *Рат и мир*. Међутим, када је писао роман *Ана Карењина* (1875–1877), доживео је душевну кризу која му је променила остатак живота. Постао је екстремни рационалиста и моралиста, одбацује цркву, државу и приватно власништво. Он је, 1897. године чак одбацио своје романе и дела многих класичних писаца јер то су производи елите за елиту. Истовремено се питао: „Ако постанеш славнији од Гогоља, Пушкина, Шекспира, Молијера и свих писаца света – па

шта? Уметност је привлачна обмана живота која може да изазове радост, али када треба живети, та обмана постаје сувишна и смешна“. Ни у науци није боље, мислио је, емпиријска наука не одговара на велико питање коначне сврхе свега постојећег; одговор је бесмислен или сувише једноставан.

Преиспитивање смисла живота била је важна преокупација у књижевности; она датира од Хомера до многих савремених писаца и мислилаца, као и већине обичних смртника, а наука и филозофија не успевају да дају директан одговор. Упркос огромном напретку о другим питањима, наука и даље даје само једини могућ одговор: сврха живота је везана за његову очигледну биолошку функцију – размножавање врсте. Зато је Максим Горки, ипак, у праву да такво питање човек не поставља себи.

Толстој је с пратњом, октобарске ноћи, кренуо возом у удаљени манастир, али га је упала плућа зауставила у Астапову, где је смештен у спаваћу собу шефа железничке станице. Ту није нашао ни мир ни самоћу. У Астапово се сручило више стотина обожавалаца и мноштво репортера да забележе последње дане великог писца. Умро је десетак дана касније, а сахрањен је у Јасној Пољани.

Толстој и Чехов су умрли природном смрти без присуства црквеног лица.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Горки М. (1892) *Макар Чудра*. Кавказ (Тифлис), 12/24, септембар.
2. Figs D. (2002) *Natasha's dance*. Picador, New York.
3. Игић Р. (2020) *Која је сврха живота*. Графомарк, Бања Лука
4. Milivojević D. (1998) *Leo Tolstoy and the oriental religions heritage*. East European Monographs, New York.
5. Смирнова Г. (1999) *Доктор Чехов*. Контакт (Нови Сад) 7: 31–33.
6. Igić R. (2005) *Could Chekhovian humanism help us today*. JBUON (Athens) 10: 145–148.
7. Igić R. (2005) *Anton Pavlovich Chekhov (1860-1904)*. Am J Psychiatry 162: 2248.
8. Igić R. (2021) *Anton Pavlovich Chekhov*. Generis, Chişinău.
9. Lessing D. (2003) Introduction. *The Kreutzer Sonata by Leo Tolstoy*. Modern Library, New York, pp. xi–xxii.
10. Rayfield D. (1998) *Anton Chekhov: A Life*. Henry Holt, New York.
11. Библија или Свето писмо. Београд, Југословенско библиографско друштво.
12. Beard M. (2013) „Facing death with Tolstoy“. *The New Yorker*, November 5.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1964 NO TITLE
мецотинта, 64x48 cm

Преводи

Борис Лазић	МИШЕЛ ОНФРЕ, поезија
Милијан Симић	ВЕНИЈАМИН АНИСИМОВИЧ КОЛИХАЛОВ, проза
Ристо Василевски	РИСТО ВАСИЛЕВСКИ, поезија
Жељко Перовић	ЦВЕТКА БЕВЦ, поезија
Милан Милошевић	ДЕШИЈЕЛ ХЕМЕТ, проза

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ | МИШЕЛ
ОНФРЕПревео с француског:
БОРИС ЛАЗИЋ

МИШЕЛ ОНФРЕ је рођен 1959. У Аржантану (Француска), од оца најамног радника у пољопривреди и мајке домаћице. Утицаји на које се позива су антички цинизам, Ла Метри и Ниче. Између своје десете и четрнаесте године живи у католичком сиротишту, искуство које оставља трага у његовим ставовима према цркви као друштвеној институцији. Од 1983. до 2003. предаје филозофију у оквиру средњошколског система. Оснивач је Народног Универзитета у Кану, у Нормандији (2002), на коме предаје контраисторију филозофије. Заговорник је, на пољу дидактике, повратку изворним текстовима и противник је академског тумачења филозофије. Објавио је, између осталог, следећа дјела: *Хедонистички манифест*, 2011; *Сумрак идола*, 2010; *Теорија путовања*, 2007; *Атеолошки трактат*, 2005; *Ars Moriendi*, 1994; *Вајање сопства (естетски морал)*, 1993.

Филозоф је и есејиста циничког и хедонистичког смјера, заговорник индивидуалистичког анархизма и аскетизма. Противник је религије схваћене као оруђе доминације и негације стварности. Реквијем или служба мртвима је древни хришћански књижевни облик. Онфре задржава његову структуру у циљу истицања недогматског и радикално атеистичког светоназора блиског – на пољу слика – и позно-античким, гностичким, схватањима. Отуда религијски осјећај и мистички пропламсаји, те пјевање о свјетлости и лигуричко прослављање свијета из пера атеисте који потврђује да сакрално осјећање бића није привилегија вјерника него једно од суштинских духовних обиљежја човјека. Пјесник-филозоф промишља смрт (вољене жене) и поставља је у општи циклус природних мијена. Изражавајући материјалистички став, сакрализација сјећања на мртву драгу, заодјевена меланхолијом, развија се напоре са пјевањем о гашењу свјетлости звијезде као коначној смрти човјека.

АТЕИСТИЧКИ РЕКВИЈЕМ

Марији Клод Ријел (1951–2013),
мојој сапутници од 1977. до 2013.

1.
Вечни мир
(*Requiem*)

Почивај у миру
Тело од светлости
Које се у светлост врати.

Дуго ништа си била
Дуго ти ништа бићеш.
Добро је већ
Ако си измеђ та два

ништавила
Толико била.

2.
Смрт милосрђа
(*Kyrie*)

Са твојом смрћу
Умре и милосрђе.

Смрт није добро
Смрт није ни зло.

Она јест.

Мимо добра и зла.

Да преклињем ништавило –
Бесмислено је.

3.
Смрт гнева
(*Dies irae*)

Са твојом смрћу
Умре и гнев.

Смрт није добро
Смрт није ни зло.

Она јест.

Да се жали над ништавилом
Нема потребе.

4.
Смрт суда
(*Tuba mirum*)

Са твојом смрћу
И суд умре.

Смрт није добро
Смрт није ни зло.

Она јест.

Нема потребе да се од суда страхује.
Нема труба гласних.

5.
Смрт судије
(*Rex tremendae*)

Са твојом смрћу
И судија мре.

Смрт није добро
Смрт није ни зло.
Она јест.

Нема потребе да од судије
Кога твој страх створи
Страхујеш.

6.
Живот живота
(*Recordare*)

Ничега било није
Ничега бити неће

Али,
Између двају ништавила,
Ипак је био
Живот твој.

А твој живот је био:
И сочан и сржан
И редак и живахан,
И густ и јак
И небо и пламен
И тело и крв.

Био је и сунчан и обасјан.
Али исто тако:

И лед и јед
И болан и кратак
И црн и тврд
И кам и там
И сув и хладан.

Био је и мрачан и таман.

Као и сви други животи
Истовремени, овоземаљски –
И пакао и рај.

7.
Смрт пакла
(*Confutatis*)

Са твојом смрћу
И пакао мре.

Смрт није добро
Смрт није ни зло.

Она јест.

Нема потребе да од пакла
Који твој страх створи
Страхујеш.

Нема пламена
Вечите ватре
Нити има изгубљених душа.

Само ништавило.

8.
Сузе копају небо
(*Lacrymosa*)

Са твојом смрћу мре:
И милосрђе и гнев
И трубе и ватре
И судија и суд
И пакао и рај.

Но твојом се рађају смрћу
Сузе оних који остају.

Сузе копају небо
Припремају космос.

Ти нам приправљаш пут
Претходиш нам.

Твоја је судба
Судба наша.

У овај дан сузе су
Крв живих.

Ти, у овај дан –
Ми, ускоро.

Сузе се тим сазнањем хране.

9.
Amen
(*Amen*)

Живот иште смрт.

Води нас
К ништавилу из кога потичемо.

Нека буде.

Дошли смо само
Ради тога да бисмо отишли.

Нека буде.

Наше биће
К ништавилу хита.

Нека буде.

Колевка
Предсказује гроб.

Нека буде.

Истина дететова
То је смрт његова.

Нека буде.

Зашто си на то заборавио?
Воли свој удес.

10.
Смрт спасења
(*Domine*)

С твојом смрћу мре
И твоје спасење.

Смрт није добро.
Она није ни зло.

Она јест.

Мимо добра и зла.

Нема потреба да ишчекујеш спас
Који је страх твој стварао.

11.
Даровање космосу
(*Hostia*)

Космос је вибрација пропалих звезда.
Тело је било светлећи прах.

Некадашњи прах звездани
Тело опет бива прах звездани.

У космосу где живот је срећни случај био,
Била си тело живо,
Дакле срећа по себи.

Нека се твоји рашчињени атоми
Врате васељени
Где наставиће свој плес.

Слепи комад васионе
Била си комад васионе свесни
Који опет бива слепи комад васионе.

Слава светлости која заблиста у животу твом
Данас угаслом.

Нека буде.

12.
Мир васионе
(*Agnus dei*)

Још плешу твоји атоми
У васколикој празнини.

Душа кроз космос разасута
У облику сазвежђа блиста.

Блиста у комадима светова
Разноврсних.

Душа разасута кроз космос
Блиста у комадима сунашаца.

Она блиста у комадима унутар душа оних
Који су остали.

13.
Светлост васионе
(*Lux aeterna*)

И сама смрт мре.

Само костури на земљи
Одолевају смрти.

Али,
Једном,
Умреће и они.

Оног дана кад се сунце буде угасило,
Умреће и смрт.
И мртви ће, истовремено кад и живи,
Изнова умрети.

И дуги светлосни одјек
За неко време
Потрајаће
Пре него се сва светла угасе.

14.
Са ништавилом
(*Cum nihil*)

Поставши више него ништа
Гроба ништавило исто тако биће поништено

И ништа постаће све.

AP 1968 MOTH PUPA
мецотинта, ецовање, 57x50 cm

ПРОЗА

ВЕНИЈАМИН АНИСИМОВИЧ КОЛИХАЛОВ

Превео с руског:
МИЛИЈАН СИМИЋ

ВЕНИЈАМИН АНИСИМОВИЧ КОЛИХАЛОВ родио се 1938. године у селу Кандин Бор у Наримском крају Томске области, у породици алтајских досељеника. Веомо рано, пред сами почетак рата, Венијамин и његов четири године старији брат Владимир (касније такође познати сибирски писац и аутор чувеног романа *Дивљи изданци*), остају без оца (умро од рањавања и контузије из грађанског рата), а затим и без мајке. Постају васпитаници дјечјег дома у Васјугану, у насељу Уст-Чижалка.

Године 1956. завршио је у Томску рударску школу. Радио је као утоваривач, као радник на подсијецању грана у амурској тајги, као монтажер на високоградњи, као бравар на ремонту индустријских постројења, као асистент и кинооператер, као васпитач у дјечјем дому, као дописник рејонских и обласних новина. Године 1958. завршио је Књижевни институт „Максим Горки“ у Москви, а 1962. примљен је у Савез новинара СССР-а.

За вријеме служења војног рока у Тихоокеанској флоти објавио је своје прве стихове. Прва књига пјесама *Дуга* излази му 1963. године, а потом и књига стихова за дјецу *Краставци-препредењаци* (1969). Међутим, оно што је привукло пажњу критике и читалаца и што га је учинило познатим изван сибирских књижевних токова су документарне приче о освајању Сибира, објављене у књигама *Зејска врата* (1968), *У подножју сунца* (1975) и *Земља граничи с небом* (1976). Ове књиге, заједно са књигама још неколицине сибирских писаца, унијеле су право освјежење у прилично учмалу и у соцреалистичке окове стегнуту совјетску књижевност и најавиле снажан продор сибирске прозе.

Аутор је два романа: романа-дилогије *Позадинци* (1997, књ. 1 – *Пурга*, књ. 2 – *У дубоком снијегу*) (роман је 2015. године објављен под насловом *Пурга*) и *Баш та јаруга* (2014) и десет повијести (кратких романа): *Сухи гром* (1980), *Куликовка – сеоце у тајги* (1980), *Огњена лавина* (1981), *На медвеђој старици** (1987), *Горислава* (1988), *Пурпурни залазак* (1992), *НЛО „Златни скалпел“* (1995), *Долина Уморних Костију* (2011), *Мала туђина* (2015) и *Животопис земаљске мајке* (2015).

Најзначајније прозне књиге су му: *Сухи гром* (1980), *Пошиљка с доставом* (1986), *Берба ораха* (1987), *Пурпурни залазак* (1992), *Горислава* (2008), *Житељи Сјевера* (2015) и *Освјетљења* (2020). Стихове за одрасле објавио је у књигама: *Дуга* (1963), *Пртина* (1990), *Пјешчано вријеме* (1995), *Кретање леда* (2000) и *Одлазак* (2008). Аутор је и дванаест књига стихова за дјецу, као и десет есејистичких књига.

Колихалов је добитник награде часописа „Млада гарда“ (1973 – за есеје „У подножју сунца“ и „Међу стрмим обалама“), савезне награде „Николај Островски“ (1974 – за рукопис књиге *У подножју сунца*), награде Томске области из области образовања, науке и културе (2009), сверуске књижевне награде „Вјачеслав Шишков“ (2013).

*старица – исушено ријечно корито

ПУРГА

(одломак из романа *Позадинци*)

Ноћ је била бескрајна. Прозорчић старе коњушнице преко пута ждребне Пурге* није се разгарао мутним свјетлуцањем зимске горе. Преградци су тонули у дугом мраку. Мрак је повећавао храброст и дрскост мишевима. Из коританца се чуло њихово тихо пиштање. Са таванице, прекривене шареним ињем, стрпоштала се лака надстрешница, падала на леђа коња, на грубе преграде и дуг клизав пролаз, који је дијелио на два дијела коњско боравиште.

Пурга се осјећала лоше. Тресла ју је грозница. Баволска вијавица иза зида од брвана тјерала ју је да се стиска и да често дрхти. Кобила је покушала да легне, скупљала уз затегнут трбух ноге, али осјећајући у њему оштре ударце, невољно се опуштала у хладним струјама ваздуха, који је протичао изнад пода.

Никако јој те ноћи није полазило за руком да задржи топлину у слабом тијелу. Нестајала је са издахнутом паром, са сваким хладним дрхтајем. Уставши, латила се да допоједе сијено. У другим преградцима такође се чуло равномјерно хрскање. Понекад се чуо мучан кашаљ, одјекивали лаки ударци о под и грлени разговор узнемираних становника коњушнице.

Бољеле су је ноге, удубљена леђа. Преморен врат стално је осјећао присуство хама, иако га двије седмице нису стављали на кобилу. Двије седмице није јој клизио низ коштунаве сапи ремен, није је стезао колан, није жуљило седло. Међутим, сву орму, њој намијењену, Пурга је осјећала као оштро обиљежје веома тешке коњске судбине.

Није имала ни три године кад су јој заповједнички и грубо с муком навукли повелик хам, угурали ђем, углачан зубима других коња. Није хтјела да га прихвати, стезала је чељусти, покушавала да уједе коњушара, али он је баволски лако ставио челик у непослушна уста. Пурга се ритала, ударала га заузданом главом, гризла нову рукуницу. Коњушар је покушавао да наговори кобилу понављајући команду „тпру*“, снажним трзајима узде – покорности није било. Пљунувши у раширен длан, мужик је утрнуло песницом почео да јој усађује покорност. Ударао ју је по храпу* с отезањем, с осјећајем злурадости и некажњености. Што су ударци били јачи, млада мученица је постајала свирепија. Пурга је знала шта желе од ње и сва се бунила против припреманог ропства. Долазио је крај краткој слободи, безбрижном животу.

Упрегли су је поред помоћне просторије при коњушници. Ту су по зидовима висиле дизгине, хамови, преколећници и лежали у нeredу савијени филцани јастучићи, за седла при јахању. Овдје се поправљала колхозна орма за коње, шиле нове узде, правили хамови. У помоћној просторији осјећао се непровјетрен мирис катрана, коже и коњског зноја.

Непотрошену снагу ђудљиве кобиле покушали су да дају у службу пространим саоницама с подрезаним челичним листовима. Кобила је давно добила солидно радно име – Пурга. Будући да је била мала враголанка, чула је њежне нотице у гласу људи који су је окруживали, дозвољавала им је да је помазе, почешу иза ушију. У зависности од узраста коња, нестајало је њежности у разговорима сељака. Процењивачки су јој загледали у зубе, чупкали доњи дио гриве, савијали леђа, пипали сплетове мишића. Посебне мане нису налазили. Познаваоци су прорицали добре запрежно-вучне квалитете. Нагађали су – да ли ће ходати као рукуничар*, или ће отићи у логове*, припрежне коње. Други колхозници су доказивали: испашће добар тркачки коњић... не мари што се често спотиче у младости, јер и искусног коња хвата спотицање: има четири ноге, а путева је на хиљаде, имају само један посао – да леже.

Пурга није одмах замрзила коњушара. Непријатељство према њему траје од рођења. Оно што је Дементиј Басалајев из глупог егоизма мислио да је лудост, био је тврдоглави карактер животиње. Кобила је одговарала на њежност, бунила се против опаког насиља. Сељак је упропастио не један бич, лемајући тврдоглаве, непослушне, који нису могли да помјере претоварена кола. Тукао је с оним grubим сељачким сладострашћем, које се рађа из сазнања потпуне власти над животињом и из мучног осјећања тешке туге. Лице је постајало жучано-цигlasto, раширене очи су сијале бојом недавно стврдног калаја. Неки кротки, услужни коњићи из страха од батина послушно су улазили у рукунице, али је и за њих Дементиј налазио разлог да их плесне по ушима, да их удари кољеном при затезању колана, да их удари задњим дијелом длана по тврдој жили.

У пијано-празничне дане, приликом храњења коња, приликом чишћења преградака, поред отвора на појилу био је посебно дрзак и освелољубив. У присуству колхозника се суздржавао, није гунђао, није шпартао шарена,

смеђа, доратаста, кулашаста леђа и сапи кусим бичем. У четири ока са крдом одлагао је души рајски час. Не једном су Басалајева покушали ритнути, угристи најочајнији паћеници, али га је сачувао случај и мајмунска спретност. Једном га је Пурга летимице повриједила у дебелу бутину. Седам дана је ходао храмајући, стекао љубичасто-тамну модрицу, величине длана, која је касније добила непријатно жутило.

Коњ није дуго морао да чека осветнички бијес. Као поука другим коњушарима, поломио је о сиву кичму дрвену лопату. Привезана за стуб капије, Пурга се врзала по утабаном парчету земље прегратка, избацујући прљаве грудвице испод широких копита. Приликом батињања кобиле, ждребад су уплашено јурила по прегратку. Њихов изазовно гласан заштитнички крик-плач дјеловао је на друге животиње: узнемирене, као у присуству опасне звијери, ударили су копитама утабани снијег, пропињали се и скакали један на другог.

Увече је Дементиј гурнуо Пурги кришку ражаног хљеба, али кобила није прихватила комад, гледајући искоса на коњушара непомирљивим очима. Басалајев ју је, не без опреза, зграбио за ноздрве, покушао да јој отвори уста, да угура комад. Чак је прогурао клинасти разрез кришке испод горње усне, али непопустљиви коњ незадовољно је фркнуо и испљунуо мрве на под прегратка.

– Пождери, погана утробо!

Коњушар је снажно бацио хљеб у коританце на нарамак донесеног сијена. Ни последице одласка страшног господара Пурга није дотицала кришку. Хрската је сијеном, трудећи се да задржи дисање, да не пушта у себе примамљив мирис хљеба.

Ујутро, не нашавши на ранијем мјесту режањ караваја*, Дементиј је помирљиво рекао „хм“: „давно је требало тако“, не знајући да су се послужењем окористили вјечито гладни мишеви. Лукави и мудри Басалајев пазио је и добро хранио председничког јахаћег Дората. Чешљао га је, шишао му густу гриву, чистио глатко ухрањено тијело, одсијецао израслине са копита. Узда и ново шкрипаво седло били су ишарани бакарним плочицама и звјездицама. Испод њих су поскакивале, клатиле се при вожњи лијепо уплетене кићанке. Колико пута је Дементиј видио себе у тако накићеној седленој опреми. Што је он гори од председника Тјутјуникова? У писмености га туче, али, очигледно, руководство боље зна кога треба одредити људима и колхозној земљи. Угледавши кроз прозорчић хам председника који је долазио Басалајев је брзо изашао на улицу до привезаног Дората, зграбио спремљену чешагију и ревносно почео да чешља и без тога чисту зализану длаку. Стари лисац је знао: треба угодити

руководиоцу, поштовати га, чак и ако у души не волиш човјека, завидиш његовом положају. Давно је научио да прикрива осјећања, ласкање је држао отвореним, понизност показивао према приликама. И Дорату су падали у дио ударци, али је увијек ударао с освртањем на обје стране.

Пургу је приписивао категорији колхозне свјетине. С њом не треба поступати одвише благо. Још ниједну јогуницу, која је одслужила унапријед одређену потпуну слободу, није мимоишла рукуница и хам. Такве није смиривао бич, ударци чизме. Узалуд се Пурга пропињала, вртјела усијаном главицом, покушавајући да одложи предодређену судбину. Њена коњска снага одавно је унесена у списак, уливена у заједничку колхозну теглећу марву, у коју се убрајају такође и бикови, који иду споро се гегајући. Кобила их је више пута сретала на колхозним путевима, у пољу, у шуми – широких њушки, покорни, с пјенастим мјехурићима на дебелим храпавим губицама. Од њих би требало да се учи стрпљењу, биковској упорности. Наизглед лијени, они метар по метар вуку велики товар дрва на саоницама, брдо врећа на таљигама, свежањ брвана уз узбрдицу ријеке Васјуган*. Ору ништа лошије од коња, давно схвативши груби говор бича и наримски псовачи дијалекат смјелих орача, који су од ревности заборавили да испљуну угашени опушак, изгорио до самих усана... Смири се, Пурга, буди исто тако тиха и лукава са својим господаром, као што је он са председником колхоза. Неће ти угађати тупоглави коњушар. Нећеш добити, као Дорат, вишка торбу овса, велики, већи од једног obroка, нарамак сијена.

Мудрост ће кобили доћи касније. Сама ће залутати у простор рукунице, реаговати и на најмањи ударац коњушара, помагати му да јој провуче главу кроз хам и гледати у човјека плашљиво – оданим очима, пуним разумијевања.

Докле год је пак коњска снага бјеснила, није се потчињавала вољи мужика. Из раширених ноздрва истицала је крв са слози: Пурга је у афекту ударила о прегиб салинаца на саонама, истргла узду из Дементијевих руку. Неспретан због одјеће од вате, коњушар се једва држао на земљи, тапкајући у сивим подшивеним крзненим чизмама.

– Ишибаћу те до смрти, животињо!... Јебаћу ти мајку!...

Кад је истучена, уразумљена јурила утабаним ливадским путем, осјећајући од ђема оштар бол, ту и тамо је покушавала да се не потчињава насилној власти кајаса, које су се трзале. На залетима намјерно се прибијала уз ивицу пута, како би саонице са кочијашем ударили о пресовану сњежну избочину, због чега је зарадила неиздржлив плик од бича.

У почетку није било тешко возити накићен воз*. Од средине пута његова тежина се повећавала, као да је неко путем додавао прекомјерне слојеве сијена. Ради бољег ослонаца копита, морали су направити удубљење оштром страном и одмах утиснути на тврдом снијегу пун отисак трага. Хам, ремен на коњским сапима, леђни ремен, колан, узда с ђемом, који гуши стварали су чврст оклоп. Кобила је била окована у њега, са сваком врстом осјећајући паклену снагу стиска.

„Ето каква је наша судбина“ – размишљала је ознојена кобила, с муком помјерајући дрхтаве ноге. Тешке збијене слојеве сијена Басалајев је чврсто положио. Наизглед возић као возић. По тежини таман за овсом ухрањеног Дората – шестогодишњег ждријепца чврстих ногу.

– Вуци! – бодрио је коњушар коњића бичем и узвиком. – Све ћу јогунство из тебе избити... Изаћи ће из тебе са знојем, са г... Доста, наодмарала си се, нећеш сијено бадава ждерати. Н-но, мрцино, мичи се!

Намјерно је кренуо према удаљеним стоговима, пробијајући се кроз дубок растресит снијег. Да је знала Пурга, не би потрошила толико енергије у запрези. Зашто је јурила, као празан теретни воз? Зашто су је на нагибима испрезали из рукуница санки, окованих салинаца? Долазило је прво касно кајање...

Прошло је времена, Пурга се спремала да поклони колхозу саплеменика. Забринута оним што је чека, смрзавала се у тијесном прегратку, присјећајући се свих увреда, које су јој некад биле нанесене. На пепељастој кожи није било мјеста које није било окрзнуто бичевима, песницама и крвопијама. Ударали су је петама у бокове дјечаци-утоваривачи. Тукли еластичним врбовим шибама. Забијали прсте у доњи дио гриве, плашећи се да не падну са кошчатих леђа. Чупали из репа дуге длаке за замке, за хватање бурундука* и младунчади штукe близу обала. Мужичи су јој, опијени брагом*, забаве ради пуштали у ноздрве колутове заједљивог дима од крце. Крпом намоченом у терпентин и везаном за дршку грабала мазали су је испод репа.

Зими, покривена сњажним покровцем, сатире се, вуче из шуме саонице претоварене дрвима. На њима важно сједи кочијаш, виче, лупа кајасима. Од напрезања спремне су да попуцају жиле. Мужик неће сићи до самог села са наслаганих дрва, стегнутих ужадима. Он чува своју снагу, потребна му је увијек, као плугу лемеш, дрљачи зуб. Нико није израчунао колико је сељачких снага у једној кобили, све се од давнина мјери снагицом – коњском...

У прегратку, испод огризина сијена, шуштали су мишеви. Шврљали су по коританцу, у нади да ће се офајдити овсом, али измучени колхозни коњи одавно га нису добијали. Давно је прошао

тихи црквени празник Аксиње-полузимнице*. Зима је успјела да преживи свој дуги наримски вијек, узела пола вијека прољећа, али била је, као и прије, исто онако млада, здрава и зла.

Пурга се бојала мишева, по могућности их је убијала широким расцијепљеним копитама. Загњуривши храп у сијено од шаша, гласно и љутито је фрктала, испуштајући из ноздрва густе млазеве ваздуха. Шуштање испод сијена је утихнуло, али је кобила, знајући за све смицалице четвороножних готована, превртала шуштаву шашу истуреним уснама, не престајући да испушта из влажних дрхтавих ноздрва коњски задах.

У њену чураву гриву завлачили су се да се угрију врапци и сјенице. Понекад су на њеним брежуљкастим сапима врапчићи, због заборавности, обављали своје птичије потребе. У прољеће су се препуштали љубавним задовољствима, страственим цвркутањем пружајући уживање ушима уморног коња. Пурга се радовала сваком догађају, кад су случајно долетјеле птичице чупале за гнијезда стару длаку.

Сијено од шаша пробадало је влажне усне. Понекад су се међу грубим шашем налазиле стабљике грашара* и крваре*. Сажвакавши их, коњ није журио да прогута љепљиву течну масу, наслађујући се њеним укусом и мирисом, сјећајући се живота слободних трава љети, ливаде, умрљане пластовима и стоговима тупих врхова.

Колхозна коњушница је била слабашна, кривих зидова. Маховина, коју птице нису стигле да развуку, иструла је, расипала се под прстима, као барут. Кров, покривен шиндром, повио се, обрастао маховином. Из слоја земље, коју је нанио вјетар, вириле су метлице лободе, коприве и трава уских стабљика. Чак ни зима, прекривши кров, посувши сњажним наносима, чини се, половину јасикових круна, није могла да сакрије убогост коњског боравишта. Уз њега је био дограђен простран преградак – ишаран копитама, утабан снијег био је потпуно прекривен лепињама крављег ђубрета. Оштро закачене коњским ногама, оне су пригушено ударале једна о другу, испуштајући звук билијарских лоптица.

Изнутра су брвна коњушнице нападале гљиве, разједала љепљива плијесан. Готово на средини један од зидова подупирао је брезов стуб, спојен одозго грубом кламфом ручне израде. Одоздо се подупирач ослањао на рупу, издубљену у поду, смеђе-жутом од коњске мокраће.

Преко пута прегратка, гдје се налазила Пурга, у зиду између брвана зјапила је пукотина. Кроз њу је дувала промаја, дувала коњу у десно ухо. Недосјетљиви коњушар није затварао пукотину, иако му је Пурга више пута дотицала уснама рамена и показивала очима на рупу, која би се

могла зачепити парчетом кучине или маховине. На једно ухо кобила је почела слабије да чује, као да је изговорене ријечи, повике одувао брзи вјетар.

Ближила се крају хладна априлска ноћ. Кроз избијено стакло уског прозорчића коњушнице завиријале су крупне јасне звијезде. Једну од њих – црвенкасту Зорницу – Пурга је примијетила давно. Звијезда није силазила све до свитања, наговјештавајући нову порцију сијена и лагану трку на појило.

Звијезда је сијала на истом мјесту, које јој је додијељено, али кобила, чије је тијело подрхтавало, сада није видјела ни њу, ни тамносиви правоугаоник неба. Било је страшно и несхватљиво: шта се догодило?! Јутро, које се почело рађати, изненада је смијенила непрозирна тама. Коњ је широко, до боли, отворио очи, али ни тада није видио ни зид коњушнице од брвана, ни мотке уског преградка. С узнемираним тужним рзањем завртио је главом, желећи да се ослободи црне баршунасте копрене, која му је прекривала очи. Копрена мрака није спадала.

Дешавало јој се да је љети уједу отровне мушице, да јој се вид замрачи. Али мутноћа би ускоро нестајала. Пурга би са некадашњом јасноћом видјела траву, удаљено грмље и колхозно крдо.

Једанпут је била преплашена помрачењем Сунца. Усред ведрога дана наступио је мучан сумрак. У селу су, као вукови, завијали пси, ошамућено су јуриле по двориштима и улицама кокошке, пузили на гребенима узнемирени коњи. Ритајући се полусавијеним ногама, подизали су опуштеним гривама прашину са пута. Под теретом наврле тајне утишала се, наћчулила уши природа. Људи су, забацивши главе, гледали у мутну звијезду кроз чађаво стакло. Пурга је ударала копитама у земљу, бучно рзала, док сунце поново није букнуло, као пљусак незаустављиве свјетлости.

За Пургу је наступило вјечно помрачење. Тако је у колхозу поред ријеке „Васјугански орач“ од претешког рада ослијепила ждребна кобила. Затетурала се у једну страну преградка, у другу, желећи да се увјери да ли су преграде, које је раздвајају од осталих коња и даље на мјесту.

Увјеривши се у цјеловитост властите мале територије, кобила је испустила дубок отегнут уздах.

Дошло је тужно свитање. Из мрака су почели да испливавају стубови, који су подупирали таваницу, зидови прекривени ињем и разнобојна коњска леђа. У коњушници се налазила трећина колхозних коњских снага – болесни, хроми, ждребни, намијењени за потребе у домаћинству. Остали коњи, заједно са биковима, обављали

су исцрпљујући посао на сјечи шуме, извлачећи по путу-гличеру до ријеке, пловне за сплавове, брвна глатких бокова. Два километра од обале колхозници су просијецали густу борову шуму, подрезујући столарским пилама и пилама са двије дршке звонке борове за бродове.

На зарђалим шаркама зашкрипала су врата. Ушао је намрштен коњушар, као труба се ушмркнуо, запушавајући наизмјенично ноздрве чврстим јастучићем великог прста. Сељак је био у сивим крзненим чизмама домаће израде, утрпаним у старинске високе каљаче, у ватираним панталонама, толико излизаним да су личиле на кожне. На десном рукаву телогрејке* била је закрпа величине марамице.

Коњи су журно ишли у преградка ка припремљеном сијену. Пурга се задржала поред преградка. Дементиј ју је љутито гурнуо дршком кусе метле. Коњ је устукнуо у пролазу, полако, по сјећању, отишао до двокрилних врата. Ноћ коју нам је природа додијелила и ноћ предодређена судбином, спојиле су се данас у једну дугу, непрозирну таму, замрачивши све: свијетли отвор врата, под пун пукотина, импрегниран заједљивом мокраћом, мутне прозорчиће коњушнице, кроз које су упорно улазили пузећи густе несаломљиви зраци. Из мрака просторије кобила је закорачила у мрак преградка, застала у неодлучности и у страху, који ју је обузео. Чула је: са слашћу су коњи хрскали сијеном, брбљале свраке. Малим корацима несрећница се приближавала сијену, баченом наред преградка, увлачећи дрхтавим ноздрвама веома хладан ваздух.

Не стигавши у узак простор између кулашастог мерина и доратасте коштуњаве кобиле, ударила је њушком у бут кастрираног коња и добила оштар ударац копитом. Другом приликом узвратила би безобразнику, угризла би га или ритнула, али сад је, жалосна и посрамљена, одскочила назад, болно осјећајући тежину напетог трбуха.

– Зашто, курво, не ждереш?! – коњушар је замахнуо изнад коњског храпа тешком песницом са неравним, напуклим ноктима. Чудно – кобила није устукнула од њега, као увијек, већ је неустрашиво бечила влажне, као љепљиве, очи.

Желећи да провјери претпоставку, Басалајев ју је још неколико пута гурнуо из све снаге лијевог и десног песницом. Замрла четвороножна снага није реаговала на замахе његових руку.

– Ето ти га на! Изгледа као да је ослијепила... – промумлао је уплашено Дементиј, отварајући зачуђено велика уста с jakim прљавим зубима.

Донио је из коњушнице бич, стао испред слијепе кобиле, замахнуо. Али и тада је с тупом равнодушношћу Пурга гледала у њега, не помјеривши се с мјеста, не махнувши уплашено главом.

Коњушар јој је пришао ближе, ради веће сигурности пажљиво завирио у љубичасте мјехуриће очију. Кад је видио мокре путике испод њих, који су скупљали влагу на дну, мужик је замолио колибу да му опрости за честе ударце и непријатељство према њој.

Дементиј је дарежљиво насуо у дубоко коританце овса и није пуштао друге коње да приђу ближе слијепој кобили.

-
- * пурга – мећава, вијавица, сњежна олуја
 - * тпру – стој
 - * храп – средњи и доњи дио носне кости код животиња
 - * рукуничар – средњи коњ у руској тројци
 - * логов – обичан припрежни коњ
 - * каравај – округао хљеб
 - * Васјуган – ријека на југу Западносибирске равнице, лијева притока Оба, протиче Томском облашћу, дуга 1.082 km
 - * воз – натоварена кола, саонице
 - * бурундук – пругаста сибирска вјeverица
 - * брага – врста домаћег пива
 - * Дан Аксиње-полузимнице – назван у част Ксеније Милоске – хришћанске светице, која је живјела у V вијеку и читав свој живот посветила Богу, није се удавала, напустила Рим и отишла на острво Кос, гдје је примила постриг и основала монашку заједницу, слави се 6. јануара
 - * грашар (зечија дјетелина) (лат. *Coronilla*) – вишегодишња зељасти биљка из породице махунарки
 - * крвара (дињица) (лат. *Sanguisorba*) – вишегодишња зељасти биљка из породице ружа
 - * телогрејка – кратак ватирани капут, кратка јакна без рукава

AP 1965 FOSIL

ПЈЕСМЕ | РИСТО
ВАСИЛЕВСКИ

Превео с македонског:
АУТОР

РИСТО ВАСИЛЕВСКИ (Наколец, Преспа, Македонија, 1943) – пјесник, есејиста, књижевни критичар, писац за дјецу, антологичар, преводилац, издавач и академик. Пише на македонском и српском језику. До сада је на ова два језика објавио више од 30 запажених пјесничких књига; седам књига философема, афоризама и анотација, пет књига поезије за дјецу и два романа за децу у стиховима, као и педесетак избора поезије.

Аутор је *Избраних дела* у 15 томова.

Дјела су му преведена на више од 30 страних језика; заступљен је у више од 350 антологија и избора савременог македонског, српског, југословенског, европског и светског пјесништва.

Сачинио је и објавио више од 90 избора поезије и прозе других аутора, а са македонског на српски и обратно, као и са више других страних језика на српски и македонски језик превео је и објавио више од 200 пјесничких, прозних, драмских и есејистичких дјела.

Приредио је и објавио 12 значајних пјесничких антологија, међу којима су и капитално издање – тротомна антологија *Трајник*, која садржи поезију пјесника 18 националних мањина и етничких заједница у Србији и знаменита Антологија македонског пјесништва од IX до XXI вијека *Моћне струне*.

О дјелу Василевског у земљи и иностранству писало је више од триста тумача књижевности.

Добитник је Признања Владе Републике Србије за врхунски допринос националној култури и уметности и више од 50 других веома значајних домаћих и међународних награда и признања, међу којима су и: Мала Нобелова награда, Европска награда „Балкан и Европа“, „Франческо Петрарка“, „Николај Гогољ“, „Михај Еминеску“, „Никита Станеску“, „Лесја Украинка“, „Атлант словенства“, „Поета Лауреатус“, „Милан Ракић“, „Браћа Миладиновци“, „Ацо Шопов“, Златни кључ Смедерева...

Члан је Македонске академије наука и умјетности, Словенске академије књижевности и умјетности и још двије друге иностране академије, затим Међународне асоцијације писаца, Друштва писаца Македоније, Удружења књижевника Србије и Удружења књижевних преводилаца Србије.

Живи и ради у Преспи (Македонија) и у Смедереву (Србија).

ТЕК ПОГЛЕД

Ма где п(р)олазили, нешто нас збуњује.
Ниједан други п(р)олазак не понавља први,
нити затиче раније слике,
мада је, чини се, пут исти,
као и правац.

Увек се умеша други детаљ,
глас, шум, смисао циља,
убрза или успори корак,
преко једном виђених и доживљених призора
наслажу се неки други,
на које се треба тек привикавати,
уз које тек треба одрастати или старити.

То највише збуњује оне
који се и иначе тешко сналазе,
јер нису свесни
колико је прах времена лак,
колико све лако покрива,
нарочито памћење и прошлост.

Као да се све јуче догодило,
они још чују вратнице
које су на почетку отворили
да би кроз њих дотакли живот.

Тек поглед,
а чини се да је све прошло,
да све, одједном,
другима и нечем другом припада.

Мангалија, Румунија, 23.9.2003.

СМЕХ

Ведар бејаше,
недрен из дубина,
упућен свакоме
као себи самом.
Звонио је
тај лепет радосне птице
и везивао се с туђима,
стварајући саће
у коме се могло лепо расти.
Сада, иза сваке границе,
загледам се у празна места,
завирујем кроз напуштене прозоре
у неплодне постеле,
показујем сво умеће откривања,
али њему нигде трага.
Само покоји његов комадић
севне као мач
и не знаш
да ли више погоди нечију бољку
или умири нечији плач.
Развукао се грч
као опште лице,
пренео се на корак
који увек хитају непознатом,
да се потврде
или врате назад
да само проговоре
о још једном поразу.
Смех који се чује овде
или стиже издалека
јесте заразан,
али има тежину олова
које све притиска и трује.
Више личи на подсмех
на који морамо
по ко зна који пут да се навикавамо
да бисмо како тако опстали,
свеједно колико болесни били
и све доживљавали
као туђу незаслужену казну.

2. септембар 2004.

НЕМА КОМЕ ДА ВЕРУЈЕМО

Нема коме да верујемо
јер нико ником не верује.
Можда зато што дуго трајемо,
све смо успут почели да губимо.
Пријатеља имамо све мање,
због чега нас и они све мање имају.
Као да смо сами криви
што смо Туђом вољом овде никли,
или однекуд стигли
да овде посејемо семење,
уземљимо корење
и узнебимо стабло
на које се време наслања,
на нас се бацају чини,
од нас се отима прошлост,
највише будућност
у којој се траже они
који мисле да од њих све почиње,
због чега се многи од нас удаљише
па сада желе
да се и себе и нас одрекну,
као што су се одрекли предака
који су градили Лепенски Вир,
снатрили небо с Кокина;
клесали прве знакове говора у стене,
утискивали их у Винчанску и Виничку глину,
рисали Охридска писмена

и ширили их међу друге,
да с њима постану општи свеци
и вечити гробови,
о које се сада многи отимају...

Бесни и безочни у поступцима,
свесно у нама изазивају бес
којим постајемо оно што нисмо.
Улазимо у унапред изгубљене битке;
бавимо се њиховим лажним истинама,
уместо да бранимо и градимо своје;
у својим кућама седимо за њиховим столовима
и за њима једемо њихов хлеб наших руку;
пијемо њихову воду с наших извора;
почињемо да заборављамо ко смо и где смо...

Нема коме да верујемо,
јер нико нама не верује.
Остаје нам само вера у себе
или мисао да ће у општем Чистилишту
које се увелико свему спрема
сваком бити узето туђе,
сваком бити враћено његово!

Што ће бити крај правог смисла наде,
застава свих издаја живота!

О Ускрсу, 2002.

КОД ОВИДИЈА У ТОМИМА

Ходам као невидљива сен
преко твојих давних стопа
утиснутих на обали Црног;
не бих опет да загазим у твоје

Метаморфозе,

листам *Љубавне* и *Хероине*
или те прекинем у писању
неке давно започете *Тужалке*
или нове *Посланице* с *Понта*.

Осећам да још ниси опростио Цару,
што те прогнао из рајског Рима
да овде самујеш и гуташ црно,
али мени је сада овде лепо,
јер ми никада ниси био ближи.
И Море се некако променило
и приближило свету
мада и сада одавде има коме да се пише,
не само због изгонâ из завичаја
него и општег изгонâ из живота,
отуђења свакога од свакога.

А на тргу у Констанци
ногама не дотичеш земљу,
главом пробијаш небо.

У хладу Твоје статуе
смењују се људи,
загледају ти се у бронзано лице
и одржавају те у животу,
док Твог Царства више нема
нити га ико више помиње.

Буди срећан, Овидије,
баци непослату *Посланицу*,
јер она нити може некеме стићи
нити се теби може вратити
да би знао да тог Неког више нема.

Живи нови ниво живота,
јер се до њега стиже
само као Данте *Паклом*,
Ти изгнанством,
Костић *Santa Marijom della Salute*,
многи трагичном смрћу –
гажени, спаљивани и клани,
стављани на ломаче и стубове срама,
живи сахрањивани,
да би тек потом
били хваљени и слављени!

Хваљен си и слављен, мој Овидије!

НЕЋУ СРЕСТИ МАХМУТА ДАРВИША*

Нећу срести Махмута Дарвиша.

Смрт није хтела да чека
да се скупа упутимо
ка Млечном путу,
чије се планете гасе
и све се мање виде са Земље
због мрака и прашине
од које ниједан паметан Бог
не може умесити никакав свет.

Нећу га срести у Јерусалиму
док корача од једног до другог времена
и слути да ће му пророци
уделити ореол светог,
јер, обасјан светлошћу,
он већ лети
и преображава се у Трајно,
јер и мртав
заборавља да умре.

** Један од највећих арапских песника, с којим је аутор до његове преране смрти пријатељевао.*

Шта ће остати од белих облака
над којима летим,
шта ће бити са мном
ако га, ипак, сретнем
са Струшким Златним венцем
док још јаше ка непознатом?
Хоће ли и мене убијати
песник, убица, читалац,
или ће ме повести на свадбу
на коју младожења стиже из рата
и док све дрвеће пева
њему и његовој драгој
стижу авиони, авиони, авиони,
разносе његово тело
да би га оженили са свим девојкама?

Хоћемо ли преживети
ту крваву свадбу,
свадбе с многих балканских стратишта,
хоћемо ли надвладати тужну судбину
судбински брате, Махмуте?

(О)ДА ПОСЛЕДЊЕМ ЧОВЕКУ

Колико ће протеклог,
колико ће његовог терета
носити на леђима
док буде гледао
како се пред њим све руши
а он, последњи,
неће имати одговор
ни на једно питање,
чак ни за то што је
као једино потпуно невин човек
изабран од Бога
да све, последњи, види
не могући ни с ким ништа да подели,
нити самом себи ичим да помогне;
чак ни да буде сведок
– јер неће бити оних
пред којима би касније сведочио!?

Како ли ће у потпуном мраку
невидљивог од праха свега постојећег
разазнати једину преосталу светиљу –

Створитеља који је био и на Почетку;
докле ће моћи стићи
у потпуном беспућу
док се иза њега слаже зид,
готово невидљив а непролазан?

Шта ће са свим оним запамћеним,
са редоредима и родоредима живота,
са миленијумским сликама и врстама природе,
са својим првим плачем који није био и последњи,
са оним од чега више ничег нема?

Шта ће, најзад, са својим страхом,
још више са својом тек рођеном надом
да ће можда и он попут Адама
бити п(р)озван да створи нови свет
– с ким, из чега?

(О)да за тог човека,
никада не био у његовој кожи!

ИЗ РАЈА

Из раја тражимо рај,
зато га нигде не налазимо.
Адам и Ева су имали само јабуку
и зато начинише само један грех.
А ми у обиљу плодовља
не знамо коме да се приклонимо,
да њим казнимо себе и друге.
Из раја тражимо рај
и тако отварамо врата пакла.
Атлантида је опомена
и није пала с неба,
већ се откинула од Земље
и вратила у прапочетак,
куда су нестали градови,
моћни народи и њихови жреци,
који су хтели да исувише знају о другима,
а да не знају ништа о себи.
Из раја тражимо рај,
кушамо доступно оку, уху, уму.
Што видимо – не видимо,

хоћемо да видимо што други виде.
Оним што нам је дато смо се заситили,
посежемо за оним што је другима дато.
Улазимо у ратове, водимо битке,
чији је победник унапред одређен,
па и кад не стигне на бојно поље,
јер увек долази из будућег времена.
Из раја тражимо рај,
друкчију светлост, мрак, истину,
мада ни на ове нисмо навикли.
Рођаке с неба не тражимо за пријатеље,
већ да им отмемо оно што имају,
мада не знамо ни с оним што имамо.
Из раја тражимо рај,
ван њега тражимо Смисао, Реч, Говор,
које никада нећемо разумети,
као што нисмо разумели ни ове наше.
Из раја тражимо рај,
Заборављајући да Отац не би послао Сина
ни да борави у паклу, ни да пакао спасава.

AP 1993 AFFINAGE

ПЈЕСМЕ | ЦВЕТКА
БЕВЦ

Са словеначког превео:
ЖЕЉКО ПЕРОВИЋ

ЦВЕТКА БЕВЦ (1960), бави се књижевношћу и музиком, на Филозофском факултету у Љубљани завршила студије музикологије и компаративне књижевности те се усавршавала на Универзитету Колеџ Корк. Неколико година водила Словенске дане књиге, чланица Друштва словеначких писаца, ПЕН-а и уредништва ревије „Поетикон“.

Пише прозу, поезију, драме, литературу за омладину те филмске сценарије и радио-драме. До сада је објављено више од тридесет њених књига. Учесник је многих књижевних фестивала у Европи, Индији, Русији, Аустралији, Кини... Неколико књига и избор њених пјесама и кратке прозе преведени су на више језика. Добитница је бројних признања: „Креснице“ за најбољу ангажовану поезију посвећену женама (2022); номинација за награду „Мира“ Женског одбора Словеначког центра ПЕН за цјелокупан књижевни опус (2021); награда „Фани Хаусман“ за најбољи пјеснички циклус (2020); „Сребрно перо“ на Међународном пјесничком фестивалу Словенски загрљај у Варни (2014); више пута номинована за награду десетница за најбољи роман за младе, с романом *Потовци* међу финалистима за награду „Кресник 2012“ за најбољи роман у Словенији; роман за младе *Десетка* изабран је за национални пројекат средњих школа „Растем са књигом“ у Словенији; номинована за награде десетница 2012. и вечерница 2012. за најбоље дјело на подручју књижевности за младе; те награда „Мреже градова“ на 12. Пазинским литерарним сусретима за збирку кратке прозе *Zgodbe iz somraka* и других.

Цветка Бевц је објавила пјесничке збирке: *Prelet žerjavov* (2004), *Med ločjem* (2005), *Odbleski* (2009), *Siringa* (2017), *In vendar sem* (2020), *Траг ватрене оловке* (2022).

Живи и ствара у Мурској Соботи.

О ЧЕЖЊИ

Да усред плуска још једном застанем,
задишем у пукотини времена,
јер тада све хоће да буде пјесма.

Нека ме свијет опет прободје жељом
да за њега смислим нова имена
и себи дам нови живот.

Да у киши постанем кап воде,
живим у њеним сновима океана
који је желио у небо.

И онда падам на земљу
у чуђење дјетета
зашто облаци и мноме
дивље умивају своја лица

ПУТОКАЗ

Не треба ти тишина да чујеш мој глас.
Јавићу ти се усред усковитланих мисли
као одјек челичне непобитности.

Мораћеш да се пробијеш кроз сумрак свега
изреченог, написаног, прочитаног,
да урониш у завјете мбра и легнеш међу клетве птица
да откријеш одају пуну пијеска,
гдје сам као дијете написао прву ријеч.

Једног дана ћеш морати од ње да направиш своју кулу.
То ће да ти буде путоказ за који ме молиш
кад убијаш ноћ као досадног комарца
и желиш да нахраниш своју глад садржајем из конзерве
на којој је налијепљена фотографија старог пјесника.
Разбиј већ једном браву на вратима,
лиши ријечи њихових имена
да осјетиш омамни мирис стијења
и подариш му његово постојање.
Дај, одагнај мисао на поразе,
тај слаткиш демонџ који желе пјеснику
ишчупати срце када одгрће копрену слова.

Не брини, Демони никад не ризикују своју кожу.
Не могу за тобом преко климаве ивице неба.
А ондје се ријечи љубе и у хладном загрљају облака.

Па знаш и сам. Као и ја, пливаћеш под земљом
да би знао ходати по врховима. Наше ципеле морају да буду
рањене као море које је прогутало Икара.

Нема другог излаза.

СРЦЕ

Само оно је здружило
женски и мушки род у имену,
из дима угљенисаних снова
без предаха покретало наду
да ћу моћи и након смрти
лупати по вратима сјећања
која залазе у снове живих.

Само оно је преузело бригу преполовљених
атома о неизреченом и скривеном
пред неким будним оком,
подло оптерећеним разумом,
пуним оптужби и одбране у истом даху,
као да сам прашина у судници.
Само оно је тамо очистило дрвену плату,
истрљало резбарије до сјаја звијезда,
опет претворило даску у стабло, отресало плодове
као храну за знање
да у њему живе свемир и бог ријеке
који непрестано носи сузе земље.
Само оно ће пулсирати у ватри,
гутати пламење да моје мртво
тијело не буде бољело од растанка
од онога што није успјело да живи.
Само оно ме учило да волим љубав,
усавршим ходање по оштрици ножа,
исишем крв из рана на ногама.

Само оно је водило руку
која пише.

Само оно.

БЛАГИ ДОДИРИ

Највише додира имала сам
с љубавима које се нису десиле.
Гласно сам се обраћала дрвећу,
сва скврчена од чежње,
да се разграна дубоко под собом,
ако не може да расте у небо.

Близину сам писала у земљу
да сам дошла до мјере сунца,
ширила слављење прољећа
да сам упила немир трава.

Прстима лептира додиривала облаке,
подешавала вјетар на калему неизречених ријечи,
крхкошћу пречешљала загонетку живљења,
све мање облијеplена материјом.

Преузела сам говор сјена
које су размјењивале додире на прочељима
стarih кућа, тако благо као да су стварни.

ПРВИ СУСПРЕТ

Усред разговора сам те
изненада
оставио саму у башти ресторана.

До краја ниси разумјела
да си срчући кафу
у мени пробудила
непознатог мушкарца.

Више од твог позива
уплашио сам се њега,
који је у трену хтио да запали ноћ.

У бијегу,
послао сам га теби –
као привиђење
које је циједило твоју увријеђеност.

До јутра сам умјесто тебе
грлио недомицу својих руку,
у сну су неспретно
покушавале да додирну твоју кожу.

И неуке прсте
мекшала ми је непозната жена
твојих црта лица.

ПОТОМКА

Као ја, и ти си, кћери моја,
потомка оних жена
које су спалили на ломачи.

Пламен је најприје клизнуо по стопалима,
па на сваком кораку осјећамо бол,
који опомиње да је срце изгорјело задње.

Зато обје носимо терет његових снова.

Данас ти више него ја,
као што сам ја некада чезнула
више него моја мама.

Зато ни случајно не отресај пепео из косе,
уљепшај њиме своје лице,
потражи угарке угаслог згаришта
и њима поцрни очи
да сјају у тами
кад се будеш губила на раскршћу
гдје се рачвају вјечни путеви.

И – ако буде требало – храбро
кренеш према новој ломачи.

О КОЊУ КОЈИ ЈЕ ПРЕПЛИВАО МОРЕ

Коњ који је препливао море
не може да буде само прича неког јутра.
Призвала сам га из пјене вóдā
да може из мојих руку јести сунце
и да ми помогне саставити свијет.

Зашто ме убјеђује да је жалост његова струка
и да је пред првим кораком на пут послао нож
који се одлијепио од његових ребара.
Пресрела сам сјечиво да га спреим у пијесак,
моје очи не смију да постану прозор
замућен вјетровима, сољу и кишом.

Пијесак је мајстор пролазности,
могу вјечно да га пресипам из руке у руку
и преварим вријеме. А вријеме ме је научило нади.
Да из погледа коња могу избрисати умирање.
Само ће заспати, а ја ћу за нас обоје
увијек изнова ловити исте снове смрти
да ће постати мелодија која никад не гасне.

Послије више неће бити важно
да су бијелога коња некада давно
оседлали дивљи народи истока,
да су његов топот ускладили са звѣком мачева
и са крицима оних који су хтјели живјети.
Није залуд са њима сједао поред воде
и причао им приче о томе
како су их давно зачеле рибе.
Да зато усред рата проговоре језиком цвијећа
и оживе у сјећању тајни трава
што су увеле још прије него их је пасео као ма̀ну,
набрану у одсјеву мјесеца на површи мора.

И док сада спушта главу у моје наручје
не очекује моје сузе. Или радост
што сам не знајући јездила на забораву.
Само зарже тише од тишине.
Изненада сваки чин постаје сљепило
постојања. Њега. Мене. И још кога.

А у будности његова даха више је од наредбе.
Знам, морам да га препустим смрти
и без поздрава прихватим опроштај
да на крају заплива према обали
на којој ће му његов крилати брат запјевати пјесму
о коњу који је препливао море.

ПРИЧА | ДЕШИЈЕЛ
ХЕМЕТПревео с енглеског:
МИЛАН МИЛОШЕВИЋ

ДЕШИЈЕЛ ХЕМЕТ (1894–1961) је у свијету књижевности познат као отац hard-boiled детективског романа и писац који је у умјетност унио озрачје noir-a. Иако је списатељску каријеру започео са флеш-причама, веома брзо се окренуо свијету приватних детектива, који је добро познавао јер је као младић радио за Пинкертонову детективску агенцију. Велики број прича објављених у чувеном часопису Black mask донио му је поштовање читалаца широм америчког континента, али су му тек романи *Крвава жетва* (1929) и *Малтешки соко* (1930) донијели свјетску славу. Опстанку његове популарности и ширењу noir-a много је допринијела и екранизација *Малтешког сокола* (Хјустон, 1941) као и пристанак Хемфрија Богарта да на филмском платну утјелови лик детектива Сема Спејда. Суноврат његове списатељске каријере потпомогао је *Макартијев лов на вјештице*, након којег му је приказан епитет комунисте.

АНЂЕО ИЗ ТУЂЕ ПРИЧЕ

Картер Бригам – Картер Вебрајт Бригам у садржајима многих популарних часописа – расанио се у тренутку. Посумњао је да га је нешто извана пробудило.

Мјесец се још није био довољно попео, а како је његов стан био на супротној страни зграде од уличних свјетилки, мрак је био потпун – није могао видјети даље од страница свог кревета.

Задржао је дах. Мада будан, није устао, већ је наставио лежати напуњених ушију. Напрезао је очи, желећи да у мраку пронађе разлог свог буђења. И баш тад јасно чу звук – можда се понављао баш онај што га је пробудио. Долазио је из сусједне собе: неко је вукао ноге по паркету. Тренутак тишине и столица зашкрипа по поду, као да је цјеваница искочила из лежишта. Тада бука препусти мјесто тишини, да би ни неколико секунди послје слабо шуштање тијела о зид нарушило створени ритам. Картер Бригам није био ни јунак ни кукавица, али је био ненаоружан. Ничег смртоноснијег у његовој соби од пара свијећњака није било, а и они – као за инат – били су на супротној страни собе из које је звук трења допирао.

Провалник мора да је рачунао како власник неће регистровати толико тихе шуме, мислио је Картер, чим прије провале није провјерио да ли је овај изашао напоље. Вјероватноћа да би Картер, као и већина мушкараца, након регистровања шума, остао и даље у свом кревету и да не би покушао провалника уплашити и отјерати виком, била је занемарљива. Картер је, опет, занемарио чињеницу да је при тако блиском сусрету и у таквим околностима свака предност на страни улеза.

Али овај је, по свему судећи, био неки нарочити провалник. Чак је и посрнуо закачивши столицу; показао се прилично неспретним. Картеру као да није допрло до свијести да нестручан провалник може бити исто толико опасан колико и вјешт.

Његова теорија да је смртоносност условљена вјештином, а коју је купио из неке од многих прочитаних прича, искључивала је шепртље које су биле релативно безопасне и лако савладиве. Као и обично, ако човјек себи нешто понови довољан број пута, врло је вјероватно да ће стећи неку врсту вјере у то, прије или послје.

Какогод, Картер Бригам је извукао своје не претјерано мишићаво тијело испод чаршава и босоног се дошуњао до отворених врата собе из које се чуо звук. Наслонио се леђима уза зид поред врата чекајући следећу уљезову неопрезност.

Соба у коју је Картер ступио била је једнако мрачна као и она коју је управо напустио; стајао је непомично, чекајући да уљез буком ода своју позицију.

Живци су му били напети попут виолинских струна, али чекање му се исплатило. Провалник се бучно покренуо; на правоугаонику од прозора – једва свјетлијем од остатка собе – Картер је уочио сјенку тачно кад му се тамна силуэта стала приближавати. Сјенка се брзо одмакла од прозора и изгубила у свеобавијајућој тами.

Картер, већ сав укочен, није се помјерио, све до тренутка кад је, по његовом рачуну, провалник имао довољно времена да стигне до тачке гдје му није могао сметати намјештај. Тад се Картер, раширених руку, баци напријед.

Раменом је ударио уљеза и обојица су се срушили на под. Подлактица се обавила око Картеровог врата и стала га гушити. Он се отргао и осјетио ударац у образ. Обавио је једну руку око провалниковог тијела, а другом песницом му узвратио ударац. И тако су се ваљали по поду, све док их није зауставила нога масивног стола; провалника највише.

Ликујући у себи, Картер скупи сву своју снагу, изви тијело и одбаци противника на тешки сто. Потом му спреми песницу у тијело које се потресе и спусти на кољена; тек тад је осјетио да још стишће провалников врат. Осјетио се сигурним тек кад је видео уљеза како лежи непомично на поду, не пружајући отпор. Уз смијешак пун тријумфа, Картер поскочи и упали свјетло.

Дјевојка на поду се није мицала.

Сва искривљена, беживотно је лежала одмах испод преврнутог стола на који ју је бацио. Била је то чврста, пристала фигура у строго скројеном црном одијелу – један рукав јој је био отргнут од рамена – са кратком кестењастом косом изнад ланено бијелог лица које су поружњавала модра мјеста, дјело његових песница. Њене очи су биле затворене. Једна јој је рука била испружена, друга приљубљена уз тијело; и једна свилена нога јој је била испружена а друга савијена испод ње.

У углу собе, сав пресмотан, лежао је њен шешир, један мали црни токе. Недалеко од њега налазила се веома мала штипаљка, калауз којим је обила браву.

Прозор од излаза у случају пожара – увијек закључаног ноћу – био је отворен. Ухватила га је на кривој нози.

Механички и методички – донедавно је био репортер у јутарњим новинама, а животне лекције се не могу научити за неколико седмица – Картерове су очи прикупиле све ове детаље и послале их његовом мозгу док је он покушавао побиједити своју збуњеност.

Мало послје, његов мозак је наставио правилно функционисати и клекнуо је поред дјевојке. Пулс јој је био нормалан, али није давала друге знакове живота. Подигао ју је с пода и однио на кожно канабе у другом крају собе. Потом је донио чашу хладне воде из купатила и флашу брендија из регала. Овлаживши јој лице водом и пренијевши јој носу чеп од флаше брендија, Картер је успио изазвати подрхтавање њених усана и очних капака.

Напокон је отворила очи; звјерала је збуњено по читавој соби, узалудно покушавајући да се придигне. Притиснуо је њену главу њежно на канабе.

– Лежи мирно још мало – све док ти не буде осјетно боље.

Израз лица јој је говорио да га види први пут и да се пита ко је он и гдје се сад налази. Одмахнула је главом као да је намјеравала тако је ишчистити и сјела, клатећи се.

– Значи, опет сам ухваћена – рекла је, трудећи се да звучи ноншалантно, уз једва примјетну дозу огорчености; њене очи среташе његове.

Имала је зелене очи и веома дуге трепавице. Свјетло сијалице из јефтиног лустера дивно јој је освјетљавало црте лица, али се чинило да је Картер исувише мрзовољан да би примијетио њену љепоту.

Картер је спустио поглед до њеног образа, на којем су његови зглобови оставили видне трагове.

– Жао ми је што сам те ударио – извињавао се.
– У мраку сам, природно, помислио да си мушкарац. Не бих помислио...

– Заборави – рече хладно попут каквог команданта. – Све је у игри.

– Али ја...

– Ауф, престани – отхукну она нестрпљиво. – Ништа то није. Добро сам.

– Драго ми је због тога.

Отишао је у своју спаваћу собу по папуче и одјећу. Дјевојка га је посматрала без ријечи. Кад се вратио, њено лице није више имало толико пркосан израз.

– Сад – одлучи јој предложити, сједајући на столицу – претпостављам да ћеш ми испричати нешто о себи.

Она се кратко насмија. – Дуга је то прича, а

муријаши би требало да се појаве овдје сваког часа. Не би било времена за то.

– Полиција?

– Аха.

– Али ја их нисам позвао! Зашто бих? –

– Бог зна! – Звјерала је погледом преко собе и онда га нагло погледала право у очи. – Ако мислиш да ћу скупо платити своју слободу, буразеру – њен глас је био хладан и дрзак – грдно се вараши!

Хтио ју је разувјерити у то па је са зеричком наде у гласу, упитао: – Претпостављам да ћеш ми нешто ипак испричати.

– Сви спремни да чују тужну причу? – почела му се ругати. – Па добро, ево је: Ушла сам у лош низ, слабо сам ућарила из посљедњих ‘послова’ које сам предузела и пала сам толико ниско да нисам видјела храну дан или два. Схватила сам да морам одрадити још један послић како бих пронашла новац за бијег одавде – или чисто да напуним стомак. И то је то! Сахватала ме некаква вртоглавица од глади и била сам баш бучна: али и овакву ме – презриво се насмија – никад не би приковао за патос да сам имала пиштољ при себи!

Картер је био на ногама.

– Имам некакве хране у фрижидеру. Јешћемо прије него што наставимо разговор.

Гроктај је дошао из отвореног прозора кроз који је дјевојка ушла. Обоје су се окренули према њему. У његовом оквиру налазио се крупан, црвен у лицу човјек обучен у сјајно плаво одијело и црни „дерби“ шешир. Пребацио је једну дебелу ногу преко прозорског прага и ушао у собу тешким, али жустрим покретом. – Види, види – ријечи су клизиле преко његових дебелих и меснатих усана са уредно подсјеченим сивим брковима, – зар то није моја стара пријатељица Ејнцел Грејс!

– Касиди! – дјевојка узвикну слабашно, и поново западе у свој мрзовољни стоицизам.

Картер иступи корак напријед.

– Шта...

– Све је у најбољем реду! – увјеравао га је придошлица, показујући на сјајну значку. – Детектив наредник Касиди. Пролазио сам и уочио некога како користи ваше пожарне степенице. Одлучио сам причекати док не изађе са пуним џаком. Уморио сам се од чекања и дошао сам погледати.

Окренуо се сав срећан дјевојци.

– И онда се испоставило да је то анђеолова главом и брадом! Хај’мо, дјецо, хај’мо да се провозамо.

Картер је ставио руку на детективову, док им се она покорно, погнуте главе као кривац, приближавала.

– Само минут! Зар не можемо све сами средити? Ја не желим подићи оптужницу против госпођице.

Касидијев злобни церек шетао је од дјевојке до Картера да би трајно застао на њеном сад, озареном надом, лицу. Одмахнуо је главом.

– Не можемо! Овог анђела траже због сијасет оваквих провала. Не чини разлику то да ли ћете поднијети тужбу против ње или нећете – ионако ће ићи у апсану.

Дјевојка је потврдно климнула главом.

– Хвала, стари – рече она Картеру, са лоше одглумљеном ноншалантношћу – али ме они страшно желе.

Али Картер се није хтио предати без борбе. Богови не шаљу стварну, од крви и меса, жену лопова у пишчеву собу сваке вечери. Вриједи се борити како би се задржао такав дар. Дјевојка мора имати у себи, рачунао је Картер, материјала за хиљаду, десетине хиљада страница. Да ли је такву благодет требало олако предати овом сељакастом цајкану? А ни њена привлачност није била за одбацивање; уз све то, осјећао се кривим што јој је песницама ишарао лице, оставио не баш непримјетне трагове по њеним глатким образима.

– Зар не можемо то некако средити? – упитао је. – Зар не можемо то некако поправити да оптужбе... или... заборавимо ову сцену?

Касидијеве тешке обрве су се спустиле надоље и црвенило на његовом лицу добило је тамну боју.

– Да ти то не покушаваш...

Зауставио се, направивши значајну паузу. Његове ситне плаве очи сузиле су се до тачке ишчежавања.

– Само напријед! Засад само причаш.

Подмићивање је, знао је то Картер, било озбиљна ствар. Посебно онда кад се то покушава уживо са чуваром закона. Закон се не би смио олако гурати у страну или изопачавати од стране појединца. Да бацим на столић пред њим неколико зелених и уредно гравираних шушталица, очекујући да га то задовољи био би, у најмању руку, поступак достојан будале.

Мада, помислио је, закон који представља овај дебели Касиди, којем је униформа стајала попут вреће, овај закон одјевен у не баш беспријекорно испеглану одјећу, дјеловао је мање неприступачан. Скоро да је попримио изглед људског бића – изглед човјека који није без мана. Овај закон је баш сад зурио кроз ситне плаве очи, видно похлепне.

Картер се снебивао, покушавао пронаћи ријечи у које би своју понуду најбоље обукао; али детектив га је ослободио те nelaгоде.

– Слушај, госпон – рекао је искреним тоном. – Схватио сам све! Вјеруј ми, братац, не мислим да би све то вриједило толико новца.

– Колико би то коштало?

– Па, ту су четири стотке од награде која је расписана за њу колико знам – можда и више.

Четири стотине долара! То је знатно премашивало своту коју је Картер очекивао да ће овај тражити. Ипак, могао је заузврат добити неколико пута вреднији материјал.

– Договорено! – рече он. – Нека буду четири стотке!

– Воах! – Касиди закркља. – То ми ништа неће донијети! За каквог балвана ме држиш? Ако је вратим добићу исто толико, поврх тога и шансу за унапређење. И зашто би онда, ког ђав’ла, ослободио је за исте новце и учинио себи медвјеђу услугу па још и ризикује да то некад процури? – Картер је одвагао ваљаност детективног става. – Пет стотина – понудио је. Касиди је одлучно одмахнуо главом.

– Не бих се ни осврнуо без ‘иљадарке – а ти би испао прави мазгов да платиш толико! Пожељна је она, нема шта, али свијет је пун тако податних које ће те изаћи много јефтиније.

– Не могу платити хиљадарку – рече Картер полако; имао је тек неколико долара више од тога у банци.

Његов здрав разум упозоравао га је да се не осиромашава због дјевојчиног добра, упозоравао га је да ће плаћање чак и пет стотина долара за њену слободу бити искорак изван граница рационалног размишљања. Подигао је главу да призна пораз и каже Касидију да може водити дјевојку из стана; тад му се очи задржаше на њој. Иако се, набацивши један ироничан осмијех, и даље борила да одржи равнодушан став према својој судбини, одавала ју је брада која је подрхтавала.

Диктат разума у невољи често нисмо довољно јаки да изнесемо.

Не владајући својом вољом, Картер је чуо себе како каже: – Највише што ти могу понудити јесте 750.

Касиди брзо одмахну главом. Угао доње усне нашао му се између зуба. Картер је тај гест протумачио као подстрек за даље цјењкање.

Дјевојка, иживцирана детективом неомлањивошћу, нагонски стави руку на његово раме и додаде тежину своје личности искушењу новца.

– Хајде, Касиди – стаде га преклињати. – Буди добар. Допусти ми да предахнем! Прихвати 750!

Репутацију ти неће покварити то што ме ниси спенгао!

Касиди се нагло окрену према Картеру: – Можда себи овако копам гроб. Пључни лову!

При погледу на чековну књижицу коју је Картер извадио из ладнице стола, Касиди се поново почео бунити, тражећи готовину. На крају су га убиједили да прихвати и чек уновчи у готовину. На вратима се окренуо и замахао кажипрстом у Картеровом правцу.

– Да знаш – запријети он, – ако си покушао да изведеш какву мајмунарију са овим чеком, закуцаћу те ко слику у рам!

– Неће бити никаквих мајмунарија – увјеравао га је Картер.

Није могло бити сумње у дјевојчину глад; халапљиво је ждерала хладну говедину, салату, кифлу, пециво и кафу коју је Картер ставио пред њу. Ниједно од њих није много причало док је она јела. Храна јој је у потпуности закупила пажњу, док је Картеров мозак брзо планирао како би ову прилику искористио у највећој могућој мјери.

Његове цигарете као да су је донекле смириле и он ју је убиједио да прича о себи. Било је очигледно да га не прихвата безрезервно; није се претварала да спушта гард.

Укратко му је испричала своју причу, без детаљисања.

– Мој стари се звао Џон Кардиган, али је био много познатији под надимком Кутијаш Џон, то му је остало од трика који је често изводио: носио би около свој алат за обијање у једној нимало сумњивој кутији за ципеле. Није да га хвалим зато што је мој, али је био страшно вјешт провалник! Мајке се не сјећам баш најбоље. Умрла је, отишла или тако нешто још док сам била мала и стари није волио причати о њој.

Али сам имала добар одгој, криминалан мислим, за гори ниси чуо. Провалничке финте ми је показивао стари, прави чаробњак у свом послу, али и мој старији брат Френк, који је успио побјећи из Дир Лоца, како не би лежао четрнаест година – а то ипак није затвор који се може отворити отвараčem за конзерве! Живећи с њима и руљом са којом су харали, имала сам веома добро образовање, између редова.

Све је ишло добро, ја сам се бринула о кући за старог и Френка, и они су ми давали све што сам хтјела, све док једне ноћи старог није кратежом збрисао ноћни чувар у Филадельфији. Неколико седмица послје, Френка су покупили у Грејт Фолсу, некој вукојевини у Монтани. Нашла сам се у небраном грожђу. Нисмо сачували много новца – како дошло, тако о’шло – и оно што смо имали послала сам Френковом адвокату, како би га

покушао извадити. Али није ишло! Охладили су га и укопали.

Након тога сам се морала бринути сама за себе. Био је то случај уновчавања онога што су ме њих двојица учили да употријебим на улици. Наравно, не бих баш морала ићи на улицу; увијек је био довољан број момака који би ме оженили. Само што је то прилично лъигав начин живљења по мени. Не желим бити посједована!

Можда ти сад мислиш да бих ја могла наћи посао негдје у трговини, фабрици и томе слично. Али да знаш, дјевојка без искуства је осуђена на праву патњу док настоји да се укључи у живот! И како да успијеш, кад те пола дротова у граду зна као кћерку старог провалника? А они неће чувати тајну гдје год да ме нађу да радим! Мислили би да сам добила посао како бих прикупљала информације за некакву банду.

Но, кад размислим о свему томе сада, не кајем се што сам одлучила искористити старчеве лекције. Први пут је прошло лако. Знала сам све трикове и није било тешко примијенити их на лицу мјеста. То што сам дјевојка ми је још ишло наруку. Неколико пута, кад сам навукла прехладу, људи би ми повјеровали да сам грешком ушла у њихов стан.

Није да нема и недостатака то што си женско. Као једина провалница у овом занату, мој рад је био некако упадљив, и није прошло много прије него што су ми дротови нађушили трагове. Покупили су ме неколико пута, али сам имала доброг адвоката. Ништа ми нису могли прилијепити, па су ме ослобађали, али ме нису заборавили.

Имала сам неколико лоших одлука. Прихватала сам се послова на које су они рачунали да ћу се пребацити и почели су ме законски надзирати као сумњиву особу. То је отежавало ствари. Уз то сам повриједила осјећаје приличног броја момака који су, с времена на вријеме, покушали бити осјећајни према мени. Они би ми задавали ниске ударце тако што би говорили свима како сам их завлачила, покрала и слично, а то ми није нимало помагало са људима који би ми можда и изашли у сусрет и запослили ме.

Тако сам, поред скривања од дротова, морала избјежавати и подвале хрпе момака у граду из страха да ће прстом показати на мене или пријавити ме дротовима. У Њујорку се ни лопови међусобно не испомажу!

Коначно је дошло дотле да нисам смјела ући у своју собу, гдје су ми били одјећа и новац. Скривала сам се у једном свратишту на другој страни града, извиривала сам на дротове који су мотрили мој прозор са угла улице. Нисам смјела промолити нос напоље.

Нисам то могла издржати, поготово зато што

више нисам имала хране и нисам имала никога од повјерења да позovem. Зато сам ноћас искористила прилику и изашла преко крова. Хтјела сам да оборим прву иоле уреднију канту за смеће или измолим нешто мало новца за храну и карту било гдје одавде.

И како сам изабрала твој стан, тако долазимо до дијела који ти је познат.

Услиједила је тишина. Кратак предах обома је годно. Посматрала је Картера из угла очију, као да је покушавала прочитати оно што му кола мислима, а он је превртао њену причу у својој глави, одмјеравајући њен литерарни потенцијал.

Стала је поново говорити; сад је њен глас садржавао метални призвук, који није имала до малоприје. Изгледало је као да је заборавила нешто од своје опрезности у силној преокупацији својом животном причом.

– Сада ћемо, момчино, да истјерамо ствар на чистац. Ја не знам какву игру играш али сам те одмах упозорила да ме ниси купио. Причај, али немој да ми сипаш шупљаке.

Картер се насмија. – Ејнцел Грејс, име ти баш одговара! Рај мора да те је послао овамо – рекао је и потом додао, мало славodobитно – зовем се Бригам, Картер Вебрајт Бригам.

Застао је, као да је очекивао реакцију, али више из наде него из таштине.

– Ниси ваљда онај писац?

Њено тренутно препознавање натјерало га је да јој потпуно посвети своју пажњу; ипак није постигао толики успјех својим дјелима да би могао очекивати да сваком његово име буде познато.

– Читала си нешто моје? – упитао ју је.

– Ох, да! *Отров за једно и Поравнање у Ворнеровом магазину, Немезис и Припојен у Националу!* И све твоје приче у *Кодију!*

Медност њеног гласа свједочила је о дивљењу али је Картер, занесен мишљу како је она стварни обожаваатељ његових прича, пропустио примијетити зрцај прорачунатости у њеним очима.

– Онда ћемо се лако договорити – изустео је. – Тај новац који сам дао Касидију била је инвестиција у рудник злата. Ствари које ми можеш рећи ће се поштено написати и часописи ће се покрвити око њих!

Зачудо, признање да је његов интерес био чисто професионалан, а не заштитнички порив, није јој причинио задовољство; напротив, мала сјенка пређе њеним лицем.

Гледајући је, Картер, из неке интуитивне забринутости, пожурео је додати: – Али ја знам да

бих истовјетно поступио чак и да ти ниси обећала приче. Нисам могао дозволити да те води у бајбокс.

Подарила му је скептичан осмијех на то, али њене очи су биле јасне.

– Све је то у реду – околишала је она – али ситуација није нимало блистава. Ти не смијеш заборавити да Касиди није једини детектив у граду који ме тражи. И не заборави то да ћеш се наћи у гадном шкрипцу помажући ми.

Картер се спустио на земљу.

– То је тачно! Мораћемо да прокужимо шта нам је најбоље учинити.

Тад дјевојка проговори: – Сигурно је само то да морам побјећи из града! Много њих ме мотри, а ја сам свима добро позната. Друга ствар: можеш вјеровати Касидију толико дуго док не проћерда твоју лову, а то ће бити веома брзо. Вјерујем да му је већ сад извлаче коцкари за столом. Чим му опусте џепови, ето њега поново теби! Ти си довољно сигуран толико колико је он забринут – он не може ништа да ти прикачи а да себе тиме не угрози – али ако сам ја негдје гдје ме он може пронаћи, има да те сатјера у шкрипац и уцјењује за још новца; и покушаће да ме пронађе преко тебе. Ништа не може да се уради, сем да нагулим из града.

– Баш то ћеш и урадити – рече Картер плачно. – Одабраћемо неко безбједно мјесто недалеко одавде гдје ти можеш већ данас отићи. Ја ћу тамо сутра, а онда ћемо заједно наћи неко трајније рјешење.

Увелико је било свануло прије него што су завршили са слагањем свих коцкица плана.

*

Картер је ушао у банку не много по њеном отварању и подигао све осим новца који је требало да буде покриће чекова које је издао, укључујући и онај који је дао нареднику. Дјевојка ће требати новац за храну и карту, чак и одјећу јер на њену собу – била је сигурна у то – полиција и даље мотри.

Напустила је Картеров стан у таксију и отишла купити одјећу другачијег кроја и боје од оне коју је уобичајено носила и од описа који је полиција имала. Онда је отпустила таксисту и позвала другог да је одвезе на жељезничку станицу и то на неку прилично удаљену од града – било ју је страх детектива на дужности на жељезничким станицама у граду и на трајектима, јер би је они препознали упркос новој одјећи. На удаљеној станици требало је да се укрца у воз за град који су изабрали за свој рандеву.

Картер је требало да јој се сутрадан придружи.

Није сишао с њом до улазних врата кад је

одлазила, али јој је рекао збогом у својој соби. На разговору је одбацила циничну маску и покушала изразити своју захвалност.

Он ју је прекинуо једним посрамљеним ругањем на њен ранији укор: – Ма дај, престани!

Картер Бригам није радио тога дана. Прича коју је писао сад му је дјеловала крута и беживотна и, уопште узевши, без додира са стварношћу. Дан и ноћ су се споро вукли, али без обзира колико споро, они су на крају прошли и он је сишао из прљавог локалног воза у граду гдје је она требало да га чека.

Приликом уписа у регистар гостију у хотелу који су изабрали, погледом је скенирао страницу књиге на којој су се потписали јуче пристигли гости. *Гђа Х. Х. Мур*, име које је узела за себе, није нашао на тој страници. Дискретна истрага показала је да она није приспјела у хотел.

Послао је свој кофер горе у собу. Картер је изашао и позвао друга два хотела у градићу. Није је било ни у њима. На киоску је купио прегршт њујоршких новина. Ништа о њеном хапшењу није нашао у њима. Нису је купили прије него што је напустила град јер би у супротном новине врвјеле вјестима о томе.

Након три дана он је чврсто вјеровао да она није својевољно побјегла од њега. Проћердао их је у својој њујоршкој соби, са наћуљеним ушима које су очекивале звоњаву телефона; као махнит је наваљивао на приспјелу пошту, а чак и у поноћ се надао куриру са писамцетом. Нико није долазио. С времена на вријеме би послао телеграм у хотел у оближњи градић – без позитивног одговора.

Тад је прихватио неизбежну истину: она је одлучила – можда је све вријеме то и намјеравала – да ни случајно не ризикује састанак с њим па је изабрала скровиште на своју руку; није имала намјеру испунити своје обавезе према њему, али је прихватила његову помоћ и нестала.

Још један дан је прошао у доколичарењу јер се тешко навикавао на горчину издаје. Онда је почео радити, како би спасио оно што се спасити могло. Срећом, чинило се да тога има прилично. Гола прича те дјевојке коју му је причала над остацима његове хране могла би се са мало труда излити у роман који би се могао лако продати. Приче о лоповима увијек се брзо продају па је рачунао да би једна таква о дјевојци провалници, која је то постала силом прилика, била зачас разграбљена.

Чим се сагнуо над писаћом машином, усредсређујући се на свој занат, његово разочарање је почело да блиједи. Дјевојка је испарила. Иако јој је помогао, била је злобна према њему, али можда је тако и боље. Новац којег га је коштала вратиће се са каматом од продаје права на ову

причу. Изговарао се тиме да Ејнцел јесте била дивна, просто фасцинирајућа, али је била лопов, па је и боље што је побјегла.

Данима се ријетко одвајао од свог писаћег стола, изузев да би јео и спавао, не претјерујући ни у једном ни у другом.

Напокон је рукопис био готов и послат на пошту. Сљедећа два дана је одмарао онолико колико је претходних радио: сатима се излежавао на кревету, у празном ходу, замјењивао се потрошене живце које је редовно губио кад би се посвећивао писању.

Трећег дана је стигло обавјештење од уредника магазина којем је послао своју причу, са питањем да ли би му било незгодно да га посјети у пола три сљедећег поподнева.

Четири човјека су стајала поред уредника кад је Картер ушао у његову канцеларију. Двојицу је већ познавао: Џералд Галтон и Хари Мек били су писци попут њега. Био је представљен осталима, Џону Дејчу и Волтону Долману. Уредник је био присан са свим својим сарадницима. Картер их раније није имао прилике упознати, али је знао да су допринијели својим радом неким часописима који су откупили његове приче.

Кад је комплетна група била заваљена у комфорне фотеле са запаљеним цигаретама, уредник се насмија искрено знатижељним лицима окренутих њему.

– Сад ћемо прећи на посао – рекао је. – У почетку ћете мислити да су то кварна посла, али ја ћу покушати да што мање мистификујем, не више но што је потребно.

Окрнуо се Картеру: – Не би нам сметало да нам признате, господине Бригам, како сте дошли на идеју за вашу причу *Анђео из друге собе*. Хоћете ли?

– Наравно да хоћу – рекао је Картер. – Било је прилично чудно. Пробудио сам се једне ноћи на звукове које је производио провалник у мојој соби и устао сам да истражим. Пратио сам га и ми смо се дохватили у мраку. Онда сам упалио свјетла и...

– И била је то жена! Дјевојка! – Џералд Фултон грмну промукло.

Картер је скочио.

– Како знаш? – упита.

Онда је погледао Фултона, Мека, Дејча и Долмана; сви су сједили заваљени у својим фотеляма и лица су им имала идентичне изразе збуњености.

– И мало послјије се појавио полицајац?

Био је то Меков глас, храпав и пригушен.

– Његово име је било Касиди!

– И за одређену цифру су се ствари могле средити – Дејч је преузео конац.

Након тога је услиједила дуга тишина. Док се уредник претварао да је заинтригиран обрисима хемисферичног стакла на свом писаћем столу, пет професионалних писаца, са лицима црвеним попут репе, уочени, зурили су у ништа.

Уредник отвори ланицу и извади гомилу рукописа.

– Ево, ту су – рекао је. – Знао сам да је нешто погрешно чим сам у десет дана добио пет прича у којима се, упркос разлици у вођењу радње, непогрешиво ради о истој дјевојци!

– Мој баци у канту за отпатке – Мек је тихо добацио уреднику, а и остали су климнули у знак слагања с том идејом. Сви сем Долмана, на којем се видјело да се бори са том идејом. Коначно ослови уредника.

– То је прилично добра прича, зар не? Свих пет верзија?

Уредник је потврдно климнуо главом.

– Да, могу купити једну али пет...

– Зашто не купити једну? Бацаћемо новчић...

– Одлично, то је довољно поштено – рекао је уредник.

И бацали су. Мек је побиједио.

Плаве очи Џералда Фултона изгледале су шире него икада, онако запањене. На крају је нашао потребне ријечи.

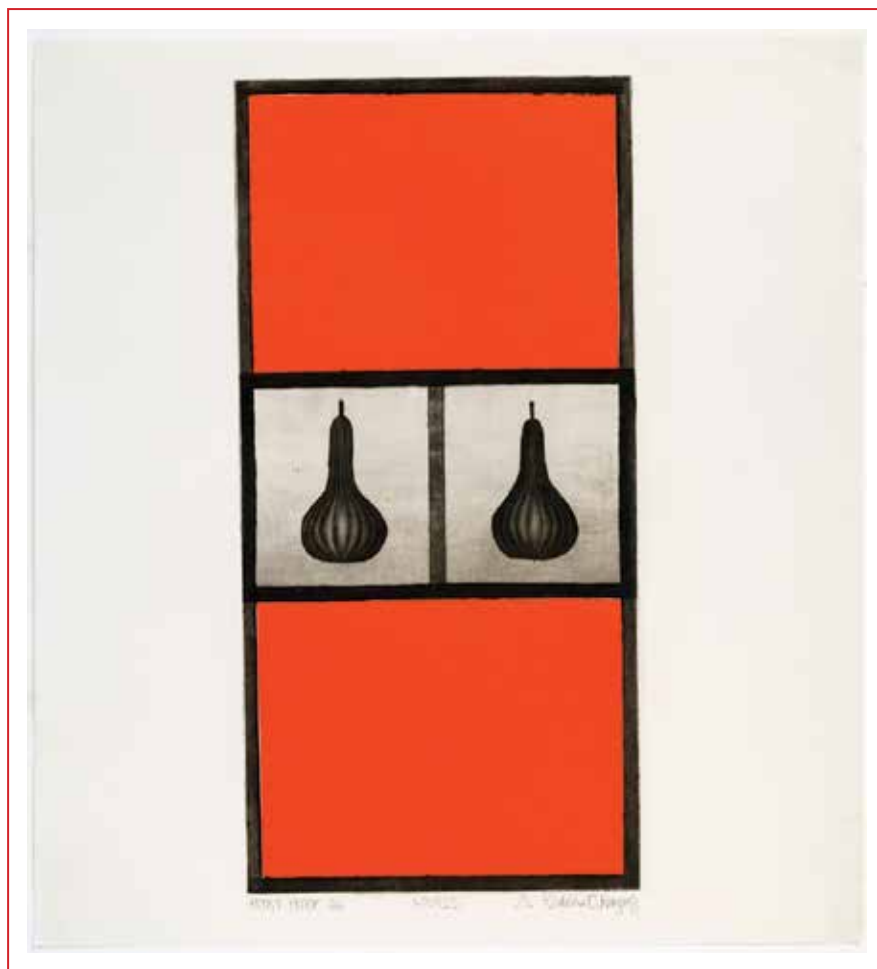
– Мој Боже! Питам се колико још људи је досад написало ову причу!

Гартеровим мислима колато је сасвим другачије питање.

Господе! Питам се да ли је љубила све њих!

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1966 GOURDS
мецотинта, ецовање, 61x56 cm

Поезија/проза

Власта Младеновић, поезија

Славољуб Марковић, проза

Горан Шаула, проза

Данило Јокановић, поезија

Михајло Орловић, поезија

Милош Бојиновић, поезија

Видак М. Масловарић, поезија

Јелена Глишић, поезија

Велибор Шиповац, поезија

Илија Шаула, поезија

Стефан Вишекруна, поезија

Александра Петровић, поезија

Милан Лукић, поезија

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ

ВЛАСТА
МЛАДЕНОВИЋ

Власта Младеновић

МОСТ ПРЕКО АТЛАНТИКА

(за Сибелан Форестер)

Мост преко Атлантика
ново је светско чудо,
јер све је могуће у поезији,
заснованој на рушевинама
древне Атлантиде.
Многи тај мост не виде,
ништа чудно,
јер не познају тајну
градитељства мира,
на коме стоји смисао свемира.

ЗНАКОВИ У СЛУ

(са Андрићем)

Да не бих заборавио, записујем сан,
он, свакако, говори више од јаве.
Не знам откуд ја код њега,
али прихватио ме је, видим,
јер искрено ме је примио у свој живот.
Ништа није крио од мене,
сву беду коју доноси књижевност.
Ћутљив и тужан, а сви мудри људи су тужни,
ништа није говорио, само је дуго,
бескрајно стрпљиво, а то значи читко,
исписивао посвету на обимном, старом,
раскупусаном Речнику српскохрватског језика.

ПОБОЖНИК

Која је граница понижења, Госпде,
колико може да се издржи без слободе,

Колико слободни могу без греха,
где је граница између увреде и смеха?

Велика је пометња у народу,
изгубљени су освајачи у походу,

нешто се страшно дешава у свемиру,
само је побожник достојанствен у свом миру.

ДУГ ЈЕ ПУТ

Дуг је пут пред тобом, Авраме,
али имај вере у мене, рече Бог,
јер немаш ти другог,
ја сам твој сан који те води.
И пиши песме!
У дубокој старости обасјаће те радост,
умножиће се твоје племе
као звезде на небу.
И родиће ти се Сунце.

ПИСМО ЗА КАВАЛУ

Мирно теку дани на Тимоку,
све је под контролом хармоније,
примерено критеријуму, божанском току,
писмо ево шаљем из царске провинције.

Херодот нека Историју допише,
провинција није овде више,
нека се зна у Кавали,
ми смо свет очували.

ЈА САМ У ПОЕЗИЈИ

Ја сам у поезији,
далеко од свега
што се око ње збива.
Не читам вести,
све ми је то познато
још од Сумера,
а Фелику из Илијаде
причали су стари.
Знам како стоје ствари,
мене само време занима,
спремам дрва, намиринице,
долази зима.

У ЗАЧАРАНОМ КРУГУ, БАЛКАНСКЕ СПЛЕТКЕ

(Зорану Вучићу, песнику у шумама балканским)

У зачараном кругу орфичких мистерија
(балканске сплетке) неухватљив је плес
мојих речи.
У гласу птице препознајем опасност,
незвани долазе гости
и дарове данајске доносе.
Сватови, свети ратници,
спрема се свадба на Балкану,
крваво весеље.
Играју, надигравају се рођаци,
меркају једни друге испод ока,
немају они ближње непријатеље.

ЧЕКАЈУЋИ КРАЈ СТРПЉЕЊА

Јувеналу
Чекам да се покажу
речи које ништа не значе,
(лажу Римљани, лажу)
па да идем даље.

Устати и отићи,
као што рече Јејтс,
отићи мирне савести,
остављајући прљавих игара плес.

СВЕТЛОСТ СА ТАВОРА

И јави се светлост са Тавора,
сад видим, Господе,
да сенке нису вредне пажње.
Бол је пролазна,
вечна је само утеха,
песма изван сваког греха.
И певам, као што то звезде чине,
далеко од земље,
мирно посматрајући непријатеље
како се међусобно гложе.

БОГОПОЗНАЊЕ

„Само је он град мој и спас мој,
и уточиште моје,
и ја нећу посрнути.“
(Псалам 62)

Где сам то наивно лутао,
вековима зачаран у кругу,
гле, пролазе облаци сузни,
видим отворену дугу.
Ја нисам више „чуђење у свету“,
нити ме ишта изненађује,
све тајне су ми познате,
добро и зло, суштина и позлате.

ШТА МОЖЕ ПЕСНИК

Шта може песник,
који пева јасно,
сем да погине часно.

И сутра ће већ да га славе,
они који ће другим песницима
доћи главе.

ПЈЕСМЕ

ДАНИЛО
ЈОКАНОВИЋ

Данило Јокановић

СВЕСТ О СМРТИ

Од свих енергија, што из себе зраче
Неки тајни пламен – живот непознати –
Нас, у овом телу, материја заче
И кроз цео живот – све до смрти – прати.

А смрт се догађа негде изван свести,
Изван пуке моћи да је разумемо.
На нашу би меру и њу хтели свести
Али не можемо или не улемо.

Суштина процеса о ком нагађамо
Да се окончава распадањем ткива –
Део је онога што о себи знамо
Ми – још увек само материја жива.

Можда је смрт тела рука продужења
Ове вечне тајне... Можда она крије
Неки нови живот у који нас мења
Нама непознати облик енергије...

ПОСТХУМНА

Метак ме кроз чело за смрт приковао.
Из мене је давно исцурила крв,
Па сад не знам да л сам доведе догурао
Ко лешина или у лешини црв.

Напоље извирим кроз рупу од метка –
Шупљину која ме са прошлошћу спаја,
Наново тражећи смисао почетка
И у њему слутећ бесмисао краја.

Овде је све лепо – као туђа срећа.
Нит имамо чега, нити нам шта фали:
Удишемо живот кроз корење цвећа
И стрепимо – ко да нисмо умирали.

БАЛАДА

Ја сам онај злодух што кроз сан поприма
Заједљивост звезда, цинизам месеца,
Љубљах једну жену с курвинским очима,
Само је погледам – роде нам се деца.

Од наше љубави једва је остала
Понека реч да светли у мраку
И горчина у гласу док је шапутала:
„Љубав није сперма по моме стомаку“.

Остало је, можда, још нешто у нама,
Ко зна где и шта, нешто што нас пречи
– Да схватимо да се кроз нас свет прелама
Иде даље, а ми се сводимо на речи

Из којих ће љубав можда да нас прене...
Тражећи у њима, неки, свој, смисао
И нас ће морати, уз њих, да помене
Као неког ко је бар само дисао:

Некад с већом снагом, некад с мање бола,
С радошћу у оку, с борама на челу;
Некад пуним срцем, а некад до пола
Испеваном песмом о цвету увелу

Од којег ће, опет, само реч остати
Да цвета у песми све док песма траје,
Само што реч никад неће мирисати
Већ ће имати мирис што јој песма даје.

DIS

или алге твога рукописа

Ко за књигом под јастуком, кроз воду се машаш, руком,	развили би у стихове нова једра, прамце нове
а, у ствари, прелиставаш сан у коме и сам спаваш.	и подигли, из дубине, вал и пену, да реч вине
Не слутећи пут шта носи кобном лађом кренуо си	снагу мора, притајену у кап воде – васељену.
и понео, уз све бриге, стари ранац, с две-три књиге,	То што струји таласима ритам твога стиха има,
бележницу – нову свеску, исписану ко по песку	а кад море ноћу јечи ко да чујем твоје речи.
и последњи руке стисак, алге свога рукописа	Листаш, вале – бележницу, приносиш је лампи – лицу,
преточене у мастило... У води се све разлило	ћутке скупљаш речи с пене необичне, неречене.
ко да ничег било није, ал су можда, бар, копије,	Ко за књигом под јастуком, кроз воду се машаш, руком,
по подводним пећинама остале – ко жал у нама...	а, у ствари, прелиставаш сан у коме и сам спаваш.
Кад би могло да се нађе штогод, макар и траг лађе	Нема са дна Јонског мора, још никаквог одговора...
што се губи на пучини као уздах у тишини,	

НЕУМИТНА ПЕСМА

Речитошћу жуборења Затроване мирне воде На обали покрај стења Лудом шкољком шуми подне	Имали смо с оне стране С оне стране воде ове Два дрвета и две гране – Рачунали на плодове...	Истањени касним летом Тумачимо сан о води И срастамо са дрветом На које се шума своди
Не враћа се вода мору Што је жубор тамо пречи Но не може слушат гору Целог века како јечи	Сад на ветру негде шуми Свело лишће – наш неспокој Кренули смо к својој шуми Али нема моста ка њој	С оне стране неко чека Загледан у трошне вале И не слуги куда теку Ил не види са обале
Са водом нас веже само Неминовност нашег тока О жубору све што знамо Слушали смо крај потока	С обалом нас веже само Оно дрво преко воде Због кога се дозивамо У неповрат кад све оде	Са нама је сном занесен И водама истим квашен Давно ушао у јесен И последњим листом маше

ПЈЕСМЕ

ВИДАК М.
МАСЛОВАРИЋ

Видак М. Масловарић

СКРИВЕН У ОКУ

Скривен у туђем оку
Чамим тек.
Чекам да затрепери однекуд.
Изглед малени као камичак,
иза свега велики труд – у ствари лом.
Сам себе вијековима сричем,
а ријечи ниоткуд.

Босиљак ми нуде
За далек пут – за срећу,
Мати га брала за ту прилику,
Лично видјех,
Дан јој се савијао око руку,
Дрхтало сунце притом.

Скривен у туђем оку
ником не могу бити суза млада,
а мишљах вољели ме,
заслужујем такав труд.

Кад се огласе звона – чујем их већ
из даљине, нек се све заврши
иза мојих леђа
да личим на пуну равницу – на ледине,
ако ми је.

И, нека мирне душе кажу: био је луд
све своје у себе је утопио,
нека сад јауче
налик љутом коријену подно пута.

Сривен у туђем оку
сам себи сам одвећ туђ.
Моја давна мати дрхтавом руком
босиљак у свету воду ставља,
већ сув и сасвим жут – нешто слуги,
гаси моју жеђ,
чека да се дозовем однекуд,
вјерује у ријеч
у мој тек започети сан
али узалуд.

ПРОКЛЕТИЈЕ

Камен по камен – Проклетије.
По њима пута није, већ козији траг,
у њима вучији брлог,
по њима сломиврат,
вјетар, киша, снијег – а мени драге,
а мени лијек и лелек и смијех,
мени пуне очи бјелине,
у мени одјек провалија,
у мени студ и страх.

Камен по камен - Проклетије.
Под њима касна цват биља,
под њима невјестињска стид,
први гријех, под њима кријем све своје
њима драг.

Камен по камен – Проклетије.
Између два ока су, као свијет и свијет
из древних прича: вијекови обилазе
њихов дубоки, хладни мир,
ушушкан плавом марамом неба.

Камен по камен – Проклетије.
Ту гдје смо нас једном неће бити,
ући ћемо у камене пукотине,
у густу снијег, у мрак.
Бићемо њихов брежуљак мрк и јак,
Бићемо камен по камен – Проклетије.

УЗАЛУД СЕ ТРУДИМ

Јесмо ли данас ближи равнотежи?
Ко нам то подешава самоћу,
размјешта кости између снова?
Не знам љубави – опрости.

Хтио бих да бјежим, али не могу,
корак ми увијек за корак краћи,
више ни ријечи не могу пронаћи
а да не задрхтим.

Узалуд се трудим да ојачам,
све више постајем спор и туђ,
љубави моја, још једном зајесенило је,
тањи се мој руб.

Овако размјештен по себи
ослушкујем далеки мили звук,
личим на птицу до које одјек
не допире, већ мук у гранама.

ДРУГИ КРУГ

Имам још дјелић себе,
девет прстију и један сан.
Ако то није доста
нишаните у мене,
у моја два ока,
у сва моја прољећа –
нека вам је проста грехота.

Јер, све сам одболовао
у мојој глави: године,
неизречено, старе љубави...
И сада – слава вину,
трави, мјесечини,
и само једном пољупцу.

ПОРУКА ПРВА

Не скривај лице –
сами смо.
И на почетку
и на крају – сами.

Ово стабло
што се у нама диже
није живот,
ни клетва,
ни опомена.

И оно се временом
тањи,
и ломи,
и зебе.

Не скривај лице –
сами смо.

ПОРУКА ДРУГА

Изустри ријеч.
Нека се зањише
умјесто плода.

Она је
између гроба и неба
највећа.

Ако кренеш
према звијездама,
благослови гору и воду
и два света камена
прије сутона.

ПЈЕСМЕ

ИЛИЈА ШАУЛА

Илија Шаула

ЧУЈУ НАС

Чују нас Богови тишине.
 Чују нас глуве кује и
 уплашени анђели.
 Сви нас чују.
 Наша шутња је громогласна.
 Бранимо се нашим НЕ,
 бранимо се
 најсилнијим оружјем човечности!
 Бранимо се љубављу,
 бранимо се талентом,
 бранимо се сликом будућности,
 бранимо се нестајањем,
 бранимо се међусобно.
 Бранимо и звијери
 које улазе у наше пећине.
 Немају оне зуб за наше месо
 и то је наша одбрана.
 Чују они тишину што чучи у нама,
 чују они и наше чекање,
 чују и ону тиху музику
 из наших гробова,
 вапаје незреле младости
 из злогласних јама,
 чују они и жубор пива
 кроз наш бубрег на Петој авенији.
 Чују тешке уздахе српске колоне кроз беспуће,
 чују они и клетву Косовке девојке,
 кроз наше срце које куца у њиховом тијелу
 страхом „жуте куће.“

ПОЕЗИЈОМ ТРЕБА ЗВАТИ

Поезијом треба звати
 свако дијете које пати.
 Јер у њему расте сила
 да прерасте свијет лудила.

Поезијом треба звати
 кад те ђаво вазда прати.
 У животу све је школа
 што је дошло од ђавола.

Поезијом треба звати
 када човјек то што има
 неће дати.
 Себичност је курва знања,
 учимо се без лагања.

Поезијом треба звати
 кад се иде живот неком узимати.
 Јер за тога нема наде,
 ни за оног ко то ради
 ни за оног ко се даде.

Поезијом треба звати
 све ружно што свијет крије,
 ми никад нећемо знати
 док нам пјесник не открије.

ОТПАДНИК

Разапет на животном распећу
одбачен од људи
сломљен у души
прогутан мржњом
преливен напашћу
уврштен у воз 13. реда
грешан без Бога
награђен звјерством
пребачен у тамнице живота
уплашен криком смрти
предодређен за патњу
одјевен у црно
кољем пасји живот
бацам га жабама
тражим нови
од пужа голаћа.

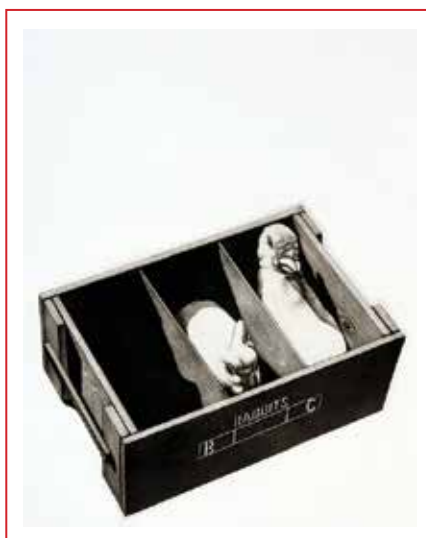
ГАВРИЛОВ САН

Те ноћи сам сањао удицу
Била је тачно изнад мене
Мрзило ме да је гледам
Тражио сам поглед риболовца
Уловио сам га и стао одлучно
Око мене јата риба
Утркују се
да би што прије сјеле на удицу
Одједном се све замрачило
Рибе се разбјежаше.
Стајао сам мртав хладан
са извађеним трном
из ока Европе.
Замутило се небо
Осјетих како ме небеска удица
односи међу звијезде.

У ИМЕ НЕВИНИХ ЉУДИ

У плачу задрхталих врба
препознајем погледе недужних.
Копља се леме у јуришу разапетих груди,
јутром ће овдје свака зора да крвари,
а пепео разасут по баштама неба
шапутаће жалопојку невиних људи.

Корачаће мјесец у незнања,
тражећи поглед изгорјелог сина,
вриснуће суза у пламену младости,
растопити набрекле шаке ђака, сељака,
бајонети, пуцањ, а затим ...
тишина.

AP 1980 RABBIT SERIES AB (G) N°4

ПЈЕСМЕ | МИЛАН
ЛУКИЋ

Милан Лукић

о пецању са *tonicom bellucci* на аземовој бари

шкобаље пецам са *tonicom bellucci* на аземовој бари
 слушајућ како сваки час се кикоће и сокће након што
 пловак потоне па трском разиграном по околном
 шибљу весело почне да маше тобож нервирајућ се
 кад наједаред штап хитро диже и порцијаша једног
 брат брату то без по киле није ако не и фртаљ више
 на обалу избаци и потрча да га сама с удице скине
 гле срећна је *tonica* врло када дамар служи наслути
 па ја сам сада хи хи хи хи настави се кикот звучни
 као онај хемингвејев старац а мени око срца мило
 потом сатима камењаром дринским табанамо сами
 колена кршимо прсте мецамо псујемо и смејемо се
 љубимо да прође гриземо штипамо вијамо вучемо
 на обали зрикавце хватамо обаде растерујемо сенке
 своје по брзацима мрежом ловимо и на леђа бацамо
 па се на отоци у блатном песку ваљамо и преврћемо
 мики ја бих мало да летимо лепотица се моја мази
 главом климнем за руку је прихватим и залет све до
 јадра узимам уз дааај нам сунца бодри рефрен наш
 и као у де сикином чуду узлетимо и шестаримо тако
 до бање и каракаја преко рађевине и цера до мачве
 питоме све машући рукама снажно једримо и даље
 она насмешена жмири због јакога сунца јер наочаре
 у журби заборавила беше и каже да ужива баш баш
 још увек небом лелујамо мекано паперје склањајућ
 кад тополик познадох у хладовину је скренух мислећ
 да одмора требају та латинка заводљива ал јес врага
 сад бих да пливам задихано викну да кленови је чују
 само што траву додирну и журим ја за њом у дрину
 хладну у брзаке и вирове па испод врба ронимо које
 се криве да би сироте лепоту и красоту боље виделе
 па се ех узавреле главе сударају и русе нам се мрсе
 с вечери на шљункари пецаре на пруже набијам и по
 побелелом их ређам жару а кроз пламен огладнелу
tonici гледам лица сунцем опрљеног и спреман
 питам је ја у ватру желиш ли да скочим када сада

– е баш је тако било –
 40/344/1831

о љубави сексу и рецитовању у *antwerpeni*

када одем ако некад одем у велику европску луку
 која би могла да се *antwerp antwerpen anvers* зове
 узећу меснату белозубу црнкињу из црвеног излога
 цењкати се нећу и бос ћу шетати с њом до сумрака
 обилазећи музеје и дивећи се железничкој станици
 онда ћемо појести све италијанске пице и пасте око
 катедрале испразнити црне лонце с црњим дагњама
 и приде посркати све остриге искрцкати све јастоге
 потом бисмо ето могли срести лелујаву вијетнамку
 којој ћемо омогућити да нас заведе и у хотел одведе
 па је прелити топлом чоколадом и лизати до поноћи
 онда ћу сам изаћи у шетњу упркос летњем пљуску
 и тумараћу гологлав и гологуз улицама тога града
 пред зору ћу свратити до *hoppera* који ће гле чуда
 отворен бити за окаснеле госте и затражити вињак
 да могао би да буде дупли ако будем расположен
 и наручити једну песму од надуваног *cheta bakera*
 сањиви келнер с презиром ће трепнути и одмахнути
 па ћу узети понуђено пиво и још једно и још једно
 онда ћу пишати иза дижући млаз до висине бедара
 огрнут маглама и љубичастолавим испарењима
 и тетураћу изгладнео и расклиман до пристаништа
 за доручак ћу мљацкати празнину гледајућ кранове
 у даљини како тисуће шибица слажу једну на другу
 све до неба и малко више па ћу рецитовати наглас
 да ме фламанска јутра чују рану десанкину поезију
 након тога могао бих се попети на недовршен торањ
 двостубачне катедрале и извести еко перформанс за
 кинеске туристе америчке новинаре слободне зидаре
 под називом лет у слободу без адитива и емулгатора
 уз осврт на кјеркегорову дилему и кантов императив
 а када сиђем ако сиђем прихватићу позив за пријем
 код *gaу* градоначелника и његових усвојених тројки
 поводом дана спутаних жеља и неостварених снова
 и изразити емпатију са слутњама некадањих галијота
 у овом граду на обали шелде у ком дијаманте брине

– од мене толко од бога вам здравље –

40/316/1836

успомене и анегдоте из невесела живота песничког

са угледним песницима након промоције кафенишем на југу драге земље србије нама најдраже како некоћ колега штовани у заносу патриотском певаше такође о нашој заједничкој љубљеној у најлепшим годинама што смо сви у одрастању тумачили пишући писмене саставе у јефтиним петролејскоплавим вежбанкама и рецитовали за двадесет пети мај и двадесет девети да красна је вероватно најмилија али тешко се живи исповеда се први поета док шверцовану крцу свија и дискретно ми бронзане одливке на продају нуди славних уметника што је с разних страна прикупио тачније добио у протеклих четрдесет лета стварања није да му нису драги ал места у маломе стану нема има и плакета значака медаља у црвеним кутијицама са златастим словима свиленим нежним јастучићима нашло би се ту и графика и уља баш лепо урамљених и књига са бираним речима оданих вечно захвалних све би он у комплету могао да уручи и дарује некоме за цирка тисућу еур а много више вреди сви то знамо други опет ламентира како за кирију довољно неима кредит летос за дрва и зимницу у банци страној диже они знамо не праштају сад сирак тужни извршитеље црне црне су им душе чека а пензија је мала и касни жена радила није а заједно су на чекајућим листама за кукове катаракте зубала за катастар за теве таксу а и за пусто национално признање пензију шта ли је шушкећу безуби у кафани а само који тренут раније престони критичари у библиотеци значај и величину непролазнога песничкога дела њиховог нахвалише ех малко им лакну кад се сапатника својих сетише један ето у пола цене и још недобијену награду нуди а разне грамате повеље захвале и ловоре гратис даје док лектирни песник познат и признат нешто раније сопствену књижевну промоцију на коларцу пропусти јер дете му из школе окасни а исте су ципеле делили па из куће не крену а рад беше публици да с поклони

– проклета да си улица риге од фере –
40/326/1878

Славољуб Марковић

СЛАВОЉУБ
МАРКОВИЋ

ИСТОРИЈИ ПРИДОДАТИ

По текстовима Радомира Рупљанца

Пре него што је упропастио госпођу Дану и она схватила илузију живота са Витомиром Брежанцем, било је прошло прилично година. Са ученим човеком могло је само да јој се згади оно почасно место у позоришту. Његов напор да самостално створи представу, заправо била је стратегија које су обоје били свесни, а да он није желео да се удаљи од Сокограда, волећи Сокограђане као што се воли прошлост и рођаци који се знају само из приче. Неколико сезона покушавао је још и да уздиже провинцијско позориште, уносећи ново искуство, а онда је одустао радећи шта су од њега захтевали. Убрзо је и Дана схватила да не може више издржати овакав живот, са толико старијим мужем, напустила га је и несвесна шта жели. Више ништа није знао о њој, нити му се икада јавила свесна *да јој је упропастио живот*. Убрзо после њеног одласка Витомир је почео да мери време пре победе или време пре пораза. То је било време које се није могло вратити, као ни време после победе или после пораза, које је такође давно евидентирано, мада му је један познаник – иначе припадник комунистичке партије – рекао да он време мери пре победе, јер једино се тада још надао и жао му је што није могао да врати то време, и да би били избегнути многи злочини, али Брежанцу, тога тренутка, време пре пораза ништа није значило. Он је већ давно почео да мери време од првог синовљевог писма. Оно што је било пре него што је добио писмо, као да се десило пре нове ере, а оно после тога је нова ера. Али време у коме живи отац и време у коме живи син, нису иста времена: могли су да се не сусретну и да им живот протекне, а да се никада не упознају. Писма која би налазио у кућном сандучету толико су дуго лежала у њему да није имало смисла да одговара на њих, јер му се син час јављао из Берлина описујући сусрет са Хајнццијем или његовом ћерком Лином, а час се јављао из Париза описујући његове улице, мостове, Сену. Ако би се којим случајем одлучио да напише одговор, писмо би се вратило јер је прималац био непознат. Коначно је једно писмо

послато у Париз стигло до његовог сина. Витомир је добио одговор. Хвала Богу, сазнали један за другог. Њихов сусрет ускоро ће бити уприличен. Када су се договорили да се сусретну, Витомир Брежанац био је стар да би било шта желео, осим да се упозна са сином, а њему би остарели отац био само терет.

Дуго је одлаган њихов сусрет. Давид више није хтео да се враћа у Србију, а Витомир се двоумио да ли још једном да напушта родни крај, пре него што дочека тренутак када ће се удаљити од њега или нестанком својих пријатеља или сопственом болешћу. И да би прекинуо недоумицу и ишчекивање, син му је послао новац за авионску карту: сретће се у Паризу! Чекаће га на аеродрому! Витомир Брежанац је заборавио на први шок, када је сазнао да има сина, једино путовање није било баш угодно. Давно је одлучио да више не путује, да се потуца и снебива, али... Пут до Београда био је пут копном, тако да није обраћао пажњу на околину. Тим путем се кретао небројено пута, тако да му је био заморан. Одавно је већ путујући жмурио. Свеједно му је било да ли ће видети погреб и поворку под кишобранима; поп би обављао обред као да не пада киша, док би један младић трчао око њега покушавајући да га заштити од капи, а сам киснући; или ће слушати причу о једном човеку који је напустио Србију: у Београду је продао стан, једну њиву у селу, али отац – који је живео сам – није приволео да напусти земљу, и то није било све, јер путница је почела да плаче, сахранили су му отац полураспадног, поред давно умрле жене.

А онда, пре него што ће кренути пут неба, гледао је улице, зграде, део шуме, ауто-пут, јер су почели више да му значе, као да их, гледајући и постајући свестан виђеног, краде и пљачка. Чак је себи личио на човека који напушта родно место желећи да заборави да се и у њему живи и умире, да се мештани воле и рађају, те да из нехајности, због његовог одласка, просто не обраћа пажњу на њих или му сада није у интересу – пошто је

његов важан, смислени живот на неком другом месту – да се бави тиме што је поплава однела куће на обали, што је нека девојка побегла за удовца. На часак се смеје поново гледајући папир који је исписао његов син. Затим гледа торбу са старим рукописима надајући се да ће бар за њих заинтересовати сина.

На аеродрому престајало је копно и почињало небо, престајала је киша која га је пратила током путовања, и само су се звуком људи обраћали небесима: полетали су авиони и нестајали пространим плаветнилом. Звук авионских мотора понекад је био тако јак да се Витомир за тренутак цимао док је стајао у реду да би свој пртљаг послао пре него што ће и сам отићи – пошто је у руци држао карту и стајао у реду пред контролом пасоша – одједном се упитао да нису тај јаки шум заправо авиони који су се враћали назад, који су силазили са небеса?

Полицајац му је отпоздравио и пропустио га. Једна жена се полицајцу чинила сумњивом: жена је очигледно била у поодмаклој трудноћи, а уз то гурала је дечја колица у којима су, поред детета, били разни воћни сокови. „Овај шлем на мојој глави чини се само да је тропски. То је ноћна посуда за моју бебу“, рекла је умилним гласом. Цариник се одобровољио, погледао ју је.

„У реду је, видим да сте са собом понели и кутију за прву помоћ“, салутирао је полицајац. Она је говорила о неодрживости живота у Србији. „Живот са њим је неодржив. У то време, свакако, нисам знала за његову припадност.“

Али Витомир Брежанац није знао о чему је говорила. Пео се степеништем. Помагао јој је. Она је настављала.

„Он је салонски великосрбин. Чак је прилично безбедно дискутовати са њим.“

Женина тема му је била јако позната, једино што није знао да ли је говорила о времену пре Другог светског рата, или о овом садашњем времену, с краја века. Такав човек може да проповеда (приповеда) знање. Гностик? И као сваки учен човек измислио је свој народ, његово сећање почиње оног тренутка када су почела да се пишу прва писмена, тиме је све људско измишљено. Жена је сада била још више збуњена. Скоро да му је отела колица.

Она није трпела те људе, без обзира да ли су они данас живи или су живели пре Другог светског рата.

Разговор са њом, ипак, га је спасавао од страха пред лет. Витомир Брежанац се насмешио благонаклоно и рекао како је привид ово време мира.

Сео је у авиону. Убрзо напољу није чуо ниједан звук, осим сливања воде низ олуку. Погледао је писту. Пошто се стишала киша, вода је носила уље. Раднице су трчале од једне до друге зграде. Почео је да се интересује за женин бивши свет. Личности! Да ли је уопште брачна срећа о којој је наклапао свет... Да! Она је образована жена или је бар припадала том кругу младих људи. Одједном му је било удобно, неколико пута се навалио, извадио је из мреже пропагандни материјал: *Авио-ревију* која га је обавештавала о париским сликарима који путују авионом: овај недељно саобраћа између Београда и Париза – вине се у небо и буде у њему тако дуго, да би се поново приземљио идуће недеље. Да није овог путовања, Витомир би сигурно већ био на реци. Овако, син је успео да га убеди да пође у Париз.

„Треба живети и у Европи“, говорио му је.

Више није осећао страх од лета, чак се питао зашто до сада никада није путовао авионом. За тренутак се осмехнуо гледајући како је стјуардеса изводила свакодневне вежбе љубазно се смећећи. Затим је говорила о послужењу.

Поново га је зук подсетио да се одваја од земље: појачано брујање авиона, убрзавање, и ево, точкови више нису додиривали земљу. Авион се нагнуо, покретао лево-десно, као да су главе путника требало да мере његове вибрације. Време се окишило. Сипило је по окну. Уживао је. Онда се авион уздизао изнад облака. Брежанац их је гледао одозго: осунчани авион је летео, а он је пратио покретање облака. Док је летео, Витомир Брежанац се загледао у неку госпођу у црнини. И као што су у авиону постављали трпезе, тако су некада девојке радиле на ливадама, испред записа, рекао је неки путник. На наслоњу је постављен доручак. Мало навише је трпеза једног адвоката са којим су његове кћери и супруга. Витомир Брежанац је гледао размакнуте ноге оне старије, матуранткиње. Прилазила је стјуардеса и руковала се са адвокатом: он је чест путник.

Пошто је Витомир Брежанац француски ђак, једва је чекао да долети до граница Француске, ваљда ће тада основни језик бити француски. И као да први пут чује – једна путница се обраћа детету на француском, и оно, врскајући жели да дочара тај бајни звук сугласника на који је заборавио Витомир. И одмах жели да се обрати детету, али ипак одустаје.

Друга жена, говори нешто старијем детету, о музејима Париза. Помиње Лувр и Бобур, али те речи још не изговара као Французи.

Дан Витомировог сусрета са сином, дуго планиран, десио се на аеродрому, али као да су, толико пута желећи да се сретну, заправо преживели сусрет, и њихово виђење био је

нормалан сплет догађаја. И сусрет ће се збити у изговарању француских фразеа. Син га је угледао још раније. Трчао је ка царини. Цариник га није ни гледао. Само је показивао руком куда би требало проћи.

– Само храбро – рекао му је син.

– Да видим да ли има неког познатог овде – рекао је Витомир Брежанац.

– У Паризу познатог – насмејао се његов син. Грлили су се. – Не стежи ме – шалио се Витомир Брежанац. – Мислим да ми је организам немоћан, ломан, истрошен у рату и обнови. Једино што тебе нисам узгајао.

А Витомир Брежанац је почео да мери време од сусрета са сином. И ево, почело је да пролази то ново време. Десио се тај толико жељени сусрет и већ док се крећу од аеродрома аутом, син почиње да прича о својим обавезама. Молиће га, можда, пријатељица да уради бисту њеног оца, постхумну, по фотографијама. – Не заборавите *ma chère amie*, да бих морао потражити моделског двојника у том случају, за покојног капетана *qu’il devrait modeler son visage comme une raâte*. Car, on racontait l’*jue le plus célèbre peintre, anglais*, Hogarth n’ayant pu achever le portrait de l’*homme d’état* Fielding avant la mort de celui-ci, le comédiant Garrick, après un peu d’éétude, était alléposer pour le disparu, a la parfaite satisfaction de peintre! Дакле, морао бих пронаћи некаквог новог двојника, који би позирао уместо умрлог капетана! Одбићу израду бисте покојног капетана.

Витомир Брежанац чак није ни имао жељу да се прошета Паризом. Њему је и даље пред очима стајао онај Париз: доћи до универзитета, зачудити се зашто се разбежала светина са студентског трга, студенти су још скоро, шездесет и осме, ломили Сорбону: *l’artestmort*! Када се некада коначно нашао у Паризу тек је схватио да Париз није град који је он имао у својој представи: Париз је био комунистички град. Очекивао је један миран град онакав какав је видео на Утриловим сликама. Записао је: Тело више није историјски документ века. Зато је побегао из Париза и отишао у Немачку. Али Париз ипак није више био онај из шездесетих. Париз почетком века, онда када је у њему боравио Брежанчев отац и Давидов дед, те онај Париз који је Брежанац познавао, па сада Париз крајем века у очима радозналост средовечног Балканца. Он и Хајнци су одувек маштали о Паризу. Хајнци је у њему боравио као освајач. Витомир Брежанац је имао срећу да у Париз доспе као антикомуниста и није могао да слуша те париске интелектуалце и зато је из вољеног Париза побегао у Немачку.

Свртили су у један бистро, на криглу пива. Добили су првокласна пива. Као нешто ближе

шанку, уз бармена, стајала је једна пудлица у свиленим женским гаћицама. Кученце је шенило, молило, а ниједан гост није гледао у њега. Па би се с времена на време преврнуло преко главе. Витомир Брежанац је испио пиво наискап. Покушавао је да разговара с једним господином који је стајао поред њега, знајући да су људи најчешће љубазни према странцима. Али гост је на свако питање одговарао са *Jes mister*. Вероватно је био дипломата или бизнисмен. Пудлица је настављала свој програм. Гост је говорио да је стање у Енглеској очајно. Један во се јуче обесио, усред Лондона, пре него што је доспео на кланички пањ. Лабуристи, преко свог удружења за заштиту животиња, као њихове политичке трансмисије, који су били до ногу потучени од конзервативаца, жестоко су оптуживали владу за тоталну антихуману бригу и због овог *воловског случаја*. Парламентарна комисија сада је испитивала ко је довео до тога, или навео сиротог вола на тај очајнички чин.

И Давидова девојка се страшно насекирала када јој је испричао догађаје у бистроу. Прекинула је ручак, а син га није ни попреко погледао.

После ручка су се преместили у салон. Пили су чај и одбројавали време зидног часовника. Син је, као и обично, уместо да прилегне, дељао оштрим длетом неку повећу мачку.

Затим је Давидова девојка почела пред њим да се пресвлачи. Гледао је њено покретање, наслађивао је дојке, стас. Обукла је хаљину и рекла: – Бај, бај!

Отишао је у своју собу. Прилегао. Узео је Тајмс да до краја растумачи немили *воловски случај* у тој лондонској кланици, који ових дана потреса расклиматану Енглеску.

Собу коју су му дали на коришћење почео је да подређује својим потребама. Најпре је извадио донесене рукописе и почео да их ређа онако како су они стајали у сокоградској соби. Рачунар који му је био дат на употребу стајао је у углу, баш онако како је он желео. Сто је био довољно велик, а кревет се није умногоме разликовао од оног у Сокограду јер је од сина захтевао да набави старински душек. Током поподневног рада соба је убрзо почела да га подсећа на *његову собу*. Гледане кроз прозор и париске зграде личиле су му на један део Сокограда. Све му је указивало да он није ни променио место боравка и онда се упитао шта ће он овде, у Паризу.

Чак му ни син није био човек кога је упознао, већ човек кога одувек зна. После неколико размењених писама схватио је да су одрасли у истом граду и то што се до сада нису срели био је само случај, или можда његова мајка није хтела да има никакве везе са прошлошћу. Није ни знао колико ће се задржати у Паризу, али му се учинило да тек у њему почиње убрзано да стари.

Овде, у Паризу, у време тог кратког боравка, као да његови преци нису имали историју. Рекао је сину да ће сачекати да потпуно ослепи и да ће моћи да оде у старачки дом, а можда ће тамо бити смештен и пре него што га очи буду потпуно издале. Откада је реч одузета боговима и више је нису преносили пророци, остала је само историчарима и приповедачима. Речи више ништа и нису значиле, тако да нису ни биле важне људима који су се бавили њима. Језик је доведен до пролива. Колико је тек језик значао онима који су за написано убијали? Идеја историје: *The idea of history*. Али њему је недостајала историја његовог језика. Замор од шетње поред тврде земље канализационог рова где су радили српски радници и та упорна јесења кишица која га је росила по лицу, нису га обеспокојавали, напротив, његова трагична опседнутост тајном којој је био на трагу чинила га је истинским мудрацем. И није му било стало до разгледања Париза, али могао је да обиђе галерије, да упозна неке од уметника, оптерећујући их историјом Сокограда коју није познавао ни његов син – човек без историје или само са историјом уметности, коју је изучавао – а Давидову девојку већ је заболела глава, слушајући причу о женама Србије.

Када буду почели последњи ратови у двадесетом веку, Витомир Брежанац више неће бити жив и неће моћи да се каже: од овог временског чворишта које посматра надаутор, до будуће тачке коју ће посматрати као крајњу временску тачку приче, јунак ће бити мртав и од те тачке моћи ће да се гледа само уназад.

Време пре победе, или време пре пораза, то је време у које се Витомир не може вратити, као ни у време после пораза или после победе, као и време пре рата. Време после рата и време између ратова – нису ли то вечна и најважнија времена? Међутим, време интимне историје, онако како је Брежанац схвата, завршава се сазнањем да постоји његов син. И сусрет са сином пада неке године после Христа и неке године пре краја двадесетог века, односно последњих ратова у њему. После сусрета са сином почело је да тече Брежанчево лично време; то време имају чак и хероји који после заноса очекују смрт.

И нешто пре почетка приче или при крају двадесетог века, због расправа или памфлета, увек би Витомир Брежанац поцрвенео, упркос давнашњој заблуди Цицероновој... Можда је било другачије у цезарским временима? Данас, европска општа писменост није много напредовала. Није потребно (ни сврсисходно) тумачење савремених аналитичких философа (нити, поготово, друштвених научника), карактеролошких-антрополошких-социолошких типова, човека Европе. Тумачи су дотакли најобичнију публицистику, тј. аналитичко новинарство. (Јер, иначе – и по

др Слободану Јовановићу још у 1907. – постоји новинарска поезија (Змај Ј. Јовановић), а и по совјетској *Литературној газети* – број из 1986. о Јевтушенку – постоји публицистичка поезија!) Зато је себи више лично на средњовековног мистичара, али мало је оних чија су исписана мистична виђења заслуживала назив дела; да њихови творци буду проглашени за писце. И ти текстови које је сањао стајали су на почетку новог језика. Од њега је полако трнуло мистично наслеђе, да би се тек понекад указала Таворска светлост у делима наших писаца. Свако искуство је различито; оживотворујућа улога мистика! Од текстова које је сањао традиција мистицизма је замирала, да би крајем века мистично исијавање постало видно. Није веровао да ће оно данас постати доминантно, али надао се да ће се бар појавити *на мапи савремене књижевности*.

Сањао је сиве зидове, са опалим малтером, видео је кривудање пута, видео је засеоке, кровове обрасле маховином, разбацане конзерве на коти 202. Сунчеви зраци су конци који су допирали до земље. Старе рукописе које је понео да би показао сину сад распростире по столу и бди над њима. Текстове је затим умножавао, разносио, говорећи да су их некада прекривене и преливане воском, закопавали испод Рапијанских зидина. Син није улазио у тумачење његовог поступка, али ипак му је помагао. Силазио је из зграде носећи једну торбу, па се саплео, на шта се Витомир Брежанац толико уплашио да му је одмах забранио да држи торбу. Узео је торбу у руке и рекао да нико не сме пасти носећи рукописе, нити је потребно вадити из земље било какав предмет који је некада светлео, који је у себи заробио ликове или на којем стоје знакови и слова. Рукописе које су мистичари прикупљали у намери да их објаве као део неке књиге. Али, како су били у томе спречени, списе су почели да преписују, умножавајући рукописе и уписујући у њих имена мртвих. Увидео је да се овде завршава радња приче у вези с прикупљеним рукописима. Свеједно да ли је веровао у приче или не, сада се Витомиру чинило да није време да се пева о херојима, *ни о онима који су ликове са фресака претакали у цртеже, они који су историчара, бележника, у уметност уносили*: могао је певати о смрти, или о Богу, о неминовности, или пролажењу, можда о љубави према оружју, док је кључар уводио ухапшеног у затворски ходник, а он је сакрио цигарету у чарапи; или певати о херојима док су их смештали у логорске ћелије. Почетком Другог светског рата своју биографију Витомир Брежанац је везивао за професора Најића. Он је био прагматичан човек. Пред рат се оженио Ђулом Кнежевић чији мираз му је омогућио угодан живот и рад на књизи *Двојност историје*. Познавао је Драинца, Манојловића и Ранка Младеновића. Боже наш,

учене ли госпођице Ксеније Атанасијевић. Није могао да се сети да ли је читао *Емоционалност и мисаоност у поезији Симе Пандуровића*? Штета.

Чак ни када су га са дужности позоришног редитеља послали у пензију Витомир Брежанац није приметио никакву промену. Као и раније, при редитељском послу, осећао је само напетост, непрестано је био са рукописима, ишчекујући истек радног времена. Сањајући, није се чак ни љутио на поступак свога позоришта, јер његова душевна снага није затајила ни после одласка у пензију. Уосталом, он је узалуд радио на довршавању текстова, пошто је знао да није било могуће објавити књигу. Равнодушно је примио одлуку колектива о пензионисању да га не би судски гонили: мањак је потрошио на куповину неких књига. Тек сада је схватио постојање велике тајне која се родила у његовом односу са тим танким рукописом. Због њега је направио мањак, не одричући се наде да ће ипак доћи време када ће се истина обзнанити. Али, шта може да разуме неко други, поготово његове колеге, када ни он сам није могао јасно себи да протумачи стварни разлог куповине рукописа. Очућавање које се зачело копирањем тајног рукописа и сада, преласком у Париз, предочавали су му тајанство, њему само, назирућег света, који ће задуго, свакако, остати делотворан само у његовој машти. Тајанственост, као и чари новине и изненађења, донеће му паралелно гледање и упоређивање разних рукописа из средњовековне епохе.

Витомир је своју судбину хтео да претвори у тему, а затим да је наметне као судбину партије или да је прошири на судбину народа, па чак и језика, и тако је укључи у свеопшту историју: светска тема! Несрећа као тема; да буде свету заједничка. Приблизжити је већ усвојеним кодовима. Несрећа се понавља; ваљда зашто је тема фанатика. Начинити је мистичном, светом, а самим тим неотклоњивом, универзалном. Наметнути тему будућности: будност је!

Давидова девојка утучена због нечег, не једном, зовући га на вечеру, гледала је тај беспрекорни и њој неразумљиви ред папира и разнобојних флашица окачених о зид његове собе. Када је стигао све то да уради, питала се размишљајући о јаловим списима. Повремено се узбуђивала док је неуморног и омајаног истраживача изводила из собе коју је он називао скрипторијумом. На зидовима и на столу закратко би настајао мук. Књиге су остајале на столу! До њих многобројни папири, од најмањих до највећих. Непреведени рукопис, наводно копија из Самоникле цркве, на чију би куповину Витомир Брежанац био у стању да потроши читаву једномесечну зараду, мирује због краткотрајног одсуства ствараоца. Али једна књига била је његово оригинално дело:

тријумф изникао после хаоса; стварање које ниче на рушевинама ове садашње цивилизације. Од пода до таванице, читав ред, мозаички исказан, од разнобојних папира: мешају се боје са фотографија у овом скрипторијумском светилишту. Уметничко обликовање простора, где је истраживач проводио време, било је лишено, како се то чинило Давидовој девојци, својих наменљивих људских садржина.

Питала га је да није још као дечак скупљао разне значке, привеске као и гломазне старинске кључеве? Да није уживао у страсном мењању старих предмета, прикупљао их са другим дечацима, употпуњујући своју велику збирку новим примерцима? Можда је са завршетком средње школе прешао на озбиљније скупљање. Почео је свакодневно да обилази ископине и новооткривене цркве које су већ опљачкали, док су његови другови излазили са девојкама у шетње или ишли на игранке. Његова страст за одбаченим рукописима учинила је да збирка с временом постане врло велика. По женидби је на свакодневне прекоре своје прозаичне жене, која је била лишена заноса, одлучио да то своје уметничко прегнуће подведе некаквом циљу. Замислио је себе диригентом, без икакве партитуре, под својом чаробном палицом, он је видео оживљавање садржине давних рукописа; фантомске гласове и хармонију тих речи, као плес мртваца у његовом скрипторијуму. А када је његов истраживачки рад био крунисан ауторском књигом, намах је схватио да се налази пред новим животом. Писање књиге био је почетак излагања из убитачне једноличности. Дотадашњи живот, чак и женидбом, није могао да изазове у њему никакве промене. Али он није одговарао на девојчину причу: само се осмехивао.

Збирка тих рукописа номоканона, у коју је Брежанац био заљубљен, чинила је, с његовом књигом, нераскидиву заједницу. Сама књига, начињена је од упутстава, езотеричних и херметичних текстова, утканих калиграфским рукописом између страница. Изгледала је, заиста, као било које законоправило у свету мистичара и полако се уходавала, на радост свог поштоваоца.

Но, сада пак, уз повећања броја страница његове књиге, он је постао свестан промене која је тако ненадано закорачила у цело његово биће. Од доскорашњих илузија о својим скривеним способностима, он је пошао у *неистражене сфере стварања*. Тих живот дотадашњег режисера пошао је *стазом његове нове страсти, велике и оплођујуће*. Откако је купио рукопис, више није спавао са женом. Сада је, после замарајућих истраживачких радова, добио изглед уморна и измучена старца. Као месечар, савладан својим истраживачким духом; спасити себе од беспућа

на којима се ненадано нашао човек. Нешто га је и даље нагонило да о тој својој тајни и даље ћути.

После нервозе приликом вечере, док су га девојчине очи ужаснуто посматрале, истраживач се журно упућивао скрипторијуму, опрезно би се приближавао својој књизи. Миловао је речи изговарајући их. Потом би занесено подигао прст и отварао књигу: магично брундање гласа, у почетку, увек би се одражавало у напетости његових груди, тада би се у његовим зеницама појављивао трак светлости, очи би му засузиле и он би осетио блажено одсуство плућног притиска, уздигнутих рамена, док су га из отворене књиге мистично посматрале десетине ужарених фантомских очију. Седао је за свој радни сто окренут табли, пошао би тада погледом по словима, осећајући непрекорну мисаону поистовећеност са стваралачким генијем у књизи. Поистовећење га је уводило у постање, којем се он сав предавао, откривајући у повезаности мистика са светом сопствени разлог постојања. А пре постваривања речи покупљених из разних одбачених старих текстова, опхрван неким лудо усковитланим мислима, у борби за самоодржањем, он се налазио пред самоубиством. Но, из отпора према црној слутњи дошао је до спасоносне идеје о писању величанствене књиге и тако стигао надомак непротумачених тема, које ће се – надао се он – у његовом рукопису тек остварити. Краткотрајно га је збуњивала једна друга тајна: како именовати теме које најављују његов рукопис? А оно што није постајало, што није ни настало, није ни могло да има име. Чинило му се, док је комбиновао текстове на маленом рачунару, да би требало најпре том непознатом учењу пронаћи име, чиме би и само дело, само по себи, било порођено.

Ове ноћи, док је ноћник иза маленог прозора ломио гране а капи кише квасиле зидове скрипторијума грозничаво је мислио: што пре треба наћи име учењу! Ниједан траг није могао бити драгоценији од другог. Јединство духа као јединствена визија у потрагама. Никакве деобе нису долазиле у обзир. На крају, могућно је, непознатом учењу које се тако упорно скривало у утроби његове књиге дати име, а не знати му ни намену. Зашто би људски језик морао суделовати у проналажењу непознате ствари? Он је био човек који је волео ствари саме по себи. У јединству тих заборављених појава, у хармонији атоналних сазвучја чуо је гугутање голубица, и пој мајских славуја, и трубе тријумфалних маршева. Све то су неки неразумни људи лишили права да постоји. Био је очаран том својом детињом љубављу и усхићен када је видео како оживљавају заборављене и неупотребљаване речи. У самом почетку био је заведен мишљу да његова књига и није морала уобличити одређено учење, но, све више се саживљавајући са својим речима, својим

обновитељским надахнућем, био је сигуран да његова својеврсна реанимација заборављеног знања, мора најзад породити живо учење. То ново учење, као производ заједнице његовог духа и речи, свакако ће зрачити савршеном лепотом. Из величанственог порађања срећно прорачунатог заметка плода израшће племенити ланац који ће у нераскидиву љубав повезати човека и учење, творца и његово дело.

Предзору, спопадале су га сумње. Оно запретано светло, под закрвављеним источним обзорјем, које је улазило кроз прозор скрипторијума као да је имало неку магичну моћ над бесплодном музиком чији је ритам осећао. Њена тутњава би, чинило му се, јењавала са првим јутарњим шумовима и брујањима, међу ранораниоцима који су мрмљили и хуктали залеђеним, избелелим улицама. Ватром између корица, оживети давно изговорене речи. Тресући се од језе, листајући књигу, испијао би гутљај чаја из термоса. Он је још једном овог јутра покушавао да испитивањем промена обиља података препозна исходишта својих стваралачких прорачуна. Из његових очију севао је јарки пламен. Ватра је била знак да ће судбина из тих дубина извући његово, ново и живо учење. Верујући да је на прагу акта стварања, пришао је рукописима, предимензионираним, тако да му они испунише скрипторијум до саме таванице, у најдивнијим бојама сунчевог спектра, огромних ваздушних површина, са графовима који су се таласали, над усковитланом прашином боја, полако светлећи, да би се све више жарили, претварајући се у блесак који ће их сагорети: – Кони! Искони! Кодови!

Форме које постају песничке

Присаједињење

Тамне шуме са брда гледане, гробља предака, царске друмове, и месец над горама, и цркве и манастире, земљи Србији присаједињујемо.

И реке које су ка Србији текле, баште, бање и лечилишта, и турске речи у називима градова и села, Србији присаједињујемо.

И утврђене градове, и цркве које називамо самониклим и потонулим;

оборе празне, стаје, нас преживеле, празне касе и дукате закопане, хајдуке храбре, бедеме порушене, земљи Србији присаједињујемо.

Не знам како нам је било суђено да славимо, колико смо бежали, и селили се, ни имена дедова нисмо могли да набројимо, од када смо под

турску власт потпали да се коначно и Србији присајединујемо.

Писма књазу

С неизреченом радошћу разумели смо и од пређе, данас смо из уста ваши саслушали, да се и ми осталој Србији под правленијем вашим присоједињавамо. Тим је давнашња горећа жеља наша и једнодушна воља испуњена и темељ к нашем благополучју положен. Избавленије наше од дугог сужањства ми приписујемо јединствено неусипном труду вашем, којим сте код премилостивог цара нашег ову срећу нама издејствовали. Признајући ово, почитујемо за најсветију дужност нашу, за оволико неисказано благодјаније принети светлости вашој нашу најтоплију благодарност и вама, књазу избавитељу нашем, вечно повинованије обећати.

Одговор књаза

Из више представљенија ваши видео сам како сте се подигли на зулум који Турци у вашој нахији чине, но у исто време и то да ви не идете ни на цара, ни на везира, ни на царског забита. Притом дознао сам и то да сте ви сви согласно изабрали членове суда.

Како сте сад сами себи и судије и капетане средске поставили, то треба да их слушате и да им се покоравате и чинити штогод вам који од њи заповеди. Власт без покорности они, који су ју постигли, не значи ништа. Оканите се пијанства, не скитајте се с чутурама, не убијајте људе, не арајте један другога, не отимајте један другом девојака, не дирајте Турке. Ово су све богомрска дела, свако овакво дело мора на суд, који био да био строго да суди и казни. Царско везирско и забитско издајте све на време и без роптања.

Судије пак и капетани, од вас постављени, само о том да настоје, да се мир, тишина и сваки поредак међу вама у кућама, по путови и друмови, на славама, на свадбама, саборима и скупштинама одрже; сваком безпристојно да суде.

Да буде знање всјаком суду,

како ми цели Вилајет примисмо и приватисмо се за њега

да буде нам суд и војвода и старешина у вилајету

а оне да држи које је како своје синове да није отчу но отац

и право да се влада по заповести најпре божије пак господарске, који њему заповеда,

а да му други нема ништа од нас који да се нађе кариват

нити на пут стати

Полако пролазе дани откада се земљи Србији присајединисмо, и видимо фијакере који пролазе изрованим друмовима. Њиште коњи. Диже се прашина. Звече прапорци. После песама, пуцњаве, надметања стишала се музика.

Дете се бацака. Замишља вука, сањајући баснописца.

Магарац њаче своју најдражу песму, уз коров и боце.

Мачка дању, предухи, дрема у хладу.

Коњ који је некада орао друмове, носио буздоване, данас га нема ни у радњи сеоског ковача.

Во тегли древна дрвена кола.

Јарац, брадати мудрац, тај живодарски усамљеник, славног хеладског Пана разблудни поборник... некада се антички глумци огртаху његовом кожом.

Ловачки пас, дресиран, на господарев пуцањ њуши траг.

Медвед, дебелу бунду на тело навлачи, њушку, мумлајући у њу завлачи, да преспава хладне дане.

Јелен заплео рогове у месечев зрак. Риком дозива кошуту, одбеглу драгу, док пада на њега мрак.

Срна, лепотица, уздрхтала срца, преплашена је од курјачког урлика.

Врана је крештала под жарким сунцем.

Не вреди лити сузе за приземним. Током бесмисленог боја одбачено гвожђе. Угасло огњиште. Устајале баре, и мртве реке. Деца трче: еластичних тела после кише. Може ли слика ливаде без лептира бити већа. Појање о Икару, о класју, о ђачком звону, о паду крушака на земљу.

И угледасмо цркве, затрпане или због нашег греха потонуле,

и ну што се у бришућем указа лету, те ће зато бити пуних амбара жита, и биће механих погача,

и чусмо малоразборитост речених слогова,

и, измаштасмо, ледене Северне Воде,

и чусмо потопни вал уврх Арарата,

и осетисмо страх прамажке оскудног лика.

И рекох: обљуби реч, Хелени, Римљани, чежњом да те слуте. Реч је моћ самооткривања. Чему загонетка у духу сопственом?

На граници самој грабећи се око лешина, за живот особеначки и тричав, за језик незаписив,

ходајући по тек ослобођеној земљи свој, и земуницу стално обезбеђујући, од оних, турских, страна,

болест нас сустиже, и црви што чак и у људском мозгу рију, међу истинама живљења, ипак и тајну крију, и распаду свеопштем доприносе, лишавајући природу прекомерног сјаја. На граници самој када се у Србију уђе контумац би подигнут, и тамо када се из Србије излази, у Панчеву, све људе, како дођу у Карантин одма доктор визитира да не има белег кужни на ком.

Карантински захтеви

1. Одређују се четри особе у два оделенија у којима ће посажерити и лазаретовати две ноћи и један дан, а трећи дан при уласку њиовом као очишћени и здрави отпуштају се.

2. За први дан и прве четри особе одређује се једно определније ахаара за које ће улазити коњ и гди могу и кириције преноћивати и ови излазе заједно са оним, који су у првом делу карантина, ту могу карантину одржавати и рабације који би се трефили.

3. Сва кола, која носе вуну, кучину, коже и ствари, које примају на се кугу, одма како дођу растоварају се у надлежећи амбар.

4. Ако би се трефило да неки човек у Кантумац дошавши падне у болест какву напрасну, или се покажу на њему знаци кужни, износи се одмах у зато одређени бурдељ, гди ће имати кревет са сламом простор и ватру наложену, почешће виђа се од доктора и помешаног момка карантинскога и ако има надежде к исцеленију, то доктор употребљава над њим своја средства, ако ли је за други свет одређен, то пошто умре, да се ископати гроб, и с чакљама одвучен донде, баца се у гроб, а пошто се поспе с негашеним кречом даде се затрпати земљом, све његове кужне аљине даду се спалити, а ствари, које кугу не примају, као сребро, гвоздене, дрвене филдишне бацају се у сирће и потом под печатом директорским бацају се у депо, до пришествија сродника оног, који ће поради тога доћи и који ће морати имати места свидетелства да су онога наследници.

Индекс наплате такси

1. На жито вообште, пасуљ, боб, семе свакога рода које се кроз нарочито зато начињену решетку, пропушта, или ако решетке не има, лопатом прегрће, са истребленијем прилепчиве вештии

2. На тазе воће, тиквене плодове и зелен, које се плускањем воде очисте

3. Суво воће кокати: јабуке, крушке, шљиве, ораје, кестење, шишарке, руј које се прегрће лопатом и од кужни ствари истреби се

4. На вино, ракију и проче пиће, које или преручивањем у другу бурад или прањем и огледивањем вранова и чепова да кужним стварима нису обојене, чисти се

5. На злато уређено или неоређено, прањем кроз сирће

6. На јелење рогове, фишпане, кости од слона, сомдиши

Извештај о болестима

Тална дата о морталитету у народу нису се могла прибрати

и тек кад се уведе једном преглед мртваца

и кад буде у свима срезовима лекара,

моћи ће се одговорити: колико и услед чега смртних случаја било

Највише се појављивало запалења органа за дисање

а наступне грознице и катара органа за варење било је

Но, у опште може се рећи да је стање здравља ове године било добро,

јер се је од речених болести знатно мање народа разбољевало

Одрасли најчешће умиру од запалења плућа и њихових марамица Венерије има и по селима у малом броју

Сифилиса има врло много

гди је болест постала ендемична

предузете су мере и наређено је да се болесници шаљу у партијама на лечење

главни узрок ове болести лежи у нагомилавању трулежи, у нечистим и тескобним становима

Целог поподнева седео је у својој соби. Гледао је кроз отворен прозор и на затамнеле црвенкасте градске кровове, тамо где је ове кишне јесени отишла Давидова девојка. Златни одсјаји залазећег сунца плели су црну мрежу над словима и илустрацијама његове отворене књиге. Свет слова и историјских слика, ту пред њим, изненада је почео да бледи. Предочио је јасну слику: коњска глава са зубалом над девојчиним креветом.

Задрхтале су му усне. Доле под прозором, под руменим сунчевим зрацима при заласку, још се осећала јесен: мириси, ветар, прах. Прохладни поветарац, са остарелих шума, над вољеним Паризом хладио му је ужарене образе. Набио је врх оловке у књигу пред собом. Зашкрипао је зубима. Дохватио је јабуку са стола и загризао је: није осећао сласт златножutoг плода. Ужелео се јабука из свог дворишта. Окренуо је страницу књиге *Историја старог века*. Задржао је поглед на слици младог ефеба, грчког војника и девојачког издуженог тела. Помислио је: тако је изгледао и његов отац. Разгледао је очеву војничку слику. Био је тако леп све до своје погибије. Са наредне странице гледао је младу египатску играчицу са зида фараонске гробнице. Осетио је зимљиви талас у телу. Стресао се. Чудновато, како ово двоје давно умрлих личе на његовог покојног оца! Потражио је лик глувонеом међу античким пастирима. Пребирао је по тим назретим ликовима. Зането се узнео. Разговарао је са сином. Његове речи, притом, носиле су, ничим изазвану срџбу. Син није могао до краја и јасно да изрази оно што је желео. Покушавао је, затим, да се са сином рве: да га одобровољи, но цео тај напор био је узалудан. За кухињским столом, пре вечере, жарко је желео да објасни ту прикупљачку страст коју је наследио од свог професора, господина Најића, давно упокојеног. Причао је раздрагано док су му светлוצале очи. Покушавао је да повеже старе рукописе са својом књигом. Недостајао му је новац да би их објавио. Цртао је на хартији зидине. Син је седео, одупрт о наслон столице. Колутао је очима. Тада је нагло устао, блед у лицу, опружио је своје чворновате прсте клесара и поцепао очеву хартију. Црвенило му се враћало у лице. Поново се завалио у своју столицу. Вадећи нож и дрвену облицу из свог цепа почео је равнодушно да резбари. Витомир је са жалашћу и без речи осматрао грчења резбаревог лица. Занет својим послом и даље се држао осионо и надмено. Једино је, с времена на време, гласно хуктао дувајући ситно иверје са тек назируће фигуре. Витомир је лупао пред њим у сто. Затим, уместо дотадашњих зидина, почео је да црта на хартији авионе стреластих крила и космичке летилице. Син, резбар, вратио је нож и дрвену фигуру у сандук, подсмешљиво гледајући у очев цртеж. Усхићен је собом и својим бесмисленим свакодневним резањем дрвета. А за очев живот син није желео да зна. После стрпљивог обрађивања дрвених облика, хранио се ћутећи и халапљиво. Трпао је много хлеба шаком у уста. Осим пилећег, из неких својих разлога, уопште није јео друго месо. Пио је превише млека, док је сир на столу гледао крвнички. Отац је, после обода, испијао чашицу вина. Док га је мерио погледом, блажено се осмехивао. Рекао је да није дошао у Париз да би објавио рукописе. Под црнилом његових

великих очију избијало је лако руменило. Мачка је прескочила преко прозора у кухињу. Резбар је у трену скочио. Неумерено се смејао, кликтао, шетајући се кухињом. Отац је срдечно загледао у резбареве очи. И даље је упоран. Покушавао је да га заинтересује за историју и своје рукописе. Изнова, после неуспеха са цртањем зидина, показивао му је илустрације из грчке уметности. Показивао му је фигуру ефеба, један цртеж кентаура, репродукције слика са античких ваза, зидне слике играчица из фараонских гробница и источњачке змијолике и листолике орнаменте. Син је зграбио књигу заустављајући дах. Загледао се у слике. У себи као да је препознавао праискон, као да се будио. Предао се листању књиге и тај свет слика веома му је сличан са неким његовим резбаријама! Те мртве слике није доживљавао хладно, дивећи се неком незнатом свету, нити му је бесмислено деловало рвање са дрвеним облицима; дрвене приказе, јако издужених тела и обнажених женских груди, уплетених у лишће препотопског растиња. О очевим рукописима се није изјашњавао.

Касније, лежећи у кревету, отац се дуго померао под покривачем. Био је бесан на себе зато што је узнемирио сина. Сада се син купао, сада... Чуо је, затим, отварање врата. И кораке у предсобљу. Лупу чаша, син их је поново слагао у кухињску полицу. Готово нечујно његово искашљавање, па тихо мумлање. Најзад, поновно затварање, или отварање, неких врата. Придизао се из кревета, обузет мишљу да је резбар, тамо у кухињи, чинио некакав грех. Отворио је тихо своја врата и упутио се у тај део стана. Срце му је снажно закуцало. На стакленим кухињским вратима, кроз завесу, преливало се прљаво светло. Нагло је отворио врата: син је чешљао своју мокру кудраву косу. Спустио је поглед низ заврнуте панталоне, испод њих вирила су гола стопала нехајно опуштена поред кревета. Под раскопчаном кошуљом биле су раздрљене длакаве груди.

– Шта је? Да ниси болестан? – упитао је оца.

Отац се пренуо. Тражио је бокал с водом. Безгласно је излетео из кухиње. Из немирног сна био је пробуден још једном. Јасно је чуо далеку музику. На кухињским вратима није било више светла. Збуњен, лагано је притиснуо браву. Напољу је зарежао пас, па је почео да лаје. Витомир је нагло отпустио браву и потом журно, на прстима, ушао у своју собу.

После безазленог сукоба са сином и толико година проведених у иностранству, сада, при крају живота, будио се са осећањем да је заборавио важан сан.

„Шта све човек неће да заборави. Сан... сањаћу га поново“, помислио је.

Други пут се пробудио са осећањем да је

заборавио језик предака. Тада је помислио да је заборављање језика урођена склоност коју имају сви људи, а онда се насмејао. Немогуће му је било да неко заборавља језик којем га је научила мајка. Знао је: прошло је сто година откада су његови преци онемели и језик му оставили у писмима – да их повремено чита. Преци су писали језиком који није разумео и још можда више: када су предели којима је корачао присаједињени земљи Србији.

Није припадао људима који су познавали сан као други живот. Син и његова девојка ишетали су без њега до Булоњске или Венсанске шуме.

Ноћу је поново сањао да је заборавио језик. Већ је почињао да бунца. Увече је поново посматрао сина. Изненадила га је његова љубав према раду. Зачела се још када ништа није знао о скулптури, али касније, када је разазнао, није знао зашто воли свој посао. Притиснут радом и главним проблемом: аристократским муштеријама, једва да је могао да мисли на оца. Са Давидовом девојком је, изгледа, било неких компликација. Често је звонио телефон и неко је покушавао да стишава несугласице сина и његове девојке. На површину су израњале отежавајуће истине, између осталог, били су јој запушени јајоводи!

Ускоро се Витомир Брежанац разболео. То је његовог сина поново учинило нервозним. Пре него што су му препоручили опоравак у болници одлучио је да напусти Париз. Кључало му је нешто у глави. Париски доктор је рекао: ништа нарочито. Нервна криза! Безвоља! Треба више живота. Промена. Жежили су се вокали у њему. А које се циркусантски претварало у О. Да би се пантомимичарски стврдло у И. Или расцепало академски у глас У. Или, што је најслађе и најчешће, следио је махнито Е. Р, могући вокал, разбојнички затеже конопац.

Син му се заносио да купи велики плац под Авалом, од неких познаника који су напустили Србију, за будућу кућу са воћњак. Није знао да ли то говори због његове болести или... Поново је сањао... заборавља језик, а његови потомци неће га ни научити. Махнутање је готово свуда слично. Почео је нездраво да се смеје. Тресао се. Сузе су му ударале на очи. Све до одласка није могао да се отресе тог свог париског махнутања. Опијао се, једући уз вино пржену рибу. Откада се разболео, син га је водио, преко недеље, да борави у једном ателеу. Блесавећи се, врткајући гузицама и тресући малим разголићеним сисама, једна од присутних га је љубила, говорећи му: „Oh, mon fils!“ Кроз прозор је гледао како људи спокојно шетају и говоре мајчиним језиком, а он се плашио да изговара речи свог језика. Заборављао га је! Било је могуће претпоставити постојање језика којим нико никада није говорио, јер га није ни било, и замишљати како из свих значајних

библиотека на назначене адресе шаљу преводе са тог непостојећег, неговореног језика. Чак би било могуће да се појаве научници који би открили сасвим нову граматику и синтаксу. Будући да је увек било могуће наћи новац за такве научне подухвате, можда би могао да се створи нови вештачки језик? А тек ако буде довољно пара, могли би се створити силни други језици. А он је заборављао језик своје мајке.

И никада његови рукописи неће бити публиковани.

Није могао више да једе. Савијао је главу. Ђутао је. Гушио га је дим дувана, густ и непрозиран. Гледао је кроз прозор. Време није тражило ништа, само је пролазило. Често се ноћу будио. На њему није било покривача, а чаршав му је био мокар и згужван. Седео је поред прозора током читаве ноћи и тихо певао; док је преврћао повређену руку, док је стављао мелеме, покушавао је да осети пролажење времена. Умреће и неће угледати своје штампане рукописе. Син ће их објавити после његове смрти и посветити очевим сенима. Зато он и осећа време на себи. Питање времена мучило га је толико да је често освањивао будан; мудровао је о тобожњој неважности времена, о његовој тривијалности, о немогућности да га разуме или о великој љубави према њему. Затим је лежао и пушио. Није могао ни да настави борбу с временом, нити да је оконча. Вежбао се да не осећа његово пролажење, или да не слуша друге када говоре о времену. Није хтео да говори о њему; беснео је и чудио се како тако слаб може да носи време! Човек је само време – пролази, а рукописи остају – уништавају их или објављују. Онда га је, једне ноћи, јасно видео, у свом језику који је заборављао, и то са прозора: говорити или значити; једну чашу је донео, затим цвет чији је природни облик у функцији љубавног говора. И тако је у пружању руке осећао да је само набрајање година пролажења времена, а да није упитао сина како му се зове девојка и није ли она Хајнцијева кћи, што би јако волео, а Хајнција ипак никада није срео, али је видео како почиње њихов век, у коме се завршава његов живот и хронологија постаје песма:

1909.

– Лаза Костић објављује своју лабудову песму „Santa Maria della Salute“, у књизи *Песме* у издању Матице српске;

– С. Винавер у алманаху *Нада* 1868-1908. и *Босанској вили* објављује прве песничке текстове;

– Дис у *Босанској вили* објављује нове верзије „Нирване“ и „Утопљених душа“;

– Димитрије Митровић у *Босанској вили*

објављује програмски текст „Низ напомена“;

– Приказ Пандуровићевих *Посмртних почаста* („Једна књижевна зараза“) објављује Јован Скерлић;

– Млада Босна у *Босанској вили*;

– Дис објављује „Тамницу“ у *Новом времену*;

– Перо Слијепчевић у бечкој *Зори* објављује програмски текст „Модерна и ми“;

– Богдан Поповић објављује расправу „Теорија ред-по-ред“; *Босанска вила* и *Дело* објављују „Бисерне очи“ С. Пандуровића. Исти песник у СКГ објављује „Данашњицу“;

– Милан Ђурчин у *Алманаху српских и хрватских пјесника и приповједача* објављује чланак „Књижевност и народно јединство“;

– Бечка *Зора* објављује манифест Владимира Гађиновића: „Онима који долазе“;

– Бора Станковић: *Нечиста крв*; Милутин Ускоковић: *Дошљаци*;

– У Бечу, 9. децембра, умире Лаза Костић.

1910.

1-10 1962 BLOK SERIES

ПЈЕСМЕ | МИХАЈЛО ОРЛОВИЋ

Михајло Орловић

ШКОЉКА

Прошла ме је свака бољка
Сад сам на дну мора
Заборављена шкољка
Ћутим и бисере своје брусим

Ништа више не може
Да ме снађе
Осим да ме покрију алге
Или неко случајно нађе

ВОЗ У МАГЛИ

Воз у којем путујем
Празан
Нема кондуктера
Ни машиновође
Нечија путна торба
Лежи у ходнику
Ако је прекорачим
Пробудићу сетне ствари у себи
Ако је понесем
Поклекнућу пред тугом

ПЛАЗ

Боже
Само је мени стало
Да се попнем на врх стене
И одозго гледам
Оно
Што сам могао видети
Одоздо

ГАВРАН

Свој живот сам потрошио
У покушају да направим
фикцију
Између неба и ништа
Која ниједном Богу
Није до сада успјела

Кад одлетим са гране
На којој сам остарио
Моја деца заборавиће
Да сам било шта чинио
Јер ће у рукама имати циркус
Звани мобилни

ДЕТАЉ

Из старог дрвета избија лист
То није жудња за пролећем
Већ страх од нагоде

ГРЕШНА НОЋ

Испод стрехе
Две гугутке гугучу

Куршуми комараца
Око њих фијучу

О, ноћи грешна
Откуд ти толико муниције

НЕЧОВЕК

Убио пса
Узео ланац

Нема ту човјека

ДРУМСКИ ПАС

Све више личим
На старог друмског пса
Кост од које ћу умрети
Чувам у грлу

ХЛЕБ

Хлеб може бити бели
Црни, ражени
Може бити хлеб испод сача
С коштицама бундева, мало
лана...
Може бити хлеб моје мајке
Моје баке
Али ниједан није тако гладан
Као онај што је добар
Као хлеб

ПОВРАТАК НЕВЈЕРНОГ МУЖА

Клечим пред Мона Лизом
Чекам да ме пољуби

Иако је прошло много љета
Још увијек мислим да сам њен муж

Боже, да ми је знати
Хоће ли је кад умрем
Удовицом мојом звати

ЖИВОТ СЕ ОДРОДИО

Пријатељ ме је позвао на промоцију
Књиге својих нових пјесама

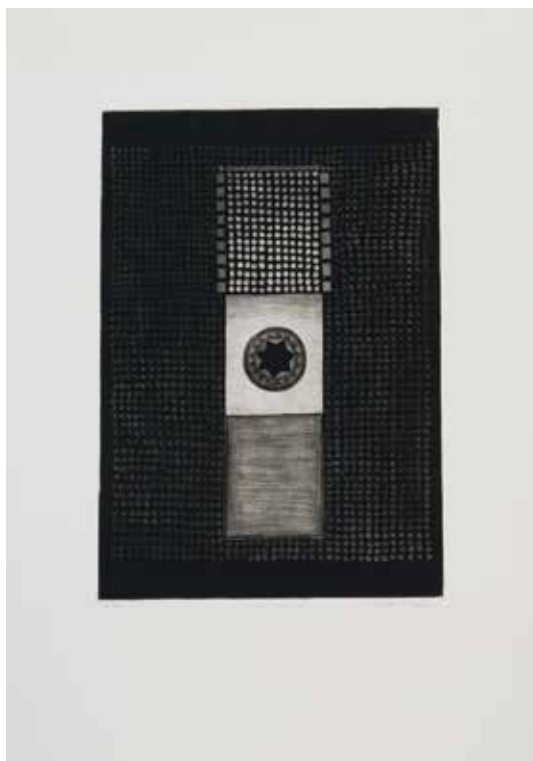
У сали десетак ознојаних лица
Дошли су назор као и ја

Старији човјек, бескућник
Сјео је поред мене

Нисам знао куда ћу
Ох како је тужно видјети празну салу

Поезија се одродила
Сви то примјећују а праве се да не виде

Да. Потврдох. Живот се одродио
А он ће: И све више личи на нас

AP 1964 CRISTAL
мецотинта, ецовање, 71x51 cm

ПЈЕСМЕ | ЈЕЛЕНА ГЛИШИЋ

Јелена Глишић

САН

Дан је најављивао
Судар цивилизација
Нестрпљиво сам чекала
Стрепња је расла
Брже од тијеста за погачу

Али страх је учинио своје
Цивилизације су се наједном
Претвориле у бучне навијаче
Док су се умјесто њих на бојном пољу
Појавиле двије шупље лобање
Из претходног судара цивилизација

Из једне је растао каранфил
Из друге је славуј пјевао своју тужну пјесму

– Која је побједничка лобања
Урлале су хорде навијача
Газећи неколико преосталих травки
Помирених са судбином
Да више неће видјети сунце

Коме да се приклоним
Питала сам се
Да ли ме се заиста тичу цивилизације
И њихови навијачи

Погледах у небо али оно ми не даде одговор
Погледах у земљу али она ми само шапну
Да кренем кући из ружног сна

Играла сам се успут
Скупљајући у џепове свице
Да остане бар мало свјетла
За крај овог пророчног дана

МОЈ БОГ

Да ли је мој Бог птица
грије ли крила под Сунцем

Да ли је мој Бог црни пастув
трчи ли разуздан пољанама

Да ли је мој Бог мрав
носи ли тешко бреме

Да ли је мој Бог храст лужњак
пуцкета ли листом на Бадњи дан

Да ли је мој Бог снијег
пада ли да очисти земљу

Да ли је мој Бог убоги сиромаш
моли ли за кору хљеба

Мој се Бог стално крије
не налазим га

Мој Бог стално мијења облике
не препознајем га

Мог је Бога немогуће видјети
он тражи слијепо вјеровање

МИРИС ЗЕМЉЕ

Мирисала је земља
Док сам са оцем
Брала прве висабабе

Главице им бијаху притиснуте
Теретом опалог лишћа
Влажног и тешког

Мирисала је земља

Час на живот
Час на смрт

Ђутали смо отац и ја
Само се погледима радујући
Свакој новој висабаби

Хладан вјетар разносио је мисли
И просипао их
По оближњем пропланку

Изникнуће из њих бијеле раде
Помиловане сунцем

Те ноћи сам сањала
Дједову родну кућу

Мирисала је у сну
Земља испод прага

СИРОМАШТВО, ПОГЛЕД

Спусти ситан новчић
на испружен длан
и прођи
не окрећи се
да се не би срео
са сиромаштвом
у свом погледу.

КАМЕН И ЧОВЈЕК

Камен
Под ногом
Под главом
Камен студен
Камен врео
Под снијегом
Под сунцем
Кроз вијекове
Непромијењен
И још тврђи
Као шака
Тежака
На самрти

Камен над земљом
И под земљом
Свуда камен
На извору
Вода
Из камена животног
Тече
Мријести се риба
Под каменом ријечним

Камен студен
Камен врео
У темељ узидан кућни
Као вјера камена
Вјера тврда
И још тврђа
Кроз вијекове
Молитвом одржана

Камен студен
Камен врео
Човјек на камену
И камен у човјеку
Живе
С прећутним договором
Да ослонац
Један другоме
Буду

ПЕЈЗАЖ ЗА СЛИКАРА

Готово да ништа није остало
Од оног прелијепог ждрала
Ког су растргли дивљи пси

Тек понеко перо
Лепршало је на обали језера
Дуги кљун стршао је у трави
Мрави су га већ начели
Односећи остатке сунчеве птице
Да нахране колонију младих

У даљини се болно љуљало
Поље сунчевих цвјетова
Жалећи настрадалог брата

Какав диван пејзаж за сликара
Који с чистим платном и осмејком
Долази по још једно ремек-дјело

ПОСТЕЉА ОД ЖУТИХ ЦВЈЕТОВА

Једне смо се ноћи
мјесец и ја само посматрали

он са небеске
ја са кућне терасе

пружила сам руке
он ми се спустио на дланове

претворио се у главицу зрелог маслачка
бивајући све ближе мојим уснама

одувала сам га повјетарцем свог даха
а он се распршио по мојим сновима
уплео у трепавице
и пустио сјеме
негдје на дну срца

отад се будим
у постељи од жутих цвјетова
не знам јесу ли мјесеци
или маслачци

КУЋА МОГ БРАТА

Хиљаду мрава саградило је темељ куће мог брата
Хиљаду пчела радилица сазидало је зидове
Хиљаду сунчевих зрака бљеснуло је у прозоре
Хиљаду капи росе под мјесечином слило се у кров
Хиљаду уздаха повјетарца расуло је сјеме маслачка по дворишту
Хиљаду листова брезе зашумило је кад се отворила капија
Хиљаду корака водило је стазом до првог корака преко прага

ПЈЕСМЕ

СТЕФАН
ВИШЕКРУНА

Стефан Вишекруна

САДА

Сада бих могао да запалим све
градове свијета.
Сада бих могао да прокоцкам
све дијаманте.
Сада бих само ћутао и проницао
у далеке тишине.
Сада бих тражио смрт на свим оним
мјестима гдје је никада нисам тражио
и напио бих се са њом као никада
у животу.
Сада бих могао да напишем пјесму
о трулим велеградима умова људских
и радовао бих се сунцу које цјелива
смјерно тмину у неком
разрушеном хотелу.
Сада бих запалио труле идеале
који заударјају на сужањство.

КАФАНА

У кафани топови ноћи пуцају
жешће него гранате на бојишту.
Алкохол се точи и пјесма се пролама
громовито кроз студену
децембарску ноћ.
Браћа боеми ме грле и поздрављају,
жучно се расправља о космосу, Христу
и пургаторијуму.
Гонимо правду по танкој жици живота
и уздижемо уморни очи ка свјетлости,
размећемо се весељем, сујетом
и пресахлим сузама.
Вапај израња ко гњурац
из Требишњице, кружи тромо и шкрипи
по кафани ко стара раштимана виолина.
Пјесма је наша правда непобједива,
а зора клета утвара.

ЦАРИГРАД

Цариград и Аја Софија
плачу и радују се Васкрсењу.
Цариград је романа свих народа,
религија и култура.
Будим се у Цариграду,
он се буди у мени
и сва осјећања рађају пјесме.

Гледао сам старца како хрли
попут вихора у Аја Софију.
Младићи оронулог духа су клечали
пред животом.
Чувао сам Цариград у себи и
љубио га запаљеног срца
ко ниједну жену у животу.
Гледао сам славу која блиста поносно
и у понижењу своме.

СТЕФАН ВИШЕКРУНА

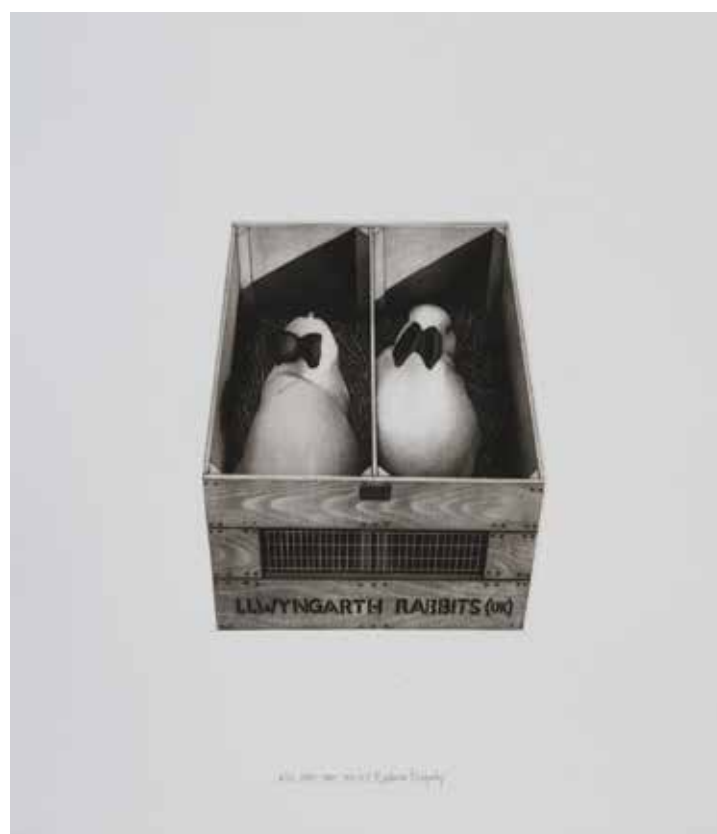
Претрчава ме пијана сјенка.
Алкохол утишава очеличени свијет.
Пјесник ископава најузвишеније
стихове из утробе ноћи.
Стефан Вишекруна пјева о
заточеним сјенкама које
прогоне човјечанство.

МИЛИЈАРДЕ КЛОНИРАНИХ

Гурали сте га у понор милијарде
клонираних.
Покварењачки сте жудили да му
огрнете одеждо ужеглог живота.
Жељели сте да га храните
псећим костима.
Али, он је презрео ужегли живот
милијарде клонираних.

КАДА НЕСТАНЕ ЖЕНА КОЈУ СИ ЗАВОЛИО

Када нестане жена коју си заволио,
очи бјеже од тебе као од странца.
Горчина преплави мождане клијети
гарави облаци сурвају се на срце
попут прегладњелих звијери,
зајеца сунце у помрчини
угину птице
разбраколоми се вода и земља
осмијеси постану подсмјеси
лешинарима.
Када нестане жена коју си заволио,
листаш тромо странице књиге
и загледан у јутарњу маглу
слушаш Мјесечеву Сонату.

AP 1980 RABBIT SERIES AB (G) N°3
мецотинта, 65x50 cm

Горан Шаула

ГОРАН
ШАУЛА

ГРОБ ДАВИДОВ

(Одломак из романа *Гроб Давидов*, Српска књижевна задруга, 2022)

Има већ неколико дана. Испочетка сам бројао, а онда... шта вриједи. Ја, ничији, на ничијој земљи, у ничијем времену. Ја, свачији, на вучијој земљи, у пасјем времену.

Ноћу прелазим највише. Плашим се изаћи из шуме дању, а кроз густош: мртва трка мене и пужа. И то трка пужа са кућицом и мене, пужа голаћа, бескућника. Свака ме гранчица, чини ми се, намјерно закачи, огребе баш на мјестима гдје се униформа већ поцијепала.

И тако, више пузањем него ходом. Вирећи стално из жабље перспективе, изгубио сам осјећај за простор; нисам имао ни приближну представу колико сам прешао. Преплануло сунце било је већ на издисају кад ми се указа на крају шуме пропланчић расцијепљен једва видљивим путељком; чинило се да бјежи од мене вијугајући као змија истјерана из скровишта. Тачно на вријеме: мало одмора, па са мраком коначно из густоша на стазицу. Ма каква стазица, за моја стопала у ранама ово је магистрала. Појавио се и пун мјесец, спреман да од уморног сунца преузме смјену. Значи, не само добар пут, него и дискретно освјетљење, да се не саплићем свако мало. Како мало је потребно човјеку да се обрадује.

Приђем сасвим на крај шуме и угледам поред пута пободен путоказ. Еј, у овој пустари путоказ! Јесте то обична даска, прикуцана на багремов колац, али угодно је усамљеном оку, љепше од свих бљештећих реклама на свијету. Неко је на том комадићу дрвета крупним словима написао: „СЕЛО МЕЛИНА“, а онда све ситније, како му је понестало мјеста, дописивао „ДОБРОДОШ“. Табла је недавно направљена, види се да је дрво свјеже обрађено. Ко ме ли је у овој пустопољини и овом злом беспутном времену до путоказа? За остатак ријечи, за само два слова, Л и И, даска је била прекратка. Можда је непознати писар два недостајућа слова уписао на другој страни? Провјерићу, не би ме чудило, народ је овдје одвајкада досјетљив и духовит.

Тек што ме табла и стидљиви сумрак охрабрише

да изађем на путељак, зазвижди рафал изнад моје главе. Кажу да ти што фијучу не убијају, они су већ прошли кад их чујемо. Убијају они који дођу у тишини, али... страх не размишља предуго. Бацим се у шипражје поред путељка и откотрљам неколико метара. Зауставим се на нечем меканом, влажном.

– Ма... шта је ово, кржаве крпе – режим сам на себе с гађењем, већ црвен до лактова, љут на страх који ме натјера да ту завршим, као да ми већ дуго није род најрођенији.

Придигнем се некако на кољена, сад већ боље видим: нису само крпе, у крпама је човјек. И то жив, дижу се крпе ритмично. Само, гадно је рањен, сасјекло га по ногама. Не могу по униформи разазнати чији је, видим само да као знак распознавања има на рукаву шарену крпицу сличну оној коју смо и ми имали.

Зајеча незнаца као да је само мене чекао. Добро је, на полагању прве помоћи су нас учили да они који јече и нису толико лоше, треба помагати оним који гласа не пуштају.

– Ко си ти? Чији си? Дај, придигни ме, ко си да си... додај ми чутурицу, па ме одма' убиј... ето је у... нутарњем...

– Полако, полако – проциједим и ја кроз зубе као да јечим, страх ме још држи чврсто за крагну. – Нећемо се убијати међусобно, има ко. Ослони се на моје раме да ти помогнем... ноге су ти проблем.

– Да, ноге... да није било њега, не би биле само ноге.

– Кога? – грозничаво напрежем поглед не бих ли угледао још неког.

– Споменика... бацио сам се иза њега, склупчао као јеж, само су ми ноге вириле... а сад... види... нисам ни пар корака отпузао. Не могу.

Стварно, одмах близу нас невелика камена плоча, искрзана којекаквим пројектилима из неколико ратова. Не смијем палити батеријску

лампу, па освијетлим упаљачем само на трен урезана слова и прочитам наглас:

– Давид Штрбац, 1836 – 1906.

– Давид... Давид, то ми звучи познато – нешто снажнијим гласом додаје мој непознати сапатник, очито мало окријељен.

– Дјело Петра Кочића, *Јазавац пред судом*.

– Да, да... то је то, тога се сјећам још из школе, писали смо једном састав. И видиш ти случајности, да ме спаси смрти баш гроб његовог имењака... и презимењака.

– Није то ни имењак ни презимењак, то је он... Давид Штрбац.

– Ма не зајебавај ме, није ваљда стварно... постојао?

Гледам тупо како се мом збуњеном другару усне безгласно помјерају и мислим:

– Е, Давиде, Давиде... и мртав против Голијата...

Ноћима сањам исти сан. У ствари, можда то и није више исти сан, сваки пут ми успе да променим мрвицу у његовом синопсису. Али, шта је мрвица према груди леда која ми стоји у грудима као у грлу? Ноћима сањам, ипак, исти сан; разлике су тако ситне и не могу бити сигуран да нису производ моје жеље да нешто променим кад га ујутро сам себи препричавам.

Није то сан ноћ иза ноћи, сваку убогу ноћ. Понекад ме прогута неки празан простор и ноћима не сањам, а данима не пишем. Као да се спремам, прикупљам снагу да боље сањам. Затим поново следи неколико десетина просањаних ноћи и ја, сваки пут спремнији, сада већ поуздано знам да ноћима сањам исти сан који пролази кроз неке сићушне пубертетске промене, што сâм од себе уз грешке у репликацији ДНК ланца при одрастању, што од мог великог труда да са рањавих руку бар мало помакнем ланац који још није ни зарђао, а већ је скоро срастао са мојом кожом.

Кад би ми успело да барем на трен ослободим руке тешког загрљаја његових карика, можда бих могао зауставити узалудни ход мале казаљке сна што вечито касни за великом која показује јаву. Она велика зачас обигра цели круг, а мала се једва помери, лено, самоуверено, свесна да ниједан дугајлијин круг ништа не вреди док га она не именује и не овери. И сваки пут кад обигра круг велика казаљка се, у оном делићу времена док је поклопљена са малом, договара да ли да мом ланцу

дода још једну карику. А мала... тачно зна кад коју наредбу издати. У неком правилном ритму чију формулу још нисам успео одгонетнути она говори наизменично:

– Додај...

– Додај две...

– Немој данас...

А сан... волео бих кад би се могло рећи оно: „сан као сваки сан“. Није. То је сан који нешто тражи од мене, и то од мене уснулог, омамљеног, преварених чула. Он тражи да онако бунован учиним нешто одлучно, са јасном намером, без одлагања.

Сањам увек исти сан. Као, негде сам у близини реке. Од воде ме одваја појас зеленила, врбе и жбуње. Јесен је. Лишће увелико напушта крошње, дрвеће издаје празне собе вранама и река све јаче светлуца у мом оку. Провлачим се кроз проћелави густиш, врежа дивље купине покушава да ме заустави. Плаћам улаз огреботином и силазим пар корака до обале. А на обали... она. Жена, окренута ми леђима, златножута плетеница пала преко дуге хаљине бакарноцрвене боје, украшене лепим, мени непознатим орнаментима.

Загледала се негде преко реке. На левом рамену јој лептир. Не знам да ли је управо долетео да на трен предахне, или је то само украс. Ех, кад бих могао да будем лептир... Приђем на корак иза ње, станем увек на исту суву границију. На кратак звук ломљења она само дубоко уздахне, као да зна: исти је ово сан, он неће ништа променити.

А тако бих радо да јој спустим руку на раме, нежно, да не отерам лептира. Ваљда би се тад окренула да види дрзника који јој ремети мир, а ја бих напоскон видео њено лице. И мада су окови скоро сваки пут отежани новом карицом, понекад и двома, моја рука у ланцима ипак доспе мало ближе, што ми доноси све веће болове од усецања метала у кожу. Ипак, ма колико се рука примицала жудњи, увек постоји нека мања мера да опише нову удаљеност од њеног белог рамена у бакарноцрвеном оквиру. Као трка мале и велике казаљке. Колико год велика журила, мала уситни меру којом означи колико великој треба да је стигне и баш толико умакне. Као Зенонов парадокс: трка Ахила и корњаче... Ахил, у ствари, никада не стиже корњачу.

Понекад ми је доста живих снова, волео бих спавати мртвим сном који не тражи ништа од мене, сном у којем бих био суви лист на ветру. А опет, понекад се плашим да снова неће бити довољно.

ПЈЕСМЕ

МИЛОШ БОЈИНОВИЋ

Милош Бојиновић

КУЋА

Сједим на огњишту
гдје је кућа била
Држим у шаци шаку луга
То је бивша ватра
преко које разговарам са умрлима
са огорјелим пањевима
и са Богом

Боже гдје је моја кућа
Бог ћути ништа се не чује
Боже гдје је моја кућа
Чује се шум из сабласних зова
Ето ти је у рукама

Гледам руке видим луг
Луг ми грије прсте
Видим дјецу како беру зарудјело воће
Затворим очи видим јутра
и зоре оне старе

Видим кућу и у кући оца моли се Богу
Пред њим свијећа и свети Марко
наша икона
Отворих очи и одох
Понесох кућу са собом

НА ДНУ

Враћам се завичају
Тражим пут који сам изгубио
Све је као у сјећању
само мене нема

Сједнем на ивицу самога себе
и ту ме нема
Спустим се на дно свога понора
ни ту ме нема

Искоријењен не могу се наћи
а доскоро сам био ту
Прољећа се смјењују сама
без моје воље
на ме не обраћају пажњу
Биљке расту неопажено
Шева се губи у висинама неба
Славуј удружио пјесму са потоком
као дјеца руке
Ја и самоћа скупа
Сам и празан

ПЈЕСМА О ПЈЕСМИ

Пјесмо
своја врата отвори
да уморни уђе
и да се одмори

Вјетар га је шибао
Живот га је газио
На њега се сручио град гром и лом
Пјесмо буди му дом

Ти си једини пријатељ и друг
Он лута кроз живот
досадан и дуг

Неће издржати тешки животни чин
Зато пјесмо пријатељу вјерни
буди с њим

ПЈЕСМЕ | ВЕЛИБОР
ШИПОВАЦ

Велибор Шиповац

ДУША

Знам да је тијело смртно
али ништа више,
ништа осим тога
све остало је бесмртно
по вољи и милости Бога.
И вода, и земља, и ваздух,
живјеће након мене
и ове риме, и моје сјене,
и сан
који тече кроз вене.
Зато ми не треба оно
што је пролазно,
нећу битност дати
оном што као прах нестане
у једном трену
као када зора сване.
Желим знати само оно
непролазно,
што једри кроз времена
као моја душа танана.
А она бесмртна,
рашириће крила
и бескрајном снагом
залепршати као свила
небеским трагом,
тамо гдје нема границе
и гдје је божанско лице.

ПОНОСАН САМ

Поносан сам и срце ми је пуно
јер удишем овај опојни ваздух,
поносан сам, а како не бих био
када овдје живи Божји дух.

Свети Сава је земљом ходио
и цркву нашу овдје успоставио,
Богу се молио и чудеса творио
и светом водом земљу пошкропио.

Василије освети стазу за вијекове
од Мркоњића, Завале и Тврдоша,
па до Острога и небеских висина
неугасло цапти свети лучоноша.

И јоште многи свети су одавде
мученици и крсни страдалници,
златним ловором сви овјенчани
див-јунаци, витезови и ратници.

Овдје је камен историју записао
а још су то и пјесници учинили,
овдје, гдје и вода збори силно
и зашто се не бисмо поносили?!

Не узми ми Боже овај понос за гријех...

ХИЛАНДАРСКА РАДОСТ

Ходим ка Теби са вјером пуном страха,
лагано корачам, света земљо монаха.
Долазим из груди свете Херцеговине,
земље Божије ријечи, милости и истине.

По Божијој промисли мирно је море,
које мирише светошћу Атоске горе.
Бог допусти да ходим Гором славном
и опијем душу вјером православном.

Божији страх у мени, сав треперим,
крстом светим дадох да се осјеним.
Па лагано крочих на тло обале свете,
на земљу наше Богомајке Пресвете.

Уздах ми немиран, као што су и очи,
јер нога ми на Свету земљу крочи.
Срце трепери, али то је од среће,
као да пита: „Има ли радости веће?”

Над Атосом грије са светошћу сунце,
а одзвањају ријечи које милују срце:
„Господ ту станује”- као да говори,
док свјетлошћу сија по Светој Гори.

Молим се срцем у бескрајном миру,
цјеливам двери Светом манастиру.
Захвалу појем пред Богородицом,
поклоне чиним пред Тројеручицом.

А хиландарска звона звоне и пишу,
слова се у камен клешу, а живо дишу.
Вијековима живе у славном Хиландару,
на Светој Гори, хвала Богу на том дару!

Славећи Бога, досањао сам снове,
сад могу ићи на животне стазе нове.
Јер ходио сам по тлу српскога здања,
осјетио нит живота, истине и предања.

Напојих се жедан вјерским Источником,
освијетлих се духовним свјетиоником.
У светињи, у завичају рода српскога,
гдје је близина неба и Господа Бога.

ТУМАНСКИ СВЕТИТЕЉИ

Чудотворним дахом сунце сија
и рајски крајолик миром опија,
као да је вријеме у Туману стало
да би светошћу народ озарило.

Исцјељењем суза заискри у радост
која таму претвара у свјетлост,
милостиви Господ чудесно дјелује
и кроз туманске светитеље милује.

Чак и што се чини да је немогуће,
светим Зосиму и Јакову је могуће.

Заувијек је слава светих испосника
и благослов Божијих угодника,
у Туману молитва дарује спасење,
љубав, вјеру и наду у васкрсење!

ЗАСТАВА

Црвено!!!
Попут крви која тече кроз вене,
оне, за нашу земљу проливане
од искона и Христа васкрслога
и божура са поља косовскога.

Плаво!!!
Са одважном снагом и истином
и историјом у камен уклесаном,
као бистро небо изнад нас –
а небеско је нашем роду спас.

Бијело!!!
Лепршаво, чисто, прозрачно
и у времену бесконачно,
обиљежје нашег просвећења,
радости, љубави и усхићења.

Црвено! Плаво! Бијело!
То су боје живота мога.
Три дијела, а срце цијело.
То су боје народа српскога!

ПЈЕСМЕ

АЛЕКСАНДРА ПЕТРОВИЋ

Александра Петровић

ТРИПТИХ

БУКЕТ ЦРВЕНИХ ЛАЛА

Моју маму није болело грло
када би се вратила из школе

она је само говорила гласно
да је сви ђаци у учионици чују
и они успавани у последњим клупама

увек је говорила гласно

понекад би се лекције
помешале у њеној глави
па јој је говор постајао
исувише гласан

тада би долазили људи у белом
и одводили је на неко време

моја мама се смејала гласно
од њеног смеха се по кући
расипао чаробни златни прах

тата је волео мамин смех
чинио је много да се она увек смеје
да се и ја смејем са њом

одзвањали би тада
чаробни звончићи у нашој кући

понекад је мамин смех
постајао исувише гласан
па би у кући нестало златног праха
и чаробни звончићи би утихнули

тада би долазили људи у белом
и одводили је на неко време

за 8. март мама би се из школе
враћала са пуним наручјем цвећа
чак и када је говорила исувише гласно

мама
ево носим ти букет црвених лала
за 8. март

тата може опет да каже
да га је он купио
иако сам ја чувала свој џепарац
да те обрадујем

насмеј се гласно када га добијеш
нека се и тата смеје са тобом

да се по небесима распе златни прах
и зазвоне чаробни звончићи

као некада
у нашој кући

НА ПРАМЕНУ ОБЛАКА

Отац и ја
седимо за столом
ослоњени брадом о шаку
добујемо прстима
ритам наше
унутрашње песме
гледамо се
и ћутимо

најтежи део
мога крста
отац ослања на своје раме
и носи
баш као да је
и тај крст његов
од памтивека

тако је било
док је био жив

иза мог десног рамена
за мном
иде мој отац
на прамену оног истог
облака
на коме је отишао
једног Илин дана

РОДИТЕЉИМА

Никад вам
нисам била ближе
до јутрос

док сам са вама у тишини
размењивала мисли
пијући лагано
јутарњу кафу

никад вас
нисам више разумела
до јутрос

окренувши се да погледам
у протекло време
и нас троје у њему

никад ми
нисте више недостајали
до јутрос

док је нови дан
марљиво брисао трагове ка небу
а ја остала гледајући за вама
руку раширених
за загрљај

10/20 1993 AGREGATION

MULTIPLICATION OF EMBRIO

Афоризми

Динко Османчевић

ИЗБОР АФОРИЗАМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

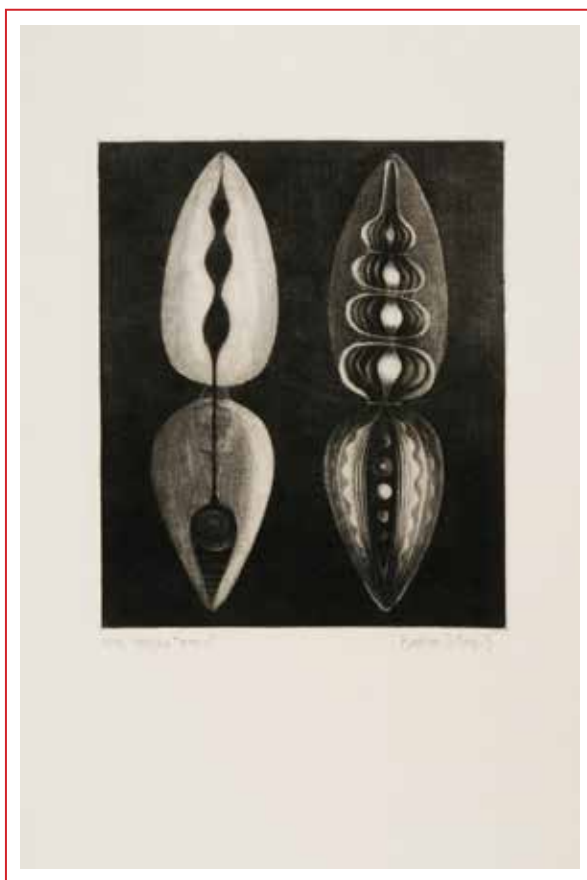

Динко Османчевић

ДИНКО
ОСМАНЧЕВИЋИЗБОР
АФОРИЗАМА

Бог је створио свијет када је са Ријечи прешао на дјела.
 •
 Бог је створио људе да се воле, а људи су створили нације да се мрзе.
 •
 Ниједан рат није почео из чиста мира.
 •
 Колико крви треба да се проспе, па да политичари схвате да су то те црвене линије?
 •
 Не бојимо се смака свијета, прегурали смо ми и горе.
 •
 За храну не брините, рече ми пророчица Пителија, кад ударе Амер и
 Рус један на другог, ницаће печурке као послије кише.
 •
 Постојао је спор, онда је преовладао разум, и постигли смо споразум.
 •
 Ми смо илузионисти, ту смо, а нема нас нигдје!
 •
 Босна и Херцеговина неће скоро у Европску унију, њени становници знатно ће прије.
 •
 Кад нам дјеца крену вани, ми се сјетимо филма „Не окрећи се, сине!“
 •
 Млади су наше златне резерве, депоновали смо их у иностранству!
 •
 Паре људе не кваре, новац је само лакмус папир.
 •
 Нијемци улажу знатна средства у наше школство. То им је
 најјефтинији начин да оспособе своје будуће раднике.
 •
 Народи у Босни и Херцеговини су попут филма „Добар, лош,
 зао“, али баш сваки мисли да је он Клинт Иствуд!
 •
 Вапимо, Боже правде, јер смо сви отишли у лијепу нашу!
 •
 Неким писцима, умјесто биографије, довољан је само потпис.
 •
 Док је Лала дијелио чварке по селу, Соса је примала кобасицу.
 •
 Љетовао је са љубавницом на острву, а онда се појавила супруга и направила му оток!
 •
 Свуда се промијенила клима, једино је код нас и даље најпогоднија за криминал.
 •
 Кад је Милош распорио Мурата, изведен је први царски рез на тлу Србије.

Појавио се камиљи грип, страхујем за Чарлса!
 •
 Чим умру, пензионери постају још вјерније бирачко тијело.
 •
 Кад прднеш на гласачком мјесту, вишеструко ти се чује глас!
 •
 У нашем циркусу, мајмуни изводе главне тачке.
 •
 Сатиричар је увијек на ивици да се нађе у марици!
 •
 Прави мушкарац је у стању да цијелу ноћ моћно тресе жену у кревету. Својим хркањем!
 •
 Правда мора да буде слијепа, али то не би требало да важи и за органе гоњења.
 •
 Пита ме, на ком језику је писао Сервантес, а Сервантес је за мене шпанско село.
 •
 Кад ми је дјевојка споменула бурму, отпутовао сам у Мјанмар.
 •
 Само мостови љубави, ако смо добри неимари, могу премостити зидове мржње.

13-14 1962-63 NO TITLE

Двије јабукe у кутији (Грени С.), 1975.
објект (дрво, метал и конопц), 27 x 42 x 26,5 cm, сигн.
Власништво Музеја савремене уметности Републике Српске

Критика

Јованка Стојчиновић
Николић

ВИШЕСПРАТНИЦА УНУТРАШЊИХ ПОТРЕБА ДУШЕ

Ранко Павловић

С ПЈЕСМОМ И СА СОПСТВОМ

Милета Аћимовић
Ивков

УВЕК НА ПУТУ

Саша Кнежевић

МАЛА ЈЕ НАША ТУГА

Цвијетин Ристановић

ПОБУНА ПРОТИВ ИЗОПАЧЕНОГ ДРУШТВА

Мићо Цвијетић

СЛОЖЕНА ДРАМА ПЕСНИЧКОГ БИЋА

Момчило Голијанин

ОЖИВЉАВАЊЕ СКРАЈНУТИХ ПУТОПИСА

Љиљана Павловић
Ћирић

ДУБОПИСИ ВАРЉИВИХ УЗЛЕТА

Слободан Наградић

РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ДЈЕЛА ВУКАШИНА СИРОВИНЕ

Аћим Тодоровић

НА ОПЛЕМЕЊЕН НАЧИН РИЈЕЧИМА НЕШТО РЕЧЕНО, ПОСТАЈЕ
ДИО ЉЕКОВИТО РЕЧЕНОГ

Санда Ристић
Стојановић

БРИСАЊА РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ВИСОКЕ КУЛТУРЕ И ПОП КУЛТУРЕ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Јованка Стојчиновић Николић

ЈОВАНКА
СТОЈЧИНОВИЋ
НИКОЛИЋ

ВИШЕСПРАТНИЦА УНУТРАШЊИХ ПОТРЕБА ДУШЕ

(Елка Њаголова: *Петнаести спрат душе*,
изабране пјесме, УКРС, Бања Лука, 2022)

Књига изабраних пјесама Елке Њаголове, *Петнаести спрат душе* плод је свеукупног књижевног рада за који је добила награду 6. Међународних књижевних сусрета Бања Лука, 2021.

Осим значајног пјесничког опуса (двадесет објављених књига), важно је истаћи да се Њаголова бави превођењем са пет језика на бугарски. Истакнути је антологичар, те оснивач Словенске академије књижевности и умјетности са сједиштем у Варни, затим међународних сусрета писаца „Словенски загрљај“, те уредник књижевног часописа „Знаци“ и неуморни културни посленик.

Сам наслов је вишеспратница изида из унутрашњих потреба душе да докучи горње сфере васкрсле из сложености животних надахнућа и доживљаја, те потребе списатељке да их непрестано умножава, јер како и сам Спиноза рече, да се „душе не побјеђују оружјем, него љубављу и благодарношћу“, које управо „извиру из душе и стижу преко нас“. Душа је „извор среће“, она „доноси живот“ који у пјесмама живи и не треба га објашњавати. Душа је оријентир, темељ и циљ којем поетеса стреми. Опјевава присутност душе у њеној пуној „бјелини“, оно што човјека разликује од звијери. Нужност да се душом види, да се не игнорише веза душе са божанским извором постојања, који свему даје виши смисао. Такав је и пјесникињин однос наспрам душе: танан, сав од космичких трептаја и осјећаја бола других: птице, мрави, човјека и звијери... Пјесникиња кроз пјесме „циједи“ своју душу да би ублажила патње других... И сама је душа свјетлости.

Елка Њаголова у књизи се представља са шездесет двије пјесме распоређене у четири

циклуса: „Крстасти бод“, „Фото-тренутак“, „Звездана капија љубави“ и „Кућа лабуда“. Наслови циклуса су углавном преузети из пјесама који се налазе у циклусима.

Комплетна књига (о чему је писао и рецензент Ристо Василевски), одвија се у два правца. Први је основни и пјеснички (обухвата шездесет двије пјесме), а други правац или ток, отварајући и затварајући књигу, су филозофске мисли пјесникиње из „Тајног дневника“ који прати наслове испод сваког циклуса, те се појављују девет пута у књизи. Све их је превео Ристо Василевски, као и већину пјесама, а Вера Хорват петнаест и Велимир Костов једну пјесму, не нарушавајући музикалност и мекоћу бугарског језика, који је богат изворним метафоричким облицима и избрушеним медаљонима док заокружују поетику цјелине, у коју је пјесникиња унијела сву раскош и обиље своје чисте и топле душе.

Својим филозофским и есејистичким записом, увелико објашњава, открива и утемељује пјесничку срж циклуса. Издвојила бих тек неки: „Отаџбина нам је златни кључић, који остављамо испод похабане простирке пред вратима за потомке“. Да ли су баш у том циклусу случајно на почетку пјесме: „Хлеб“ (посвећена Ристу Василевском), затим „Рецепт за хлеб“, „Анђеоска недеља“ итд.

Хлеб као основна намирница за живот, у пјесми је отаџбина која би требало да прати наше „искидане кораке“ у свим аспектима савремене цивилизације и декаденције у свијету... Хлеб као осмијех, праштање, мајчине руке које га мијесе и носе, кућа која по хлебу мирише за „Свету породицу“...

Из „Тајног дневника“, „песник је само пчела, која се разуме у цвеће и добре мирисе, и опрашује речи“. Отуда и пјесма „Пчела“, која је веза са традицијом; повезује душе и тијела са мјестом рођења. Одлази унаоколо, вриједно ради и својој се кући (кошници) враћа, као човјек што се жртвује да би испунио циљеве и издигао се изнад времена и сачувао тајну душе и свемира, доброту, те схватио поуку из свега.

Мотивске преокупације долазе из животног искуства у чему су однос и посвећеност флори изузетни. Поетеса је усред природе и њене раскошне животности у којој све има сврху и свијест о снази живота. Ослањајући се на симболе какви су: пчела, хљеб, мрав, кућа, славуј, дјетлић... осмишљава виђење живота који има дубоки унапријед дат смисао. Даје до знања свима да биљке у животу човјека значе колико и повезаност човјека са природом, јер су једно другом неизоставна веза; љечилиште од горких трава. Питамо се, каква би то била пјесма да не настаје из животне горчине („Даноноћна апотека“)? Њена дубока вјера у стварање и смисао поезије даје врхунске стихове пуне духовности, хуманизма и естетских озарења.

Питање љепоте није обична алхемијска формула, него је пјесникиња открива из унутрашњих пулсирања духовне и веома слојевите блискости са вањским свијетом како би се одржала равнотежа свјетлости у грудима.

У литерарне релације уводи нас посвећеношћу доњој и горњој сфери; да сви слободно и безбједно осјећају блискост са свијетом, или сјећање на бивше („шупља стабла“, „пећине у гори“, „шишмиша“...), који су сјећања на живе или „баштенска врата отворена на гробљу“. Зато се у вишеслојној пјесми „Врата“, обраћа молитвом Богу: *Зар ми ниси рекао, Боже, да ће сви / прозори и врата бити отворени / према свјетлости? / Чему онда тешке двери у грудима...* Прозори и врата су на души која би требало да путопише од Земље до васионе, без граница и мрачних сусретања кроз вријеме. Да поетичка мисао досеже универзум не само пјесникињиног бића, него и изван тог простора; да пјесма нема затворени круг него мисију која ће обједињавати и спајати са свјетлошћу врата хоризонта. Јабукe на гранама, чврсте, сочне и наједрале пореди са кандилима, јер и оне имају свој сјај, слободу, бљесак док се својим петелкама држе за гране (боље речено за живот), као и пјесма што живи слободно изван тијела аутора.

Е. Њаголова није опсједнута уским простором, него дугогодишњим животним процесима на планетарном нивоу. Отуда суза може бити и радосница, али се дуже памти она која је помијешана с тамом, истражујући гдје су свијетла

мјеста Свијета; да ли су Ријечи под фењером душе. Управо се у тој малој, треперавој свјетлости крије оно што се не види извана, па осјећање Свијета и приврженост отаџбини, посебно у стиховима пјесме која ће „тјерати у плач гору бугарску – од врха до коријена“, никада не напушта; плаши се страшне, до сада невиђене и неповољне дијагнозе, па зато уводи у пјесму дјетлића, птицу истраживача или обавјештајца, који опомиње да нема егзистенцијалне равни у структуралном свјетском поретку. Треба прећи мост „између земље и неба“, јер упркос свему, горе „промићу безимене звезде“, јер је народ „доле“ закључан, „рањен самоћом“, осуђен на сложеност појава које су захватиле свјетску популацију.

Чести мотиви у књизи су простори насељени разним људским потешкоћама, појавама и страховима. Тако стихови, надопуњавајући се страховима из прошлости и садашњости, наговјештавају могућност будућих траума у „очима мрава“ у „крстастом везу на кошуљи“, јер је „с краја на крај крстића – рана до ране“ („Крстасти бод“). Животне усуде других пјесникиња доживљава као своје, јер у својој интелектуалној души носи удвојену стрепњу, као микро и макрокосмос. Веома је интересантна пјесма „Писмо обућару“, која се наизглед чини једноставном, а заправо она у себи носи страх од губљења идентитета, културе, духовности, не само личне, него и свјетске, јер је дубоко свјесна тешкоће садашњег хаотичног времена на глобалном нивоу. Пјесникиња је овдје оличена у метафори сложености живота, приправна за изненадни пут (због неизвјесности егзистенције): *Пар ципела пред кућом / с врховима напред – / као карта за путовање / у друге земље, / у други век и сан... / И полазим, / не опраштајући се* („Писмо обућару“). Са собом ће понијети тек понешто: Иконицу Мајке Божије, жеље и сјећања... А обућар ће према „изгребаним ципелицама“ срицати као на старој мапи – */ путеве краја*. Просто је обликована по својој и мисли Божјој. Бог, духовност, религија, љубав, човјекољубље, мисионарство... су у пуном сједињењу и благослову њеног унутрашњег бића, па у свом „Тајном дневнику“ записује: „Поезија је бол... Али, поезија је и острво, које греје топла Голфска струја. И само онај ко има душу, са отиском у небеској канцеларији, може да доплови до њега“. Да ли то значи да су бол и душа у некој спрези, симболички повезани који се допуњавају, јер су заједно поезија, која ће све сигнале душе, с болом или без њега пронијети „кроз вријеме“; оваплотити га и дати му снагу да се кроз поезију умрежава. Зато је важно у филозофију поезије „увести“ „фото-тренутак“, па кроз отвор бленде, уз малу свјетлост, завирити у свијет и видјети „како стари“, и како је у нашим душама свјетлост још „оскуднија“.

Облици изражавања у пјесмама немају драмски говор, али се поступно прелази са личног на „општи план“... „Нисам ли ја недорасли онај бели камен“ (пјесма „Монолог камена“), а затим поентира „живим камењем“ „бугарског зида“. Камен је увијек бијеле боје, оплемењује атмосферу и унутрашњи живот, који је често недокучив. Отуда у пјесми „Поштанско сандуче“ мравима даје простор, алудирајући на људе да почисте унутар себе, да оправдају да су мислећа бића... а да мудрост, посебно грађевинску и цивилизацијску преузму од мрава, јер *може ли слепо човечанство / да упише њихов мастер клас?* (Мисли се на мраве). Ипак, у средишту је човјек који не види довољно око себе, па и сам постаје предметом визије других кроз ванвремене токове, иако су изабране пјесме у књизи свједоком времена у коме живи пјесникиња, рачунајући у првом дијелу и оне књиге које су у центру интересовања тога доба.

У књизи Елке Њаголове *Петнаести спрат душе* нису изостале ни пјесме посветнице које су својом унутрашњом структуром повезница са пјесмама оних којима су посвећене (пјесницима: Ристи Василевском, Ранку Рисојевићу, Предрагу Бјелошевићу, Вери Хорват, Јованки Стојчиновић Николић), те пријатељима из Београда, сину, Николају Петеву, Красимиру Баћкову... У свакој пјесми се може препознати осмишљавање сегмената поетике која му припада (ако је ријеч о пјеснику), као у Творчевој ризници.

Од почетка до краја, књига је проткана љубављу, као скоро, рекла бих, основним мотивом књиге, јер она толико пулсира и обнавља се из пјесме у пјесму и бива основном покретачком енергијом, управо, као што је и сама пјесникиња завољена божанском љубављу... Њоме је дарована да је шири и даје другима у славу пријатељства, поштовања, вјере и свепрожимајуће наде и љубави. Да ли кроз пјеснички или животни сензибилитет, није ни важно, јер свакако проналази пут кроз средиште стваралачке лирике у својој најљепшој узајамности: *Наћи ћемо какав скровити кутак – / и опет ћемо се кажњавати љубављу* („Звездана песма“). Љубав која ће увијек живјети као потреба и снага непролазности. И заиста се показало тачним, када је у питању Њаголова, да „љубити значи жељети ближњему све оно што вјерујемо да је добро, и то због љубави према њему, а не због себелубља“ (Аристотел). Ипак у некој мјери, у пјесмама се осјети пјесникињина доза стрепње и патње, па и душевних превирања, управо због самосвијести о опасностима које су дубоко укоријењене на животним стазама и урањањима у сопствене унутрашње дубине.

У пјесми „Сто за троје“ нас обавјештава:

Петнаести спрат изнад постојања... / Поред мене – муж. Преко пута – син. / Подједнако заљубљени и ћутљиви. / Испред нас – кафа. На њеном дну – пут. / Куда вијуга у том беспућу? И овдје је моћ општег односа према животу, као максима унутрашњег чина (обрета) и његовог непрестаног истраживања, те бдијење над сопственим мислима, над пјесмом... Док се пјесникиња враћа Оченашу и хљебу, напољу је снијег који чека њене унуке да „уцртају стопе према дому“... Каква прецизност симболике, тоpline и бјелине! Чак и снијег добија топлину хљеба и дома и постаје „биће поезије“, душа бјелине и свјетлости...

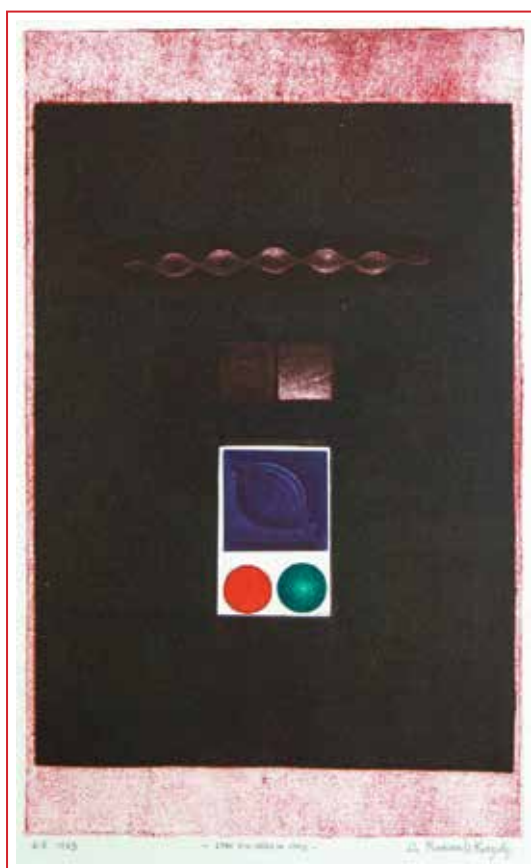
У посљедњем циклусу „Кућа лабуда“ из „Тајног дневника“ уводи „Климатску равнотежу“ спајајући природу са човјekom и асоцијативним значењем љубави наспрам свега: „Дрво има четири сезоне, а човек – само две: Љубав и Оно после ње“. Љубав је дакле „спојница“ са вјечним, држитељ свега, па и Свијета. Потврда животног смисла. Јер, шта остане послјије Љубави? Љуштуре или ново врело? Да ли мјесто у којем се опет може живјети, вријеме и простор у властитој креативности или „вековне наде и бољке“ што */ могу у длан стати! / Ако можеш и њих да сакријеш – / сакриј их у унуков зубић:* („Слика отаџбине“). Каква сјајна метафора, пренесена „бољка“ са длана у унуков зубић, што значи да се и даље животни процес обезвређује, с кољена на кољено, из вијека у вијек, док */ шета се Месец бос / у Српској Крајини и Босни... / У Гомионици налази мира...* („Загрљај за пријатеље“). Повод за љубав је скоро неизбјежан, ма о чему да пјева; једнако је важна и на периферији и у самом центру поетике. Љубав је једноставно изаткана из животне атмосфере, било да је ријеч о породици и ближњима, отаџбини, природи, свемиру и свемирским тијелима, смијеху и сузама, небеским пашњацима, Мјесецу, звијездама, облаку, цврчцима, мравима, јабуци, лишћу, јесени, црквама и црквеним звонима, манастирима... Испреплетаност лирике и рефлексije је заправо ауторкино схватање живота и објелодањивање потребе да се у живот улаже свакога тренутка. Да је заправо живот, борба за живот, која једино опстаје разумијевањем божанске и духовне љубави, како на овом свијету, тако и послјије смрти. Па када пише о водама тражи подршку негдје у најтајновитијим мјестима, која још нису докучива за реално сагледавање: *... Реке које чувам под земљом – дишу... / Да ли је овде, у ствари, уопште / реч о водама?! / ... Подземне воде увек се неком моле.* („Подземне воде“).

Посебно је важно истаћи мотив Свјетлости уз лексему Бјелине, које уз помоћ Бога или Свевишњег условљавају спознајну заштитничку

симболику, па долази скоро до невидљивог „помјерања у други план“, спутавања и рањавања људских душа у борбама које носи у себи, као да жели да тај терет буде мање видљив, иако је забринутост и те како неспорна. Појмовима: „бели воз“, „бела пара“, „бели брод“, „бели сан“, „беле латице“, „универзално бело“, „бели кадар филма“, „бели чаробни снег“, „снегови у мени“, „напољу снег“, „стопе у снегу“, „бели тренуци“, „бели рукави“, „путовање по снегу“, „Снегови“ – наслов пјесме), „небески снегови“, „бела страница живота“, „бели пејзаж“... Њаглова указује на могућности стања, споразумијевања и функционисања свијета; као да кроз пјесму тражи ту бјелину на коју се увијек може ослонити човјек, а да му руке не буду тамне и црне, упрљане... да је религијска перцепција увијек са нотом увјерљивости, наомак цивилизацијске сфере, која све више отуђује људе. Симбол бјелине је и сама пјесникиња у својој унутрашњој духовној вертикали и у физичком смислу (као у свом прибојежишту), облачећи се у бијело,

личећи брези на бријегу између земље и неба, која својим необичним шушњем листова и при малом помјерању ваздуха, ублажава благи немир, који нас лагано уводи на природне или неприродне појаве из атмосфере, или нас обавјештава да планета Земља кроз вијекове има своју чистоту у бјелини наших душа, које би увијек требало да буду потчињене бјелини акварела, јер се управо одатле подижу све остале нијансе људских душа и симбола.

Дакле, књигом изабране поезије *Петнаести спрат душе* Елка Њаглова сублимира улогу осјећања и обликовања живота заокупљеног мотивским преокупацијама, које управо израстају из њега самог, настојећи да успостави праву мјеру односа поезије и душе и обрнуто, остављајући свјетлосни траг за све оне који су свјесни да се литерарно језгро налази управо на релацији душе и свијета, које не заобилазе емотивни процеси и симболичне слике док „бере звезде“ и тихо их као фењере „качи испод туђих стреха“.

Лист и сјеме у простору, 1963.
мецотинта у боји на папиру, л.: 55,3 x 31,3 cm; от.: 453 x 280 mm, сигн.
Власништво Музеја савремене уметности Републике Српске

Ранко Павловић

РАНКО
ПАВЛОВИЋ

С ПЈЕСМОМ И СА СОПСТВОМ

(Ранко Рисојевић: *Самотна ријеч*, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2022)

На самим својим пјесничким почецима Ранко Рисојевић је писао (и) римовану поезију (збирке *Вид таме* и *Време и врт*). Касније, изузимајући збирку *Месија* и збирку пјесама за дјецу *Мајсторије*, само се спорадично оглашавао везаним стихом, а сада, ево, његове нове збирке римоване поезије. И добро је што је тако, јер очито је да овај пјесник не робује рими, не „клеше“ је како то чине неки пјесници, да би изгледала као да је „из излога“, не одводи му мисао од основне поетске нити, она се некако њему сама од себе намеће у исказивању неких дубоко интимних мисли и осјећања. И сасвим је природна, чак и кад је, на примјер, у понекој пјесми претежно именична или придјевска, стихови се не римују само завршним слоговима него једнако и смисленошћу.

У пјесми „О! времена“ пјесник се пита: *Је ли пјесник уморан од сонета, / уморан од јасности и лакоће?* Одговор даје цијелом збирком: највећи број пјесама остварен је у сонетној форми, а у јасности и лакоћи поетског исказа огледа се значењска вишеслојност и вишезначност рефлексije, па би се могло говорити и о више нивоа ишчитавања, с тим да се у сваком новом читању откривају нове мисаоне сфере које често позивају читаоца да се врати и претходним пјесмама, да би можда ову збирку доживио и као својеврсни вијенац односно бројаницу. У том враћању на поједине стихове, пјесме и цијелу збирку читаоца се срођује с овом поезијом, почиње је прихватати као своју, приносећи на њен олтар и сопствену самоћу постаје на неки начин и коаутор. Јер, док пјесник *танку нит* мисли *суче из кости* / *У којој су се сви свјетови стисли* и *У којој крв кључа у свакој ријечи* (пјесма „Из кости“), и онај који чита осјети страх да се једном не преда *врисци* / *Којом измучено тијело одјекује*.

Ако би се у једној реченици покушала исказати суштина најновије Рисојевићеве збирке,

онда би она, изишла из мог лаптопа, овако гласила: Самоћа и (изговорена или неизговорена, написана или ненаписана) Ријеч, обје заогнуте плаштом пјесниковог сопства, представљају костур импозантне лирске грађевине, проткане луцидним рефлексима, насловљене *Самотна Ријеч*.

Кроз ову збирку, из пјесме у пјесму, из стиха у стих, из ријечи у ријеч, попут нити којом се у цјелину ушивају разуђена промишљања и поимања свијета, провлачи се осјећај самоће, али не само оне физичке, која осликава усамљену јединку, него више оне која се читује у недостатку сабесједника (који никако не мора бити истомишљеник, али мора имати критички поглед на стварност) и сапатника (који није само сапутник него неко с ким ће заједно боловати ране овог „истрошеног“ свијета). Управо због тога, читаоца ће, да би бар накратко изишао из оклопа своје самоће, посегнути и за претходним Рисојевићевим збиркама *Самоћа*, *молитве* и *Први свијет*.

Самотном човјеку, пјеснику посебно, највјернији сабесједник је Ријеч, чак и онда када је и сама самотна. Ријеч је, заправо, Божје Слово, не само оно које бјеше на почетку и које човјеку помаже да у себи пронађе Господа, него слово које се расцвјетава у мисао, у стих, у пјесму. Кроз то Слово пјесник дубоко понире и у сопство гдје, стихом као најпоузданијим средством, истражује шта то у себи човјек носи од Постања (јер ниједна јединка није зачета самим чином рођења, него у неком облику постоји у вјечности) до дана када ће се прометнути у своју мисао. Пјесмама збирке *Самотна ријеч*, трагајући за суштаством постојања и трајања, Рисојевић понире и у дубине сопственог бића, истражује тајанства дубоких понора у властитом тијелу и души, да не би залутао у разуђеним рукавцима непознатог:

*Све чешиће стајеш пред самотни дом,
И сам таман као његова утроба,
И сам далек, пуст, у темељу хром,
Са птицом што се најела твог дроба.*

(„Родитељски дом“)

Спознавање тијела, трагање по његовим загонетним, често мрачним и стијешњеним пролазима, Рисојевићева је тема која и у овој збирци нарочито долази до изражаја. Ко смо, шта у себи носимо, куда идемо, зашто одлазимо у прошлост (овдје све до Старих Грка), шта крију ти понори сопства у нашим тијелима и у души? Можемо ли, ако кренемо неприпремљени, у њима залутати? То су питања која не поставља пјесник, али пажљив читалац ће их сам поставити и схватити да је драг у трагању, јер коначног одговора нема и ка њему не треба тежити.

Пјесник у самоћи разговара са сродним душама, сабраћом, с пјесницима без којих би, бар за њега, свијет био много сиромашнији: Његошем (*У Биљарди, на Цетињу, просјак руча, / ... Ноћ је, а њему свијетли твоја Луча*), Тином Ујевићем (*Дуго заточен под наслагом праха*), Андрићем (*Враћајући се на Дрину оној / што ћути и памти, ипак пошашли / своје ријечи, да се препозна / друг, брат у пустој касаби гост*), Ђопићем (*Суди ономе што је изнад њега*), Стеваном Раичковићем (*У трен си сажео вријеме*), Пастернаком (*Знаш тај глас, као да Сибир јечи*), Предрагом Бјелошевићем (*Кренуо свјесно на пут без главе*), Кољом Мићевићем (*Мирујеш, нема времена, ни сна*), писцу ових редова (*Претачеш се, прелазиш у бајку*)...

Живот је – а Рисојевић се егзистенцијалним питањима бави у свом цјелокупном поетском опусу, не само у овој збирци – позорница на којој смо сви марионете: *Невидљиви конци држе ме над бином / Као мојом једином истином* (пјесма „Марионета“). Не знамо ко држи конце у рукама, али ту је једна страшна спознаја, исказана у завршном дистиху: *Све ми је јасно осим шире слике, / Не видим никог од наше публике*. Јесмо ли на тој животној позорници, најчешће испуњеној страхом (који навире и из новина), истовремено и

глумци и публика? Да ли нас Неко, док изводимо представу која траје од пресијецања пупчане врпце до коначног затварања очију, посматра из космичких дубина, оличен истовремено у гледаоцу и редитељу? Пјесник, наравно, не поставља оваква питања директно, још мање сугерише одговоре, али отвара широко поље читаочевој мисли и доживљају пјесме.

Р. Рисојевић се често, па тако и у овој збирци, бави библијским темама. Бог није изван човјека, у непознајним висинама и дубинама, није ни у *светим* списима, него је *С твојима лажима и истинама*. Искузујући стихом однос према духовним сферама, пјесник признаје да је окренут само једној религији – религији језика:

*И мене и све, призива језик
вјечности људске. Ни свет ни уклет,
већ сочан и сасвим нама налик,
жаран и путен, све радости сплет.*

Највећа моћ људског бића управо је у језику, он је и надахнуће, и средство, и оружје за одбрану истинских вриједности, он гради у рукама неимара и разграђује код рушилаштву склони, па зато Рисојевић брижљиво бира ријечи из говора свога рода, оне које је у „првом свијету“ чуо из мајчиних уста, труди се да их смјести баш тамо гдје ће се најудобније осјећати и пружати највећу корист, гдје ће подстицати на понирање у суштину и разгаљивати душу. Пјесникова ријеч је, као он, самотна, они се добро знају, још од дјетињства, па отуд и питање са одговором:

*Гдје је та ријеч, што се не јави,
Самотна исто. А тачна до бола?
Знам да је негдје у мојој глави,
Вјечити просјак. А тако охоло.
(„Самотна ријеч“)*

Самотна ријеч Ранка Рисојевића пјесничка је збирка која, не само пјесмом, „*Sapere diem*“ позива да заронимо у живот, у све његове рукавце, у жиле куцавице, у треперење душе, у олује које га прате и у осунчана присоја. Одгонетајући свијет, ненаметљиво наговјештава пјесник, морамо и себе одгонетати и при томе плијевити коров у врту ријечи који су нам преци засијали.

Милета Ађимовић Ивков

МИЛЕТА
АЂИМОВИЋ
ИВКОВ

УВЕК НА ПУТУ

(Љубомир Драговић: *Бреме сјећања*, Ждрал,
Нови Сад, 2022)

У савременој српској књижевности и култури хаику поезија је, ослањајући се на дуго присуство нарочито изражено у последњих пола века, стекла препознатљиво место. Оно је подржано знатном продукцијом, како ауторских књига тако и периодичних публикација. Али је, упркос таквој ситуацији, остало рубна појава. Разлози за то су бројни и нису само књижевни. Када се поглед са хаику поезије као појаве и феномена усмери на ауторе, у невеликој групи најистакнутијих стваралаца скоро увек се препознају и издвоје прилози Љубомира Драговића.

Рођен и одрастао у средњој Далмацији и њеном кршевитом залеђу, Драговић је на основи коју пружа засебан модел културе кристалисао своју стваралачку осетљивост и осећај за природу, село и мале ствари једноставног живота, традиционално и обичајно наслеђе, породично окружење и окриље; за оно закривено, несвакидашње, зачудно и свето, и изградио препознатљив, изразито сликовит, обојен и озвучен поетски свет. У њега су временом насељаване различите теме и мотиви. Најпре оне из непосредног завичајног окружења а потом, са порастом искуства и историјско-егзистенцијалних ломова и померања до којих су довели ратови за југословенско наслеђе и они предели и градови у које га је, вољно и невољно, доводио пут. Путујући и странствујући, овај је песник отворених чула бројне слике и призоре који су га сусретали преводио у упечатљиве и често сентиментално осенчене хаику песме.

У низу књига који је временом објављивао усталила се у новијем добу пракса да варира и мења претходне песме, па су му неке од новијих збирки делимично бивале сачињене и као избор из стваралаштва. Тај круг старих и сталних песама представљао је неку врсту језгра и калема око кога су се ројиле нове песме, стварајући тако утисак сталног стваралачког кретања у истом смеру и простору; непрестаног варирања,

допуњавања и надограђивања оствареног. На тај начин су његове песме и књиге добијале посебну физиономију и карактер истог и сличног, старог и новог. Јединственог и сливеног самосвесног напора да се хаику песмом и књигом целински одслика (и у извесној мери протумачи) пуноћа живота у његовим различитим појавним облицима и вредностима. Тако је учињено и са овом књигом. Она је сачињена од нових, старих и старијих Драговићевих песама. И колико, на једној страни, доноси нове тематске, мисаоне и значењске акценте, толико, на другој страни, она репрезентује његово целокупно песниковане у овој лирској врсти знаој по краткоћи, сажетости, значењској општости и универзалности.

У књизи *Бреме сјећања* активиран је читав каталог драговићевских тема, мотива, топоса и стваралачких поступака. Од оних најопштијих лирских, какви су звезде и космичка тишина, преко оних које се лако доводе у везу са његовим медитеранским завичајем: море, галебови, маслине, магарци, брдо Тртар, језеро Прукљан, слапови Крке, до оних који су, условно, везани за друге крајеве, пределе и места, али који су једнако карактеристични и типични за посебнији вид и начин хаику саопштавања. Такви су: шева, скакавац, мачке, монаси, старци, праље, скитнице, просјаци...

Ширем распону тематског градива у овој поезији уподобљене су и оне одреднице које долазе из скорије прошлости и непосредне савремености, какве су рат и пандемија короне. Све су оне грађа за један претањеном осећајношћу, сапатњом и меланхолијом означен песнички свет у коме најлакше налази места оно што се огласило болном проживљеношћу, продубљеним разумевањем, интимном вером и метафизичким озрачјем. Оно што је чисти израз духа и доживљаја, што се такло душе и прешло у трајни посед искуства и сећања.

Један од честих начина изградње песничког описа у овој књизи представља активирање патоса сећања. Отуда су у њој толико присутне и важне слике из *старог краја*, из прошлих дана, далеких времена. Оне су основа за оно сетно низање и оживљавање слика, приказа и ликова које овој поезији дају конкретизовану лирску боју и садржај, препознатљивост и карактер које је хронотопски и интонативно суштински одређују: *У старом крају / корачам кроз тренутке / из сјећања*.

Стари крај (завичај) је централна фигура, основни топос Драговићеве хаику поезије. Из њега проистичу и у њега се сабирају и сплићу сви њени разгранати и преплетени садржински и значењски смерови. Он је друго име за пунину доживљаја, жуђену хармонију и суштину. За простор среће, спокојства и смирења, који је одасвуд притиснут и угрожен.

Због тога боравак у *старом крају*, том основном месту Драговићеве поезије, више није могућ без сталног осећања терета које доноси сећање, талог успомена: *У старом крају, / налик корњачи носим / време сјећања* – рећи ће тронуту песнички субјект и, намах, у свести емотивно оживети читав низ слика и приказа који има прворазредни значај за његово осећање света и ванредну симболичку вредност када постане садржај песама: *У старом крају / одбачено вретено / мота прашину*. На тај начин „корњача“ и „вретено“ постају вишезначне фигуре кроз које читалац опажа са колико пажње песник бира појмове које ће у песми оптеретити симболичким смислом, као противтежом обличјима и исказима дехуманизоване савремености у којој говор поезије тешко пробија опну јавне незаинтересованости и системског глувила.

Драговићева песма настаје и као израз потребе за духовним узлетом из уских оквира свакодневља и сусретом са почелом, архетипом: *Затварам очи. / У мраку засја / древна свјетлост*, али и као медитативни и скоро молитвени исказ самоанализе и самоспознаје: *Јесењи мјесец. / Самујући видјех ли / сва своја лица*. У таквим песмама се изражајни минимализам плодотворно спаја са духовним аскетизмом и сиромашком једноставношћу, којима је тишина најнепосредније окружје. У њој и кроз њу поетски субјект достиже најинтензивнији распон доживљаја света и конкретизацију поетске визије живота, у којој су осећајност и духовношћу прожета мисаоно повлашћени састојци. То су епифанијски тренуци посвећења и самотне, меланхоличне сабраности: *Пој кукавице / тренутке бола чини нескривеним*. У тим се ретким тренуцима, који су каткад у доживљају и исказу асоцијативно мистични, интуицијом допире до дубљих спознаја

и увида: *Јесења звона. / Монах шапатам спира / дубље тонове*.

Сликовита једноставност у изразу, асоцијативна и мисаона сложеност и осећајна дубина, те меланхолична интонација и метафизичко усмерење, постојано карактеришу најуспелије хаику песме Љубомира Драговића. У њима се увек препознају основне и битне вредности живота. Оне су, заправо, његов поетски корелат. Израз лепоте и дражи чистог бивања.

Драговићеве хаику песме нису формално строго изграђене. Оне се ретко јављају у слоговном метру 5-7-5. (Стриктно подражавање строгих одредби јапанског узора једна је од честих заблуда наших хаику песника!) Премда, несистематично или индиректно и непретенциозно, оне ипак садрже неке од поетичких карактеристика ове најкраће лирске врсте, какви су ознака годишњег доба, или идеала сиромашке једноставности и будистичко-филозофске празнине. Његова стваралачка намера не иде за тим да сачини хаику песму која ће по свему битном бити „јапанска“, него настоји да сопствени модел културе, дух простора, времена и лични доживљај суспрегне у сугестивни исказ који поприма различита формално-асоцијативна својства. Да му песма буде дубоко укореењена у вредности матичне културе и сопствени живот и искуство.

Најчешћа Драговићева хаику песма је упечатљива слика: *Остаци љета. / На крављем папку / маков цвијет; Поноћ у пољу. / Главице купуса / шкروпи мјесечина*, али та слика по правилу садржи дупло дно и снажну сугестију сложенијег значења и дубљег смисла. Она уме да буде не само илустрација него и нарочита, сажета и ефектна интерпретација интензивног до-живљаја и емотивне ситуације, стања: *Јесења киша. / Самоћа се огледа у оном / што не престаје*, или да буде изграђена као пословица: „У новом бунару / недовољно је / дубоке воде“, или као епитаф: *Нека је просто... / Хват љетне траве / и маков цвијет*. Једнако колико је у њој, у фигури синестезије, често сликање пантеистичке хармоничне повезаности свега видљивог и живог: *Љетна трава. / Уз рогове бика / рогови пужа*, или изграђивање песме као метонимијске замене: *На сушилу / леприша молитва / чисте одјеће*.

У Драговићевим песмама, по правилу, постоји неки значењски прелом који чи-тачеву перцепцију усмерава у другом правцу од оног на који указује основна слика-информација. Некад је таква песма изграђена на фигури парадоксалног укрштања: *И у старости / звијезде мог дјетињства / још су младе*, а често је тако подешена да у предњи план значења изведе неки амблем, симбол и

да буде еманација чисте, вишезначне лепоте и симболичког смисла: *Прољетни галеб. / Са таласавог бријега / усклик бјелине*. И то је честа, драговићевска, хаику песма – сугестиван исказ – *усклик*, духовног успона, витализма и лепоте. Објава јединственог, хармоничног, хуманизованом смислу и духовности окренутог живота који се мења, обнавља, траје и – не престаје.

Драговићеве хаику песме су окренуте светлијим обзорима трајања и безинтересној, чистој лепоти у њеном супстанцијалном појавном виду, исконској снази и непат-ворености. Без посредовања и кићења. Његове најоствареније песме су такве – лишене реторичких украса и свега што кривотвори „истину“ живота и спонтаност доживљаја. То је лирика снажно израженог ресентимана, умешности дубинског читања природе и саосећајног доживљавања. Његованог осећаја и укуса. Склоности ка оном крајњем, незаштићеном и маргинализованом, а блиском и присном.

Из његових песама проговара елементарни лирски дар помножен способношћу запа-жања, уопштавања и сентименталног сен-чења. Овај је

песник склон вишезначном повезивању природе и духовности, до нивоа мистичког загонетања. У неким од његових песама одуховљени читалац моћи ће да запази како се спреже хришћанско са будистичким зен искуством у коме је самотничко тиховање окушани начин (само)спознаје, израз стоичке постојаности и стваралачког порива. Једнако колико ће моћи да запази и склоност овог песника ка призивању („ехо Башоове жабе“) и активирању поетичких тема, а оне се тичу логике и духа саме хаику поезије. Ево једне такве, репрезентативне, песме: *Умјетност хаику. / Тек неколико ријечи / из дубоке тишине*. Ова песма може да посвећенику каже више о хаику поезији од неког ученог трактата. Ученост није обећани пут у срж хаику поезије и хаику доживљаја. Осећајност је важнија. Насушна и нужна.

Ове је песме певало осетљиво и осећајно поједиство за осетљиве и осећајне, за сетне и мисаоне. За духом бодре и душом светле. За велику и вечну децу. За оне који живе од сећања и тајни, који су сами у свету, који будни сневају и који су увек на путу. Јер њихово је царство поетско.

AP 1963 NO TITLE

Саша Кнежевић

САША
КНЕЖЕВИЋ

МАЛА ЈЕ НАША ТУГА

(Слободан Ристовић: *Жижљевина*, Београд:
Свесрпски отаџбински сабор, 2022)

Постоје пјесничке књиге, такозване збирке пјесама, које су рођене старе и онда тако спрам својих непостојећих година заслужују наше поштовање, тек толико да о њима, као и о покојнику говоримо само оно што јесте или бјеше добро. Уморне и суморне, досадне у својој стармалости. С корица, у руци и *Жижљевина* дјелује као млад гроб украден са једног од напупалих гробаља о којима пјева Слободан Ристовић. Они који се за читање одлучују спрам наслова и корица књиге вјероватно ће је оставити за касније, за црне дане, али они који се за читање одлучују због имена ауторовог једва су дочекали да је отворе.

За то понекад треба и храбрости. Кад вас аутор посветом притјера уза зид, онда вам не преостаје ништа друго него да се ојуначите и кренете у бој, јер читати поезију је празник, а тумачити поезију је казна. Казна за оне који недостатак пјесничког дара покушавају надокнадити познавањем *материје* и спретним коришћењем ефектних фраза. На то нас пјесник подсјећа већ четвртим стихом своје књиге („Песма се не може писати“). Мудро је на почетку читаоца, а сваки читалац поезије је у најмању руку за себе бољи пјесник од оног који дарује своје књиге, подсјетити:

„То није ручни рад
Имати мустру за песму
Значи немати поверење у Бога“.
(„Опрост“)

Паметном доста, паметан би на овом мјесту ставио тачку, али књижевни критичар је по природи свог залудног посла паметнији од пјесника, јер он има мустру за слово о пјесми. У корицама ове књиге налази се још пјесника који штедро препоручују пјесме свог конкурента. Не разумијем потребу пјесника да буду више од тога што јесу. Зар им је мало то што су пјесници? Ристовићу је и то превише. Њему је други пјесник био кум књижи. Засигурно не зато што ју он није умио насловити, него да се подијели та радост

стварања. Овим се потврђује почетна премиса према којој пјесничка књига, књига пјесама, није собом сама уједно и пјесничка збирка, она то постаје кад је пјесник утори насловом, што је у овом случају учинио други пјесник, а не сам аутор књиге пјесама.

Сам аутор би тешко сопствено дјело назвао жижљевином, а себе жишком, неком бајком од пола сантима која се, ко Срби, поцијепала на сто хиљада врста. Ипак аутор има поноса и гордости, што да не. Кад те савјетује други пјесник, онда је то лако прихватити, јер шта је поезија која није жижљевина? Херменеутички приступ нас тјера да покушамо наћи дубље слојеве значења, надсимболике ријечи и отуда долазимо да занимљивих и примјењивих информација да једна врста овог инсекта показује еусоцијалност, што нам појашњава овај поступак пјесничке саборности у творењу ове књиге, а чињеница да међу њима има и оних који могу и да лете, асоцира на промисао да је можда, велим можда, и наш аутор један од тих.

А по чему то наш жижак рије? По некој сехари у којој је мајка донијела рухо у њихов дом. Жижак нема намјеру, није му дато, да копа по драгоцјеностима и сакривеним сликама, по најмање по сјети, сновима и другим залудим осјећањима која су ондашње невјесте са собом доносиле из рода. Отуда је мајка главна јунакиња ове књиге, као што је мајка увијек била стожина сваке домаћинске куће. Знао је то и Вук који је лирске пјесме назвао женским, јер оне и кад пјевају о мушком, пјевају женски. Мајка, отац и међу њима и са њима Бог.

„Бог гледа упрема се
Тамо
Мој род
Тарка ватру
Да се не угасимо
Пирни понекад свевишњи

Можда ти једном утреба жишка
Без које би и ти пепео постао“
(„Жишка“)

Ватра је четврти топос, архетипска назнака,
ове пјесничке књиге. Ко све не тарка ватру
међ овим стиховима, па је ред да то чини и Он.
Ристовићев Бог је онај свевишњи српске народне
религије, Наш Бого.

„Није Бог сламка
Па да одлети
Кад се накашљеш
Ено га седи
Са оцем
Креше кресиво
Да запали цигару“
(„Мајка бере горгине“)

То је српски Бог, он није свугдје и у свему, него
само тамо гдје треба да буде, тамо гдје му је мјесто
што он одређује сам, јер је ипак он Бог. Некако
највише мајчин, зато му баш она у истој пјесми и
одређује мјеру:

„Наш Бог је добар
Као Маринко из Трлића
Ако се може бити бољи“

Бог народне религије је самјерен човјеком, а не
човјек Богом, јер каквог се смисла има смртнику
мјерити с Њим. Он је интегрални и кључни фактор
у прослављању доброте као истинске врлине и
зато мора бити наш. У најтужнијој пјесми ове
књиге, а мало их је нетужних, названој „Понуде“,
пјесник Га гњевљиво пита „Ако си занемоћао
боже / Ко ће те мењати“, и сав свој бијес и немоћ
своју искаљује на Њ, пишући га малим словом.
Жижак ове *Жижљевине* сањао је:

„Сви смо хтели
Да имамо Бога
Као што је очев“,
(„Пара из чеснице“)

јер његов Бог је отац, а да његов Отац није Бог.

У истој пјесми мајка ће рећи, јер је мајка та
која збори:

„Богу хвала што оца имате
Једног дана биће вам
Пара из чеснице
Устима ћете га чувати“.

Поред пјесме посвећене *Мајци*, у којој попут
виле са гране од облака погледује „доле на пут“,

Она која „Никад ниси сита јела / Мислећи на мене“,
пјесник је испјевао и пјесму „Мајке“, подсјећајући
себе да је она једна од оних:

„Које се
Срећу на гробљима
Што исто плачу
Исто куну
Као да преписују једна од друге“.

Ту се кућна, собна жижљевина мајчине сехаре
разасула на цијели страдалнички народ, прешла је с
друге стране дувара који ионако има уши Миливоја
Милицајца, и стигла до „Клупе пред задругом“
која је за сељака „Најважнији споменик у Србији“.
Кад је једном изашао из, оцем, мајком и Богом
заштићеног простора, жижак је ненаметљиво
прешао у суштост еротике и открио „Млекарицу“
која је „љуљала њиве и куће“, „Мутила воду у
бунару / И гумарабику у мошницама“, ону Жену
због које су се мајке склањале „Да не гледају јад“,
постајући онај пред којим су између мушкатли
„Бљеснуле груди Бисенијине“. Када је осјетио
„Помаду из Обреновца“ на својој комшинки, кад
је заплакао очима „међ њеним кољенима“, жижак
је изашао из сехаре и полетио, можда накратко
и не далеко, али је стигао да упозна жене које
су „Мирисале на окопнео мед“, оне за које се
говорило „У њих се улазило као у шахту“, па чак
и ону за коју веле „Маже се помадом чак и по
задњици“, као да се она ватра коју је узалуд таркао
разгорјела у један велики доброћудни пламен који
пријети жижљевини, опасније од ма ког заборави.

Један од пјесника помагача, импутира мо-
гућност да се ова књига може читати и као роман
у стиховима. Да, то је тако модерно, пре-модерно,
баш ристовићевски. Али није да не би могло, али би
се онда цијела збирка морала прекомпоновати и то
тако да то не би више била ова књига, а засигурно
више не би могла бити ни жижљевина. Иначе
након пјесме „Укажи се“ на папиру срећемо један
наслов „Јауковина“ који, вјероватно, представља
наслов једног циклуса, или некаквог апендикса.
Ко ће се разумјети пјесницима лише њих самих.

Као год, *Жижљевина* је пјесничка књига пуна
поезије, љубавне. Колико год да је жижљевина
стара, стихови њоме нашарани су млади, чиме је
њен живот зановљен и пресмишљен и домишљен
пјевањем. *Жижљевина* трепери пред нама док
се читалац пита, какав то човјек може остати
нормалан након што напише:

„Седимо мајка и ја
И њена смрт“?

Цвијетин Ристановић

ЦВИЈЕТИН
РИСТАНОВИЋ

ПОБУНА ПРОТИВ ИЗОПАЧЕНОГ ДРУШТВА

(Дејан Алексић: *Петља*, Лагуна, Београд, 2021)

Романом-првенцем под насловом *Петља** познати пјесник Дејан Алексић изненадио је читаоце особеном композицијом, сувереним вођењем фабуле, прецизном карактеризацијом ликова и маестралним описима амбијента у коме се радња романа одвија.

У наведеном дјелу Алексић напушта стереотипе у излагању романескне грађе и тиме показује да и у времену превласти тога жанра постоје и другачији поступци – нерабљени, провокативни, неуобичајени. У осликавању разних настраности савременог свијета писац примјењује нови наративни метод. Све што је имао да каже о том свијету, приписао је главној јунакињи романа, тридесетпетогодишњој Дини Поледици, која, путем сјећања на минуле догађаје и доживљаје, представља и себе и бројне ликове са којима комуницира.

Особена по свему, Дина друштвени систем у коме живи види и анализира као раздешен, болестан, нефункционалан организам кога, првенствено, карактерише квар који је постао „најтврђа константа наших половних живота“. Према таквом виђењу система, Алексићева јунакиња усмјерава и своје дјеловање у њему. Потекавши из сиромашне, неутицајне породице, она покушава да нађе своје мјесто и да се оствари у изопаченом друштву које свим особама, не уважавајући њихов интелектуални потенцијал, ниво образовања и морални хабитус, намеће колективне вриједности. Увидјевши да у том друштву нема слободе ни за појединца ни за колектив, Дина започиње рушење видљивих и невидљивих окова које су њој и њеној генерацији наметнули неприкосновени ауторитети.

* Дјело *Петља* Дејана Алексића добило је награду за најбољи роман, која носи име угледног књижевника Владана Деснице, а коју је од ове године установила Народна Библиотека Србије.

При супротстављању дехуманизованом друштвеном устројству, Алексићева јунакиња наступа неустрашиво јер има *петљу*, то јест смјелост да се отворено обрачуна са моћним појединцима који разним средствима потчињавају и поробљавају масе. Дина игнорише утицај новопечених богаташа и настоји да им покаже да никаква моћ није вјечна.

Снажну мотивацију за ниподаштавање лажних величина главна јунакиња налази у увјерењу да им у судару са њом неће помоћи предности на које увијек рачунају, као што су: *повлашћено мјесто у систему државне власти* (полицајац и службеница на грчкој граници, полицајци у њеној држави), *новац случајно добијен на спортској прогнози* (Крезуби Пепа, пензионисани отпражник возова, кога премија у кладионици претвара у „самоуверено чудовиште“ које угрожава част Динине радне колегинице Лики Сики), *моћ стечена бескрупулозним богаћењем и безочним израбљивањем других* (Светислав Прст).

Сукоб са полицајцем на грчкој граници и тешка повреда коју је нанијела службеници која је при обављању прегледа окривљене Дине злоупотребила свој положај, одвешће Дину у затвор у држави на чије је тло тек крочила. Затворска изолованост од спољног свијета је права прилика да та дјевојка детаљно преиспита свој претходни живот. У затвору она открива праву природу свога бића и критички се осврће на своје поступке који су претежно окончавани сударима са другима, али и са самом собом. Закључује да је свијет у коме живи огрезао у лажи, лицемјерју и идолопоклонству и да она нема ништа заједничко са њим. Зато вапи за другачијим стањем: „Потребно ми је стање у којем могу да осетим сву своју друштвену неприлагођеност, јер презирем колективитет, не пристајем на препоручене вредности, плујем на савремене

обрасце успеха“. Незадовољство постојећим поретком тјера је у самоћу, јер само издвојена од њега бива оно што, у ствари, јесте. Самоћа тако постаје нека врста штита од оних који је третирају по истрошеним правилима.

У покушајима да мијења нежељено стање у друштву, Алексићева јунакиња наступа без предумишљаја, екстремно и радикално до те мјере да њене поступке није могуће предвидјети. Тако, на примјер, док сви други затвореници сањају о бјекству у слободу, Дина затвор доживљава као мјесто гдје се као личност потпуно потврђује, док слободу о којој маштају други, она види као „колективну менталну тамницу“. Зато је за њу затвор склониште од терора моћних скоројевића.

Највише простора у роману аутор је посветио односу главне јунакиње са новопеченим богатшом, власником ланца кладионица, Светиславом Прстом. Иако факултетски образована, Дина, као и многи из њене генерације, не може да добије посао у својој струци. Ради преживљавања присиљена је да ради у једној од Прстових кладионица, па ће имати прилику да упозна и њеног власника и оне који раде у његовим бројним „продавницама среће“.

Својим екстравагантним изгледом и завидним образовањем Дина ће привући пажњу свога газде Прста и он ће све учинити да стекне њену наклоност. Интелектуално супериорна, та дјевојка вјешто води игру са својим перверзним послодавцем који је обасипа скупочијеним поклонима да би купио њену љубав. Пошто је Прст одавно схватио да је у савременом друштву новцем могуће купити све, вјеровало је да ни та „омишљана љепотица“ неће моћи дуго узмицати пред његовом насртљивошћу.

Међутим, колико год Светислав Прст настојао да пред Дином покаже бољу страну свога карактера, наметљиво демонстрирајући смисао за елганцију и љубав према музици, она је у свом послодавцу видјела типичног изопачењака и незаситу звијер за коју је знала да ће, кад од ње не добије оно на шта сигурно рачуна, прибјећи насиљу. У моменту кад је Прст покушао да ту загонетну дјевојку насилно обљуби, она га брутално убија штапом за голф. Тим чином Дина искаљује гњев због личног понижења и без кајања се свети незаситом представнику новог, суровог свијета за свој „пропуштени живот“ и за „бесповратно суновраћене читаве генерације“.

Детаљним описима поступака оба актера ове необичне драме, аутор указује да је моћ стечена пљачком и криминалом трошна и пролазна.

Осим Светислава Прста, Алексић је путем Дининих сјећања дао цео низ портрета других ликова. Ту је, прије свих, Динин друг из средње медицинске школе и њен једини пријатељ Никодим,

који пред фудбалским стадионом потпуно невин страда у налету разјарених навијача. Никодимов лик писац је осликао као амбивалентну особу, по свему другачију од генерације са којом је одрастао. Потом долази вођа групе хулигана Дуче, са којим Дина уговара ископавање и спаљивање Никодимовог тијела, јер жели да са собом на пут у Грчку понесе урну пријатеља, који, као и она, никада није видио море. Ту су затим упечатљиво дати ликови бившег борца из грађанског рата Гелера, за кога Дина тврди да је по свом оптимизму био риједак примјерак људи „због којих се верује у опстанак света“, глумијемог вулканизерског шегрта Љубе, уредника књижевног магазина Стефана, Грбавог Максима који понизно служи свога изопаченог господара Светислава Прста, идиота Велибора који тек у ратном хаосу добија прилику да помисли како је важна личност пошто обуче униформу ратника и други. Од женских ликова најупечатљивије су Лики Сики, дјевојка запослена у истој кладионици у којој и Дина, и коју ће Дина одбранили физичким кажњавањем помахниталог добитника премије у спортској кладионици, Динина хвалисава другарица из средње школе Душица...

Томе, свакако, ваља додати и тужне повијести Дининих и Никодимових родитеља, као и необичне судбине Дининих тетке и тече. Њима писац освјетљава друго Динино лице, пошто је она у очима својих родитеља била узорна кћерка, за Никодимове родитеље примјерна школска другарица њиховог неснађеног сина, а за тетку и течу брижна и племенита особа којој у знак захвалности остављају сву своју заоставштину.

* * *

Наративом *Петља* Дејан Алексић је на особен начин осликао побуну једне одважне дјевојке против разних деформација у криминализованом друштву. Са страница његовог романа исијавају мудрост расуђивања и зрелост казивања које не налазимо често у савременим дјелима тога жанра.

Виђење савремене стварности Алексићеве главне јунакиње Дине Поледице је горко, опоро, трагично. Очито је да Алексић роман није писао по наруџби и да мрачном сликом савременог друштва не подилази било ком слоју читалаца, поготово не оном профаном.

Иако у раскринкавању моћи појединих ауторитета Дина наступа усамљено и неорганизовано, својом одлучношћу и бескомпромисношћу потврдила је истину да ниједна власт није свемоћна.

У времену у коме је све мање оних који су спремни да опонирају ауторитетима, а поготово наметнутим колективним вриједностима, Алексићева опомена је, свакако, вриједна похвале.

Мићо Цвијетић

МИЋО
ЦВИЈЕТИЋСЛОЖЕНА ДРАМА
ПЕСНИЧКОГ БИЋА(Душко Бабић: *Стан и храна*, Граматик, Београд, 2021)

Код појединих писаца професионална биографија у доброј мери делује и на њихову стваралачко-уметничку. Подстицајним импулсима шири поље и смисао креативне надградње, оставља препознатљив уплив на ауторову поетику. Најчешће се такав процес одвија по симултаном ритму рационалног професионалног рада и духовно-емотивним одзивима душе и срца. Чини нам се да се на таквој узајамној равни одвијало стицање књижевних знања и високих научних звања у сагласју са тематско-мотивским таласима и обалама особеног песничког појања Душка Бабића (1959), научног делатника и песника. Јер, његова докторска теза *Мистичко искуство у песничком српског романтизма*, затим опсесије безобалним Његошевим микрокосмосом и промишљања националног, отварало је и ширило креативне просторе. Духовно и национално продубљено певање и мишљење о судбоносним националним упориштима, одбранама и посртањима. Што је у дозирано препознатљивој мери оставило печате у његовим досад објављеним песничким књигама, оваплотило се на имажинативним тастатурама поетског стварања.

Универзални духовни и световни простор, који је песник Душко Бабић имагинирао у претходним песничким књигама и изборима поезије, обликотворно је синтетизовао у песничкој принови *Стан и храна*, избору старих и нових песма. Њихове метафоричне, асоцијативне и симболичке релације, као и семантику неких знакова и симбола, препознајемо из неких ранијих песничких дела. Из наслова појединих песама, синтагми и стихова, тематских и мотивских духовних и метафизичких корелата. Таква полифона обележја налазимо у појединим композиционим целинама ове књиге, својеврсним песничким круговима, који су амблематични рукавци Бабићеве поетике, у чијем се централном току, па и унакрсно, додирују, преплићу и

прожимају. Неретко дозивају један други, какав однос сугеришу и њихови називи: „Читање писма“, „Знање земље“, „Змијањски триптих“, „Сам, на божјим ливадама“, „Снимци старења“, „Златне магле“ и „Читати псалме“.

Душко Бабић је песник светосавског православног надахнућа, озарен са кладенаца Светог Саве, који духовно просветљују и на сваки други начин окрепљујуће зраче. Заједно са другом духовном и световном топографијом еманирају неутихнулу и подстицајну енергију, која је не само инспиративни занос целих нараштаја српских песника, већ егзистенцијална суштина и неутрнули пламен српског постојања и опстанка у трагично бурним вековима. То су оне универзалне земаљске и небеске адресе на које смо се кроз векове позивали да би, Господњом вољом и његовом милошћу, као народ преживели крвава и трагична историјска збита. У понуђеном прегледу и збиру нашла се само једна таква песма, сонет „Светосавље“ (*кад смо кренули за твојим прстом, / у други живот обасјан крстом*). Светосавска мисао и духовна енергија откривају нам и искон заветног библијског универзума.

У уводном кругу књиге „Читање писма“, песник води читаоца управо токовима на којима смо се православно крстили, световно писменили и просветљивали (песма „Ђирилица“). Они су наша непресушна изворишта и сливнице, именослов и духовни оријентир, на којима је утемељен Бабићев поетички азбучник (*да се у азбуци, као у храму, / народ сабира*). У коме се налазе Ђирилови писмени, Повеља Кулинова, Јеванђеље Мирослављево, слова са стећака... До будилничких гласова Венцловића, Мркаља, Вука и Његошевог Горског вијенца (*Овде се згусли наша вечна слика / У извишкору српског језика*). Креативна улога песничког субјекта јавља се у њиховим гласовима, поукама, порукама, опоменама...

Песнички круг „Читати псалме“, промишљена је изводница књиге Душка Бабића. Песникове молитвене песме у славу Господњу, као самоосвешћење и враћање себи. Похвале, посланице, узнесења, тиховања, сузе... Оне су залог и смерница одбрамбених национално-патриотских осећања и оријентира у дубоко посрнулом народу и веку. Контрапункт су намноженим нигдениковићима и среброљупцима, који продају „трипут препродано“. Отуда и дубоки оновремени очај песнички („у леденом овом граду“; „Блажен у болу, зракнут Христом“), пред призором крај постеља божјака и других понижених и увређених. И пред развијенијом сликом савремених безбожника, „сјајна губилишта“ отуђеног и посрнулог света.

Песник у своје духовно емотивном заносу преферира свеколико преображај. Уз јавно читање псалама на тргу („Бити незлобив и чист“). Да се очисте и спасу душе: *Читати псалме, гласно и мукло, / славити Бога, / из ужаса и немара, / раскалашија, страха, блама, / до судњег часа и задњег даха – / да молитва голој души буде заклон, / стан и храна.* Сигурно мислећи на ове и сличне каденце Бабићеве поетике и певања, поговорник његовом делу, Марко Паовица, није без разлога свој проницљиви аналитички прилог и Бабићев песнички принос сугестивном синтагмом насловио *Гласник духовне обнове.*

У Бабићеву поезију, наравно и душу, дубоко су утиснути различити разарајући национални печати, реферисани у песничком кругу „Знање земље“. Пре свега страдалнички, завичајни крајишки, са ранијим и новијим боловима и ранама. Међутим, својом песничком разгледницом обухватио је свесрпске путеве („Извештај о путевима“), ширу топографију ратних страдања, проређена и опустошена места и крајеви. Где је и преостало стављено на распродају. Што је најуверљивије отелотворио у певању о крајишкој географији. У баладама о ратом опустошеним

и празним селима („Гламочко поље“). Онамо су песнику родни крај и некадашњи дом, поседи и гробови. У сновиђењима песника чека родитељка, *да ме у љубав повије! као новорођено дете.*

Елегичним гласом пева о новијим ратовима, страдањима, прогонима, присилним сеобама и сабласно опустелим стаништима и кућиштима. Дирљива до бола је песма „Задушнице“, туговање на сеоском гробљу после много година: *Дошао сам да сузу пустим, / живим болом да се спасем, / макар на трен. // Или, можда, мукло плачем / сам над собом.* Певанији дубоко баладичног сентимента прикључује Кочићеве душевне пропеве, мисли и јауке („Змијањски триптих“). Јер, песникова је света дужност да се свега сећа, губитке макар сачува у песмама. Што он и чини. Све је у наслагама болом преоптерећеног песничког пртљага, одакле опомињу умножени гласови, подстичу разум и душу на гласну мисао и реч.

У књизи *Стан и храна* исповедно су варирани велеградски суноврати, призори егзистенцијално и на сваки други начин понижених, увређених и обележених. Насупрот су слике беса и халабука идеолошко једноумних у свакодневном урбаном паклу. Ове и друге болести песник Душко Бабић дијагностикује, под бременим депресивног властитог стања. У таквој атмосфери („Времена су вучја!“), стоички подноси велике ударце бола, у сложеној драми унутрашњег песничког бића, духовној и душевној. Јер: *Велики болови траже велике душе.* Само велике душе трпе велике болове, порука је Божићара Кнежевића, знаменитог српског филозофа. Истовремено, стишаним унутрашњим гласом себе прекоревача: *А ти тражиш риме и нова сазвучја / погледом старца и знањем детета.* Док сабира своје године, у дирљивој кантилени мисли о пролазности и неумитној смрти. У болним данима и часовима, васкрсну у сећањима давни љубавни заноси, радости животних обасјања.

Момчило Голијанин

МОМЧИЛО
ГОЛИЈАНИНОЖИВЉАВАЊЕ СКРАЈНУТИХ
ПУТОПИСА(Стевка Козић Прерадовић: *Покрадени путник*,
Бесједа, Бања Лука, 2022)

„Свака нова философија је надгробни споменик претходно сахрањене философије!“

Ово старо правило се односи и на нове цивилизације уопште, на нова научна достигнућа. Носталгично се, у данашње вријеме компјутера и телефона, сјећамо писама које смо слали или добијали, или колико радости су нам причињавале новогодишње честитке које смо радо ишчитавали више пута. Истина, осјетимо ми и сада дрхтај у гласу приликом телефонског разговора, потресе нас вијест коју чујемо, али далеко је то од оне сузе која је канула на писмо и размазала слова написана мастиљавом оловком. Савремена техника нам омогућује да чујемо на ТВ или радију вијести, па ипак не пропуштамо да купимо новине. Оне су нам она „опипљивија“ страна информисања. Нуди нам ТВ бројне репортаже, али нам не оплемењују душу као што то ради текст. Путописни текст. Кад Исидора каже: „Гле, забојила се нова боја!“, ми смо се у том тренутку нашли у тој њеној шуми, осјетили њен мирис, чули њен шум, напојили очи том љепотом. Набрекла су нам плућа од оног покишног озона... То је и неизбрисива слика љепоте за којом чезнемо. Чезнемо за путовањима која нам све то нуде.

Али, нисмо сви те среће да видимо Мадрид, Напуљ, Будимпешту, Темишвар... Осјећамо недоживљеност те љепоте. Но, то што нисмо видјели, надомјестила нам је Стевка Козић Прерадовић, тај неуморни путник, најновијом књигом путописа *Покрадени путник*. Да, путописа. Овом књижевно-научном врстом која је скоро пред гашењем. Потискују је аудио-визуелна достигнућа. На срећу, она се показала животном и пркосном и – не да се.

Наслов дјела *Покрадени путник* је помало изазован. Не може ли читалац посумњати да тај путник није покраден, него да он „краде“? Шта ли је све наша Стевка „покрала“ на тим својим

путешествијима. Покрала је силна пријатељства од људи са којима се дружила, покрала је свјетла Будимпеште, „Прадо“ Мадрида, „водене улице“ Венеције, шуме Неретве, мирисе бугарских ружа... А онда, све то, као из торбе, истресла пред читаоце, уз срдчан позив: „Ево, уживајте!“

Па, да погледамо. Ево нас у Шпанији. У Лоркиној Шпанији. Али не на његовом гробу, иако јој је то била жеља, јер се не зна за њ, као ни за гроб оца наше пјесникиње. Заједнички *гробни комплекс* двоје умјетника. Носи Стевка у свом путном пртљагу, уз жељу да се поклати Лоркином гробу, и сопствени бол што то не може урадити и пред очевим гробом. Нема га. Има, али она не зна за њ. Као ни многа ратна сирочад.

Али, у животу се мора побјеђивати. Мора се отимати од живота. А Стевка то ради зналачки. Путује са својим Ранком и сакупља љепоте предјела. Смјешта их прво у свој емотивни свијет, а онда их „просипа“ по бројним књигама, збиркама пјесама, путописима. Бљескају ти бисери (као да их је повадила из бисерне воде Охрида кад тамо одлажаше на пјесничке сусрете) из њених књига. Посебно из *Покраденог путника*.

„Нишко јутро буди ме са јатом паперјастих облачића који високо плове са западне на источну страну плаветнила. Само се један осамио мало већи од осталих и изгледа ми попут новог, давно изгубљеног шеширића у августу 1963. године...“ (69)

Прислони ауторка (а такав је живот!) овом красном опису нишког буђења капљицу бола за изгубљеним шеширом. Жали га, јер није њен, него њене добре другарице Бранкице. Ово је био увод у нови бол, који истински пече као она врела пегла Бранкино њежно тијело. Довољно је то да помути радост коју је доживљавала са омладином на омладинској радној акцији. Па, и поред проблема који су саставни дио живота,

Стевка нас не лишава својих лирских, емотивних и алтруистичких записа у свом *Путнику*. Неком чудном алхемијом својственој ваљда само емотивно обдареним поетама, пјесникиња нас обогаћује новим сазнањима, оплеменењује нашу душу љубављу и топлином. Као да, као и њена Десанка, радост дарује другима, а проблеме, ако их има, а има их сваки човјек, задржава за себе. Зна она, а знамо то и ми, да ће се они истопити у њеној племенитости.

Путује и записује да се не заборави. Додуше, понешто треба и заборавити. Треба заборавити све оно ружно што јој се дешавало на повратку из Њемачке. Ако је могуће. Нажалост, та путовања нису увијек била пријатна. У болном сјећању код ауторке остало је управо то путовање. Пријатне тренутке дружења са писцима из многих крајева, загорчали су здравствени проблеми. Болови у очима је прате на читавом том путовању. Било је ту још и других непријатности: вијест о смрти драгог пријатеља ове пјесничке двојке – Стевке и Ранка – одбијање члана фолклорне групе да се врати у Југу („Нећу да идем у рат!“), провокације на словенацкој граници... Посебно је боле растанци са пријатељима који су се „отиснули у бијели свијет“. Но, и поред свих тих непријатности, Стевка је у ово своје путовање унијела доста емпатије, топлине, ширине душе...

Поред свих радости које су јој причињавала путовања, поред признања, овација одушевљене публике приликом њених наступа по Француској и куда све не, не можемо не примјетити огорченост, тугу пјесникиње кад прочита у штампи и чује на телевизији лажи о својој отаџбини. Чудна је та свјетска харанга која се водила и води против њеног народа. А ово дијете Козаре не може то да прихвати. Избија из ове поетске душе гњев на такве гадости. Француска, вајни пријатељ Србије, па такви наслови у штампи! Зна она да обичан човјек, онај који јој аплаудира приликом наступа и који је срдечно дочекује, воли и њу и Србију. Али, у сваком народу се нађе неки Мишел Пиколо, неки Марко Вешовић, из чије душе вулкански избија мржња и зло. Утјеха је једна Лена Литенберг, апотекарка, Холанђанка, која ће покушати да извуче зрнце истине из блатног свјетског, па и босанског, маркаловског ђубришта.

Све те неправде боле ову кћер паћеничке, али поносне и славне Козаре. Боли је расцјепканост заједничке нам отаџбине, боли је мржња која се уселила у људе, потискујући из њих љубав и присност.

Можда у тим и таквим дешавањима ваља тражити потребу пјесникиње да се оглашава, да путује, да обнавља порушене мостове пријатељства, да личним алтруистичким примјером показује и доказује колико је велико срце њеног народа, колико воли човјека и колико је спремна да прашта.

Па, и поред свих тих и таквих неправди и причињених непријатности, Стевка зрачи позитивном енергијом. У свим друштвима лако и брзо ствара пријатељства. На СВП-у веома смјело прилази лауреату тих вечери, Кинезу Лу Јуану и поклања му своју књигу. Чини то и са председником Македоније Киrom Глигоровим. Прави штимунг, подстиче на весеље, раздраганост, као оно у Котору: „Еее, па, ја сам вођа пута, дјецо! За све одговарам и за вашу ведрину“.

Слиједе путовања по Србији и Косову. (Чуј – Косову?! Шта причам. Као да Косово није Србија?!), позиви на бројне књижевне манифестације, награде, поетски рецитал на мосту чуваном од НАТО бомбардовања. С каквом све љубављу пише Стевка о Србији, о страдањима ‘99, о својим пријатељима, о Десанки, о жалужању за Миљковићем... Али увијек некако располажује: та мјеста у Србији, Македонији, иностранству, на једној страни, и Бања Лука и Република Српска на другој. Располажује су и мисли и љубав.

Позив из Бјелорусије за Ранка да буде члан жирија на међународном фестивалу омогућио је и Стевки да јој се испуни животни сан – да посјети Москву и Русију. О том свом путовању оставила је предивне записе. И сјећања на Цветајеву и на вјечно живог мангупа – Јесењина. А какав би био Јесењин без бијелих бреза. „Промицале су, иза малог прозора, шуме бијелих густих бреза којих се нисмо могли нагледати на мјесечини. Од те љепоте, опет смо били млади и заљубљени као некад.“ (103).

Интересантна су ауторкина запажања. Њима ништа и никад није могло измаћи. Уосталом, она и сама каже да то носи из дјетињства: „Ја сам била прави вашарски гусар који свуда завири, све разгледа и пипне што се на тезгама сјаји: укоснице, прстење, разну бижутерију(...) Јер, ја сам, вјеровали или не, на дуду одрасла увијек некога чекајући да се врати кући, са њиве или из школе...“ (114).

Видљиво је из ових путописа да су путовања на књижевне сусрете, било да се радило о посјетама унутар Југе, или у иностранству (Шпанија, Њемачка, Румунија, Русија, Француска...) била саучена са потешкоћама, нажалост, највише материјалним. Но, брачни и пјеснички пар Прерадовић то никада није обесхрабрило. Ту је, по правилу, била предузимљивија Стевка, будући да је Ранко имао више пословних обавеза. Животно начело јој је била Његошева мисао да „ко не путује, тај не живи“. Стевка је путовала и живјела. Срећна је околност што од тих њених путовања сви имамо користи. Сви смо, док смо читали њеног *Покраденог путника*, с њом путовали. Њепоте описа тих посјећених мјеста, те приложене фотографије с тих путовања то су нам омогућили. Хвала јој!

Љиљана Павловић Ћирић

ЉИЉАНА
ПАВЛОВИЋ
ЋИРИЋ

ДУБОПИСИ ВАРЉИВИХ УЗЛЕТА

(Ранко Павловић: *Варљиве висине*, Арт Принт, Бања Лука, 2022)

Иу новој песничкој књизи *Варљиве висине* Ранка Павловића, питање откривања смисла постојања и битисања човека нам се нуди као кључни задатак. Лирско ЈА разговара са сопством рефлектујући тако читав космос. Супротстављени су бруј космоса и тихованка човекова. Човек библијски, улази на велика врата, јер пут до пакла јесте поплочан добрим намерама.

Мало је наше време овде, вечно је „с ону страну“. Овде, на земљи, робујемо маломе: пуни су нам ормари, плакари, фрижидери, а изнутра смо, уистину, све празнији. Своју стварност испуњава свим згодама и остваривањем жеља. Љубимце смо набавили, а наше је једино оно што излази из нас самих. Дакле, не узимање, но давање; јер стварно смо имали само оно што смо дали. И ништа од свега згргутог нећемо понети са собом када куцне онај час.

Човеку јесте задатак раст (у биолошком, гносеолошком, духовном смислу), природно је пружати се према небу, „што више, што даље“ док су доле, у приземном, у некој врсти ништавила они што „по блату безвољно гацају / они које жеља не вуче у висине“. Међутим, шта је то горе – нико никад не успе да спозна.

Времена се, као и људи, мењају. У песми „Дошли неки трговци“ преплет је старог и новог, тематски укрштај (и сучељење) традиције и моде; Као што је код Ђуре Јакшића Стари Амица објашњавао сину значај правих вредности, оружја, части, борбе (а син пожелео јарца печеног), и код Ранка Павловића трговци продају „оно што су наши дедови имали / прије него што су се њихови родили“ док лирском субјекту поручује отац из гроба: *Мани се, сине, њихових шарених ђинђува / шапће ми отац из гроба*.

Мотив ватре и воде, њихових стихијских одлика и прометејског значаја, затичемо у песми „Ватра и вода“: *Ватра пламену жеђ гаси водом*

/ вода неутаживу глад толи ватром / једна без друге не могу. Као јин и јанг, дан и ноћ, живот и смрт, оне такође имају своју циклику и оправдање, тајни уговор коме је сведок угљевље. Ватра без воде је дивља звер а вода без ватре – баруштина.

Мотив страха прожима стихове, саживели смо се са страховима, делимо софру, постељу, јутро и ноћ са њима. Без страха човек је *неусидрен* јер „Бога се бој...“ каже Библија, али све са вером и са мером, јер „страх животу каља образ често“ мислио је Његош.

Врсни Стихокројач удевао је и „Кроз иглене уши“ поетску нит, па тако и овде прошива поетским златовезом кроз „вршак игле“ разапето лирско ЈА попут Христа на крсту сумње. На гоблену свога поетског веза, песник користи нити од *минулих птица, пролазности*, споротекућег времена које капље као *старачка ноћ* док *шумори, шумори, шумори...* тишина. Интернационални мотиви шире нам руке и у овој књизи: Одисеј, Пенелопа, птице – гласници... Осећај за детаљ и овде је видљив у многим песмама, посебно у „Жени са цвијетом“: жена носи цвет. Али одакле? Кома? Цвет-живот или цвет-погреб...

Есхатолошки мотиви само у назнакама су присутни, као и апокалиптични блескови, али лепота живљења у поезији Ранка Павловића брзо измени боје и све окрене на радост која је често у малим стварима: *Устају мртви / излазе из дугог сна / остављају кости / да се по њих могу вратити / и живи су мртви, иду у позоришта, одлазе на утакмице, воле језера и море...*

Однос према жени видљив је и из ранијих Павловићевих дела; поглед на жену дионизијски је, али обасјан поштовањем. Шума и жена поређене су у песми „Кад шума оголи“. Шума се покрива лишћем, а жена мушкошћу. Опис жене открива чедност очију које је посматрају, док она седи у раскоши белине свога тела, погнуте главе и руку

унутар бедара склопљених у својеврсну молитву (боље рећи химну) здравој путености..

Социјални мотиви у овој књизи расути су по „различнијем пјесмама“ како би рекао Караџић. Ново време односи старо, са њим и традицију, па и обичаје, ситне радости док се једе јабука или носи свечано бело одело о празнику, мајчин лик одблеснут на јабуци, очеве воћњаке... Све ово похрањено је у сећању лирскога субјекта. Још је ту стара кућа под чијим прагом змија живи (једино), *бивша кућа* је садашња рушевина која се *скућила на слици*.

Обичном човеку из народа живот није лак; он је често *Надничар* пред којим је *празан тањир*, а у њему *комад глади сличан парчету јагњеће плећке*; ту је и чаша, такође празна, а у њој *стоока жеђ*, ни десерта у тањирџи *чистом као небо после невремена*; док је тако малом човеку који сања надницу, *Иза поноћи* сити и мирни, спавају само министри, посланици, директори, чиновници и утеривачи дугова. Опет, немир и несан, као и рад и ред једино су на страни *уличних перача који чисте све људске нечистоће*.

Песнички свет представљен је кроз различите слике и места: од песникове радне собе, стола и чаше из које пије, прозора кроз који посматра игру љубави два голуба док његова драга *загледа излоге*, па до песниковога дворишта, дрвета, сенке *која га једина прати и једина му је верна...* Ту лако лирски субјекат може да се сакрије у песму, ако устреба, јер тамо га *прогонитељи неће тражити*; у тишину која је *љековита, мека, паперјаста*. Свет књиге и свет лирскога субјекта испреплетени су: он и Цветајева се срећу једнако као што Раскољников вуче за уво Достојевског који му је *дао сјекиру у руке*. Ту је и Чеховљева

циганска черга, руска степа, прапорци, Циганка, Ерос, Кумова слама... Сизиф...

Однос Песник-Песма поткива позадински оквир многих песама из ове књиге. Песник је као брод без путника и морнара, сам, напуштен; са ненаписаном песмом песник *ћућори* и привија је на груди као драгу. Песма је лек, песма је и лелек. Песник скупља звезде које падају са висина и разгрће ногом оне које су по земљи, не би ли нашао свој (озвездани) пут. На том свом путу има и залуталих оваца и звери скривених у пећинама срца; али песму Песник-Прометеј мора посејати, макар по хриди, као епитаф. На том путу гради мостове који личе на *српину ребро* или *јелена у скоку*, срећу га (Песника) *веверице, детлић, пастрмке* (можда бајколики „помагачи“); на крају пута *срешће га мајка са белим луком који вида и отац са бадњаком крај небескога огњишта*.

Живот се претоварује из века у век, док је свака *смисленост обезглављена*. У непрекидном котрљању сизифовском, *живот је зарастао у коров*. Мисао и мрзне и боли у *Вијеку голомразице*. Иње се по челу хвата, а песник подиже споменик својој сенци за верност. Једном ће, можда, пожелети да буде њена сенка.

Колико пута сам пао / колико пута се дигао / а још учим да ходам...

Порука је, свакако, да не одустајемо, јер цео живот учимо. Као што је Попа једном испевао: *Ко се не разбије у прарампарчад / ко остане читав / и читав устане / тај игра*.

А ја се питам, драги Читаоче, колико је само пута песник Ранко Павловић написао добру књигу, колико пута је надмашио следећом... и још нас томе учи...

Слободан Наградић

СЛОБОДАН
НАГРАДИЋРЕВАЛОРИЗАЦИЈА ДЈЕЛА
ВУКАШИНА СИРОВИНЕ

(Вукашин Сировина (1900–1942), биографија и историјски и етнографски чланци, приредили: мр Дамир Кљајић и Горан Легеновић, Истраживачки центар „ИСКОН“, Добој – Станари, 2020)

Овај приказ књиге коју су приредила двојица наших млађих истраживача и публициста, мр Дамир Кљајић и Горан Легеновић, засновао сам и извео на основу рецензије коју сам о њој, још док је била само манускрипт, својевремено написао. А ту рецензију заиста сам започео доста неуобичајено. Наиме, већ у другој њеној реченици исказао сам став и дао оцјену, који се, иначе, најчешће, ако не и увијек, дају завршно, на самом крају рецензије, а који, збирно, у једном изрицају, гласе: овај рукопис треба свакако објавити. То није била само уобичајена препорука издавачу, него аподиктичан став који је требало да отклони и отклонио је сваку сумњу у опортуност публиковања манускрипта који је, као такав, тада био пред нама. Сад, кад је публикован и постао књига, у њеном приказу углавном ћу користити формулације и оцјене које сам већ дао у рецензији. Не сматрам то некоректним: напротив, зашто бих сад о књизи писао нешто друго у односу на оно што сам написао кад је била само рукопис.

Шта ме је, као рецензента, определијило или на основу чега одмах дајем такву неопозиву оцјену у прилог потребе и оправданости штампања овог необичног рукописа и његовог „прерастања“ у књигу?

Да не би било ма какве забуне или да неки будући надобудни читалац књиге настале од садашњег манускрипта не би приговорио мени, као њеном рецензенту, да сам некритичан и да сам позитивну оцјену и суд о њој изрекао у стању некакве егзалтације и/или завичајне пристрасности, а „предмет“ овог рукописа заиста јесте дио мог ширег завичаја, па да су поменута оцјена и став о њој због тога толико глорификаторски,

исписујем и слједеће: рукопис са овим дугим, али зато прецизним насловом, није никакво посебно ремек-дјело наше науке (историје, етнологије и др.) и/или публицистике, него је његова суштина, тј. његови значај и вриједност у нечему другом.

Прије свега, вриједност ове публикације је у томе што је то прва књига која је у цјелини посвећена елаборацији неколиких тема које се односе на један мањи дио средње Босне, а то је Крњин. Наравно да већина читалаца, као и највећи дио јавности у Републици Српској и Босни и Херцеговини, не зна шта је то Крњин нити гдје се он налази, па отуда и потреба да се то, макар и сасвим лапидарно, објасни. Крњин је горје, ниже планинско, тачније речено: брдско подручје, обрасло бјелогоричном шумом, чији централни дио је и раније, а и данас је слабо насељен, које се налази у западном дијелу данашње добојске општине и у источном подручју територије новоформиране општине Станари. Разумије се, приређивачи рукописа су још детаљније објаснили гдје се налази Крњин и пластично дали свеколике његове географско-просторне карактеристике, на начин и стилем који није компликован за разумијевање, тако да ниједан читалац неће у њему залутати уколико одлучи да посјети то подручје, па се ми више нећемо бавити том темом. До сада је о том (пре)д(и)јелу средње Босне, а она се налази између ријека Босне на истоку, Врбаса на западу, Саве на сјеверу и планине Влашић на југу, изузетно мало и тек парцијално писано, свеједно да ли се радило о историјским или пак етнографским и филолошким темама и проблемима, а унутар тог „ареала“ о самом Крњину има свега неколико натукница у радовима етнолога, академика Миленка Филиповића које је

он написао након што је средином прошлог (XX) вијека два пута посјетио тај крај у оквиру својих теренских истраживања сјеверне Босне. Кад је ријеч о неколиким другим крајевима, тачније: територијама Републике Српске, па и Босне и Херцеговине, као што су, на примјер, стара и/или источна Херцеговина, Босанска Крајина, Горње Подриње, Семберија, Сарајевско-романијски плато и др., за њих се већ не би могло рећи да нису научно истраживани и описивани, и то мултидисциплинарно, од археологије, геологије и екологије, до географије, историје, дијалектологије, етнологије/етнографије и других научних области, дисциплина, парадигми и приступа.

Рукописом, а ускоро књигом, *Вукашин Сировина (1900–1942), биографија и историјски и етнографски чланци*, сад се та „неправда“ и аберација исправљају, због њих настала празнина се попуњава, а емпиријски провјерљиво одсуство литературе о подручју Крњина и неколиким најважнијим карактеристикама његовог становништва, посебно из недавне прошлости, добија свог „представника“.

Рукопис за који је овај текст рецензија, састоји се из два, по структури, тј. садржински, и по обиму, неједнака дијела. Први, знатно краћи, дио, представља ауторски текст приређивача овог рукописа. А приређивачи су већ афирмисани истраживач, публициста и аутор већег броја композиционо сличних издања, мр Дамир Кљајић, и његов млађани сарадник, Горан Легеновић. Њихов труд је вриједан похвале, што ми и чинимо овом позитивном рецензијом. У том, обимом мањем првом дијелу рукописа, приређивачи су, након што су претходно врло озбиљно и акрибично истражили и систематизовали, презентовали релативно опширну биографију Вукашина Сировине – при чему и они истичу да су им ипак остале још неколике непопуњене „бјелине“ из тог животописа – који у већој мјери полаже право на ауторство манускрипта пред нама. Као рецензент овог рукописа сматрам потребним нагласити чињеницу да није било лако доћи до података и истражити биографију Вукашина Сировине, тј. да то није био „мали залагај“ за истраживаче, због тога што се о том човјеку, који је, истовремено, био свештеник, вјероучитељ, истраживач, писац, етнограф, историчар, друштвени радник, у значењу учествовања у и вођењу јавних послова, како у вези са Црквом и њеним специфичним потребама, тако и у пословима који су се тицали развоја социјалне средине, прије свега села у којима је обављао свештеничку службу, до ове публикације није готово ништа знало, а документација која свједочи о његовом животу и дјел(овањ)у је расута и налази се на више мјеста,

као што су архиви, црквени и јавни, музеји, библиотеке, богословске школе које је похађао, новине и часописи из времена у којем је он са истим сарађивао и у њима објављивао своје текстове, те у посједу његових малобројних потомака. На основу прикупљене, проучене и систематизоване грађе, аутори Кљајић и Легеновић су успјели да добро реконструишу живот тог прегатоца, изазове пред којима се налазио и укажу на особеност и вриједност његовог дјел(овањ)а. А оно уопште није ни мало ни једноставно, па ни неинтересантно, тим прије што се ради о аутору који је живио кратко, свега 42 године, иако интензивно, да је био, речено данашњим сленгом, радохоличар и врло знатижељан човјек. То се прегантно види из грађе, прије свега пишевих рукописа који се односе на врло широку лепезу интересовања и тема, а које су приредили и приложили наши аутори. Из тог дијела манускрипта се јасно разазнаје цијели животопис В. Сировине, о којем се до сада у нашој науци и публицистици мало истраживало и писало, па се отуда о њему и врло мало знало. Због тога њихов подухват и сматрам успјелим.

Други, знатно обимнији дио публикације под горњим насловом, чине списи Вукашина Сировине које је он припремао и објављивао у периоду од 1931. до 1941. године, за свог недугог живота. Из претходног се види да је сва његова списатељска дјелатност трајала само једну деценију, с тим што у периоду од три године (1933–1936) није објавио, или бар до сада није познато да је написао и публиковао иједан рад. У рукопису пред нама је приређено и објављено 28 његових радова, различите тематске структуре, проседеа, обима, квалитета, значаја и утицаја, како на оновремену, тако и на данашњу читалачку публику и јавност. У питању су научни и публицистички чланци, расправе, студије, прикази / осврти, „реплике“, записи, писани различитим поводима, за различите потребе и објављивани у различитим периодичним гласилима: часописима, ревијама, новинама и другим едицијама, као што су, примјера ради, „Братство“ и „Нови Источник“ из Сарајева, „Развитак“ из Бање Луке, „Етнологија“ из Скопља, листови „Православље“ и „Гласник Српске православне патријаршије“ из Београда, а један рад је прештампан и у добојском часопису „Значења“ из 2000. године. Укупно узев, радови Вукашина Сировине нису обимом велики, што и овај рукопис показује, али кад се има на уму чињеница да су они исписани руком човјека који је, радећи као свештеник, вјероучитељ и друштвени активиста, имао низ других обавеза и изазова, онда му се мора одати признање за упорност, преданост истраживању и описивању историјских појава, догађаја и личности подручја у којем је живио и дјеловао, а највише у селу / парохији Велика

Буковица код Добоја, али и изван ње, па чак и знатно шире од самог Крњина, нпр. истражујући поједине теме из два села данашње дервентске општине (Мала Сочаница и Доњи Детлак) или пак Средње Босне. Наравно, Сировина није историчар и етнограф талента, калибра и домета једног В. Стефановића Карацића, Скарића, Чајкановића, Филиповића и др., нити пак антропогеограф попут Ј. Цвијића, Ј. Дедијера, М. Карановића и других, али је несумњиво покушавао и успијевао да, на њиховом трагу, проучава и описује неке историјско-етнографске ентитете и појаве о којима је не само у (до)тадашњој науци било, него и још има, мало релевантних свједочанстава.

Другим ријечима, управо су претходно наведене области и садржаји живота, дакле, истори(ографи)ја, етнографија, фолклористика, историја религије и теологија, она подручја унутар којих се кретао и истраживао Сировина. Приређивачи његових списа, мр Кљајић и Легеновић, су се определијели за тзв. проблемско-тематско, а не за лакше, хронолошко селектовање, систематизовање и презентовање текстова, што свакако доприноси бољој прегледности тема које су занимале и којима се бавио Вукашин Сировина. А њега је све интересовало што се односило на тзв. народни живот, тј. живот и обичаје народа са којим је живио и међу чијим становницима је радио, прије свега као мјесни свештеник, што су *par excellence* етнолошке теме. Ипак, кад се систематизују и генерализују проблеми које је свештеник Сировина елаборисао и о којима је касније публикувао своја сазнања, види се да је највише био посвећен и да се радови о њима могу груписати у, најмање, четири крупна тематска „савјеза“ или цјелине, и то:

1. Етнографско истраживање и промишљање народних обичаја и неких религијских обреда у селима крњинског и, шире, добојског, па и дервентског краја, у које спадају сљедећи прилози: *Народни и верски обичаји у околини Добоја; Један многобожачки обичај у сјеверној Босни код православних сељака („Коледавици“); Материце и коледо – Народни верски обичаји у околини Добоја, Курбан и други;*
2. Елаборација феномена који су се односили на народну ношњу, првенствено у источно-крњинским селима, у које је спадала и „његова“ Велика Буковица, али и цијели низ села из крњинског и покрњинског „ареала“, а што се може доказати увидом у, нпр. сљедеће текстове: *Мушка ношња у околини Добоја, Сеоска ношња, Сеоско одело* итд.;
3. Пропитивање тема – а текстова о њима је највише у овој хрестоматији – које се

односе на поједине историјске чињенице, догађаје и личности, углавном из историје, па и праксе дјеловања, укључујући и ону средњовјековну, Српске православне цркве у Босни и Херцеговини, од датирања подизања и освећења конкретних храмова, тако и специфичности неких епархија, затим одређеним темама који проблематизују црквено-вјерске, па можда и теолошке теме, попут оних о крсном имену и појединим светитељима, учењима појединих конфесија и вјерских секти/јереси, те о тумачењу појединих фрагмената из старих црквених докумената и сл. „Невјерне Томе“ се у свислост претходног лапидарног сажимања ширег тематског распона у списима Вукашина Сировине могу увјерити у једном сљедећих 15-ак текстова уколико их пажљиво ишчитају и непристрасно протумаче: *Да ли је „Орнијев-дан“ крсна слава породица романског становништва, О једном роду „Мратињитака“ у околини Добоја, О кршњацима св. Симеуна Столпника у околини Добоја, О несталим „Детлачком“ манастиру и његовим Прњаворима у епархији зворничко-тузланској, Вјеровање у васкрсење мртвих код Босанаца, мојих парохијана, у поређењу са т. 9 „Патеренских заблуда“ од Рачког, Једна слава у планинском крају сјеверне Босне, „Собраније поученија“ цркве Врућичке Аксентија Јовановић-Паликућа, Митрополит Захумски и Херцеговачки, Три писма херцеговачког митрополита Игњатија Икономидиса, Један бугарски свети-тељ као митрополит херцеговачки у Мостару, Ко је „Босански“ митрополит Петровина у „Фојничким регестима“, Српска православна црква у Босни и Херцеговини и низу других, које нема потребе даље наводити, јер и претходно је довољно за илустрацију наше тезе.*

4. Антропогеографска и историјска истраживања и дескрипције појединих објеката или предмета обраде, као што су градови, села, родови, породице итд., као што су, примјера ради: *Зарјеча у Крњину, Историјска и географска номенклатура места по старом тешањском срезу, Прошлост и насеља града Добоја, Сочаница и сеочани Радоњићи, Из прошлости православне цркве у Врућици код Теслића, О седамдесетогодишњици Царске плаштенице у Мостару и друге.*

Осим овлаш поменутих, Сировина се током своје кратке списатељске каријере бавио и другим темама, од којих су приређивачи одабрали и у рукопис унијели његово сјећање на дане школовања у богословији у Призрену у којем је описао услове живота и рада у тој црквеној

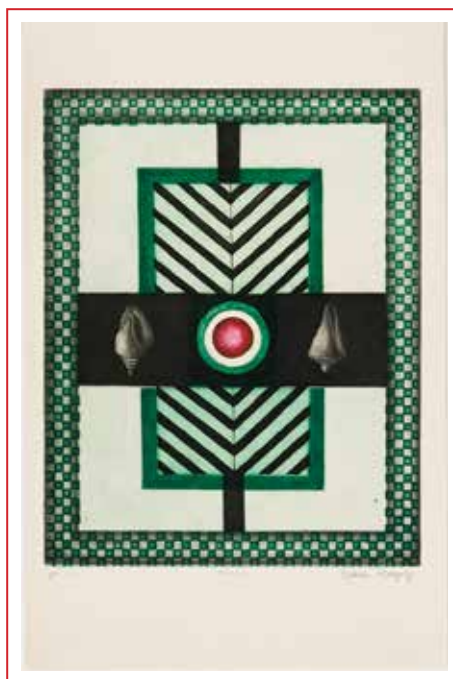
образовној установи, те дао и неколике податке о неким својим школским друговима.

Иако Вукашин Сировина није био формално, академски школован истраживач, као што су били неки ауторитети историографије, етнологије, географије, археологије, теологије и сл., од којих смо имена неких од њих навели, а која су њему очигледно била позната, што се види, како по приказима неких књига које је урадио, тако и по навођењу истих у попису литературе којом се служио у својим текстовима, импонују ерудиција, храброст и луцидност с којима је овај истраживач и мислилац народног духа и стваралаштва приступао темама и проблемима „подобним“ за рефлексију и дескрипцију. Он се није либио ни полемичког дискурса с дотадашњим естаблишираним ауторитетима, универзитетским професорима, ако је сматрао да је то потребно или уколико је запазио неки феномен који доводи у питање дотадашње теорије и/или догме. За једног сеоског свештеника, коме је брига за спас душа његових парохијана била примарна брига и задаћа, може се рећи да је изградио лијеп начин исказивања својих мисли и увида, што значи да је водио рачуна и о стилу нарације. Текстови који су одабрани да га репрезентују у овом манускрипту, показују да се ради(ло) о човјеку који је био свјестан значаја истраживања народне традиције, особености обичаја, обреда и других инсигнија народног духа, али и одговоран да све то забиљежи, затим објави и тако преда у наслеђе будућим генерацијама, а то смо ми. Наш је дуг данас да то све поново публикујемо и „испоручимо“ покољењима која ће доћи послје нас.

Тога су, нема сумње, били свјесни приређивачи Кљајић и Легеновић па су и били толико прилежни у послу прикупљања грађе о животу и дјел(овањ)у оца Сировине и поновним издавањем његових списа. Они ће овом књигом обогатити не само нашу публицистичку продукцију, него, надамо се, п(р)обудити и интересовање неких других, младих истраживача да пронађу „своје јунаке“ из запретене прошлости нашег народа и њихова дјела изнесу на свјетлост дана, предају га у наслеђе цјелокупној јавности, на ползу данашњих нараштаја и књишких сладокусаца.

На крају свог казивања, као приказивач ове књиге са задовољством констатујем да су аутори „ушли“ и имплементирали моју једину сугестију коју сам им у рецензији дао, а она се односила на потребу да рукопис још једном лекторишу и обаве његову редактуру, посебно у тачкама које су се односиле на употребу великих слова за називе историјских догађаја, те да то још шире образложе у Предговору, што су они и учинили.

Због тога сам на крају рецензије, још једном – без икакве дилеме – одговорно препоручио издавачу да рукопис који су приредили мр Дамир Кљајић и Горан Легеновић обавезно публикује. И добро је што је тако поступио, зато што су због тога на добитку не само његови приређивачи, него и читаоци, а посебно стручна и научна јавност која је сад, кад се књига појавила, у прилици да сазна и акцептује многе чињенице и објашњења истих из богате етнографске грађе крњинског краја и других дестинација из средње Босне. А то је од једне књиге сасвим довољно.

SP 1965 SHELLS

Ађим Тодоровић

АђИМ
ТОДОРОВИЋ

НА ОПЛЕМЕНЊЕН НАЧИН РИЈЕЧИМА НЕШТО РЕЧЕНО, ПОСТАЈЕ ДИО ЉЕКОВИТО РЕЧЕНОГ

(Драган Величковић: *У ходу ме уходе*, Пресинг,
Младеновац, 2022)

Ријечи су израз човјекове мисли и могу људе да спајају и да подијеле. Све прође, само записане ријечи остају, а посебно оне староставне-стихотвореће од којих настају пјесме које и када године мину буду лијек срцу и мелем души.

Драги читаоче, пред тобом је трећа, самостална збирка поезије *У ходу ме уходе* Драгана Величковића, пјесника из Лесковца, који је и у претходне двије књиге био пјесник. Пјесник бива, рађа се, а не постаје трудом и пуком жељом. Но, сваки човјек има своје мисли које, у општој универзалности, лелујају као стабљике жита, вјетрови поломе неке и убије небески дажд, друге једрају и стасавају у насушно класје, а свака ријеч пада као зрело и плодносно сјеме. Рођењем, вођен Божијом промисли, пјесник постаје тежак и ратар који даноноћно насијава, копа и жање жуљевитим, али поштеним длановима својих руку и све што је марљивији, подруми и амбари његовог стихотворја су пунији и богатији. Пјесник дијели универзалне ставове са обичним човјеком, јер у обичном човјеку станује све оно што је наше: традиција, језик, ријечи, обичаји, национални исконски и духовни идентитет народа којем припада.

Књига *У ходу ме уходе*, управо је ризница српске баштине и заоставштине коју су његовали наши преци и оставили нама као богато наслеђе које се брани од влаге и рђе, као оштробрида косакованица под гредом, чува се оваквим пјесмама и пјевањем.

Састоји се од четири поглавља: „Преко Причја“, „Гракталица“, „У ходу ме уходе“ (по којем и збирка носи наслов) и „Дуж стрништа“ што чини мистично-загонетну цјелину која у самом наслову голица знатижељом сваку пору ума.

Драган Величковић је са четири поглавља књигу закрестио, оријечио, ојезикотворио, али и сваку пјесму засебно оплеменио крушном мрвом слова, причестио вином стиха, засладио медовином риме и ометафорио цјеливом душе. Узимајући у обзир разноврсност и начин којим је пјесник писао намеће се закључак да одлично влада формом, фантастично поентира римом и уноси мелодичност у сваки стих, али и не робује, по сваку цијену, слоговној једнакости и симетричности ријечи.

Пријемчиве су и честе пјесме у дистиху, гдје у прва два стиха пјесник започиње своју мисао, а у друга два дистиха поентира римом. Као примјер била би прва пјесма са почетка књиге „Калемарска“

*У раклама водопија црног трна дивље крушке
Скаче жила куцавица цвокоће к'о цепни сат.*

*Дрхти ножић калемарски, крвари по кори дршке,
Пруће кртих летораста изцигљали к'о инат.*

Свакако је потребно рећи да пише и у преплетеном стиху-катрену, терцету, али и у слободном стиху.

Писање је разноврсно и не представља непознаницу у слоговном творењу од четири (четверца) до шеснаест (шеснаестерца) слогова. Вјешто влада фабулом, па су му поруке и поуке злата вриједне, а пред изведеницама и кованицама читалац заостаје затечен, без даха, дивећи се његовој, богатој, лексици ријечи. Свака пјесма је боља од боље, или равне квалитетом једна другој, данас ријетко наилазимо на толику уједначеност у вриједности садржаја код пјесника. Потреба налаже да упутим на неке наслове пјесама које су исковане од најбољег духовног, менталног и традиционалног материјала просвијетљених

валерима у разноврсној лирици пјесника: „Калемарска“, „Јесење арије“, „Додијале пању главе“, „Божјаци и врапци“, „Гости“, „Брат близнац“, „Шумарија“, „Дозлабога“, „Гракталица“, „Знак“, „Лударе гљиве“, „Бојажљива бајалица“, „Чаврљава“, „У ходу ме уходе“, „Све по реду“, „Туга старе потпетице“, „Помоћник убици“, „Опрани снови“...

*Ако вране не престану да кљуцају по потиљку
Изнедриће посна земља из камена немогуће.
Оголиће све ожиљке што дремају у босиљку,
На узглављу са ноћником месечина погинуће.*
(„Божјаци и врапци“)

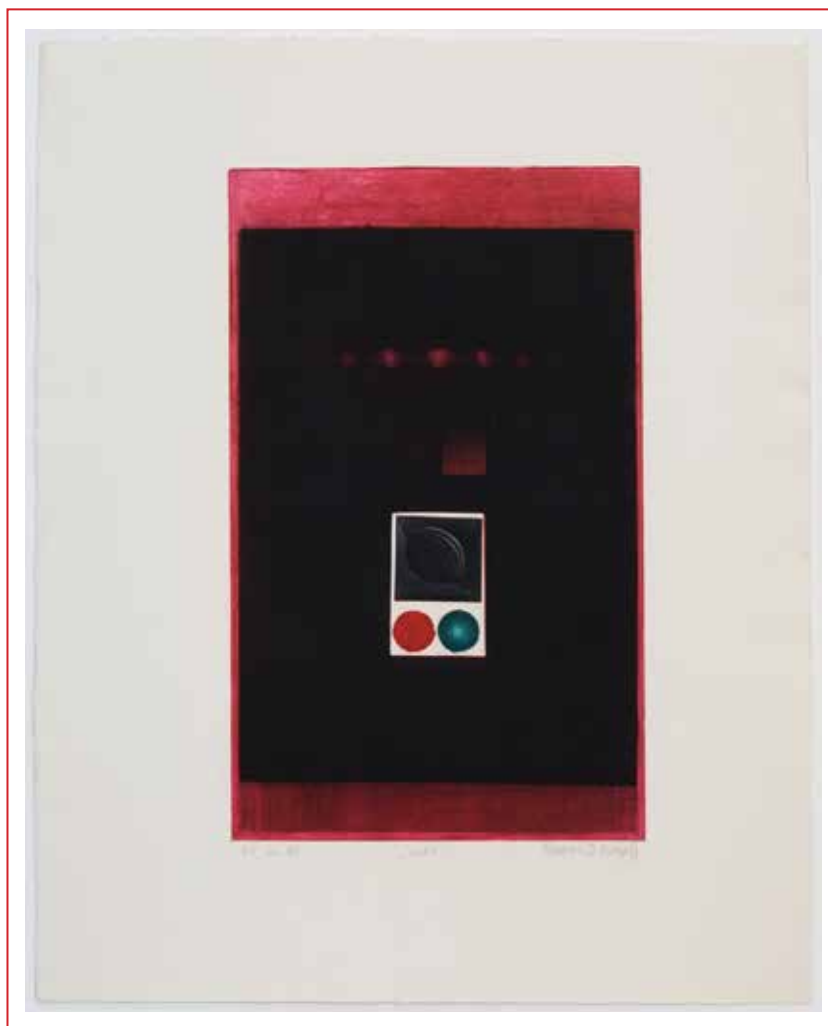
Ако поезија има љековито својство и уопште може да помогне човјеку у најтежим часовима, онда је то поезија у изразу оплемењених ријечи,

а у књизи *У ходу ме уходе* Драгана Величковића управо су пјесме оплемењене ријечима, јер овдје начин на који је нешто речено постаје дио љековито реченог.

Џон Раскин, енглески сликар и критичар умјетности, једном је рекао: „Реч је израз мисли и зато је неопходно пажљиво са њом поступати!“

Драган Величковић је својим ријечима показао какве су му мисли, а по оцу Тадеју „Какве су ти мисли такав ти је живот!“, што би у завршници анализе било јасно да ће својом, изузетно снажном, поезијом спајати људе и поклонике, топле, поетске ријечи!

Зато, драги читаоче, с поштовањем према пјеснику препоручујем ти ову збирку као умјетнички незабораван печат!

AP 1965 LEAF

Санда Ристић Стојановић

САНДА
РИСТИЋ
СТОЈАНОВИЋ

БРИСАЊА РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ВИСОКЕ КУЛТУРЕ И ПОП КУЛТУРЕ

(Сретен Петровић: *Деконструкција естетике*,
Књижевна задруга, Бања Лука и Народна књига,
Београд, 2006)

Овај текст посвећујем филозофу и естетичару Сретену Петровићу 1940 – 3. 7. 2022. Написан је баш у духу посвете у његовој књизи *Де-конструкција естетике* коју ми је поклатио.

Посвета гласи: „Санди, *Деконструкција* (нормативне естетике) у име одбране уметности“.

У анализу феномена брисања разлике између високе културе и популарне културе можемо укључити и анализу односа појединца и државе, велику тему (моралног) релативизма и питање нарастајућих (комерцијалних) културних индустрија.

Живимо у времену у коме питање духовне вертикале, хијерархизације вредности изгледа застарело и превазиђено. Треба нагласити да је значај филозофије био велики у грчком античком свету. Филозофија старих Грка имала је велику тежњу ка преиспитивању и разумском проницању у свет. Са појавом немачке класичне филозофије јасно је било да је филозофија, пре свега, базирана на критичком мишљењу. У извесним периодима историје човечанства људи су сматрали да се треба борити за опште добро и стављали су то опште добро испред свог индивидуалног живота и постојања. Живимо у XXI веку у времену где се настоји сузбити критичко мишљење, филозофско мишљење. Живимо у добу у коме царује релативизам сваке врсте. И све се то одлично уклапа у постојеће до чудовишних размера развијене културне индустрије.

Једноставан пример ћу дати за питање борбе за опште добро. Ако у некој држави постоје бројне школе и факултети који су приватни или државни на којима они који их заврше не добијају врхунско

знање и обуку, ако у некој држави има пуно оних који могу завршити факултет уз потплаћивање професора и уз минимална знања то води следећим појавама. Узмемо као пример неки факултет који је „одшколовао“ стоматолога који је лош и неквалитетан стручњак. Тај стоматолог ће нарушавати својом нестручношћу здравље људи у једној држави, а ако му неки пацијент умре у ординацији, то ће бити управо велики атак на опште добро и урушавање општег добра. Шта рећи за уметност?

Да ли је свеједно да ли ће млад човек у својој свести и срцу током школовања носити Рембранта, Моцарта, Рафаела, Петра Лубарду или ће после бомбардовања разним концептуалним праксама закључити да и он може цртати као Марк Ротко или чак побећи од уметности збор нерешене вредносне једначине уметности савременог доба.

Проблем релативизације је у томе што ако све може имати вредност, онда заправо ништа нема вредност. Неки филозофи би рекли да је најразорнија морална релативизација, која изједначава злочинце и жртве, стално окреће пол идеологија – осуда или не. Још су Платон и Аристотел указали на велику важност начина на који се деца васпитавају. Читаве генерације могу бити васпитане да воле ствари које треба да воле и да не воле ствари које не треба да воле.

Ако се од раног узраста деца упознају са радовима Ендија Ворхола, Полока, Џефа Кунса, масовне и популарне културе, ако се идентитет младих генерација формира на темељима популарне културе, односно масовне културе и супкултуре не изненађује то што данас имамо као појаву тзв. испаравање озбиљне публике, људи који од уметности траже дар, вештину,

метафизичку дубину, изузетну имагинацију. Ако је све релативно (у доба постмодернизма), небитан је критеријум истине а однос према држави, култури, моралу може бити обликован из разних центара моћи, помоћу различитих теорија, тако да можемо говорити о различитим врстама инструментализације па и инструментализације памћења.

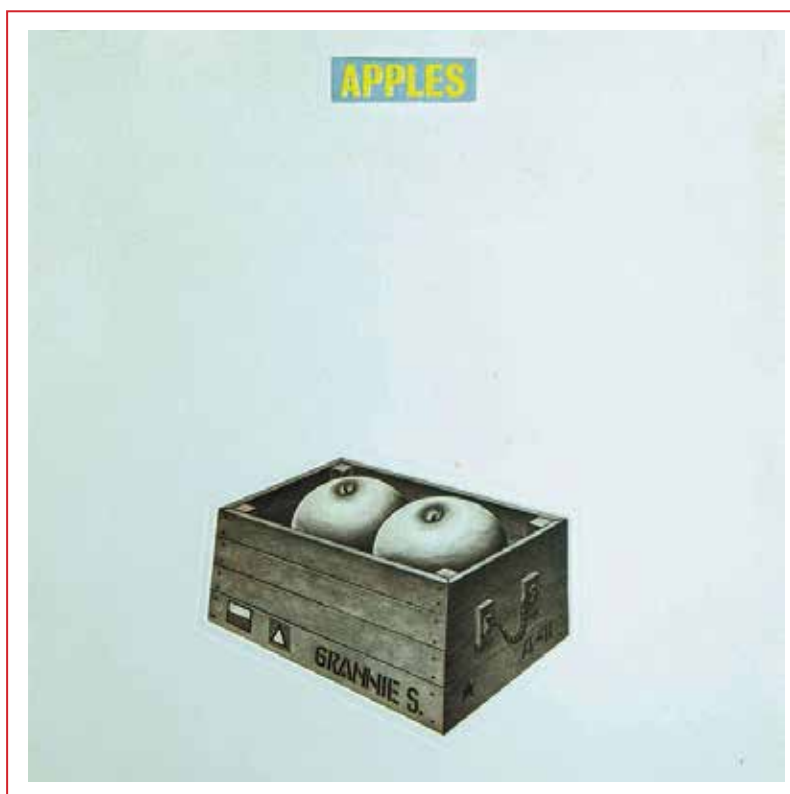
Треба у мноштву теорија обратити пажњу на идеје социјалних конструктивиста који сматрају да је сећање на прошлост редовно условљено тренутним важним структурама друштва. Психолошки конструктивисти заступају идеје да је сећање, пре свега, активна конструкција идентитета, континуитета, доследности, биографије, односно сећања су увек тумачења и преиначавања наше прошлости. Радикални и психолошки конструктивизам заступа оспоравање могућности сазнања реалности независне од посматрача.

За постмодернисте постојање истине је немо-

гуће. А из тога проистиче друштвено-економска неодређеност, фрагментација (одбацивање целина), инсценирање (склоност ка парадоксу, монтажи). Постмодернизам је стопљен и саживљен са логиком капитала неолибералног капитализма и задатак је за многе филозофе и уметнике пронаћи убедљив начин критике владајућег капитализма. У постмодерни се догађа релативизација достигнутих стандарда и критеријума модерне. Ова ситуација се јасно може назвати – без критеријума.

Филозоф Хабермас је тврдио да је постмодерна нови конзервативизам, да је то „политика отупљивања експлозивних садржаја културне модерне“. Човек постмодернизма се креће у свету без истине, критеријума, перспективе, наде и визије. (Seppmann).

Тако ћемо имати ситуацију да Нобелову награду за књижевност могу добити и представници супкултуре (Боб Дилан) и представници високе културе (Петер Хандке).

Двије јабуке у кутији, 1974.
мецотинта у боји на папиру, л.: 56,5 x 50 cm, от.: 525 x 442 mm, сигн.
Власништво Музеја савремене уметности Републике Српске

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1965 CORAL
мецотинта, 69,05x51 cm

Позориште

Лука Кеџман

Иво Андрић – ГОСПОЋИЦА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Лука Кеџман

ЛУКА
КЕЏМАН

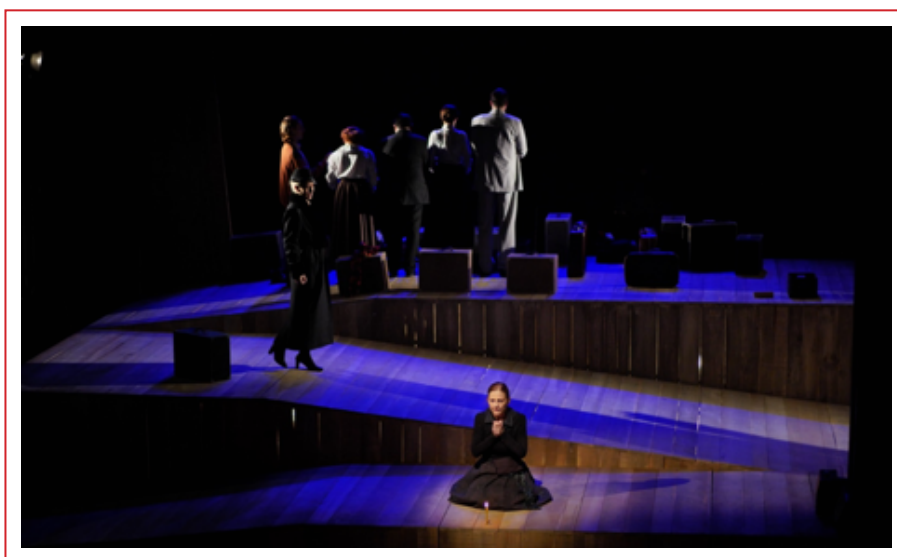
ИВО АНДРИЋ

(Госпођица, драматизација Вања Ејдус, режија Ђурђа Тешић, НПРС)

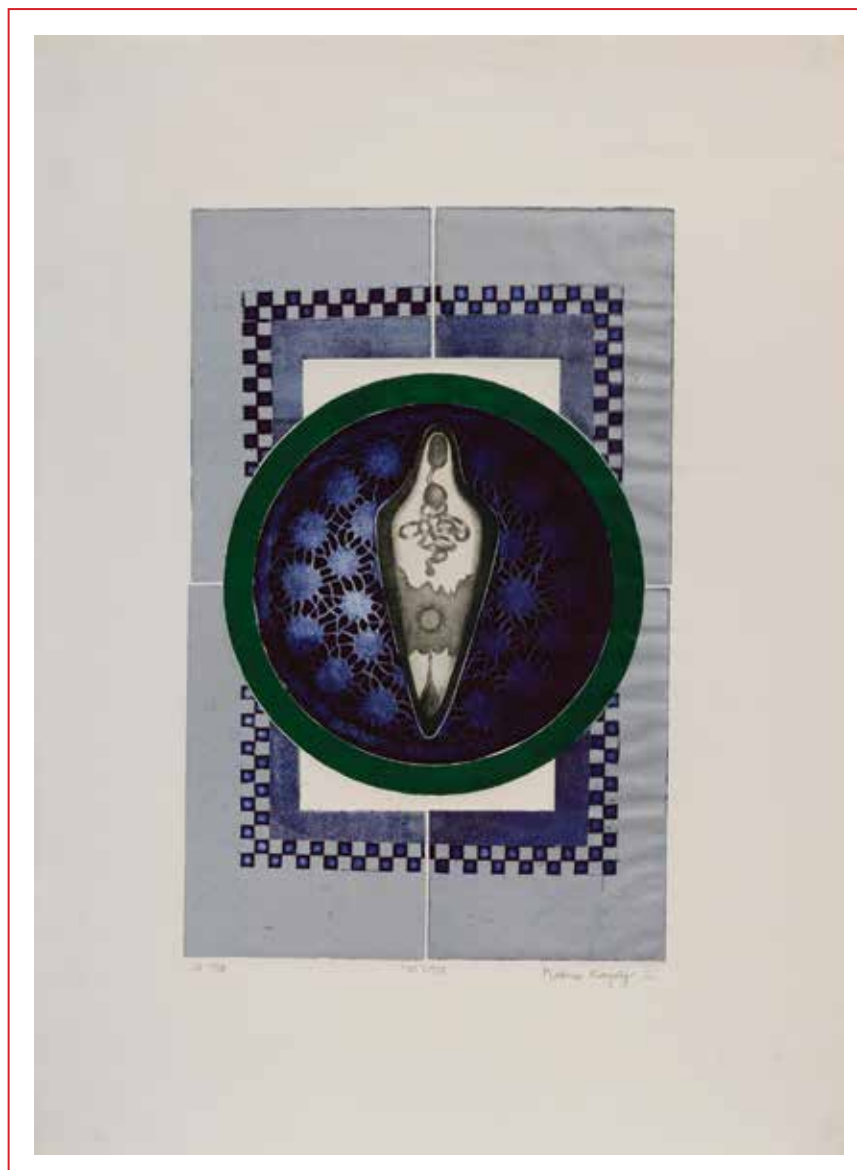
Постоје прозни писци који својим делом непрестано маме драмске ствараоце да их преточе у позоришне воде, те да постану део репертоара позоришних кућа. На том списку се налазе Петар Кочић, Бранко Ћопић, Меша Селимовић, Добрица Ћосић, Иво Андрић..., који у својим делима остварују ону врсту интриге на коју позориште мора одреаговати. Тако би могао најкраће да се дефинише одговор на питање, зашто се позоришни људи баве њиховим делима. Посебно је интригантан Иво Андрић, иако је од свих њих најмање подесан за театарску уметност. Сам је то исто тврдио и није био срећан када су му се јављали ствараоци, као што је то био Јован Ћирилов, и доносили драматизације на увид (у овом случају *Проклета авлија*). Мислим да је из тих разлога и написао есеј *Разговор са Гојом*, како би изнео своје мишљење о позоришној уметности.

Госпођица је роман личности, постављен на психолошко-биографским темељима и у себи садржи врхунску драматичност главног лика. Тематски у потпуности на трагу вечних прича о тврдичлуку, зеленаштву и магији новца, коју налазимо код Плаута (*Аулуларија*), Молијера (*Тврдица*), Шекспира (*Млетачки трговац*), код нас Држића (*Скуп и Дундо Мароје*), Стерије (*Кир Јања*)..., Андрић пише своју верзију тог феномена, кроз разградњу једне личности и дехуманизацији друштва у целини. Ту линију радње прати Вања Ејдус у својој драматизацији, бирајући догађаје и људе који на најбољи начин осликавају распадање друштвеног система који почива на великој страсти према новцу. Уз помоћ више наратора ова позоришна прича се гледа и слуша као један позоришни летопис Сарајева и Београда, непосредно пре, за време и после Великог рата. Главна спона свега је госпођица Рајка Радаковић, која стицајем животних околности бива опседнута пороком штедње и гомилања новца, као последица

задате речи умирућем оцу да никада неће бити без пара. Она то чини у својој петнаестој години, још увек дете, са вером у свога оца и болним сазнањем да је њему крај а да њен сурови живот тек почиње. То је почетна, мрачна тачка, из које се детерминише све што ће чинити. Она је у тој тачки рођена. Све пре тога не постоји. Та уралгична тачка је мезгра лика Госпођице коју потпуно веристички тумачи Слађана Зрнић. Из тог сазнања Зрнићка ствара жену од мрамора, чврсту и хладну, лишену сваке врсте саосећања са светом око себе. Сведеним глумачким поступцима гради лик Рајке Радаковић која је педантна, тврдоглава, претерано озбиљна, штедљива до крајњих граница, затрована тврдичлуком, жена без душе. Њена саможивост је њена молитва. За њу ни сиромаси, ни просјаци, не представљају повод да искочи из завета којег је исказала своме оцу и учини хришћански гест милосрђа, него их тера са кућнога прага. Изузетно захтевна и тешка улога коју Слађана Зрнић игра са видном лакоћом и брехтовским отклоном. Њену игру једнако тачно следе: Наташа Иванчевић, Сњежана Мишић, Бојан Колопић, Данило Керкез, Белинда Стијак и Павле Павић, тумачећи нараторе и ликове важне за ову причу о времену које је рашчовечило људе. Режија Ђурђе Тешић је једна од оних коју сви редитељи прижељкују, не види се. Све тече, све се догађа, баш тако како је могло да буде, а ми верујемо ономе што гледамо. Зрело и промишљено. Посебно истичем музички сегмент ове представе (Владимир Пејковић) који доприноси стварању аутентичне атмосфере. Баш онако како у позоришту и треба да буде. За крај једна мала корекција. До сада, ово је трећа представа за коју историографија зна да је настала по роману *Госпођица* и трећа драматизација. Прва је Марка Фотеза из 1962. године, друга Љубише Ристића из 1995. године (каква год да је била) и трећа Вање Ејдус. Трећа... срећа.

Фотографије преузете са Фејсбук странице НГРС-а

AP 1968 NO TITLE

Ликовна умјетност

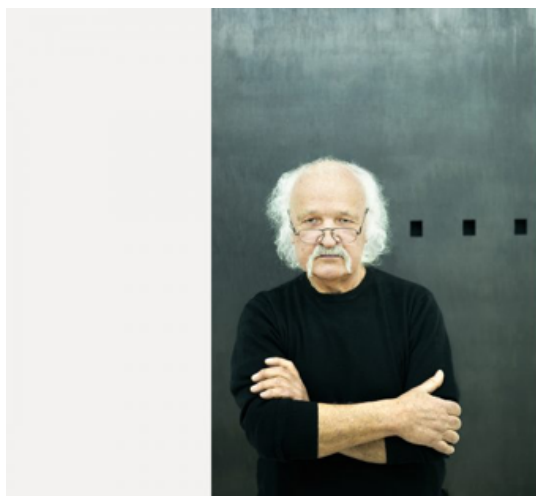
Умјетник у фокусу

РАДОВАН КРАГУЉ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Умјетник у фокусу: РАДОВАН КРАГУЉ

РАДОВАН КРАГУЉ (1935–2022)

рођен је и одрастао на малом имању близу Приједора у бившој Југославији, сада Босни и Херцеговини. Студирао је на Ликовној академији у Београду од 1953. до 1960. године. Од Британског савјета је добио стипендију за похађање Централне школе за умјетност и вјештине у Лондону 1962–63, а затим је и предавао у школама у Енглеској, Белгији и Француској. Почетком седамдесетих први пут је посетио Велс те је убрзо након

тога купио малу кућу на једном имању у близини Билт Велса. Од тада живи и ради на релацији Велс – Париз. Прве самосталне изложбе у Лондону одржане су на Институту за савремену умјетност 1965. године, те у галерији Angela Flowers 1977. године. Године 1978. излагао је у Фламманском културном центру Westrand – Dilbeek (Белгија), затим у Фондацији Veranneman Kruishoutem (Белгија) 1978–1981. године, Међународном културном центру У Антверпену (Белгија) 1980. године. Међу каснијим самосталним изложбама, ту су изложба у Центру за савремену умјетност Bemis у Омахи, држава Небраска (САД) 1988. године, затим изложба у Музеју модерне умјетности у Паризу 1989. године, Умјетничкој галерији у Сарајеву 1990. године, Музеју модерне умјетности Ostende (Белгија) 1991. године, у умјетничком центру Chapter у Кардифу 1995, Музеју савремене умјетности у Београду 1998, Галерији Lineair – Dilbeek (Белгија) 2011. године.

Током година, учествовао је на више од 200 групних изложби, као и на бијеналима у шеснаест земаља. Међу важнијим збиркама које садрже његове радове су збирке Британског музеја и Викторијиног и Албертовог музеја у Лондону, Музеја модерне умјетности у Њујорку, Умјетничке галерије града Манчестера, Националног музеја и галерије у Кардифу, Националне библиотеке у Паризу, Бриселу, Аберствиту (Велс, УК), Конгресне библиотеке у Вашингтону и Roland Penrose збирка у Уједињеном Краљевству.

РАДОВАН КРАГУЉ – МЕЦОТИНТА (MEZZOTINT)

Радован Крагуљ слика, ваја, инсталира, црта, али и гравира. Ово образовање је стекао на Академији ликовних уметности у Београду и, захваљујући стипендији Британског савјета, упутио се у Лондон, на Central School of Art and Crafts. То је било почетком шездесетих година прошлог вијека, када се показује велико интересовање за штампану слику, које се, рекли бисмо, до данас још појачало. Међународне манифестације организоване су широм свијета – у Љубљани, Кракову, Фречену, Брадфорду, Токију... Појављује се више специјализованих публикација, посебно Print News, као и многа удружења умјетника који практикују различите технике штампања. Један јапански умјетник поново открива донекле заборављену технику – такозвани „manier noir“ или мецотинту.

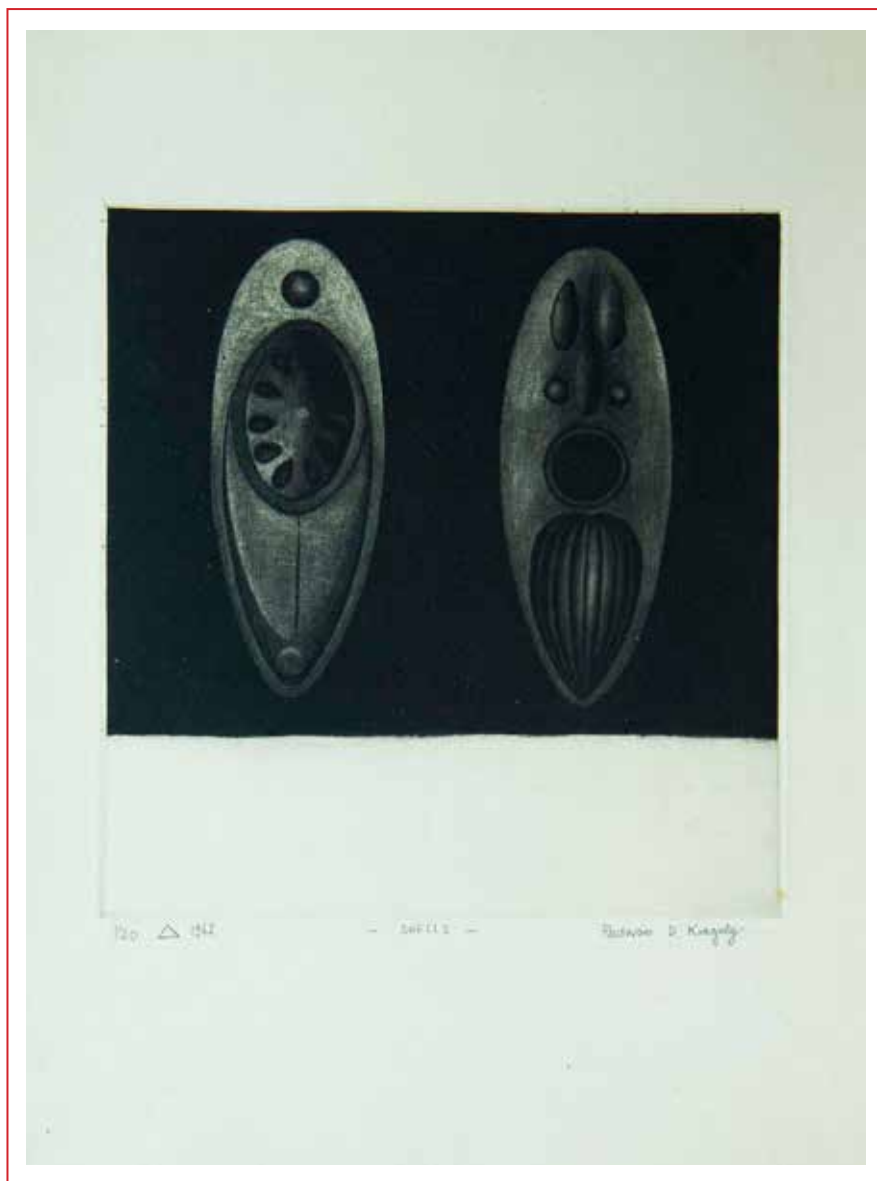
Ова техника, откривена 1942. и потом често побољшавана, била је у великој моди у XVII и XVIII вијеку, прије свега у Енглеској. Њу су посебно цијенили због могућности транспозиције и дифузије сликаних портрета. Њено црно и њено сиво савршено су реконструисали различите боје, текстуре, игре свјетлости. Из моде ју је истиснуло тек откриће фотографије. Крагуљ је пун дивљења, очараности и ентузијазма за дјело Јоза Хамагучија, на који ће начин гравура постати велики дио његовог опуса. Крагуљ је веома брзо схватио и границе „manier noir-а“. У својим првим гравурама он намјерно заборавља велику црну површину на којој ничу елементи, ефекти театаралне свјетлости, понизна копија објекта. Његова постављања у ситуацију су афирмисана, конструисана и инвентивна. Од технике чува само

педантну, прецизну, потребну вјештину која му допушта медитацију и рефлексiju. Зазирући од брзог појављивања ласкаве стране технике чим се њом овлада (О, рекло би се фотографија!), Радован редовно експериментише и тражи неуобичајене употребе. На својим плочицама интервенише утискивањем, резањима, униформним наношењем боја.

Његове прве гравуре биле су, како ми се чини, под осијенченим утицајем надреализма. Оне су веома брзо еволуирале према објектима постављеним у ситуацију, што је још очигледније у конструкцијама („Apples on a floor“, „Potatoes store“...), затим ће наићи и на дуг период хиперреализма („Rabbits“...) и од прије неколико година период означен као минимализам. Оваквим развојем Радован нам показује, и то на упоран начин, свој истраживачки дух, своје одлике експериментатора, откривача. Могао је да буде под утицајем својих престижних колега према којима показује дивљење – Гефгенеа, Ванатабеа или Хамагучија. Његова искреност га је, на наше велико задовољство, у томе ипак спријечила, тако да је знао да створи сопствени језик. Заједно са њим, љубитељи гравуре могу само да жале недовољно интересовање које данас показују публика, и посебно умјетнички критичари, руководиоци културних институција и медији. Не будимо ипак песимисти. Ми знамо да моде пролазе и враћају се на цикличан начин. Интересовање за гравуру ће се поново јавити, али сигурно са другим визијама, начинима рада и технологијама. Радован Крагуљ је можда претеча ове обнове.

Габријел Белгеоне*

*Gabrijel Belgeonne – умјетнички сликар и гравер. Предавач Гравуре на Вишој националној школи визуелних умјетности – La Cambre у Бриселу, оснивач Центра за гравуру у Ла Лувјеру и Музеја малог формата у Низму, организатор пет међународних бијенала гравуре у Конде-Бонсекору. Од 1971. одговоран за едисије Тандем.

Шкољке, 1962.
мецотинта на папиру, л.: 50 x 35,5 cm; от.: 285 x 272 mm, сигн.
Власништво Музеја савремене умјетности Републике Српске

Репортажа

Жељка Аврић

МЕЂУ СВОЈИМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Жељка Аврић

ЖЕЉКА
АВРИЋ

МЕЂУ СВОЈИМА (29. Дани преображења Срба у Румунији)

Међународна духовно-књижевна манифестација, Дани преображења Срба у Румунији, двадесет и девета по реду, одржана је од 17. до 19. августа у Темишвару, те Базјашу и Белобрешки, местима у којима живи претежно српско становништво.

Манифестацији коју организује Савез Срба у Румунији путем Департамента за међуетничке односе при влади Румуније, у сарадњи са Генералним конзулатом Републике Србије у Румунији, циљ је неговање српског језика и очување савременог књижевног израза Срба у расејању.

Уз учешће књижевника из Србије, Републике Српске, Хрватске, Француске, Немачке и Чешке, представника Матице српске, потпредседника српског ПЕН центра, представника Српске православне цркве и Савеза Срба у Румунији, манифестација је свечано отворена у Генералном конзулату у Темишвару. Учесницима се обратила конзул Марија Шошић, организатор и почасни председник Савеза Срба у Румунији Славомир Гвозденовић и песник Никола Вујчић, овогодишњи добитник Велике базјашке повеље. Дивни домаћини у конзулату примили су нас веома срдечно, показавши велико гостопримство и радост због сусрета са српским песницима. Дружење је настављено уз ручак, у ресторану „Лојд“ у старом центру Темишвара.

У оквиру Дана преображења Срба у Румунији, који су по значају и садржају јединствени у дијаспори и региону, одржане су књижевне вечери, изложбе и округли сто на тему „Матица српска и Срби пречани и у расејању“. Сви програми реализовани су у српским културним центрима у Темишвару, Базјашу и Белобрешки. Српски културни центар у Темишвару у власништву Савеза Срба, јединствени је комплекс намењен за друштвено, образовно и културно деловање, као и за пружање услуга смештаја и исхране гостију и учесника различитих манифестација и програма.

Прво књижевно вече одржано је у башти Српског културног центра у Темишвару при Савезу

Срба у Румунији. Уводну реч дао је Славомир Гвозденовић, а затим је беседио Стеван Бугарски, научни и културни српски посленик у Румунији, чувар српске баштине и самосвојности Срба у Румунији. Вече су испунили стихови домаћих песника и гостију из матице, региона, европских земаља: Љубице Рајкић, Јелене Ћирић, Христине Мрше, Љубинке Перицац Станков, Жељке Аврић, Николе Вујчића, Ђорђа Нешића, Драгана Станића, Гојка Божовића, Мирослава Алексића, Милана Мицића, Властимира Станисављевића Шаркаменца и осталих.

Сутрадан је мали караван кренуо према Дунавској клисури, у којој се налазе српска насеља Нова и Стара Молдава, Базјаш и Белобрешка где нас је чекао наставак манифестације. Равницу кроз коју смо пролазили, заменио је брежуљкасти предео. До тада прав пут почео је да вијуга и после краћег успона, спустили смо се према речној обали. Са једне стране пута Дунав – широк, миран и спор – површине као огледало по којем се шепуре лабудови; с друге стране, брдовит терен. По изласку из сваке кривине отварао се и меко пружао речни пут нашим погледима пуним дивљења. „Као Бока“, чуо се једнодушан коментар мојих сапутника.

После ручка у кафани „Кеник“ у Старој Молдави, крећемо према манастиру Базјаш. Негде на средини чекало нас је одмориште и смештај у лепој и комфорној вили са базеном. Вода чиста, пријатна, али времена за купање баш и нема. Седамо у аутомобиле и правац манастир Вазнесења Господњег у Базјаш. Манастир датира из XIII века, један је од извора српске духовности, а пре осам векова га је, по предању, основао Свети Сава, како пише и на двојезичној, ћирилично-латиничкој табли манастирске капије. Око цркве пуно је одраслих и деце, окупљених на служби коју држи игуман егзарх Јустин Стојановић. Слушамо његове паметне и топле речи о вери, нади и љубави уочи сутрашњег празника. По завршетку службе окупљенима су се обратили Славомир Гвозденовић и председник Матице српске Драган

Станић, а председник Савеза Срба у Румунији Огњан Крстић уручио је песнику Николи Вујчићу традиционално признање, Велику базјашку повелју. Образложење жирија прочитао је Гојко Божовић, директор издавачке куће „Архипелаг“ и потпредседник српског ПЕН центра.

У Дому културе у Базјашу одржано је друго песничко вече. Пре наступа окрепили смо се кафом, хладном водом и зрелим, сочним смоквама са стабла у дворишту дома, којима нас је послужио наш возач и водич Богдан. Насмејан, духовит и љубазан, стално је био уз нас и спремно одговарао на свако питање о пределима и местима кроз која смо пролазили, људима и догађајима, али и статусу леја на курсној листи, ценама и слично, једнако вешто и брзо, као што је мењао издувану гуму.

Јутро трећег дана и Преображењска литургија у базјашком манастиру. У опходу око цркве, са свештенством и народом су и учесници манифестације. Са осмехом и благим покретом руке, мештани нас пропуштају да коракнемо испред њих. Сунчан и свечан дан, обасјан светлошћу, као кад се Христ преобразио на Таворској гори и засијао попут сунца. Уз благослове свештеника, узимамо нафору, освештано грожђе, жито и хлеб. „Многаја лета“ – певамо окупљени на празник духовног преображења у доброту, љубав, у живот.

Након литургије враћамо се у културни центар у Белобрешки. Песници Миладин Симоновић и Предраг Деспотовић показују нам новоосновану библиотеку, изложбу књига, часописа, алманаха у издању Српског културног центра у Темишвару. На зидовима уметничке слике, у свим просторијама изложени су делови традиционалне народне ношње и ручни радови вредних белобрешких Српкиња. Тачно у подне у великој сали почео је округли сто на тему „Матица Српска и Срби пречани и у расејању“, о којој су надахнуто зборили Славомир Гвозденовић, Драган Станић, помоћник директора библиотеке Матице српске Мирослав Алексић, протонамесник др Саша Јашин и Гојко Божовић.

Од нашег домаћина и организатора ове манифестације, Славомира Гвозденовића, песника и почасног председника Савеза Срба у Румунији, сазнали смо да је Темишвар, највећи град румунског Баната, управно средиште румунских Срба и да велики број Срба живи уз Дунав, дуж границе са Матицом. Срби у Румунији су призната национална мањина, која вековима чува свој национални идентитет, свој језик, културу и своју православну веру, окупљени у снажну заједницу под окриљем Темишварске епархије. У Темишвару постоје три српске цркве од којих је највећа Саборна црква, а у румунском Банату неколико манастира који припадају Београдској патријаршији: Базјаш, Златица, Бездин, Свети Ђурађ, Кусић. Насеља са већинским српским

становништвом су: Пожежена, Соколовац, Решица, Стара Молдава, Нова Молдава, Златица, Базјаш, Белобрешка, Дивић, Оршава, Свињица.

Са подручја Румуније потичу и двојица најпознатијих Срба, просветитељ и реформатор, оснивач Велике школе Доситеј Обрадовић који се родио у Чакову и Сава Текелија, доктор права, политичар, задужбинар и добротвор, председник Матице српске, родом из Арада. Српски културни посленик Стеван Бугарски изјавио је једном приликом да је највећи књижевни подухват у историји српског расејања извела српска заједница у Темишвару издавањем „Прегледа српске књижевности“ у неколико томова. Савез Срба у Румунији издаје књиге на српском језику и на ћирилици, око двадесетак годишње. Има ту научне литературе, речника, лексикона, белетристике, поезије, уџбеника, антологија, зборника; затим недељник „Наша реч“, те књижевни часопис „Књижевни живот“ и обновљени „Банатски алманах“ које уређује Љубинка Перинач Станков.

Славомир Гвозденовић је истакао да Срби школују своју децу у српским школама и да штампањем књига и часописа на српском језику и ћирилицом, оснивањем културних центара у Темишвару, Белобрешки и Базјашу, неговањем и јачањем културних, духовних и свих других веза Срба из Румуније са Србима у Србији, али и свуда у свету где их има, Срби у Румунији се труде да сачувају српску културу, духовност и своје корене. У томе их нису спречили ни прогони за време Чаушесковог режима, ни протеривања у Бараган. Нажалост, не охрабрује чињеница да је српска заједница, својевремено једна од најбројнијих у Румунији, после сваког пописа српског становништва у Румунији мања за великих 20 одсто. Миграције на запад, тиха асимилација, све старије становништво и бела куга, допринели су томе да, на пример, српска школа у Белобрешки ове године није уписала ниједног ђака.

Затим је уследио растанак, сличан свим другим растанцима; од пошалице да је „сваког госта три дана доста“, до подужег опраштања, испраћања и махања уз искрено „драго нам је што сте били наш гост“ и обећавајуће „догодине“ и „биће прилике“! Од све лепоте коју смо видели и доживели ова три дана, убедљиво је највећа она у душама свих ових људи који су нас дочекали и угостили чистог срца и са радошћу. Довољна су била и ова три дана да се слични међусобно препознају и зближе.

Драга браћо и сестре по језику, вери, култури, традицији и срцу, хвала вам на вашој добродошлицы, љубазности, гостољубивости. Ми, са ове стране Дунава, нисмо осећали да смо били у гостима. Били смо тамо одакле смо и дошли – међу својима.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Цвијет, 1969.
мецотинта на папиру, л.: 74,7 x 55,8 cm; от.: 465 x 377 mm, сигн.
Власништво Музеја савремене уметности Републике Српске

Баштина

Владета Р. Кошутећ

ЛИКА СТАРОЛИКА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Владета Р. Кошутећ (1926–2005)

ВЛАДЕТА
Р. КОШУТИЋ

ЛИКА СТАРОЛИКА

(Одломак из књиге „Пастирења”, наставак из V броја)

Спуштајући се од Удбине ка Доњем Лапцу, кроз завојите дубодолине, наткриљене пространим пашњацима, а затим пењући се од Лапца ка Србу, стигох до Осредака, на самој негдашњој међи ћесарске Лике и Босне, земље ничије.

Из села већина народа бијаше одселила, и да шума не бијаше искрчена, Осредци би, овако полупусти, личили на давнашње Међугорје, строгу дивљину, обраслу мрчавом која љети устрављиваше тамнином и засједама, а зими непрохођем бјелине.

У тој Крајини снага одлучиваше вјековима; од рођења рачунаху на мишицу, ако не да се бори са туђином и у туђини, а оно са својима и међу својима. Кад би на свијет долазило мушко дијете, родбина би говорила: „Нека, нека, биће нас више за гредању!“*

Гредања и са звијерима и са људима бијаше на претек. Лика не даваше лако овцу вуку; ако би је вук за врат, голоруке момчине хватаху је за стражње ноге, па се јармаху* ко ће превласти. Кад би медвјед шчепао ловца за главу, а шапама за тијело, одвајаше му главу и с њом чупаше жиле чак из пета, али бијаше таквијех ручерди и ножева од којих и понекоме мумлашу отиде кожа на распонац. То је Лика дрвених богумилских кола чији су се рукавци под теретом палили од трења, па су их водом квасили, али ипак точкови урлаху јаче од вукова, тако да све звијери бјежаху главом без обзира. И док се пужевски спуштаху са горе, жене би, зачувши стравичну шкрипу из даљине, стале припремати вечеру. Та Лика живе ране зацјеливаше млијеком од брестића, по козама читаше вријеме – кад се козама зенице стискаху, пастири знађаху да је ноћ близу – та Лика врнчаних опанака, кожом и вуном овијена од пета до уветâ.

Вазда стајаше на пркосу: по њој Јанковић Стојан ускоковаше, гредајући се с алама беговским и буле у црно завијајући; дружине ајдуковаху до пола Босне, палећи појате, сушећи јармове,

одводећи јаловице, кобачећи јагњад од нарамка, а при повратку, гора одјекиваше од пјесме грлатих арамбаша. То је и постојбина граничарска: даваше ћесару војнике који запањиваху стасом и снагом, пријеке и отресите мејданције што мрску ријеч кресаху у брк сваком, па шта да узмах и срећа јуначка. То је и Лика ненадмашних попилаца и јешника који опкладу вазда добијаху; Лика људескара чија грбача могаше бријег подупријети. Миле Пејић, домаћин коме на конак падох, бијаше један од таквијех: „Кладио сам се с људима који су са мном радили у Дрвару, да ћу донијети до Осредака, а то значи тридесет километара, путем којим отпјешачим тамо и амо, сто кила кукуруза на себи, од сунца до сунца, љетњег дана. Намјерава сам да цакице од соли надовежем и ушијем тако да буду високе метар и по, па кад будем почивао, да их свалим с рамена и усадим ко дрво, јер је погодба била да ме нико не замеће, па да их опет вагнем преко рамена, а неки кочић и штап да ставим на друго раме и тако истрајем. Дочим се нико није усудио са мном опкладити, сем неког Миће Грбића, званог Јапан, који је прво био да оће, па је потом устукнуо“.

Тој Лици главна школа бијаше у памћењу; она и данас причом ревнује. У Миловој породици њу преношаху с кољена на кољено: „Покојни мој отац, Милош, рођен је 1855; иако неписмен знао је усмено предање назад двјесто година, откле је које племе населило, како је у стара времена било... Волио је тога много причати, а тијех прича је чуо од свога стрица Јаше, рођеног равно 1800-те. Па је мој отац био доживио и овај рат и, пошто је окупатор ушао, кад је сагледао да је народ неповјерљив, раздијељен, неко приклонит четницима, неко партизанима, рекô је: „Е не зна се, вала, или је народ гори, ил му је горе“... А погинуо је 1942, од авиона талијанскога. Партизани бијаху у селу, а неко дојавио четницима и Талијанима, и они с три авиона почели бомбардовати, а покојни мој отац с 89 година комишао је кукуруз подаље од куће; погоди га распрелина бомбе у лијеву препону и рани му коња. И живио је дваест четири

сата, и коњ му исто толико... Није се лако у нас са душом дијелило..."

Из те Лике где се вучки са душом дијелило, и доличном или недоличном смрћу остајало у

сјећању, записих гласове Мила Пејића и Симе Грбића о минулој збиљи Крајине, кржаве аљине коју су крв и шала ткали напоредо.

Јуна 1970.

Казивања Мила Пејића, Милошева, из Личких Осредака, рођеног 1896.

О УЖАРУ

"Био је неки Радан Бурњаја из Горњег Срба, који је знао сукати конопе на неке чекрке, на завоје, па је изгледало као фабрички направљено. Ишћ је од села до села и тако понешто зарађива, и дошћ је и у Босну, више Дрвара, село Подови. У једној кући је сукћ коноп, ту је заночио и одатле га је нестало. Нема га, нема га, и жена пође у потрагу, па био је овдје, био онде... и неко је напути да би он могао настрадати, јер је нешто имао за својим ћемером, оно кукаве зараде, па су га два мангупа убила и бацила у јаму. Дочим се то још није освједочио, жена даде краву једноме, и тако су навезали два или три конопа, па су се спустили у јаму и нашли га доле убијеног. Жена оде лично у Сарајево паши, тада је била турска права, а паша узме пук војске и с њом дође у околину Дрвара; Дрвар је у жупи, а около села Осјеченица, Клековача, па из све околине мушкарце од петнајест година до старца сагна у жупу уравњену, као и са другог краја, Бобаре, тако да се све ту окупило, окружено војском. Паша је наредио тада да вићенији људи, кнезови и они поштени, за које је он могао јемчити да то нису извршили, иду ван. И наредио је да сваки ваћени може вадити другог из опколе... Тако настаде да они ваћени рекоше: „Дај Јована, дај Петра, дај Илију, нек иду ван, нек иду ван“. Ишли ван, ишли ван, све је отишло ван, остала су четворица које нико није хтео вадити. Значи, по том старинском некаквом суду, сумњало се да они нису чисти, макар да то нису учинили, док од толиког народа нико није хтео јемчити за њих. И паша их је објесио за једну крушку наспред Бастаја. Тако се то завршило и остала је пјесма о том:

Ни брат брата осветио није
као жена Радана Бурњају“.

О ИЗГНАНИЦИМА У ТУРСКУ

"Турска власт је на граници Далмације, Босне и Лике, у Босанском Дреновцу и околини, за неко хушкање против власти, уапсила девет људи и отјерала преко Босне, чак у Цариград. И тамо је неки Дако Радојко опсовао на нашем језику турскоме цару у очи булу: „Што ме мучиш, што ме не погубиш, како би ја тебе да ми је дошло руке!“

Да ли је цар то разумио, он је сјао с коња и реко: „Дако, Дако, бићеш ти мекши од зечјег репа“. Тако је њи' растјерало по Малој Азији и они, у оно вријеме неписмени, не знају ни говорити, појма немају да ли ће када 'вамо, па мало по мало научише зборити, и пошто су овде били близу шуме, знали су правити каце, а у том мјесту тада нико није знао киселити купус. Они су казивали да је тамо било оваца које имају реп тежак од некаквих лојани' жљезда, па им подмећу два точка, да би га могле вући; како киша никад не пада, него говећа стопа свако јутро осване пуна росе; како је у тој Малој Азији плодно, и на деви гоне снопове... И тако, видећи да Турци не знају киселити купус, лате се да направе каце. Начине један подуторњак* и све што треба дрвено, а ковач скује гвоздено. Па почеше рибати купус и тако посташе познати, за њих се јагмили: „Ајд мени кацу, ајд мени“.

Тако текло времена, у том већ остарили, а можда и клима, па је њи' седам помрло, а остала двојица, Јован Кошчица и Дако Радојко. Била је тад нека прослава, па је био велики скуп народа, и дође један, говори му „Павлиха“. Слуга му носи скут доламе, а други му носи други скут, трећи лулу и ћесу... И он сједе крај паше. Ту су разговарали, и он је видећи ову двојицу, по изгледу закључио да они нису одатле, па је упито за њи' и позвћ их преда се. А они му кажу: „Ми смо протјерани, тамо од Суве Меће, од нас деветорице, само је двојица још живије, па бисмо

жељели да умремо код куће“. Он је саслушао и узео њиова имена и рекло им: „Ја нисам у стању да вам изиђем у сусрет, али будите увјерени да ћу с царем за вас говорити“. И после неколико дана отуд је дошло наређење да се они имају вратити, власти су им се нашле на руци, и упућени су вамо, и баш у кући мога дједа ноћила су та двојица и о томе тако причали“.

О БЕГОВИМА

У мом селу био је неки Дамјан Пејић, могуће да је рођен негде око 1800-те, па је као аустријски бубњар-тамбур, имао бубањ. Побратим му је био Мамуд бег у Бастајима, код Дрвара, и њему наручива да донесе бубањ и удара мало у њега, кад буду бези на ужини, на прослави. И тако су се волели и један другом одлазили. Једном дође наређење од власти, ваљда из Цариграда, због жалбе да Турци зулуме чине на раји, да се сви бегови поватају у Босни и Ерцеговини и дотјерају пред цара турскога. Дочим, овај Мамуд бег, причао је лично том тамбуру Пејићу, како је макао у Книн, у Далмацију, тако да је њега то мимоишло, али је сазнао од других како им је било. Тобож, као по казни узјшили су на голе коње, па ноге у букагије им сапели, и тако су четрдесет дана путовали, четрдесет конака чинили до Цариграда. И причају како су се напатили: „Кад смо били преко Македоније, тамо нема ништа бујрум*, него – пара иле, пара иле. Ако ти ко дода воде – пара иле, значи – плати. И говорили им: „Нема кмета да ти даје проје и овчје варенике!“

Кад су дотјерани у Цариград, чекали су док је цар дошао и погледао их, и шта знам из чега су могли закључити – или није знао говор, или је хтео да скрати, да је пошетао испред и само је мањ прстом на њи и рекло: „Дђ, Бошњаци, дђ; дђ, Бошњаци, дђ; дђ, Бошњаци, дђ!“ И због тога су гоњени у Цариград, и враћени, да буду паметнији, да то буде њима опомена да не чине насиља...

О АЈДУЦИМА

У нашем мјесту, пошто је то близу Босне, људи су ишли у ајдуке. Нако зато што му дође да иде у војску, а он неће служити, него лепо мине преко границе, пет, шест сати, у Босанско Грахово, и тамо у најам. Па је за време те три године неки Јован Кењало дојавио 18 оваца из најма, и нико га после није ни тражио у војску.

А било их је који су и разне злочине чинили, па су ајдуковали, тако да се арамбаша са дванајест ајдука клатарио по шумама... неки Лука Лабус, родом са Попине. Па су крстарили овуда и ишли

чак у Босну, до Бравског Ваганца, иза Босанског Петровца. Тамо су два младића отели и уцјенили их са три варијака* сребра. Пошто је мој отац тамо држа козе наполи, прича како је тај Даскелић који је има тридесет чељади у кући, ишао купити откуп за два своја момка. Дошли су чак и турског хазнадара* у Лијевно да моле, а он им је реко: „Хе, болан, закон турски не доноси да се Влаху отвара царска каса“. Ипак су скупили толико, па је домаћин морло, пошто је сребро тешко, ставити га у бисаге, на два коња натоварити два варијака сребра, дванајест џемадана, дванајест пари опанака, дванајест плећа дувана.

Кад је дошао на оне врлове наше, у Међугорје, арамбаша је наредио да се скине мутап*, па је усуо сребро у варијак и великим ножем скинуо резом. Неколико цванцика је полетило, а он рекло домаћину: „Купи, то је твоје!“ Па други, па трећи варијак. А домаћин мисли у себи: „Па све је моје, мајку ти ајдучку!“ Тако су ту пекли јаловице, и напили се вина, а оне две клапчине угојиле се седећи у шуми, једући печенке и пијући далматинско вино. Једва их је одвојио од дружине; моле се и повраћају, љубе с ајдучима, а он мисли: „Пола Босне обиђох да накупим откуп!“

Другом приликом пошли ајдуци да поробе Пешевића на Малом Цветнићу. То је на домак границе, и кад су дошли у Цветнић, одморили су се у једној кући при шуми и рекли арамбаши: „Лукина, не иди, стар си и имаш стомак, ми ћемо то обавити без тебе, и одонуд навраћати“.

Из те куће узеше дјечака од петнајест година, да их води до тог Пешевића где су хтели робити. А мали, или како је била помрчина, или од страха, одло је тамо и овамо, то се удужио, па се и стари Лукина подигао сам и ајде, ајде, и треве на ту кућу. Провири у њу, а домаћин провири кроз врата, виде токе се сјају на прсима, па опали из пушке и погоди Лукину, кугла му остане у стомаку, сало је затвори... Домаћин скочи на таван и стане вика: „Ајдуци!“ Вика на Мали Цветнић, Преточ, Црвене Грете, пушка овде, пушка онде, запали се и Мали и Велики Цветнић...

Лука, онако рањен, састане се у шуми Вучјак с ајдучима, и кад они видјеше рањена арамбашу, потргоше ноже и малога сасјекоше. Стари није мога даље, ајдуци оду у планину, а он се онда весне амо у Осредке, код неког Ђујана, био му је даљна родбина, и замоли га да код њега законачи, па да пође шумом, преко Љубине Пољане, у Попину, да умре код куће. Кад су један сат одили, каже: „Не могу, Ђујане, него ћемо ићи правијем путем“. И кроз један сат падне мртав. А домаћин бојећи се, јер је велика таља, такозвана уцјена, била на арамбаши, њега преседла преко коња, а са

женом, јер није има ни у кога поверења, отјера га у неке грмове, збаци, покрије кабаницом и остави. А дочим је у мом селу, пошто је то била војна крајина, била војска на Главици, с које се види цело село, он подговори једнога да каже: „Ено мртва човјека доље“. И они Попинци и Зрмањци који су ту служили војску, пођу и кажу: „Та, то је Лукина!“ И то се одма јави у Госпић, и дође лички обрстар* Пек, мајор Либрик из Добросела, комисије, лекари и овај дотични који га је убио да прими награду. Ту га и укопали, и ту му је био гроб, знало се још прије десет година. Стари га људи нарочито побусивали и бранили, па се нашо један, пошто је то на његовој њиви, па искрчио и преорџ га, тако да се данас више не зна мјесто.

А Лукина мајка бугарила и нарицала:

Јао Лујо, зелен боре,
да си Лујо змија био
па свијету очи пио,
ти си мајци мио био.

А тај обрстар јој каже: „Стара штрецо*, немој тако бугарити, него овако:

Јао Лујо, зелен боре,
ти си крао туђе воле,
па ранио своју мајку...

И пошто је тај који га је убио био Босанац, а Босна није била под Аустријом, дали су му трећину – 600 цванцика уместо 600 форинти. Тако је Лукина завршио, а прими се за арамбашу Лазо Шкундрић. И тај Лазо ајдуковџ је дуго и дуго, и, на крају крајева, нешто што је ----- (с. 252) официрима, они направе молбу и тобоже њега помире с властима. И то потпише обрстар Шимић. Тад се Лазо из шуме поврати. У том прође неко вријеме, а дође позив из Беча, од цара Фрање, да тај Лазо Шкундрић и не знам још који његов друг, да ли Дане Цагало, дођу у Беч, онакви наоружани какви су били у ајдучима, да он њих види. Скоче ови наши и власти, па набаве велики нож, дугачку пушку, кратку пушку, па ће њи' учити тај обрстар кад дођу у Беч, пред Фрању, да кажу, ако их упита зашто им је пушка: „Да убијамо вука, медведа у шуми“. – „А зашто овај велики нож?“ – „Па да наложимо ватру“. Тобож да они нису чинили никакво зло...

А кад су дошли у Беч, пошто су били развијени, горостаси, наоружани и страшни, да кад и' је Фрањо видео, боме он њи' баци у Терезинштат, у затвор. Па два месеца тако, а родбина овамо каже: „Ето, власти овамо дале гаранцију, а нема их!“

Онда тај обрстар из Госпића оде лично, ипак је човјек био, у Беч, у аудијенцију код цара, па стане одлагати одликовања и чинове. Каже Фрањо: „А зашто то?“ – „Зато што ја више нисам човјек на свом мјесту, ја сам изгубио своје ја... Из шуме сам ајдуке помирио и ваше одобрење и своју гаранцију дао, дошли су ту у Беч, и сад се не зна јесу л живи ил нису, и цијела Лика о том говори“.

И боме, Фрањо њи' пусти и дођу кући.

Из исте дружине тијех ајдука био је неки Бјелан Пава из Горњег Срба. Па, пошто је ту граница шуме босанске и личке, имо је жену, њој односио оно што упљачка, а суботом ишо на преобуку, тобож као да је био на неком раду. Пошто између Осредака и Срба постоји нека драга*, куд се једино може проћи, стражанима који су терали ајдуке неко докаже да Павле иде туда кући. Засједну једно вече, шест на једну страну грмине, а шест ниже, на путу, да га ту сачекају. А Пава био мудар; иде, кишица пада, не види се прст пред оком, и пјева:

Ај, Бјелане Павле,
на теби су, кажу, токе двије...
Ако Бог да – моје оба двије!

И тако они нису пуцали, убиће права човјека и пропусте га, а он оде и пјева даље. А буљубаша рече: „Превари!“... Већ је Пава одмакџ на двесто, триста метара, и викну за њим: „О, Бјелане Павле!“ – „Вала, шта је?“ – „Е превари ли, превари!“ – „Е, брате, богме превари“. – „Е, нећеш други пут!“ – „Е, нећу други пут овуда ни ићи!“

Од тијех ајдука неки су официри примали мито, подкријући, тако да је неки Ковачевић одлазио чак у шуму с њима на договоре. Тамо пекли јаловице, пили вино, па ту ди је било пића, било и шале, и један ајдук њега зграби за ноге и повуче низ шушањ. Неки човјек што је нешто тражио по шуми, то је примјетио, па кад је случајно пошао за Лапац и свратио се у гостиону, ту су били официри и Ковачевић њега упита: „Кад си најпослије био у шуми? Знаш ли ајдуке и шта о њима?“ А овај одговори: „Не знам, господине, тако ми Бога, него онај пут кад су вас вукли за ноге у Јелењској драги“.

А Ковачевић потегне сабљу: „Кога вукли! Шта збориш!“ А овај одговори: „Ма, ја се шалио!“

И тако био неки Никола Грбић звани Никашин, па је дошџ с оцем у сукоб, завадили се у име неке дјевојке, јер је он ту дјевојку 'тео, отац није био вољан, и тако, 'вако, и он оде у ајдуке.

Е, отац ће наћи неког од ти' ајдука, Пећана Десницу, па ће њему рећи: „Молим те, добро га истуците, ради чега да он оде у ајдуке, ди је он за ајдуке...“

А они пристану и сами, знајући да у оног човјека немају повјерења који није зло учинио, јер их може у свако доба издати. И тако је он био десетак дана с њима, пекли су јаловице и он је, кад је самоток цурио доље, рекџ: „Јадни Никола, да је сада сводак!“* А сви га погледаше – шта ће ајдуку у шуми сводак! Па њему арамбаха рече: „Чуј, Никола, иди ти и уби Пешевића на Малом Цветнићу, који је убио Луку Лабуса“. А он вели: „Па, Божји човјече, ко ће сад убити човјека?“ – „Е, ниси ти за ајдуке“. И, пошто их је његов отац наговорио, оду и одсјеку неколико штапа, притисну га једни за руке, други за ноге, па му отпарају двадесет и пет по туру и рекну: „Марш кући!“ И додаде Пећан Десница: „Иди кући, кукавельу, на слободу, како би и ја ишџ да ми море бити... И куни, мајко, свакога свога да не једе крива мога“.

Како су ајдуци крстарили већином по ноћи, а наши турмари* гонили пиће из Далмације, напили се, па неки Ђуро Кењало има поуздано грло и запјевџ турмашки:

Серивуче, најстражни ајдуче
ил те није, ил не смијеш на ме!

А на неки сто метара под једним грмом баш били ајдуци и тај Серивук, по презимену. Он нанишани отприлике на оно мјесто одакле је чуо глас, и погоди Ђура Кењала у уста, тако да му је кроз уста прошџ метак, и мој покојни отац памти тога, пошто смо били комшије, да је Ђуру све до смрти цурила плувачка низ ону рану која није могла зарастати...

Прошлог вијека, да би сузбила ајдуке у овој нашој околини, и турска власт је против њи' стварала стражане, тако да је на челу страже био буљубаша Турчин, а дванајест људи, за њим, Срби. Кад су једном путовали ти стражани и буљубаша Џапо, дошли су у село Дугопоље, пошто је ту, наред села граница – онамо Босна,

а овамо Лика. Деветдлаку кога су Турци по казни истукли, распопили и протерали, па је он носио оне поповске књиге, идући од куће до куће, негде молећи Бога о благу, негде ово, негде оно. И, кад су га срели, Џапо га зграби за браду и продрма: „Влашки јарче, ти вараш народ!“ И удари га песницом два, три пута, а он заплака и, онако плачући, упери овамо у десно, на личку страну, у куће Танкосића. Био је тамо неки Давидац Танкосић, спреман, сигуран у све, и на освету. Кад је видео попа, сажалио се, и запита га: „Куд одоше?“ – „Одоше даље од Калдрме, према Тишковцу“. А Давидац: „Знам ди ће они на конак, свакако у куће Баукове“.

Одма' то каза свом комшији, неком Зељковићу, сигурном ка' и он: „Узми пушку, идемо убити Џапу“. Тако су отишли; од њиове куће било је једно седам, осам километара до ти' Баука, дошли су ноћу, провирили – у кући добро ватра гори, људи полегали, а увр' ватре Џапи је направљено од биљаца и од јастука, тако да је уздигнут' рамена лежџ на леђима.

Кад је Давидац све то видео кроз брвна, он је рекао Зељковићу: „Чујеш, ја ћу отворити врата, јер су откључата, пуна је кућа оружанијех људи, ко би ту закључавџ – па ћу ући и опалити у Џапу, а ти ме зграби за рамена, да се не би ја зблануо, па – у ноћ!“

Тако су и учинили, отворили су врата и он је одма' опалио на Џапу и погодио га у стомак. Овај је још толико био јак, пошто му је у глави био Давидац, чим је ударио попа, а поп окрену кући његовој, одма' се он покајџ и Давидац му је био у памети, да ће му се осветити. Па је дрекнуо из све главе: „Уби ме Давидац Танкосић!“ А они – одмах напоље, и пошто је овамо била Аустрија, Лика, никоме нису полагали рачуна, нити су одговарали.

Пошто је сједиште турске власти био Кулен Вакуф и из њега су примали наређења, турске власти су дошле на то да се питају како да увек погине само буљубаша. Срби ајдуци, Срби стражани, па врана врани очи не вади. И поставе Србина за буљубашу... први је био неки Дмитреш. А у знак да је буљубаша носио је неку челенку, почасну капу. Тај Дмитреш сукоби се с ајдучима негде при вечеру, у селу Дреновцу, а пошто су ту ајдуци излазили из једне куће, у мраку су се помјешали. Наста вика: „Ко је? Ко је?“ – „Наши смо, наши смо!“

У мраку запуцају обе стране, и погину два, три стражана и неколико ајдука. Онда ајдуци намјере да се освете и чекали су прилику. Дошло је Преображење, био је сајам у Босанском Грахову, па су стражани под вођством Дмитреша, пошли

из села Трубара, преко Леске планине. У тим стражанима био је неки Стојан Бабић, па му је отац савјетовао, као и свима: „Немојте ићи кроз планину, у завадњи сте с ајдучима, него идите околo на Стрмицу, тамо вам је слободније“. А Дмитреш му рече: „Зар да се кријемо ко жене?“ А он призна сина Стојана: „Чујеш, остани као да опанак мало поправљаш, па иди за њима на једно сто метара, тако ти је сигурније“.

Збиља, тако је и било, ајдучи су знали да ће они наљећи, па су отишли на згодно место, покрај једне труле јелетине, па у њу заболи грања и лишћа, да се прикрију, и засјели иза пушака. Бацили на пут детињи опанчић; ови наишли па се око њега сјатили, опанчић био опутом испреплетен: „Откуд ово у шуми? Гледајте да није ту и пар њему?“... Тако их ајдучи згомилање побили, а Јаков Шкундрић је још прије рекo: „Удри ко кога, а ја морам Дмитреша и његову скинути челенку!“... Скочио је на Дмитреша, отсјекао му главу, и тако се то завршило.

А аустријске власти су прогониле ајдуке и браниле становништво од пљачке, и дошле су на помисао коју су и примјенили. Код сваке цркве читало се, кад се служба заврши, и кад се изиђе, колико је уцјена на којем ајдуку. И где ајдучи дођу, та им кућа мора дати јести, али у року два сата, ко их не пријави најближој жандармеријској станици, биће стријелан.

То је народ примио, али била су два брата Павлице, на Удбини, на сајму, а они су из села Клапавица, па су ајдучи у њиовијем кућама ручали. Кад су се ови вратили са сајма, комшије су им рекле: „Ајте, јавите властима да су ајдучи били у вашој кући, јер ћете одговарати“. А они су рекли: „Ми смо били на сајму, не знамо ништа од тог“. И тако су се оглушили, нису ишли јављати, и аустријске власти су стријелале оба брата Павлице.

Тада су и сами ајдучи рекли: „Нема више ајдуковања“. А и јатаци који су им све дотуривали, и они су одустали, и у томе се та ајдучија завршила.

О ДВОБОЈИМА ЂУРЕ ЦРНОЈЕВИЋА

Слушао сам ово као дјечак, нарочито од старих људи који су служили у војсци негде од 1890, у Требињу. За вријеме бивше Аустрије било је тако стање да је постојао двобој, официр нижег чина мого је позвати официра

вишег по чину на мегдан, бацити му бијелу рукавицу, а није могао виши нижем... Десило се како су ми причали очевидци, Дмитар Танкосић из Личког Дугог Поља и и Петар Каменко из мог села, рођени негде око 1870-те. Они су били у чети Ђуре Црнојевића који је био мегданџија без устука. И Ђуро дође код неког свог колеге, оба су били поручници, и затекне га где плаче. Ђуро га упита: „Зашто плачеш?“ – „Па, како нећу, жао ми је старог нашега“. А то је њихов командант пука, неки обрстар, стар шездесет година, коме је један Мађар у најбољим својим годинама бацио бијелу рукавицу и позвао га на мегдан. А постојало је и то да се могла наћи замјена, то иде у Беч генералштабу, Фрањо Јосиф потпише и одреди се дан и у колико сати, и каква је погодба – или о прву кап крви, или о мртву главу.

Кад је саслушао, Ђуро Црнојевић је рекo: „Нека ми господин обрстар мало дигне две три чврке под вратом“ – где су се онда носили ти чиновни – „и ево замјене“. – „Говориш ли ти то озбиљно?“ – „Говорим“. – „Ајдмо код њега“. – „Ајмо!“.

Они дођу тамо, Ђуро се представи и стари обрстар видјећи у Ђури спремна јунака и да мишица његова одговара, одма' је стеко поуздање и рекo му: „Мој синко, ако ти то успије, неће теби само у чиновима бити, од мене ћеш добити и друге награде“. И према томе, то оде на одобрење генералштабу, у Беч, и отуд је дошло када и у колико сати, већином се то одиграло околу три сата. Ту стоји комисија у дворани, и та двојица који ће вршити двобој немају на себи ништа, него гаћице. И закрајдано је на поду, ће стати лијевоном ногом, па на команду, кад официр даде знак, они почну и – ко ће кога.

Кад су дошли у ту дворану ће се одиграти двобој, тај се Мађар стао свлачити, па је почео своју блузу раскопчавати помњиво, пуце по пуце, а Ђуро га је гледао, па му каже: „Зашто их тако пажљиво разапињеш, ка' да ћеш је још када облачити. Никада више!“ Па је ухватио за доње скуте своје блузе и тргнуо лево и десно, тако да су пуца поскакала, ударила о плафон, једно тамо, друго овамо – и тијем га је одма' убио у појам. Кад је пала команда, Ђуро га је спремио у неколико, јер је имао тако јаку мишицу, извезбану у мегданима, да зарије сабљу у сабљу, па је ономе слабијоме истргне из руку и онда бира куда ће га. И тако је сасјекао тог Мађара.

Дан по дан, то се прочуло, и Ђуро је ко заменик ишао на више мјеста, а једном приликом је неки мађарски генерал инспекцију чинио, па су се они закачили и њему наједанпут баци Ђуро бијелу рукавицу. Он ју је примио нарочито, као што сви с вишим чиновима морају примити, кад је баце они од нижих чинов... Кад је дошао међу друге официре а он каже: „Један лички козар“ – пошто је Ђуро родом од Удбине – „бацио ми

бијелу рукавицу!“ Кад су се распитали ко је и кад су сазнали да је то Ђуро, они рекоше да се слабо пише, јер њему нема равна и он свагде побјеђује. Пошто је тај генерал имао жену, грофицу, она је за то чула, дохитила Ђури и нудила му откупа, да се Ђуро мане тога и помире се, и нудила му је у оно време 4000 форинти. Он није ’тео ни да чује, па је она и 5000, па пет и по. Кад је 6000 примио, то је у оно вријеме био велики новац, он га се мануо.

Дочим, другом приликом свадиле се коњушари, његов и једног генерала, и ту је дошло до двобоја и Ђуро је и тога сасјекао, и даље и даље, тако да је седамнајст мегдана однио, и у току тог времена пристарио, напунио шездесет година, али није био још пензионисан. А неки млади поручник, Ковачевић – његов отац се населио са Великог Цветнића у околину Санског Моста и као добростојећи, сина је школова – кад је постао официр хтео је да себи припише све Ђурине мејдане, и једном приликом баци њему бијелу рукавицу. Ђуро га узео савјетовати: „Ма немој, сине. Срби смо, а ја сам стари човјек, тога сам се више мануо“. А овај упорно неће, него – на мегдан. Па је Ђуро опет њему савјетова, и други официри, али узалуд. Кад је видио да он упорно стоји, Ђуро му је рек’о: „Ама, слушај, синко. Ја још не дам сећи ово старијех костију. Добро пази на кога удараш!“

И кад је дошло вријеме и одређен дан, на том двобоју пред комисијом, кад је команда пала, Ђуро га је ударио по врату и заватио сјечивом мало рамена, да му је одма’ клонула глава и готов је био.

На сахрану дошао му је и отац из Санског Моста, стари Ковачевић, чуо је како се то одиграло, па се Ђуро њему извињава. „Слушај, чико, теби је осамдесет а мени је шездесет година. Ја сам твога сина молио на сваке начине, и сви официри настојали су да се мане тога, али никако није могло; ја кад сам вагнуо да не море бити ништа друго, него или он мене или ја њега, тако је морало бити. Немој на мене зажалити“.

Стари му је пружио руку и пољубили су се на растанку.

Тај Ђуро је имао таква својства, прича његов послани, да онај дан кад ће ићи на двобој, на пример у три сата по подне, он је лепо руча и рек’о посланом: „Пробуди ме у пола три“. А овај у себи мисли – како може спавати кад је сабља као бритва наоштрена и иде тамо – или жив или мртав. А Ђуро хрчи и спава... Кад га пробуди у пола три, он се умије и спреми и – готово. А поједини би на осам дана раније имали узрујане живце, не би се могли смирити, можда нису могли ни заспати поштено.

О ПАВЛИНИ

Павле Пејић, звани Павлина, мога ћаће Неки стричевић, био је развијен и јак, од два метра и двадесет висок, а у плећима читав јунак. Кад су једном ајдуци пресрели људе у Међугорју, који иду с пазара у Книну, они су код некијех колиба растоварали ствари, заклали су једну јункару* и сви су пробали ко ће онај крављи ножањ моћи да згули, да увати сву кожу с гњата а другом руком за гњат, и да оголи гњат. Испробали су сви, и ајдуци и путници, али нико није могао. Пав’а је пришао полако, уватио руком за гњат и ону кожу наједном смуждрио, тако да је упао у очи ајдудима. Неки ајдук Сукњајић, сјео је с њим на кабаницу, па га је задиркива, а пошто су ајдуци наоружани, Пава није смио ништа, док арамбаши није рек’о: „Пусти човјека, дали му Бог и природа снагу, немој га зафркавати, нека оде у друштво“. – „Не дам, док не попије брему вина“. А та је бремена могла да држи околу осам литара. И њу је Павлина у једном душку попио, да се курталише биједе, и пустише га.

Тако је слободан био, а толико јаки и оглашен, да је у селу Вагани, испод Међугорја, неки Торбица матери рекао, јер је био сличан Павлу: „Моја мајко, јаки ти је Пејић Пава!“ А она: „Бе ти знаш, сине?“ – „Како да не, кад пођемо у Козју јаму отискивати камење, па којег не моремо рукама, а Пава леже, па га ногама, колико је пола кукурузане, у Козју јаму: рrrrr!“.

Пошто смо ми Пејићи имали у Међугорју ливаде и колибу, тамо смо зими и зимовали. Мој покојни отац и тај Пава, који је онда им’о око осамдесет година, дошли у ту колибу, уочи косидбе, колибу мало почистили, а Пава каже: „Ма, Милошу, иш’о би ја ’вамо, оставио сам прољетос лонац земљани у шушањ... идем га наћи“. Мој отац за њим, и он открије у шушњу лонац од пет до шест литара, а у њему се смотала змија и само јој глава вири. Пава је поздрави неком соварицом*, штапом и умлати. А мој отац рече: „Баци, Павле тај лонац!“ – „Не, како баци, како ћу ја до другог?“ И он лијепо у колибу, па како је имо сувије’ дрва, он лончину у ватру, па кад се засјала и добро ожегла, опра је у две три воде, свари у њој пуру и они јели.

Пошто је Пава био двапут старији од мог оца, а био је мајстор правити дрвена кола, осовине, потезнице, поткове и све од јаворовине, по планини је тражио грађу. Кад су пролазили самоћом, и наишли на вратиште, а он вели: „Овде сам прије осам дана ноћио“. А вели мој отац: „Пајо, па како си смео у планини, сам?“ – „Ајде, болан, неће на стара ни ђаво!“

О ЗЕМЉАНИМ КЉУЧИМА

Кад сам био дете то сам слушао од старије' људи: у нас имају букагије од гвожђа што се сапињу коњи кад се пусте на пашу, па коњ пасе некад и ноћу. Они закључају букагије а закључ је тврд и добар, али понекад нађу букагије отворене и нису на коњу. И они сматрају да је те букагије коњ навук' на травку која отвара све браве на свијету, и да су то земљани кључи.

Појединац који 'оће да дође до таквије' кључа, свеже за коноп букагије и закључа, па вуче букагије по оном простору куд је коњ пасо, тамо, амо, док не наиђе на земљане кључе, и букагије се саме откључају. Али пошто је то квадратни метар земљишта, он није сигуран која је то трава, па лепо заокружи ножем, седне, закључа поред себе букагије, па узме травку по травку и мане по закључаним букагијама. Па која неће да отвори, ону баци, баца, баца док не наиђе на ону која збиља отвара букагије. Да се увјери, опет закључа букагије, мане опет травком, и оне се отворе. И то се сматра земљаним кључима.

О ЛЕЧЕЊИМА

Мој покојни отац, рођен 1855, служио је војску за време окупације Босне, у Петровом Селу. Допало га је да коначи код неког старца, а он је увек волио старе људе да од њи' нешто чује, па је тај стари њему причо како се лечио. На примјер, кад коси, па није близу куће загађена ливада, он је вазда напијао из козолице (у Босни се рече водијер) где су брусеви и квасилица и где се купају разне траве. Таква је вода из козолице најбоља за окрепљење.

А имо је неку сипњу, па је пио мокраћу од малог дјетета, од пет, шест година, и то четрдесет дана на ташто.

Кад је завршио војску, мој покојни отац дође кући, и пошто му је старији брат био болешљив, увек се тужио на своје унутра, он њему исприча шта је чуо. Е, пошто су имали колибу и благо у планини, и тамо био неки дјечачић, а он, онда су се кожуни носили, удоли кожун, нареди малом да се помокри на кожун, па се слегне на колена и на лактове и оно попије. Па тако, тако, четрдесет јутара. Кад се почела унутра одваљивати плувачка, он само баца, баца, баца бале око себе и тако се прочистио, да је живио 84 године, никада се није ни накашљао..."

„Наши су увјек ишли у Далмацију по оно што успева доље, а одовуд гонили грах и кромпир. Једном мој дједа и његов кум пођу из Книна с

натовареним коњима; кад су били у Голубићу, овај се његов кум сукоби с неким мјештанином, па га удари плочом и разбије му главу, овај пане на цесту, а рунда, сеоска патрола, најури за њима, мој отац и кум убрзају коње, али кад виде да ће их стигнути, кум клисне, а вели мом дједу: „Гони ти, куме, коње!“ Дјед, мислећи да није ништа крив, није бјежб... кад ови допану, удари га један стражар обема рукама пушком у леђа што је икако могао, у томе се њему устави пара, није мого дихати, па брже њега у Дреновац, пошто је ту имао удату сестру, простру му крај ватре и ту ће лежати осам дана. Па се покупе људи с плакатама*, пошто од наше куће до Дреновца има неки' 25 километара, па га донесу на пла'тама кући, и како је ватра на огњишту горела и било оно пердо* где се простире најстаријем човјеку или болеснику, њега ту положи и он је ту лежâ шест недеља. У то вријеме, иако су се они бројили у имућније људе, није се свиња ранила на зиму, него се клало стоке, оваца, коза, па чак и говеда, а само је понеко клао свињу. Тако је неки Маћа, клао свињу и продаво оку сланине за форинт. И постојала је изрека: „Нису Осредци за коња зобника, ни за прасца рањеника“.

И онда Пејићи слали њему цурицу да купи сваке недеље оку суве сланине, па то лепо изрезали, на тигању стопили, и болесник је на ташто, изјутра рано пио – недељу дана једну оку, недељу дана другу, па за шест недеља, шест ока сланине. И то је њега излечило као руком да је однесено; живио је осамдесет и једну годину, и ништа га није болело. А мој покојни отац, био је дијете тада, прича како је дједу она мастика избијала у виду зноја, да му се није могло прићи од силе и задаха. Онда су у шали говорили: „Стари су људи изнутра руњави, па им машчурина није могла ништа нашкодити“.

„Мој комшија Гајо, млађи човјек, запослен на станици Личка Калдрма као скретничар, оболи прије неколико година по рукама, нешто у виду кожне болести. Руке му се искривљају и дођу грбаве и рапаве као борова кора. То му је сметало радити, ишо је лекару у Книн, слали га специјалисти у Шибеник, у Сплит, у Загреб неколико пута... Али, руке га не пролазе. Утом он чује за Јову с Романије. Крене тамо. Дође, нађе Јову, пожали се и покаже руке, а Јово њему: „Слушај, ја не знам теби другога лијека, него иди кући, па увати јежа и јежовом мокраћом мажи руке“. А Гајо опсова: „Како ћу доћи до јежове мокраће, ко би јежа...“ – „Па, лако, брате, ја ћу те напутити; уватиш јежа и затвориш га, па метнеш под њега цедило, а под цедило посуду, и држиш га два, три дана – није јеж враг да се неће помокрити...“

И збиља, Гајо тако и учини, оном мокраћом

мазао руке и прошло му. Сад нема по рукама ништа, а да ли је од јежа, или је нестало само од себе, не знам...“

О ПАВЕЛИЋЕВОМ ЋАЋИ И СТЕВАНЦИ

Около 1900, двије прије, почела се градити „Шипадова“ пруга преко Бобаре. Ту је био подузетник Миле Павелић, и имао неколико стотина радника на послу. Једном приликом закачио се с неким Стеванцом Пејићем, и овај га изудара, сруши на земљу и погази цокулама, па напусти рад.

Тај Павелићев отац отиде затим тамо негде иза Сарајева, и Анте се родио у некој Брадини, и ту је стари Павелић радио, па је код њега био на послу Дане Зорић, као слободан минер. Једном приликом, пошто је тај Стеванца који је истукао Павелићева ћаћу, био Дани ујак, па је Стеванца водио људе у Славонију и радио, немачки знао говорити, али како је већ остарио, па му се отперило* наћи посла, навратио до Дане: „О, ди си, нећаче?“ – „Ево ме, како си ујаче?“ – „Ајде, питај старог Павелића не би ли ме примио на посб“.

Дане уђе унутра, нађе Павелића где обједује. – „О, здраво, Зорићу, ајде изволи“. – „Фала, папа, него имам молбу – да ми примите једног радника, комшију, баш ми је то ујак“. – „Ма, Зорићу, ја ћу за твоју вољу примити једног међу тристо радника, па да ми и не треба“.

А кад Стеванца изиђе пред њ: „Зорићу, је л теби Стеванца ујак? Је л за њега молиш?“ – „Да“. – „Не би ти Стеванце примио, да ми он сам пругу сагради. Ево његовијех цокула на мени, неће ме излечити, мада иловача...“

„ЈЕДИ ШТО СИ...“

Пошто сам дуго година радио у Дрвару, неки Петар Каменко нађе једном нешто неугодно у месу, па су га радници изигравали, међу њима мој помоћник, неки Владо Кесић из Граова. Петар му каза: „Иди у оно што је онај јео колико није мого појести.“

Људи су питали шта је то и ко је то. Он је испричао, знајући као стари човјек, да постоји у Граовском пољу, идући од Ливна, турски гроб. И бегови – тада није било аутомобила – посједају на коње као на аждаје, па пољем само лете...

А тог Владе ђед и један његов комшија стану вршити нужду на гробу турскоме. У том избише пред њи' три бега на коњима. Нађу и' на лицу

мјеста, па им мајку влашку и потргну сабље: „Свако мора своје појести, или глава доље!... Од оволиког поља нисте имали нигдје вршити нужду, него ту на гробу, а ми понели цвијеће!“

За спас живота, они су морали да то поједу, па једном се упорило било ваљда па је, кроз зубе реко, ономе другоме: „Ма, дај помози“. А онај је одговорио: „Ма нећу. Што си с... више него што можеш појести“.

О МЕДВЈЕДУ

Слушао сам од старијех људи како се лове медвједи, а то су Личани разговарали, па веле да једног треба спустити у јаму, јер нису сигурни је ли збиља медо у јами или није. Па предложи да Јову свежу конопом и спусте: „Јово, ти си најспремнији, и пази кад те спустимо, а ти види је ли медвјед тамо или није, задрмај конопом а ми ћемо те одма' горе вућ'...“

Свежу Јову, спусте га у јаму, а кад је медо видео човека, скокне се часком и одврне Јови главу. Задрма се и конопац, а ови горе – вуци, вуци, извуку Јову а нема на њему главе. Сад се постави питање шта би од главе човјеку, па је ли имђ, је ли није имђ, једни кажу: „Не знамо ни је ли имђ главу, прије него смо га спустили у јаму“. А други: „Јест, брате, имђ је главу!“ А један ће: „Ма јест, на Јови је била глава, ја знам да је на Божић певђ из ње...“

О ДАНИ ЗОРИЋУ

УОсредцима, поред нас Пејића живе Зорићи, и неки Дане Зорић знао је бити шаливчина, а пошто се тих дана давала отказа, неколике букве за сјечу сваком домаћинству, лугар иде, носи колоброј и означаје букве. Пошто је Дану првом дата буква, он је букву посјекђ лијепо и сјео јести ону зоју, курузовницу, а више себе на пањ запалио свијећу, усред дана. Иду људи, кад из далека лугар опази да гори свијећа, а доље човјек. – „Па, јеси ли ти то, Дане?“ – „Јесам“. – „Па, побогу брате, што ће ти свијећа запаљена?“ – „Па, како нећу, људи моји, сваки час може ми стати у грлу ова сува зоја, па могу умријети без свеће“.

Кад је тај Дане био клапче, тако од 15 година, а њему се ишло на прело свако вече, отац му не да и једном забрани да му оставе вечеру. Кад се он врати с прела, како је лежђ у запећку, он стави десетак крumpира у пећњак, да се испеку и да он вечера, а да нико не примјети. Кад је оним крumpирима ватра узела маха, један крumpир

зацијука: „Цијууууу!“ а Дане га гурну клипом да ушути. Дочим онај други: „Трууууу!“ Он и онога гурну. Кад, трећи запјева из свега гласа: „Ој, Краљевићу Марко!“ А онда се пробуди отац па га навре: „Нећеш више на прело!“

Тај исти Дане, пошто је у задрузи живио, имао је шесторо говеда. Она умркну у шуми, а како је Дане имао млађега брата, дигну се њи' двоје, троје и поћу тражити говеда. Оду на једну чуку, па на другу, па овамо, онамо, па говеда нема, а њему било досадно што се муче, па изиђе и, како му је кућа била на брду, из свег гласа зовне брата: „О, Стево!“ Тако два, три пута, а овај кад је чуо: „Шта је?“ – „Ајте кући, ево говеда, ајте!“ А они весели, ајде, ајде, и кад дођоше пред кућу, врата отворена, ватра на огњишту добра, и брат одма, с нокта, каже: „Ма, је ли, Дане, ди су говеда?“ А он им опсова говеда: „Ено их вуку под репом! Каква говеда, ајд спавај, ено сутра дана, па тражи!“

ОПКЛАДА

На рачун појединаца који имају апетит, једном сам слушао од очевидца Мића Зорића који је био код стрица Стеве и Мане, добровољаца, насељених у Жеднику, у Бачкој. На католичку Малу Госпојину шездесет Буњеваца седе у кафани и пијуцкају, био врућ дан а мухоловка виси на зиду. Један каже: „Ух, како су се нацицале, ма вала, не би имо једну још где прилепити“. А други: „А има ли неког ко би ово појео?“ Трећи: „Ко? Ко?“ А Стево: „Ја, ја! За иљадарку“. То је у оно време, 1932, била важна пара, пото је во био. Извади Буњевац иљаду динара, даде том домаћину Стеви, овај извади своју иљаду... Каже Буњевац: „И папир“ – „И папир, и папир“.

И Стево је лијепо устао, скинуо оно полако, да ниједна муха није пала, извадио ножић из џепа, узео неку дашчицу, па оно пререзо попола, па опет предвостручио, тако да је дошло четвоструко, па опет оно, тако да је дошло осмоструко, као кад

реже турица* дувана. Па ситно режи, режи, режи, кад је све збрашнио на новине, протрљо рукама, његова жена донесе му ралику* граха, и он усу, кашиком промеша и удри, удри, удри, поједе и рече: „Дај амо иљадарку!“

ЛИЧАНИ У ПОСЈЕТИ ЦАРУ ВРАЊИ

„Врањо позво Личане у Беч, да и' види. Петорица крену, на свакоме кожун од три овнујске мјешине, и оставили реп од оне једне, да се диви народ. За широким пашњачама, кубуре с јабукама, па ножеви коричанци, дрво си мога с њима сјећи, па око врата теркија, кајиш што нож држи. Сваки упртио торбу и у њој крув велики као колски точак, осам кила сланине, десет комада сирева и дволитра ракије. То попрте и крену Врањи, па ајде, па ајде, па ајде, па избију у Беч. Ђе и' год ко види, стане се сакривати од тијех вунених људи, оруњених брковима. Они питају: „Ђе је брат Врањо?“ Његова жена Лиза вели: „Што би ви с Врањом? Отиша је у лов“. А они: „Врага ће уловити, ако не убије“. А царица нареди да се принесе што за гристи, сијено тој дивној стоки. Али, ето Врање из лова, и сад ће госпоја изјести паприку. Он трчи њима, брже боље нареди одају и послугу. А они му кажу: „Брате Врањо, добру си кућу направио, само немаш никаква плота. Човјек дође с коњом, нема га ће привезати, и немаш прибијену куку, да ове кожурине објесимо...“

Врањо их запита шта пију? А они: „Да болесна се пита, а здраву се дава“. – „Какво јело најволите?“ – „Дај мяса и крува, и да залијемо да се не би запријечило“.

Сјутра, кад је свануло, Врањо пошаље кочије, у сваке по једног Личанина, па их стане водати куд треба и дичити се с њима. Тако су намирили петнајест дана. Кад су се добро испочивали, на поласку им је Врањо дао сву опскрбу до Београда. А они му на поласку опет споменуше за плот и куку“.

Казивања Сима Грбића – Ћаће, из Личких Осредака, рођеног 1897.

ОПКЛАДА

Илија Торбица, звани Јаруга, из села Вагана, кренуо са друштвом у Книн, да доћера

пиће за крсну славу, св. Стевана. И тамо је одлио пиће преко дана, и цијели су дан пили, па кренули навечер. Кад су дошли у Голубић, тамо је његов побратим, Давид Чакац, држао гостиону. Он

наврати код њега и затражи литру вина. Овај му одговори: „Побратиме, што ће ти вино, кад ти још капље из очију?“ – „Ма, побратиме, ја ћу попити десет литара вина, и то из варићака“. – „Ма, побратиме, нећеш“. – „Ево моја петурина*, ако не попијем, а ти дај своју овђе, на астал“. Онда је Давид узео Варићак, налио вино, донио пред побратима, али је оклад био да попије у два душка. Илија узд варићак, нагнуо вино, попио до половице и онда предушио, можда пар минута. Други пут је узд варићак и казо: „Здрав, Илија Јаруга!“, попио до капи, изврнуо варићак на астал, узо обе петурине, метнуо у џеп и рекô: „Побратиме, лаку ноћ!“ И са друштвом отишо путем кући, који је био дугачак сигурно дваест пет километара, и то преко Плавна, Трмеђе и Међугорја, и дошао у Ваган, а да му се ништа десило није“.

О ГРБИЋЕВОМ ДОРАТУ

На крај Осредака, има нас једно двадесет, тридесет кућа Грбића. Некад су неки Грбићи имали дората, па једном приликом нестане дората, неко га украде. И, нема га данас, нема сутра, прође тако девет година. А једне зимске ноћи, пошто је била мећава, зарза коњ пред кућом, изиђе домаћин, бивши господар тог коња – кад његов дорат, натоварен. Познаде га он. Растовари га – сто литара вина, кава, шећер, па девет ћечерма*, па разне ђаконије у антрешелу* – све што се гони за славу. Након девет година то се сматрало зарадом овога коња. А ово причам због изреке. Кад су они што су украли коња путовали, множина их било, па се ту попило, и била мећава и сумрак, коњ је сврнуо мало у страну, и на раскршћу, куд се иде за Грбиће, стао и дуго се размишљао куд да окрене. Спازила су га нека дјеца и причала. Онда, кад се вратио бившем домаћину, народ је створио изреку: „Шта се мислиш, ко Грбића дорат“.

О УСКОКУ РАДОЈИЦИ

Био ти је у Лијевну ускок Радојица, презиво се Филиповић. Живео је добро, доста је био богат и он се са безима у Лијевну нешто погађа, тражио је од бега неке лџке*, а бежи су од њега тражили жену. Отишли су у суд и направили уговор, да ће он стићи из Лијевна у Нови и вратити се од сунца до сунца. Стигне ли, добиће лџке, не стигне ли, губи жену.

Сјутрадан њега су провјерили, да не би крено раније, и тама кад је сунце грањивало, он је узјашио коња, и преко Грмеча и Санског Моста,

дошо је тачно у подне у Босански Нови, кад је велики везир излазио из џамије. Потписо му је књигу, тако да се зна да је био у Новом, и појахо коња смјеста назад. Кад је био у Грмечу, онда му је коњ мало малаксо. Он је сјашио, па је истрљо коња земљом и опет се бацио на њега, али се сунце већ окомило према почитку.

У Лијевну су дошли његовој кући бежи и рекли његовој жени: „Ево од нас колико нас има, бирај кога ти оћеш“. А она им је одговорила:

„Оканте се Турци Лијевљани,

нешто ори у Грмеч планини,

ил је тица, ил је Радојица!“

У том тренутку је и Радојица стигâ, прије заласка сунца, али кад је одјашио коња, коњ му је цркâ. Он је добио окладу, тако да су му припале све лџке за које су уговор направили у суду, и живјео је дуже вријеме послје тога.

Имâ је брата и, кад је био на самрти, брату је рекâ овако: „Слушај, брате, ти се не мореш борити против Турака, и не можеш одржати ово имање, него се ти потурчи, па ћеш тако лако спасти имовину“.

Тако су проистекли Турци Филиповићи од ускока Радојице и његова брата“.

О ПОКРШТЕНОМ БЕГУ

Тодор Срдић из Дрвара био је у вријеме Аустрије народни посланик у Босанском сабору. И, у Сарајеву, кад је сабор засједао, тамо је био народни посланик и бег Вилдус.

Једног јутра, поп Срдић и остали дођоше у дворану и онђе су се мало зафркавали. Поп Срдић је пришао Вилдусу и уватио га за чело и пита га шта му је то. Бег му је одговорио, да је чело. Онда га уватио за штумик*, па вели: „Шта ти је то?“ – „Па, видиш, то је пупак и штумик“. Кашње га уватио за десну сису, па вели: „Шта ти је овђе?“ – „Па, то је десна сиса“. Ондај га је уватио за лијеву: „Шта овђе имаш?“ – „То је лијева сиса“.

После се поп Срдић повуко, сјео на столицу и добацио му: „Беже, сад немој рећи да те нијесао прекрстио“.

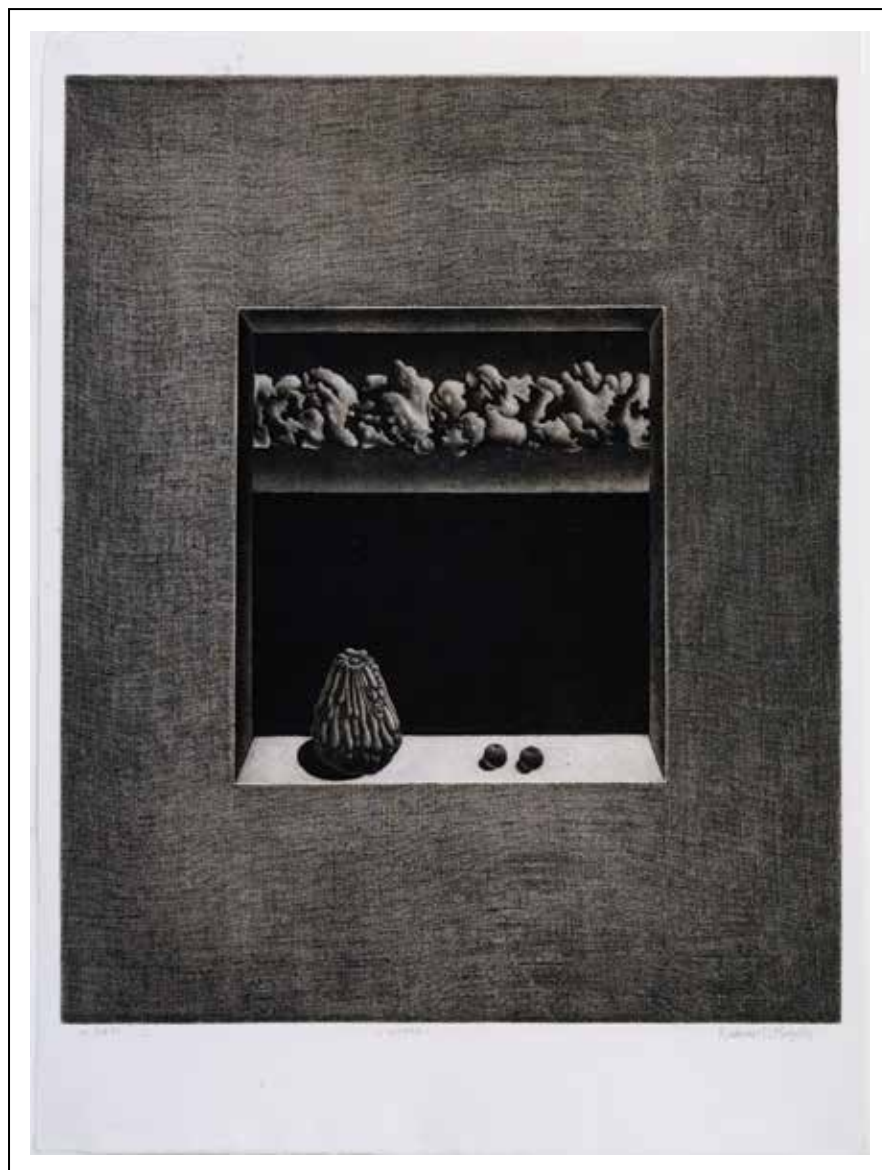
Од јада, скочио је бег Вилдус, уватио се за пиштољ, да убије Тодора Срдића, али су другови са стране се намакли и спријечили да овај пуца у попа.

Вилдус бег се повуко намах из дворане и трећи дан је завршио са животом, ваљда се убио“.

Наставак у сљедећем броју

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1973 GOURD

IN MEMORIAM

Ранко Рисојевић

РАДОВАН КРАГУЉ (1935–2022)

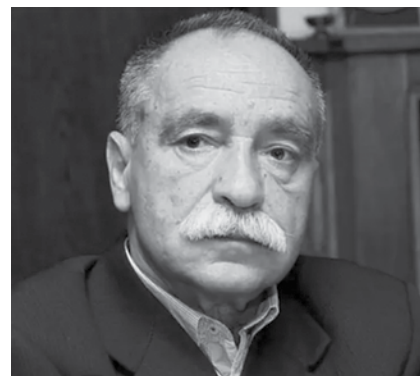
Недељко Жугић

РАЈКО ПЕТРОВ НОГО (1945–2022)

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

РАЈКО ПЕТРОВ НОГО (1945–2022)

Свјетлост незаборава

Драги Рајко, знам да си на путу гдје се разбуђује божанска тачка коју си носио у себи у земном животу, али да мртви и нерођени кроз тебе говоре.

То осјећамо и орјечујемо ми који смо знали да „ако пишеш – живиш, а ако не пишеш – умиреш“.

Прави пјесник живи тек када умре!

Носио си земаљске ране и ожиљке које ниси крио, зато су брзо зарастале, јер си поштовао Христово правило, али омиљену изреку земаљског небесника Патријарха Павла „рекох и спасих душу своју“ (Dixi et salvavi animam meam).

Испилио си се из сиромаштва, а то те наводило да се у теби утемељи правило да је гријех лагати свој вољени народ! Зато си био кристал који свијетли у мраку свеопштих друштвених појава и односа... Расађивао си свјетлост наспрам блиставих чари лажи! Зато си био кажњени читач будућности пред силницима који су навлачили мрак око тебе. Као стрпљив монах чекао си да сазри у твом народу сазнање да је „глас народа глас Бога“.

Мајка божија је сјајем духовних очију растјерала мрак око тебе...

Твој свети, култивисани инат, пјесника слободног духа, успјешно се борио и изборио против силе и неправде. Они су те тјерали да примијениш правило „гдје ударац – ту пољубац“, а нису осјећали, а још мање знали да за пјесника као што си ти нема смрти, јер си одболовао све ране свог страдалног народа. Звучна струја твога гласа, твојих казаних и написаних ријечи, одражавала је свјетлост неугасне душе, рода и родослова, народа мученичке историје који никада никога није нападао, само се бранио од нападача. Онако, као и сам Рајко, па и онда када је грлено, а не промукло пјевао: „Сам остаде у Срему Рајко, као сухо дрво у планини“.

Пјесник и јесте главни медиј за говор Бога кроз човјека. Не каже се узалуд да су пјесници Божија дјеца. Увијек сам доживљавао твоју поезију као дједову сунчану њиву – расадник свјетлости у којем нека већа сила обасјава душе нашег народа.

Налазио си се у устима злих људи, и ниси остао неугризен, јер акционе силе мржње су потка за дјела насиља над слободом мишљења и слободом човјека.

И данас трају те усмене и писмене хајке, али твоја су уздигнућа за вријеме земаљског живота била у небеским висинама.

Злоупотријебљене ријечи твојих прогонитеља падале су у празно, постајале су мртве, јер твоји земаљски трагови доказ су да си био живљи од живота, али да ти душа није искакала из тијела.

Твоје пјесме су биле артикулисани крик невиних српских жртава, доказ да мртви кроз живе могу да говоре.

Оне су одраз аутентичне емоције „сада и овдје“, као огледало у којем се стапају позната прошлост и непозната будућност. Непознате су ти биле „манипулативне“ и „рекет емоције“. Зато је довољна само прва строфа пјесме „На нас и гадове“:

*Свет се ипак дели на нас и гадове
Нас треба побити што гадови живе
Због тих шиљовратих глистоногих нежних
У моме су крају пропиштале њиве.*

Био си и остао јасновидац који скенира унутрашња осјећања човјека, групa људи и ширих друштвених заједница. Мајстор да видиш оно што се таласа из колективно несвјесног.

Твоја поетика је препознатљива, јер си сплавар узводно, до извора, са правилом да двије воде не ваља мијешати и пити...

Твој дубоки осјећај пјесника према Републици Српској свијетли као грудна чакра на географској карти свијета. Дуго сам тражио да овај увид неко потврди, али нико то није успио као ти:

*Ти који ходиш Српском – нераскидиво
уплео у вријеме вјечног, косовског страдања:*

*Ти који ходиш Српском стани на Каракају
У перивоју митском размирја дуго трају
Непогребени чају и хује душе трском
Да оду водом дринском Летином загрљају*

*Ако ме укопају на овој мељи клиској
Где задушнице трају не реци рабу блиском
Несмиренику дрском какав то обол дају
Мртви у црном крају Ти који ходиш Српском.*

Симболично изражавање блиставим језиком поезије за тебе је био кључ да „савладаш силу земљине теже“, како би ушао у бесмртност. А то је тренутак у којем се згуснула садашњост. У тој тачки се открива оно што је непознато, али коначно, разбијајући чврсте окове и спајајући крајности у јединствену визију.

Пјесме истинских пјесника, какав си ти, откривају будућност која је непозната, зато се она замишља, а на те свјетлеће упитнике у својим пјесмама дао си одговор.

Увијек си ме подсјећао на наумног сеоског знаишу, правог мудраца, који је знао написати или казати оно што се рекло није. У твом крају (Калиновику) кажу да је то вредније од било којег сеоског или градског имања.

Зато си за нас који смо били твоји савременици, па и наше будућевиће – оне који ће доћи, који ће се тек родити – свјетлост незаборава.

Број година боравка на Земљи (77) открива да си био на правом анђеоском путу и да те Свевишњи подржавао и штитио.

Душа ти се раја нагледала, као земља сунца и мјесеца, рекли би твоји из Борија, код Калиновика.

Недељко Жугић

РАДОВАН КРАГУЉ (1935–2022)

Одлазак тихог човјека, Радована Крагуља

„Проблем слике, проблем цртежа, проблем комуникације између мене са цртежом и особе која гледа тај цртеж – то је једна целина.“

Радован Крагуљ

Тројица врхунских сликара прославила су свој завичај, Поткозарје, или једноставно Приједор. Најстарији је Сретен Стојановић (1898–1960), велико вајарско име наше умјетности, један од оснивача Ликовне академије у Београду. Његова изузетна скулпторска дјела красе многе наше градове, а посебно се истиче споменик у Приједору, посвећен Сретеновом брату др Младену Стојановићу. Затим слиједи сликар и графичар, професор на више ликовних академија, Бранко Миљуш (1936–2017), којег смо донедавно сретали и у Бањалуци. Али, овај пригодни текст посвећен је трећем умјетнику из Приједора, Радовану Крагуљу, посебној појави у нашој и европској ликовној умјетности, о коме се може писати и писати, дивећи се том мирном човјеку рођеном у Великом Паланчишту, под Козаром, да ли 1935. или 1936. године. Ако се зна да су у њемачко-усташкој офанзиви на Козару нестала цијела села, онда се неки датуми и не могу тачно одредити.

О тим годинама он је понекад, понеком, причао својим тихим гласом:

„Једна чудесна слика често се формира у мојим мислима. То је она слика коју носим из офанзиве на Козари, када је моја мајка Милева, са нас седморо дјеце, у збјегу тражила заклон од свакојаквих страха и напасти: мој најстарији брат Стево имао је тада 14 година, а најмлађа сестрица, Гина, била је двогодишња беба и није издржала вријеме козарског збјега. Умрла је на мајчиним рукама. И мој отац Драгоје нестао је у офанзиви. Ни гроб му никада нисмо пронашли. Када су борбе јењавале, последије партизанског пробоја обруча, свукли су нас са Козаре. Кроз логор у Церовљанима и Јасеновцу успијевали смо некако да се одржимо на окупу. Али из Сиска мајку одведоше у Њемачку. Тамо је читав рат провела у некој војној фабрици у Келну. О патњама, гладовању, болестима и непрестаном страху од смрти у дјечјем логору Сисак, не могу да говорим без узбуђења, иако је од тада прошло толико времена. Те сцене, које се понекад јаве и у сну, не могу да сликам. Од њих бјежим“.

Да, али заиста тог рата нема у ликовним радовима Радована Крагуља? Размислимо о томе. Он је уточиште пронашао у свијету који ће сам створити и у њега упакovati на свој генијалан начин и своје дјетињство. Све зависи од посматрача.

Попут многе ратне сирочади, иза рата, Радован Крагуљ је покупљен из школе у Приједору и одведен са многим сирочади у Словенију, у Радовљицу код Љубљане, последије које је пребачен у Пожаревац у војну школу. У свим школама био је одличан, увијек међу најбољим. Сплет околности учинио је оно најбоље што се могло за младог подофицира, доспио је у Београд, у Дом ЈНА, гдје су брзо видјели његове ликовне способности. Ту су се одвијале бројне последијератне културне манифестације. Радован Крагуљ је у њима видио себе, неког будућег умјетника. Истовремено је похађао и средњу школу, што га је исцрпљивало.

Са 19 година конкурисао је на Ликовну академију. Чак му је у томе помогао и Зуко Џумхур који је уочио његове изузетне цртачке способности. Не само да му је помогао да се упише на Академију него и

савјетовао да се окане других послова. То су била таква времена. Био је са сјајном генерацијом – Радомиром Дамњановићем Дамњаном, Миодрагом Дадом Ђурићем, Леонидом Шејком, Милованом Видаком, Бранком Миљушем, Миодрагом Нагорним... Та ће генерација ускоро, предвођена генијалним Шејком, бити истовремено нада младих умјетника и „непријатељска и прозападна“ за догмате. Прокламујући умјетничку слободу, удаљавање од социјалистичког реализма, они су отворили појединачне путеве сваком члану групе која се прозвала „Медиала“. Крагуљеви професори, Гвозденовић, Карановић, Ђелић и остали, помагали су младом демобилисаном официру да се пронађе и он је открио посебну блискост графици. Прву изложбу у Галерији „Графички колектив“, имао је 1959. године заједно са Миодрагом Нагорним и Бранком Миљушем, такође ратним сирочетом са Козаре. Крагуљеви радови нарочито су привукли Миодрага Б. Протића, који је изузетно похвално писао о њима, пружајући тако значајну подршку. Београд је имао ту сјајну особину да увијек пронађе и истакне талентоване умјетнике.

Тих година Крагуљ открива нове графичке путеве, захваљујући упознавању радова јапанских мајстора Хасегаве и Хамагучија, који су се користили старом јапанском техником мецотинте. То је већ било трасирање његовог будућег пута кроз Европу и свијет. Добивши стипендију Британског савјета, отишао је у Лондон, да се даље школује и да осваја простор који у то вријеме није био познат ни енглеским графичарима, поступак мецотинте који је и сам откривао у књигама. Већ својим првим радовима изазвао је велику пажњу и стручне похвале енглеске стручне критике. Зато и није било чудно што му се понудила могућност да остане у Енглеској као умјетник и професор. Изузетно вриједан цијелог живота, предавао је на универзитетима и школама у Кембриџу, Манчестеру, Лондону и Бриселу. Заљубљен у природу, открио је сјеверни Велс, свој нови завичај. Купио је кућу и интензивно радио на својим сликама које су се све више издвајале својим прихватањем сликарског еколошког покрета у свијету. У Велсу је на свој минуциозни начин стварао минималистичка дјела која су обједињавала врхунску умјетност и еколошки поглед на свијет. Он је још 60-их година прошлог вијека био повезан са зачецима еколошког активизма и један је од првих умјетника чија је тема била однос човјека према природи, нарочито према животињама. Колико су Крагуљеви радови били тражени, говори и битна чињеница да су се увијек брзо распродали на свакој изложби.

Најбољу дефиницију Крагуљевог односа према природи дао је Борис Вижинтин, кустос мале Галерије у Риједи: „Његов рад није резултат естетских побуда, већ медијатор између непријатељског свијета и нас самих“.

А драга Ирина Суботић пише: „Одликује га дубоко утемељена свест о егзистенцији – човековој, али и света флоре и фауне у целини, а посебно угрожени статус домаћих животиња, изазван невероватним (а опасним, готово погубним) технолошким напретком...“

Тих година Радован Крагуљ прелази у Париз, схватајући да је тај град и даље свјетски ликовни центар. Његово излагачко гостовање и на нашим просторима, на примјер 1979. године у Бањалуци, открило нам је умјетника који је створио до тада невиђени свијет, наизглед хладан, а суштински толико присан, манипулисања животињама. Ево кратког цитата из мог париског путописа, 1981. године:

„Ручак код сликара Радована Крагуља у Интернационалном умјетничком центру, покрај славног трга Тертр. Пространи атеље чији је цијели један зид остакљен, тако да зеленило врта маше Радовану, док црта, као да је у свом Поткозарју или сјеверном Велсу. Његове нове графике и слике у оловци, урађене крајње помно, свједоче о великом труду уложеном у те радове. Већ чувени сандуци за зечеве су ту, понеки лако колорисан смеђе и жуто. Бизарни свијет предмета на Крагуљевим сликама живи запањујуће интензивно готово сам за себе. Ти предмети одједном више нису само пуки сандуци за куниће, него новостворени свијет умјетности који постоји као застрашујући паралелни универзум покрај овог нашег, свакодневног. Сарајевски вајар Арфан Хозић и ја остали бисмо до увече код Радована, да се њему не жури, спрема изложбу која се ових дана отвара у Белгији. Силазимо према метроу, са утисцима о великом труду и резултату који је наш Радован постигао у овом ђудљивом и каприциозном граду“.

Током своје импресивне каријере Крагуљ је излагао у више од шездесет најпрестижнијих галерија широм свијета – Лондону, Београду, Кардифу, Копенхагену, Омахи, Анверсу, Манчестеру, Дортмунду, Паризу...

Крагуљеви радови се налазе у збиркама Британског и Музеја Викторија и Алберт у Лондону, Музеја модерне уметности у Њујорку, Уметничке галерије у Манчестеру, Националног музеја и галерије у Кардифу, националних библиотека у Паризу, Бриселу и Абериствиту, Конгресне библиотеке у Вашингтону, Роланд Пенроуз колекцији у Великој Британији, Музеја Цептер у Београду.

У колекцији Музеја савремене умјетности Републике Српске налази се 14 дјела Радована Крагуља.

Највише ме је фасцинирала употреба оловке, то приближавање природи какво нисам до тада видео код неког другог савременог умјетника. Постигао је технику које се не би постидио ни Дирер. Гледао сам те слике у различитим фазама довршености, које се полако отварају пред стрпљивом сликаревом руком. Шта он, у ствари, ради? Прича своју причу о природи коју човјек уништава. Код Радована Крагуља то иде до краја – он се потпуно предаје природи – али и природа њему.

Завршавајући ово кратко сјећање, мали некролог великом српском сликару Радовану Крагуљу, цитираћу само дио из једног његовог писма мени, управо из времена када је постао члан Академије наука и умјетности Републике Српске. Тих смо се година интензивно дописивали.

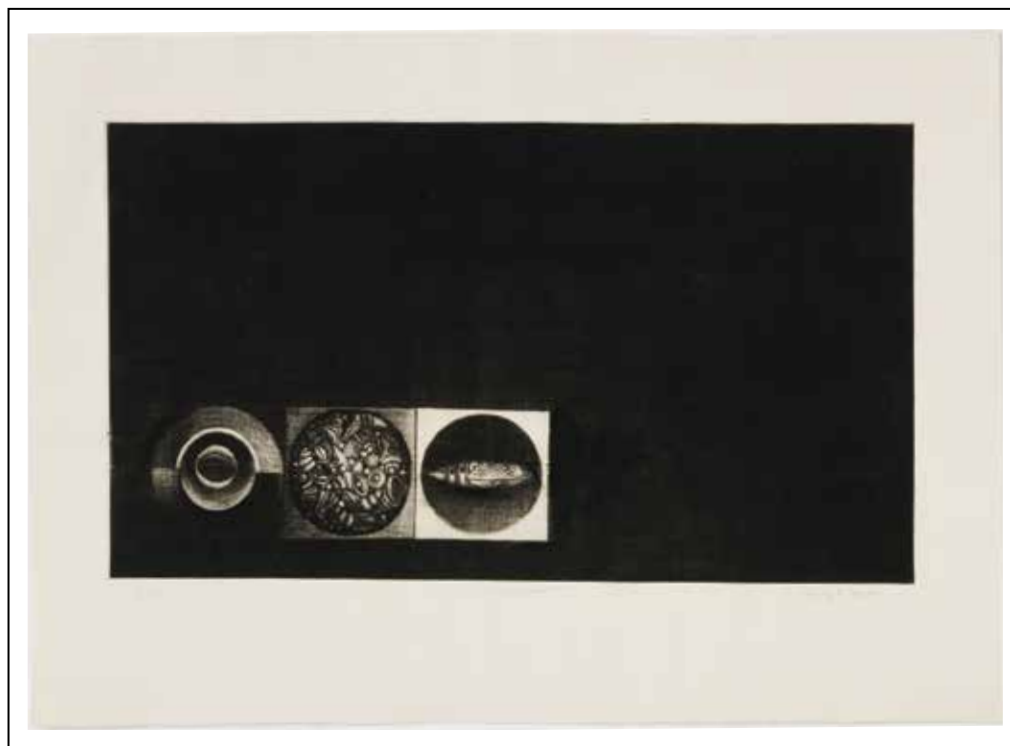
„Драги Ранко,

Твоје писмо ме веома дирнуло и указало на морал који је на моменте низак и непожељан гост.

Из нашег разговора препознао сам доста ствари које су нам заједничке. Ово поготово кад су у питању људске основне вриједности. Тема доста комплексна али од значаја. Мислим да је врло важно бити искрен првенствено са самим собом. Са другима зависи од околности и ситуација да би човјек опстао и остао оно што јесте“.

Радован Крагуљ је био и остао оно радознано и вриједно сироче са Козаре коју је са собом носио и уткивао у своје непролазно дјело. То је оно највише што може истински умјетник, а он је то свакако био.

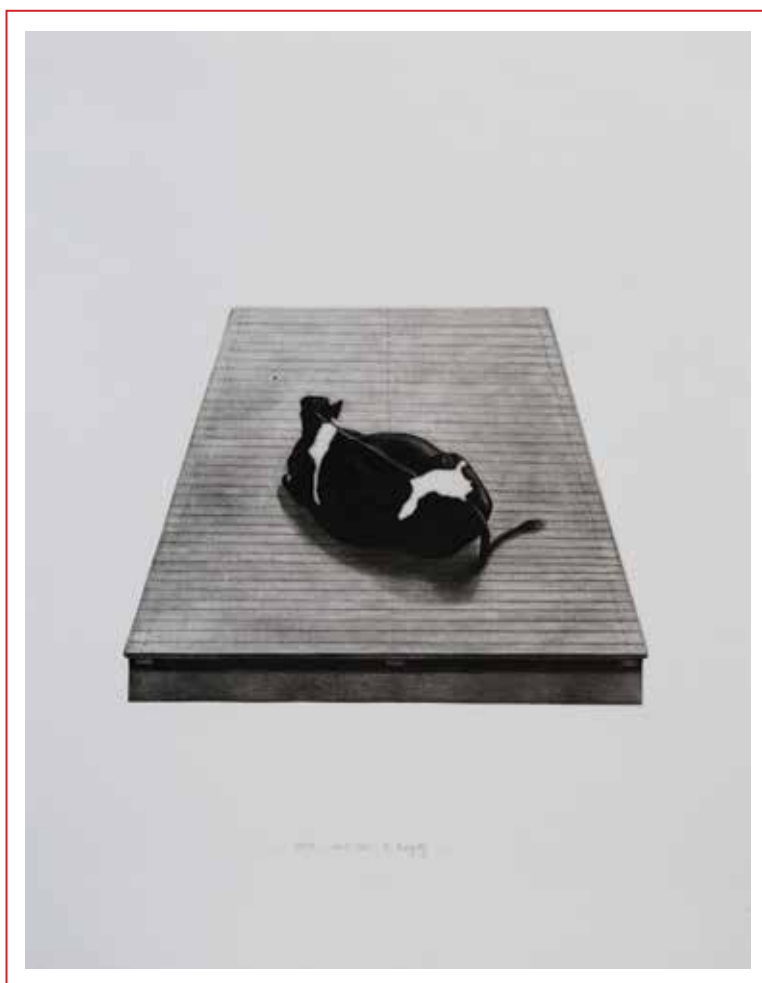
Ранко Рисојевић

1-5 1962 SHELLES IN SPACE
мецотинта, 51x72 cm

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

AP 1979 COW AT REST
мецотинта, 65x50 cm

Актуелности

7. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2022.

Књижевне награде

- МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА „ОТВОРЕНА КЊИГА“
- НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“
- НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“

Књижевни конкурси

- МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ „Коља Мићевић“
- ГОДИШЊА НАГРАДА УКРС-а ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ У 2022. ГОДИНИ
- ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

7. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ –

БАЊА ЛУКА 2022.

Удружење књижевника Републике Српске организовало је, по седми пут ове године, Међународне књижевне сусрете у Бањој Луци, који су трајали од 16. до 18. септембра. Сусрети су окупили више од двадесет писаца из десет земаља региона и свијета (Мађарске, Бугарске, Француске, САД-а, Словеније, Словачке, Сјеверне Македоније, Црне Горе, Србије, БиХ), као и ауторе из Републике Српске. Међу угледним писцима били су и они који су у својим земљама познати издавачи или преводиоци што је била изврсна прилика да писана ријеч са ових простора буде организованије представљена свјетској књижевној сцени и на тај начин помогне најдаровитијим писцима да њихова, већ сутра, преведена књижевна дјела постану дио свјетске књижевне ризнице. И ове године писци и преводиоци из региона и свијета представили су се на више локација у Бањој Луци: Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске, Банском двору (Свечани салон и Вијећница), Музичком павиљону „Стакленац“, Винарији „Јунгић“, те ресторану „Обала“ који се налази у Шехеру на обали ријеке Врбас одакле је ове године у свијет послана „Пјесничка порука мира“.

мире свијету написао је и прочитао овогодишњи лауреат 7. Међународних књижевних сусрета, мађарски пјесник Иштван Турци, добитник нашег најзначајнијег међународног признања за књижевност „Отворена књига“.

Свечано отварање 7. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2022, одржано је 16. септембра у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске с почетком у 19 часова уз присуство бројне публике. Сусрете је поздравном ријечју отворио предсједник Удружења књижевника Републике Српске, господин Предраг Бјелошевић, а своје стихове су говорили: Иштван Турци (Мађарска), Елка Њаголова (Бугарска), Даница Додић (Француска), Густав Мурин (Словачка), Цветка Бевц (Словенија), Данило Јокановић (Србија/Црна Гора), Искра Пенев (С. Македонија/Србија), Мухарем Баздуљ (Србија/БиХ), Илија Шаула (САД/Србија), Живојин Ракочевић, Братислав Р. Милановић, Видак Масловарић, Милан Лукић (Србија), Ранко Павловић, Слободан Јовић, Аћим Тодоровић и Радмило Радовановић (Република Српска).

Програм 7. Међународних књижевних сусрета настављен је у суботу, 17. септембра, представљањем учесника и разговорима о сарадњи на Округлом столу, у Свечаном салону Банског двора. Гости су се упознали са начинима рада, проблемима и активностима својих колега из других земаља, те изнијели приједлоге за сарадњу на заједничким пројектима на пољима преводаштва, издавачке дјелатности, међународне фестивалске сарадње, те сарадње у књижевним часописима.

У суботу, 17. септембра у Свечаном салону Банског двора одржана је и додјела међународне награде за књижевност „Отворена књига“ лауреату Иштвану Турцију, угледном мађарском пјеснику, прозаисти, есејисти, драмском писцу, преводиоцу, антологичару и издавачу. Награда се састоји од повеље, керамичке скулптуре „отворене књиге“ (рад академске вајарке Соње Бикић), те штампања књиге изабраних пјесама на српском језику до сљедећих сусрета.

Награду је уручио предсједник УКРС-а, г. Предраг Бјелошевић, а поред награде, Иштвану Турцију уручена је почасна чланска књижица Удружења књижевника Републике Српске. Жири за награду „Отворена књига“ радио је у саставу: Ранко Рисојевић (предсједник), Предраг Бјелошевић (члан) и Берислав Благојевић (члан). Образложење за награду прочитао је г. Ранко Рисојевић, предсједник жирија.

Истог дана су у оквиру програма 7. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2022, у 13 часова у НУБ РС одржане промоције нових и награђених издања УКРС-а, и то: *Петнаести спрат душе*, Елке Њаголове,

прошлогодишње добитнице награде Сусрета (о књизи говорила Јованка Стојчиновић Николић); *Страшни суд*, Ранка Павловића, добитника Годишње награде УКРС-а за најбољу књигу у 2021. години (о књизи говорио Златко Јурић) и *Самотна ријеч*, Ранка Рисојевића (о књизи говорио Ранко Павловић).

Осим промоција, уприличена је додјела веома значајне књижевне награде Летеће перо Словенске академије књижевности и умјетности лауреату Ранку Рисојевићу, а награду је додјелила председница Академије, Елка Њаглова.

Програм 7. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2022. настављен је 17. септембра у 17 часова пјесничким представљањем учесника из региона и Републике Српске у Музичком павиљону „Стакленац“, а стихове су говорили: Данило Јокановић (Црна Гора/Србија), Живојин Ракочевић, Власта Младеновић, Братислав Р. Милановић, Видак Масловарић, Милан Лукић (Србија), Јованка Стојчиновић Николић, Аћим Тодоровић, Слободан Јовић, Радмило Радовановић, Ђорђе Дабарчић (Република Српска), а након тога је одржано књижевно вече „Поетски мостови“ у Вијећници Банског двора с почетком у 19 часова, на коме су се представили

писци из региона и свијета: Иштван Турци (Мађарска), Елка Њаглова (Бугарска), Даница Додић (Француска), Густав Мурин (Словачка), Цветка Бевц (Словенија), Искра Пенева (С. Македонија/Србија), Мухарем Баздуљ (Србија/БиХ), Илија Шаула (САД/Србија), Илеш Фехер (Мађарска/Србија).

Унедјељу, 18. септембра, учесници 7. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2022. посјетили су винарију „Јунгић“ и уживали у дегустацији вина. Винарија „Јунгић“ била је и један од спонзора овогодишњих сусрета, а у то име је председник УКРС-а, г. Предраг Бјелошевић, уручио захвалницу власнику винарије, г. Жељку Јунгићу.

Након повратка из Винарије, писци су посјетили вјечну кућу Коље Мићевића у Алеји великана у Врбањи, положили цвијеће и запалили свијеће, уз оживљавање сјећања на дугогодишња дружења. Своје писмо пријатељу Кољи пожељела је да прочита и Драгица Додић из Француске:

„Драги Коља,

Носим ти поздраве из Париза са булевара, квартова, кафеа где си често седео.

Прича о Дантеу, историји развоја музике и њених тонова којима си био фасциниран.

Упијали смо твоје знање, за тебе, Коља, свака писана реч имала је вредност, дружио си се са малим и великим песницима.

Заједничке вечери које смо правили остају дубоко урезане у нашем памћењу.

Велику празнину осећамо, поносни што си живео међу нама, неки други кораци звоне париским улицама које си толико волео.

Учини ми се да си негде ту савијен у ноте твојих наковања које су те пратиле.

Дошла сам да се поклоним на твоме гробу, упознам твој родни град који си носио са собом и у њему вечно остао.

Почивај у миру, драги Коља.

Омаж Кољи Мићевићу

18. септембар 2022.

Даница Дана Додић“

Свечано затварање 7. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2022. одржано је 18. септембра с почетком у 19 часова у ресторану

„Обала“ поред ријеке Врбас. Пјесници су читали пјесме води и о води, а пјесничку поруку мира свијету прочитао је Иштван Турци.

ПЈЕСНИЧКА ПОРУКА МИРА

Мир је једно место у оку лава. Док тамо негде дрема, сви су радосни, свој свакодневни живот раздрагано живе и са сваким покретом пазе на то да уснулог лава случајно не пробуде. Али, ако његов дуг, миран сан поремете, те уместо на одбрану, не дај боже на напад терају, или на што се ни помислити не сме присиле, у његовим очима злослутна, тамна светлост севне и прекрасна јединка, која је до тада мирно спавала у крволочну звер се претвара. И онда милости више нема, јер уговор створен са стране нагона, то јест ако ме не дираш ни ја нећу тебе, са стране нагона се и раскида. И даље ни станке нема. Све што је веровао да је Целина, разбити се може. Све што смовредностима сматрали, нестати или поништити се може. И све што је до тада безбрижно живело, патња чека.

На почетку прве декаде претходног столећа осуђеник у приповеци извесног Франца Кафке упитао је свог чувара, шта ће његова казна бити. Одговор је једна од најчувенијих реченица оног прошлог, олујама, катаклизмама пуног, трагичног столећа: „На својој кожи ћете осетити.“ Па осетили су наши дедови током Првог и Другог светског рата, наши очеви за време четрдесетогодишње комунистичке диктатуре, а ви сте, моји пријатељи, ужасе јужнославенског рата преживели. Веровали смо, ми који смо вршњаци прве трећине XXI столећа, да смо срећнији. Ми смо деца мира. Преварили смо се. Свет је пред великом и вероватно болном преобразбом. Осим светске економске кризе, настале 2008, пренасељености Земљине кугле, нових и нових епидемија, на различитим крајевима наше планете је све више ратних жаришта. Довољно је мислити на пола милиона жртава и седам милиона избеглица сиријског грађанског рата, на непомирљиви израелско-арапски раздор, на однос курдске мањине и државе Турске, на конфликт

између Азербејџана и Јерменије те на ужасе рата што се испред наших очију догађа у Украјини што је, у ствари, рат између велесила на украјинском тлу. И разметање силом око Тајвана, острва што су у давно прошло време португалски колонизатори назвали Илха Формозом, дакле острвом блаженства, између две велесиле може до рата довести. Као да смо сви истовремено и гледаоци и статисти једног претпремијерног филма о глобалном рату што се погубљено приближава! Све очигледнија је претња примене нуклеарних оружја. Сјајна визија света без нуклеарних оружја све више се удаљава. Само надати се можемо да човечанство исту кобну грешку неће поново направити, Хирошима, Нагасаки, неће се поновити. Јер оно место у оку лава, место мира све више се сужава.

И шта можемо ми, писци, песници, са две наше руке урадити, ми, који смо само у једној борилачкој вештини вични, а то није ништа друго но борба за Лепоту! Ми се можемо речима борити, јер и реч је опасно оружје, нека се наш глас на читавој планети чује. Наш посао је, попут дедова и бака у породицама, као оних који се по службеној дужности брину да јасне и разумљиве знакове шаљемо онима који те знакове разумеју или којима су најпотребнији. Кризе, епидемије и ратови су бране хаоса отворили. Знам да у тој бесомучној галами, у тој пометњи где све и свакога газе, смирене аргументе Здравог Разума све је теже чути, али предати се ми никада не смемо јер вечна одговорност писаца у томе се састоји. То није мит или промашена улога него са стране горке стварности диктирана обавеза. Наша најсветија обавеза. Свака наша написана или изговорена реч је по једна порука мира. Гест за будућност. Јер једна једина истина постоји: наша будућност.

Иштван Турци, Бања Лука, 18. 9. 2022.

Пјесничку поруку мира с мађарског превео: Илеш Фехер

НАГРАДА „ОТВОРЕНА КЊИГА“

7. МЕЂУНАРОДНИХ КЊИЖЕВНИХ СУСРЕТА – БАЊА ЛУКА 2022.

Образложење жирија

Жири Удружења књижевника РС, у саставу: Ранко Рисојевић, предсједник, и чланови Предраг Бјелошевић и Берислав Благојевић на свом састанку, 14. 6. 2022. године, донио је једногласну одлуку да овогодишња међународна награда Удружења књижевника Републике Српске за укупно књижевно дјело буде додијељена мађарском писцу Иштвану Турцију.

Мађарски пјесник, прозаиста, есејиста, драмски писац, преводилац, антологичар, издавач, Иштван Турци (Turczi, István – 17. 10. 1957. године) дипломирао је на Мађарско-енглеско-финској катедри Универзитета Етвош Лоранд гдје је и докторирао. Оснивач је и главни уредник литерарног часописа „Парнасуш“ (Parnasszus). До сада је објавио 21 збирку поезије, 7 романа, те 11 драма и играказа. Од добијених награда посебно се истичу: Награда „Атила Јожеф“, Почасни доктор литературе World Academy of Arts and Culture, Награда Prima prmissima, Орден Мађарски официрски крст, румунска награда Еминеску.

Иштван Турци данас се убраја међу истакнуте мађарске и европске пјеснике. Његова поезија је у сржи живота, у времену, у човјеку у том времену, у свим свакодневним напредовањима и посртањима. Он је „као крик између две секире“ (Празнина), али и истовремено суштина своје собе, свог коначишта, одакле, као са узвишеног мјеста, гледа свијет, гледа небеса, све гледа, да би у све то унио своје биће као биће пјесме, или биће пјесме као своје биће. Као *poeta doctus*, Турци познаје светску и мађарску поезију изнутра и извана. За њега ту нема непознатих ствари. Али, не пјева овдје само знање, него, прије свега, осјећање крхкости свијета у којем живимо и који је наш једини дом.

Турци је пјесник тишине и празнине које савременог човјека прате од дјетињства, ма шта и ма како радио. То је његова осјећајност коју готово генерацијски ствара и носи. Управо о томе написао је поговор мађарски критичар Балаш Канташ, о једној од најуспјешнијих књига овог аутора, о поеми „Празнина“.

„Празнина“, заступа и преноси свеопште вредности, што се тиче могућности интерпретирања невероватно богато, без сумње је значајно дело како мађарске тако и средњеевропске поезије. Елегија која метафорички обрађује 24 сата, позива читаоца на дубоко филозофско-душевно-поетичко путовање, током којег човек може да се приближи како свету који га окружује, његовој парадоксалној празнини и целовитости, тако и самом себи, властитој празнини и целовитости. Само од нас, читалаца, зависи да ли ћемо пратити песника на пут речи са дубоким значењем.“ (Балаш Канташ)

Велика мађарска поезија оличена у славним именима од Адија и Петефија до Ференца Јухаса и његове генерације, које је код нас изванредно преводио Данило Киш, огледају се и у поезији Иштвана Турција. Он у овој поеми и помиње своје велике претходнике. Та њихова величина истовремено га подстиче на стварање, али и контролише као невидљиви унутрашњи цензор. Наравно, Иштван Турци већ и својом биографијом говори да је он свјетски пјесник и да ствара оно што је Гете крстио као свјетска књижевност.

Овдје бисмо додали и одређену сличност структуре ове поеме са чувеним квартетима Т. С. Елиота. У оба случаја имамо четири музичка ставка кроз која се сагледава људски живот. Балаш ту музичку страну види како четвороставачну симфонију, што је такође прихватљиво. Први став: *a prima vista*, Други став: *sostenuto*, Трећи став: *capriccioso*, Четврти став: *con moto*. Значајно је то послјије толико година, да се понови како би се поновило вријеме, које је тако битно у Турцијевој поеми. Као сви значајни пјесници, Турци нас увлачи у своје ткање, стрпљиво, полако, награђујући читаочево стрпљивост отварањем унутрашњег свијета пјесме. Као и живот, ту се не бира само оно што је добро, или што је лоше, у двадесет и четири часа, колико пратимо пјеснички субјект, стао је живот у цјелини. Управо тај унутрашњи свијет који се најављује често сасвим обичним, баналним свакодневним ритуалима, показује своје богатство. Ту су кршенда ипак повезана са љубављу као најснажнијим животним мотивом. Двадесет и четири сата „Празнине“, изванредне елегичне поеме потврђује да награда која је додијељена њеном аутору, Иштвану Турцију, долази у праве руке. Чињеница да је он већ свјетски познат и награђиван пјесник само нас још увјерава да награда иде у праве руке.

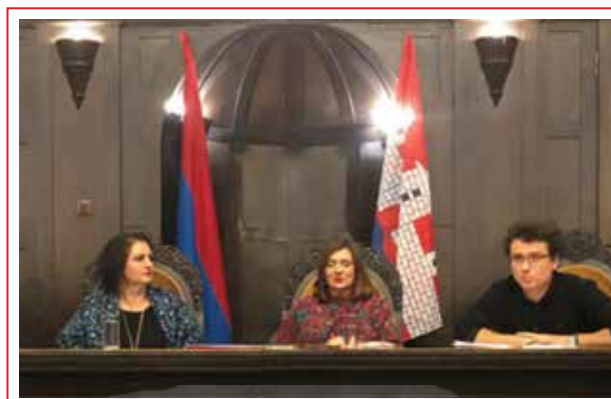
УРУЧЕНА НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“

У велелепној Вијећници Банског двора, у организацији Подружнице УКРС – Бања Лука, свечано је 7. децембра 2022. године уручена награда „Ђуро Дамјановић“, угледној списатељици из Београда и члану Удружења књижевника Републике Српске, госпођи Весни Капор.

Књижевна награда за најбољу књигу на српском језику за претходну годину, „Ђуро Дамјановић“, додијељена је Весни Капор за роман „Небо, тако дубоко“, објављен у издању „Српске књижевне задруге“ из Београда.

Жири за награду „Ђуро Дамјановић“ радио је у саставу: Горан Шаула (предсједник), Берислав Благојевић (члан) и Данијел Гатарић (члан). Одлука је донесена једногласно.

На уприличеном свечаном чину додјеле, поред чланова жирија о књизи је говорила и проф. др Сања Мацура.

НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“ ЗА 2021. ГОДИНУ

Образложење жирија

Жири за додјелу књижевне награде „Станко Ракита“ за 2021, која се додјељује за најбољу књигу за дјецу и младе објављену на српском језику, одлучио је да награда за претходну годину буде додијељена Душку Домановићу за књигу „Песме за нај-велике“, објављену у издању Културног центра Рибница, Краљево.

Разматрајући три књиге које су ушле у ужи избор („Песме за нај-велике“ Душка Домановића, „Радња, стање, збивање“ Саве Гуслов Марчета и „Шапни ме ветру“ Тоде Николетића), жири сматра да је књига „Песме за нај-велике“ Душка Домановића, са језичког, стилског и књижевно-теоријског становишта, најпоетичнија и најцјеловитија књига од свих које су пристигле на конкурс.

Књига „Песме за нај-велике“ Душка Домановића садржи поеме и краће пјесме у којима је исказан свијет посматран кроз призму дјечјег погледа на ствари, жива бића и односе међу људима. Користећи шалу, хумор и иронију, пјесник на веома духовит, анегдотски начин исказује свијет у коме и немогуће постаје могуће, у коме су палачинке нашминкане, а вреће за смеће иду у госте код треће вреће. Помоћу персонификације, омиљеног стилског поступка у дјечјој књижевности, Домановић исписује веома сликовиту књигу поезије којом показује запажено поетско умијеће. Посебно се издвајају пјесме „Приче о Блеси и најлонској кеси“, „Нашминкане палачинке“, „Глава за бадава“, „Вреће у гостима“, „Света крава“, „Песма са грешком“.

Књижевна награда „Станко Ракита“, коју додјељује бањолучка подружница Удружења књижевника Републике Српске, састоји се од повеље и новчаног износа, а биће уручена лауреату када се усагласи одговарајући термин организовања књижевне трибине у Бањој Луци.

Жири за додјелу књижевне награде „Станко Ракита“ радио је у саставу: Јово Чулић (предсједник), Миладин Берић (члан) и Златко Јурић (члан).

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Удружења књижевника Републике Српске

МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ „КОЉА МИЋЕВИЋ“

Удружење књижевника Републике Српске расписује конкурс за додјелу Међународне награде за превођење поезије „Коља Мићевић“.

Награда „Коља Мићевић“, за превођење поезије, додјелује се преводиоцу, за животно дјело или објављену књигу у претходној години, преведену са страних језика на српски или са српског на неки страни језик.

Награда „Коља Мићевић“ има међународни карактер и за њу могу конкурисати преводиоци који преводе са српског или на српски језик, ма гдје живјели.

Приједлоге за Међународну награду за преводаштво поезије „Коља Мићевић“ могу подносити издавачи, културне институције, удружења и појединци у периоду од 1. 1. до 20. 1. 2023. године на адресу: Удружење књижевника Републике Српске, Веселина Маслеше бр. 20, 78000 Бања Лука.

Предлагачи уз приједлог достављају и детаљно образложење, те уколико се конкурише са преведеном књигом, три примјерка књиге.

Награда се састоји од барелјефа лика Коље Мићевића – рад академског вајара Драге Хандановића и новчаног износа.

Међународна награда за превођење поезије „Коља Мићевић“ лауреату ће бити уручена на рођендан нашег великог преводиоца и писца, у Бањој Луци, 15. фебруара.

Одлуку жирија о додјели награде „Коља Мићевић“ за превођење поезије (за животно дјело или објављену књигу превода) УКРС ће објавити на сајту Удружења и у медијима.

КОНКУРС ЗА ГОДИШЊУ НАГРАДУ УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ У 2022. ГОДИНИ

Удружење књижевника Републике Српске расписује Конкурс за Годишњу награду за најбољу књигу објављену у 2022. години. Награда ће бити додијељена за прво издање књиге из области поезије, прозе, драме, есејистике, књижевне критике и науке о књижевности.

На Конкурсу могу учествовати искључиво чланови Удружења књижевника Републике Српске, који су измирили своје обавезе према Удружењу закључно са 2022. годином, као и они који су на захтјев ослобођени плаћања годишње чланарине.

Књиге, у три примјерка, доставити на адресу: Удружење књижевника Републике Српске (за Годишњу награду), Веселина Маслеше број 20, 78000 Бања Лука.

Конкурс је отворен од 1. јануара до 15. фебруара 2023. године, а резултати ће бити објављени најкасније до краја марта 2023. године.

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Удружења књижевника Републике Српске

ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА

Удружење књижевника Републике Српске расписује Конкурс за објављивање нових рукописа.

Услови Конкурса су:

- да је ријеч о новом рукопису прозе, поезије, есејистике или књижевне критике, те прозе или поезије за дјецу, или преводу са неког страног језика или на страни језик;
- да књига има најмање једну рецензију релевантног књижевног критичара из Републике Српске или Републике Србије;
- да је члан Удружења књижевника измирио своје обавезе према Удружењу закључно са 2022. годином;

Књигу под шифром доставити на адресу:

Удружење књижевника Републике Српске, Веселина Маслеше број 20, 78000 Бања Лука у електронској (искључиво УСБ, један примјерак) и штампаној форми А4 формата (један примјерак), као и потписану рецензију дјела у оригиналу (само у штампаној форми) са назнаком: КОНКУРС ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА.

За све додатне информације можете се обратити на мејл Удружења udruzenjeknjizevnikars@gmail.com или на горе наведену адресу Управе УКРС-а.

Непотпуне и неблаговремене пријаве неће бити узете у разматрање.

Конкурс је отворен од 1. јануара до 15. фебруара 2023. године.

О резултатима Конкурса аутори ће бити благовремено обавијештени.

Напомене:

- У рукопису нигдје (ни у штампаној ни у електронској форми) не смије бити назначено име аутора.
- Конкурс Удружења је у потпуности прилагођен условима Конкурса који је Министарство просвјете и културе расписало прошле године. Уколико Министарство буде мијењало услове, бићете благовремено обавијештени.
- Књиге које буду изабране на Конкурсу Удружења биће прослијеђене на Конкурс Министарства просвјете и културе Републике Српске за суфинансирање књижевно-умјетничког стваралаштва из области издавачке дјелатности чија ће комисија оцијенити које ће књиге бити финансијски подржане. Будући да се ради о суфинансирању, важно је напоменути да, уколико штампање књиге и остали пратећи трошкови прелазе додијељену суму, аутори су обавезни да разлику измире сами. Такође, у случају да нека од изабраних књига не задовољи услове Конкурса Министарства, аутор исте је одлуком жирија УКРС-а стекао право да књига буде штампана штампа у издању Удружења књижевника Републике Српске, а трошкове покрива лично или од спонзора и донатора, под најповољнијим условима.